

Универзитет Св. Кирил и Методиј
Филозофски факултет
Институт за социјална работа и социјална
политика
Студиска програма: Социјална политика

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

*„ИДЕОЛОШКИТЕ ПРЕФЕРЕНЦИИ ЗА МОДЕЛОТ НА СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА
ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА: ПЕРЦЕПЦИИ НА РАЗЛИЧНИ ГРУПИ НА
ИНТЕРЕС“*

Ментор:

Проф. д-р Маја Геровска Митев

Кандидат:

М-р Елисабета Ологу

Скопје,

Октомври 2021

На мојот најсақан брат

Фердинанд!

Благодарници

Оваа дисертација е резултат на заеднички напори и поддршка од неколку луѓе на кои сум исклучително благодарна, и неколку реда на благодарност до секој од нив би биле недоволни, особено за не многу лаконска писателка како мене.

Во прв ред, сесрдна благодарност за мојот ментор Проф. д-р Маја Геровска-Митев, неспоредлив истражувач во областа на социјалната политика, референтна точка за многу научници од земјата, регионот и пошироко. Редок професор и неуморен водич - ментор, чија експертиза беше непроценлива за да ме поддржи во текот на истражувањето. Плодните разговори и состаноци со неа ќе останат најзначајните спомени за време на мојот пат на докторските студии. Нејзиниот охрабрувачки стил беше извонреден, од една страна ми помогна да го пронајдам истражувачкиот пат, а од друга страна ми овозможи да се изразам во секој дел од оваа дисертација. Дефинитивно професионалец, жена пример за секој млад истражувач желен за учење.

Дополнително, им благодарам на сите професори од Институтот за социјална работа и социјална политика, за секоја честичка во придонесот во моето формирање како личност во текот на овие години. Благодарност до професорката Сузана Борнарова, професорот Јован Пејковски, професорката Наташа Богоевска, професорката Софија Арнаудова и другите со кои имав можност да се сретнам за време на докторските студии.

Им благодарам на Деспина и Соња од канцеларијата за трет циклус студии, кои секогаш беа достапни и одговараа на моите прашања со љубезност и топли насмевки.

Искрена благодарност за моите ретки колеги на универзитетот каде што предавам, Арта, Калтрина и Дитурије, за долгото патување на заедништво и пријателство, им благодарам за поддршката и охрабрувањето во секој момент на тешкотија.

На полична нота, најголемо благодарам недвосмислено оди за Флорина мојата свекрва, столбот на нашето семејство. Ви благодарам што секогаш бевте мајка за мене и неуморна и грижлива баба на моите деца. Без Вашата поддршка, оваа дисертација би била невозможна во сите сетила.

Засекогаш благодарна на мајка ми Хурма, која ме научи за уметноста на упорноста. Иако од далечина, таа ме охрабри дека (како мајка и жена) секогаш треба да се борам за своите соништа, кои треба да стануваат поголеми.

Благодарам на Исмаилаки, мојот свекор, што секогаш ме потсетуваше на вредноста на професијата и етиката на работа.

Благодарам на Ирена, мојата сакана и неразделна пријателка во животот, која ми даде стимулативни дискусии, и благодарам за сестра ми Совјана за среќните одвраќања што ми го одморија умот надвор од истражувањето.

Му благодарам на Алпин, за трпението и охрабрувањето секој пат кога немав доверба да ја изведам оваа дисертација. Ви благодарам Исмаил и Резе што го исполнувате моето срце со огромна радост секој ден. Вие сте вистинското чудо од моето животно патување!

На крај, оваа дисертација е посветена на сите мои студенти во Албанија и Северна Македонија, преку кои ми беше всадена љубовта кон аудиториумот, знаењето и наставата уште од млада возраст.

Ви благодарам на сите!

Апстракт

Оваа дисертација е обид да се истражи улогата и влијанието на идеологијата во моделот на социјална политика развиен во контекст на Северна Македонија. Се дискутира за главните теоретски пристапи за социјалната политика од идеолошка перспектива, со цел да се разбере меѓусебната врска помеѓу двата концепта, и поконкретно за да се разберат идеолошките преференции во сферата на политиките за благосостојба во земјата - студија на случај. Затоа, оваа дисертација обезбедува длабинска анализа на концепти, идеи и критички дискусии зад различните идеолошки преференци кои влијаат врз социјалната политика, како што се социјалдемократијата, либерализмот, неолиберализмот, конзервативизмот, итн.

Преку идеолошки леќи, дисертацијата дава анализа на реформите во транзициониот период со посебен фокус во последната деценија (2010 - 2020) во некои домени на социјалната политика, како што се образованието, здравствената заштита, социјалната заштита, невработеноста, пензиите, со цел да се испита идеологијата зад преземените реформи.

Преку комбинирана методологија на квантитативни и квалитативни методи, дисертацијата обезбедува емпириски докази во форма на анкета спроведена со различни групи на интерес и политички партии, и длабински интервјуа во форма на експертски интервјуа во врска со идеолошките преференци за моделот на социјална политика во земјата.

Емпиriskите резултати од ова истражување покажуваат тенденција на групите на интерес да ги преферираат социјалдемократските вредности во однос на обезбедувањето социјални провизии, финансирање и давање на социјални услуги. Од друга страна, од дадениот преглед на литература, постојат докази за неолиберализиран модел на социјална политика во земјата, во кој пазаризацијата на социјалните услуги стана континуирана тенденција. Од една страна, резултатите покажуваат каква социјална политика имаме, а од друга, каква социјална политика сакаме/претпочитаеме.

Оваа дисертација отвора и покренува многу истражувачки прашања во врска со социјалната политика - како главна алатка за јавна политика која има за цел да ја трансформира државата од т.н. „*leviathan*“, во држава која презема активности за обезбедување благосостојба на своите граѓани. Дали моделот за социјална политика кој го

имаме го обезбедува горенаведеното? Која идеологија на социјална држава преовладува?
Каква социјална политика сакаме?

Клучни зборови: социјална политика, идеологија, држава на благосостојба, реформи

Abstract

This dissertation is an attempt to investigate the role and influence of ideology in the Social Policy model developed in the context of North Macedonia. It discusses main theoretical approaches concerning Social Policy, from an ideological perspective, with the aim to understand the interrelation between the two concepts and more in specific to understand ideological preferences in the welfare policies sphere in the country case study. Therefore, this dissertation provides an in-depth analysis of concepts, ideas and critical discussions behind different ideological preferences influencing Social Policy, such as social democracy, liberalism, neo-liberalism, conservatism, etc.

Through ideological lenses, the dissertation provides an analysis of reforms in the transition period with particular focus in the last decade (2010 – 2020) in some of Social Policy domains, such as education, health care, social protection, unemployment, pensions, aiming to examine ideology behind undertaken reforms.

Through a combined methodology of quantitative and qualitative methods, the dissertation provides empirical evidence in the form of survey conducted with various interest groups and political parties, and in-depth interviews in the form of expert interviews regarding ideological preferences for a model of Social Policy in the country.

The empirical results of this research show a tendency of interest groups to preferring social-democratic values in terms of welfare provision, financing and social services delivery. On the other hand, from the literature review provided, there is evidence of a neo-liberalized Social Policy model in the country, in which marketization of social services has become itself a continuous tendency. The two of results show, on one hand what Social Policy we have, and on the other, what Social Policy we want/prefer.

This dissertation opens and raises many research questions concerning Social Policy – as a mainstreaming public policy tool that aims to transform the state from a leviathan into the state that undertakes actions to provide wellbeing to its citizens. Is the Social Policy model we have the one that provides the above? What welfare state ideology predominates? What Social Policy we want?

Key Words: Social Policy, Ideology, Welfare state, Reforms

Декларација за докторската дисертација

Изјавувам дека целиот материјал претставен во оваа докторска дисертација е мој личен труд и не е напишан за мене, целосно или делумно, од друга личност. Исто така, изјавувам дека секој цитат или парафраза од објавено или необјавено дело на друго лице е соодветно признаено и реферирано во оваа докторска дисертација, која ја доставувам за оцена.

Верзијата на македонски јазик на оваа докторска дисертација претставува превод на оригиналната докторска дисертација која ја пишував на англиски јазик. Преводот на дисертацијата од англиски на македонски јазик е направен од: Д-р Рилинд Махмуди.

Лектуриран од: Д-р Биљана Страмшак.

Потпис: _____

Датум: _____

Содржина

Благодарници	3
Апстракт	5
Abstract.....	7
Листа на табели	12
Листа на графикони	14
Кратенки	15
ВОВЕД	16
I. ПОГЛАВЈЕ I – ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРА	35
1. СОЦИЈАЛНАТА ДРЖАВА И ИДЕОЛОГИЈАТА	35
1.1 Идејата и природата на социјалната држава	35
1.1.1 Социјалната политика, дефиниции и пристапи	39
1.1.2 Идеологијата на социјалната држава, пазар и социјални права	41
1.1.3 Улогата на идеите, интересите и институционалниот пристап на социјалната држава 42	
1.1.4 Социјалната политика и државна интервенција во економијата.....	43
1.1.5 Конзервативизам, социјален поредок и социјална држава	45
1.1.6 Либерализам и индивидуализам наспроти колективизам.....	47
1.1.7 Социјалдемократија и универзализам.....	49
1.1.8 Синтеза на социјални режими – класична таксономија	51
1.1.9 Дополнителни социјални режими – улогата на семејството	55
1.1.10 „Welfare mix“	58
1.2 СОЦИЈАЛНА ДРЖАВА ВО ПОСТ-КОМУНИСТИЧКИТЕ ЗЕМЈИ	60
1.2.1 Наследства на социјалната политика од поранешните социјалистички системи	60
1.2.2 Економски перформанси и социјална политика	61
1.2.3 Идеологија и социјална политика: студија на случај: Албанија	63
1.3 СОЦИЈАЛНА ДРЖАВА ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	70
1.3.1 Социјалната политика во Северна Македонија во транзицискиот период	70
1.3.1.1 Регулатива, прераспределба и институционализам.....	71
1.3.2 Реформи, процеси и трендови на социјална политика	73
1.3.3 Социјална заштита: процеси, реформи и трендови	75
1.3.4 Вработување и држава на благосостојба	81
1.3.5 Анализа на реформите на пензискиот систем	83
1.3.6 Здравствен систем, реформи и социјална држава.....	86
1.3.7 Идеолошко доминантни трендови на социјалната политика во Северна Македонија 89	
1.4 ГРУПИ НА ИНТЕРЕС И СОЦИЈАЛНА ДРЖАВА	92

1.4.1	Групи на интерес и социјална политика	92
1.4.2	Теоретски пристапи на интересите и групите	93
1.4.3	Типологии на групи на интерес	95
1.4.3.1	Политички партии – како „не чисти“ групи на интерес	97
1.4.3.2	Поврзување на политички партии со групи на интерес	99
1.4.4	Демократска транзиција и групи на интерес	100
1.4.5	Групи на интерес и политички партии во Северна Македонија.....	103
1.4.5.1	Политички партии – идеолошки идентитети	105
1.4.5.2	Синдикати, ‘синдикализам’ и трипартитен дијалог	108
1.4.5.3	НВО како групи на интерес во Северна Македонија	113
1.4.6	Дизајн на системот на благосостојба	116
1.5	Заклучоци од проглавје I.....	119
II. ПОГЛАВЈЕ II – МЕТОДОЛОГИЈА		130
2.1	Вовед	130
2.2	Дизајн на истражувањето	131
2.3	Главна и посебни истражувачки цели.....	132
2.4	Истражувачки прашања и хипотези	134
2.5	Техники на земање примероци и големина на примерок	137
2.5.1	Земање примероци за квантитативниот дел (анкета)	137
2.5.2	Земање примероци за квалитативниот дел.....	138
2.6	Собирање на податоци и пилотирање.....	139
2.7	Инструменти на истражување.....	141
2.7.1	Анкета (прашалници)	141
2.7.2	Инструмент II – длабинско интервју (експертско мислење)	145
2.8	Секундарни извори на податоци	148
2.9	Методи за анализа на податоци	148
2.10	Етички прашања и ограничувања.....	149
2.11	Заклучоци од проглавје II.....	152
III. ПОГЛАВЈЕ III – АНАЛИЗА НА ПОДАТОЦИ И РЕЗУЛТАТИ		154
3.1	Вовед	154
3.2	КВАНТИТАТИВНА АНАЛИЗА	156
3.2.1	Социо-демографски карактеристики на примерокот	156
3.2.1.1	Групи на интерес.....	157
3.2.1.2	Политички партии.....	163
3.2.2	Дистрибуција на варијабли.....	171
3.2.2.1	Генерални перцепции	171

3.2.2.2	Ставови на членовите на групите на интерес.....	173
3.2.2.3	Ставови на членови на политички партии.....	174
3.2.3	Тестирање и интерпретација на хипотези	177
3.2.3.1	Интерпретација на хипотези според цел 1.....	177
3.2.3.2	Интерпретација на хипотези според втора цел	190
3.2.3.3	Интерпретација на хипотези според цел 3.....	211
3.2.3.4	Интерпретација на хипотези според цел 4.....	217
3.2.3.5	Интерпретација на хипотези според цел 5.....	220
3.3	КВАЛИТАТИВНА АНАЛИЗА	225
3.3.1	Истражувачки прашања за квалитативниот дел	225
3.3.2	Карактеристики на примерокот	226
3.3.3	Анализа на податоци	226
3.4	Заклучоци од поглавје III	234
IV.	ПОГЛАВЈЕ IV – ДИСКУСИИ.....	239
4.1	Дискусии за резултатите	239
4.2	Ограничувања.....	247
4.3	Импликации за следни истражувања	248
V.	ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ.....	249
5.1	Препораки и Епилог	255
	БИБЛИОГРАФИЈА.....	260
	Прилози.....	277

Листа на табели

Табела 1. Интерпретација на трите модели на социјални режими на Еспинг-Андерсен (1990).....	52
Табела 2. Режији на социјална држава	53
Табела 3. Слика за стапките на невработеност 2000 - 2020 година	81
Табела 4. Адаптирана листа на некои од групите на интерес регистрирани во МТСП, 2021	104
Табела 5. Број и проценти на политички партии, формирани меѓу 1990 – 2000:.....	105
Табела 6. Испитаници по возраст (групи на интерес)	157
Табела 7. Испитаници по пол (групи на интерес).....	158
Табела 8. Испитаници по етничка припадност (групи на интерес).....	159
Табела 9. Испитаници по степен на образование (групи на интерес).....	160
Табела 10. Испитаници по работен статус (групи на интерес).....	161
Табела 11. Испитаници по групна припадност (групи на интерес)	163
Табела 12. Испитаници по возраст (политички партии)	164
Табела 13. Испитаници по пол (политички партии).....	165
Табела 14. Испитаници по етничка припадност (политички партии).....	165
Табела 15. Испитаници по степен на образование (политички партии).....	166
Табела 16. Испитаници по работен статус (политички партии).....	167
Табела 17. Испитаници по политичка припадност (политички партии)	168
Табела 18. Испитаници по нивната позиција во партијата (политички партии)	170
Табела 19. Испитаници по период на активизам во партијата (политички партии).....	170
Табела 20. Описна статистика на ставови	171
Табела 21. Тест на нормалност	172
Табела 22. Идеологија по ставовите на групите на интерес	173
Табела 23. Идеологија по ставовите на членовите на политичките партии.....	175
Табела 24. T-test за перцепциите во однос на државата, пазарот и семејството.....	178
Табела 25. Значење на T-test за перцепциите во однос на државата, пазарот, и семејството – Тест на независни примероци	178
Табела 26. Корелација меѓу перцепциите за улогата на државата, пазарот и семејството.....	180
Табела 27. Линеарна регресија на перцепциите за улогата на државата, пазарот и семејството...	182
Табела 28. Значење на линеарната регресија за улогата на државата, пазарот и семејството - ANOVAa	182
Табела 29. Коефициенти за линеарна регресија.....	183
Табела 30. T-test за перцепциите во однос на државата, пазарот и семејството според полетона работа на испитаниците.....	185
Табела 31. Значење на T-test за перцепциите во однос на државата, пазарот и семејството според полетона работа на испитаниците – ANOVA.....	185
Табела 32. T-test за перцепциите во однос на државата, пазарот и семејството според етничката припадност.....	186
Табела 33. Значење за T-test за перцепциите во однос на државата, пазарот и семејството базирано на етничка припадност – ANOVA.....	187
Табела 34. T-test за перцепциите во однос на државата, пазарот и семејството според работниот статус.....	188
Табела 35. Значење за T-test за перцепциите во однос на државата, пазарот и семејството според работниот статус – ANOVA.....	188

Табела 36. Т-test за перцепциите во однос на државара, пазарот и семејството според испитаниците кои преферираат мешан модел на благосостојба	189
Табела 37. Значење за Т-test за перцепциите во однос на државара, пазарот и семејството според испитаниците кои преферираат мешан модел на благосостојба – ANOVA.....	190
Табела 38. Т-test за перцепциите во секој домен	191
Табела 39. Значење на Т-test за перцепциите во однос на преференците во секој домен.....	192
Табела 40. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)	196
Табела 41. Крос-табела меѓу степенот на образование на испитаникот и прашањето: Мешаниот систем на јавни и приватни образовни институции е поефикасен	197
Табела 42. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)	198
Табела 43. Крос-табела помеѓу ставот на испитаниците и прашањето: Јавното образование е нефлексибилно и бирократизирано.....	199
Табела 44. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)	199
Табела 45. Крос-табела на ставовите на испитаниците во однос на здравствената заштита - мешан систем.....	200
Табела 46. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)	201
Табела 47. Крос-табела помеѓу ставот на испитаниците и прашањето: Комбинирано финансирање и споделена одговорност помеѓу актерите	201
Табела 48. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)	202
Табела 49. Крос-табела - Ставот на испитаниците во врска со испораката на социјални услуги..	202
Табела 50. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)	203
Табела 51. Крос-табела помеѓу ставот на испитаниците и прашањето: Државата треба да создаде можности за вработување за сите граѓани.....	204
Табела 52. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)	205
Табела 53. Крос-табела - Ставот на испитаниците во однос на пензискиот систем	207
Табела 54. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)	208
Табела 55. Крос-табела - Ставот на испитаниците во однос на надоместоците за невработеност	209
Табела 56. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)	209
Табела 57. Крос-табела за помеѓу ставот на испитаниците и прашањето: Државата треба да создаде можности за вработување за сите.....	210
Табела 58. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)	211
Табела 59. Т-test за перцепции во врска со идеолошките разлики на политичките партии во лево - десно идеолошкиот спектар.....	212
Табела 60. Значење на Т-test – идеолошки разлики меѓу политички партии – ANOVA	212
Табела 61. Крос-табела помеѓу ставот на испитаниците и прашањето: Државата треба да ги финансира сите социјални услуги.....	214
Табела 62. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson).....	215
Табела 63. Т-test за перцепциите според полот.....	216
Табела 64. Значење на Т-test - перцепции врз основа на полот - Тест за независни примероци .	216
Табела 65. Фреквенции за: групите од јавен интерес се залагаат за она што тие го сметаат за јавно добро	217
Табела 66. Фреквенции за: Активностите на засегнатите страни немаат значително влијание врз креирањето политики	217

Табела 67. Крос-табела помеѓу ставот на испитаниците и прашањето: Активностите на групите на интерес немаат значително влијание врз креирањето политики.....	218
Табела 68. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)	219
Табела 69. T-test за перцепции во врска со повеќето нови социо-економски проблеми/ приоритети	220
Табела 70. Значење на T-test за перцепции во врска со повеќето нови социо-економски проблеми/ приоритети-Тест за независни примероци	221
Табела 71. Крос-табела помеѓу ставот на испитаниците и прашањето: Невработеноста е најчестиот социо-економски проблем	221
Табела 72. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)	222
Табела 73. Крос-табела за ставовите на испитаниците и прашањата: Сиромаштијата е најчестиот социо-економски проблем	222
Табела 74. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)	223
Табела 75. Крос-табела помеѓу односот на испитаниците и прашањето: Слободните и фер избори се најчестиот политички проблем	224
Табела 76. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)	224

Листа на графикони

Графикон 1. Испитаници по возраст	158
Графикон 2. Испитаници по етничка припадност (групи на интерес)	159
Графикон 3. Испитаници по степен на образование (групи на интерес).....	161
Графикон 4. Испитаници по работен статус (групи на интерес).....	162
Графикон 5. Испитаници по групна припадност (групи на интерес)	163
Графикон 6. Испитаници по возраст (политички партии)	164
Графикон 7. Испитаници по етничка припадност (политички партии)	166
Графикон 8. Испитаници по степен на образование (политички партии).....	167
Графикон 9. Испитаници по работен статус (политички партии).....	168
Графикон 10. Испитаници по политичка припадност (политички партии)	169
Графикон 11. Испитаници по период на активизам во политичка партија	171
Графикон 12. Дистрибуција на испитаници по ставови.....	172
Графикон 13. Испитаници по идеологија (групи на интерес)	174
Графикон 14. Испитаници по идеологија (политички партии)	175
Графикон 15. Мешан систем на јавни и приватни образовни институции е поефикасен	195
Графикон 16. Перцепции на групи на интерес во врска со вработувањето	206
Графикон 17. Разлики меѓу политичките партии во лево-десно идеолошкиот спектрум	213
Графикон 18. Улогата на групите на интерес	220

Кратенки

АВРСМ	Агенција за вработување на Република Северна Македонија
АМВ	Активни мерки за вработување
АПВМ	Акциски план за вработување на младите
БДП	Бруто домашен производ
БКМ	Бизнис конфедерација на Македонија
ВМРО-ДПМНЕ	Внатрешно македонска револуционерна организација – Демократска партија за македонско национално единство
ГМ	Гаранција за млади
ГМП	Гарантирана минимална помош
ДПА	Демократска партија на Албанците
ДУИ	Демократска унија за интеграција
ЕСС	Економски социјален совет
ЕУ	Европска Унија
ЗЗФ	Закон за здруженија и фондации
ЗПИО	Закон за пензиско и инвалидско осигурување
ЗСЗ	Закон за социјалната заштита
ИДП	Индустриско достигнување - Модел на перформанси
КСС	Конфедерација на слободни синдикати на Македонија
ЛДП	Либерално демократска партија
ЛЕСС	Локален економски и социјален совет
МЗ	Министерство за здравство
МОН	Министерство за образование и наука
МТСП	Министерство за труд и социјална политика
НВО	Невладини организации
НСБЗР	Национален совет за безбедност и здравје при работа
НСВ 2020	Национална стратегија за вработување на Република Северна Македонија 2016-2020
НСДП	Нова социјалдемократска партија
ОЕСР	Организација за економска соработка и развој
ОПАПМ	Оперативни планови за активни програми и мерки за вработување
ОРМ	Организацијата на работодавачи на Македонија
РПВСР	Ревидирана програма за вработување и социјални реформи
СДСМ	Социјалдемократски сојуз на Македонија
СК	Стопанска комора
СССМ	Сојузот на синдикати на Северна Македонија
СФРЈ	Социјалистичка Федеративна Република Југославија
ТДП	Турска демократска партија
УНАСМ	Унија на независни и автономни синдикати на Македонија
ЦРРСМ	Централен регистер на Република Северна Македонија

ВОВЕД

Оваа докторска теза истражува и анализира дали концептот на идеологија има влијание врз социјалната политика во контекст на Северна Македонија и до кој степен идеологијата може да биде влијателна во применетиот и развиен „модел на социјална политика“¹. Оваа дисертација се обидува да ги анализира идеолошките дебати во врска со улогата на државата во некои домени на социјалната политика. Особено се фокусира на анализа на реформските процеси за развој на идеи и политики во некои домени: образование, здравство, социјална заштита, невработеност, пензии. За таа цел, истражувањето ги опфаќа односите помеѓу идеологијата и социјалната држава и ги мери перцепциите на групи на интерес и политички партии во врска со идеолошките преференции за моделот на социјална политика во земјата. Овие преференции се мерат емпириски со употреба на квантитативни и квалитативни методи.

Тезата аргументира дека социјалните политики во Северна Македонија, слично на другите пост-комунистички земји, доживеале енергични трансформации во однос на системите за социјално осигурување. Се потврдува дека за време на транзицискиот период, со посебен фокус во последната деценија, социјалните политики се развиваат како произволни интервенции со евидентен недостаток на експертиза, првенствено потпирајќи се на економски раст, демографски промени и меѓународна финансиска помош. Покрај тоа, се аргументира дека покрај овие фактори, неолибералната идеологија влијаела на некои од реформите во социјалната политика. Овие идеолошки влијанија во најголем дел се поврзани со идеолошките преференции на владеачката политичка партија. Затоа, во тезата е широко дискутирана државната идеологија како движечка сила во примената на специфичен модел на социјална политика.

¹ Имајќи предвид дека типичните модели на социјалната политика, редистрибутивен и развоен, се широко развиени (во редистрибутивниот модел е нагласена улогата на државата во заштитата на социјалното граѓанство преку развивање на систем за прераспределба на доходот и јавните социјални услуги, а според моделот на развој се потенцираат и капацитетите на социјални агенти - луѓе, организации, идеологии и сл.) за задоволување на потребите на луѓето.

Се претпоставува дека моделот на социјална политика во демократиите во транзиција не може јасно да се дефинира како типичен модел на заштита, бидејќи социјалната политика како организирана социјална активност за решавање на социјалните проблеми е задоцнета и е предмет на многу влијанија. Врз основа на моменталната состојба во литературата, ова истражување го разгледува „мешаниот“ модел на пост-социјалистичка социјална држава, развиен во контекстот на државата, со особено неолиберални влијанија во последните две децении.

Идеологијата е недоволно истражена во социјалните студии и често се гледа како на секундарна влијателна варијабла. Како и да е, оваа теза се заснова на претпоставката дека во контекстот на државата постојат докази за врската помеѓу развојот на социјалната држава и идеолошките сили. Оваа претпоставка и другите истражувачки прашања првично се дискутираат преку преглед на литература, а потоа се емпириски тествани преку разни методолошки истражувачки алатки.

Контекст на истражување

Социјалната држава и социјалната политика како механизам на јавна политика за остварување на социјалните права е реалност и феномен во сите современи општества, и покрај нивните разлики во економскиот, политичкиот и социјалниот контекст. Социјалната политика претставува комплексна јавна политика што треба да се анализира, што се должи на целите, траекториите, вклучените актери, нивните изјавени и неизјавени цели, нивната ефикасност и пред сè, нивната интердисциплинарна академска природа.

Подемот и постоењето на социјалната политика, меѓу другите јавни политики, е предуслов за обезбедување на благосостојба на населението што живее на територија според соодветниот законодавен систем. Нема исклучок од овој вид дефиниција дури и за земјите во развој. Иако, типичната перцепција за постоењето на социјална политика е поврзана со стапките на економски раст, сите современи општества имаат природна должност да обезбедат благосостојба за целокупното население, особено за оние на кои им е најпотребна, земајќи го во предвид влијанието на многу други фактори .

Концептот на социјална држава традиционално се користи за упатување на типологија на држава која има одговорност за обезбедување на сеопфатна и универзална благосостојба за своите граѓани. Во таа насока, создавањето и имплементацијата на социјалната политика како владин механизам што се користи за интервенција при решавање на социјалните проблеми, беше под влијание на многу фактори, меѓу кои, идеологијата што ги води реформите, која иако е од голема важност честопати е потценета. Идеологијата, материјализирана преку политичкиот фактор има посебен придонес кога станува збор за моделот на благосостојба избран да се спроведува на национално ниво.

Оваа анализа се фокусира точно на тоа како идеологијата има навлезено во овие процеси и, ако е така, во кој степен домените на социјалната политика ги рефлектираат идеолошките вредности. Исто, од интерес е и прашањето како овие идеолошки преференции (либерални, неолиберални, социјалдемократски, конзервативни, итн.) особено влијаат на процесот на реформи во некои области на социјалната политика. Оваа анализа е обезбедена со постојан предвид дека воведувањето на идеологија во толкувањето на благосостојбата на државата се заснова на различни нагласи во вредностите и принципите.

Политичките партии со своите идеолошки ориентации (леви или десни² политички спектари) директно влијаат на создавањето и развојот на социјалната политика уште од генезата во скоро сите современи општества, но дали тие имаат исто влијание во земјите во развој, ќе бидет истражено во ова истражување.

Како дел на СФРЈ, Северна Македонија отсекогаш била една од помалку развиените земји во рамките на федерацијата. Како и да е, карактеристиките на социјалната држава беа оние што обично беа развиени во тој период и социјалната држава беше класичен универзален и централистички модел на обезбедување на благосостојба. Овој модел на благосостојба се однесуваше на гарантираните права за сите граѓани да имаат корист од јавните добра, како што се образованието, здравството и социјалната заштита. По независноста на земјата, беа донесени многу промени и се појави нов модел на социјална држава.

Република Северна Македонија³ ја стекна својата независност и суверенитет од поранешна Југославија преку референдумот на 8 септември 1991 година. Оттогаш, продолжениот преоден период го карактеризира развојот на земјата. Овие трансформации се евидентни во однос на економскиот систем (премин од централизирана кон пазарна економија); во однос на демографските промени (внатрешни и надворешни миграциски текови - постојани движења на населението од рурални кон урбани области и натамошни движења од земјата кон други Европски земји, итн.). Покрај тоа, земјата доживеа многу трансформации на политичко ниво (тековни политички криза, етнички вооружени

² Политичките термини, лево крило и десно крило, потекнуваат од XVIII век за време на Француската револуција.

³ Името на државата беше променето (од Македонија во Северна Македонија) со Договорот од Преспа меѓу Грција и Македонија, на 17 јуни 2018 година.

конфликти, и сл.). Сите овие трансформации од економска, демографска и политичка природа директно влијаеја на социјалниот живот на граѓаните и нивната благосостојба. Многу социјални проблеми беа наследени од минатиот систем и во исто време, се појавија многу нови проблеми во периодот на транзиција. Во таа насока, започна да се имплементира нов сет на политики кои се занимаваат со социјални проблеми. Првата декада од преодниот период за Северна Македонија резултираше со хаотични промени не само во економскиот систем, туку и во послабите мерки на социјална заштита и социјална сигурност⁴. Со зголемените стапки на невработеност, намалените пензии и социјално осигурување, ослабени здравствени услуги, биле воведени бројни законски измени во однос на финансирањето, администрањето и давањето на услугите на социјалната политика и институционалните аранжмани на системот за социјална заштита. Како и да е, овие политики и закони не ја подобрија целокупната состојба на корисниците на социјалните права и услуги, ниту помогнаа да се вклучат на пазарот на трудот. Покрај тоа, главната одговорност се однесува на пристапот на политичките партии кон социјалните проблеми за време на нивното владеење. Предмет на оваа анализа во ова истражување се најголемите политички партии кои го оформуваат македонското политичко опкружување во периодот на транзиција: ВМРО_ДПМНЕ⁵, СДСМ⁶, ДУИ⁷ и ДПА⁸, БЕСА⁹, АЛТЕРНАТИВА¹⁰, АА¹¹, ЛЕВИЦА¹², НСДП¹³, ЛДП¹⁴.

⁴ Според Пејковски и Мајовски (2008): „социјалната сигурност не е релевантна само и исклучиво за формите на социјална заштита, туку исто така треба да се разбере во многу поширока и сложена смисла. Затоа, освен облиците на социјална заштита, социјалната сигурност вклучува и заштита од социјално препознаени ситуации и ризици, вклучувајќи сиромаштија, стареење, невработеност, попреченост и хендикеп, многудетни семејства, бездомници, и други“, стр. 104.

⁵ ВМРО_ДПМНЕ, кратенка употребена за Внатрешна македонска револуционерна организација - Демократска партија за македонско национално единство основана во 1990 година, што претставува една од најголемите политички партии на Македонија. Таа е десна политичка партија и се опишува себеси како демокристичанска партија.

⁶ СДСМ - Социјалдемократски сојуз на Македонија претставува една од двете најголеми политички партии во Северна Македонија основана во 1991 година. Таа е лева политичка партија и е наследник на Лигата на комунистите на Македонија.

⁷ ДУИ - Демократска унија за интеграција, која ја претставува најголемата политичка партија на етничките Албанци во Република Северна Македонија, основана во 2002 година.

⁸ ДПА - Демократска партија на Албанците е втора по големина политичка партија на етнички Албанци во Република Северна Македонија, основана во 1977 година.

⁹ БЕСА - е централно-десничарска политичка партија на етнички Албанци во Северна Македонија, основана во 2014 година.

¹⁰ АЛТЕРНАТИВА - е политичка партија која беше основана во 2019 година издвоена од движењето БЕСА.

¹¹ АА - Алијанса за Албанците е централно-десничарска политичка партија основана во 2015 година.

Од независноста на земјата, социјалните политики претрпеа многу промени, широко под влијание на демографските фактори, мултиетничкиот состав на населението и особено нискиот економски раст и идеолошките „преференци“ на политичките партии што управуваат со земјата досега. Последните две се особено значајни за тезата на ова истражување. Прашањето што природно се поставува е колку применетите мерки доведоа до позитивна промена за постоењето на социјалната држава и до кој степен може да се процени дека преземените социјални политики биле под влијание на идеолошките преференци. Кое е наследството од поранешната државно-социјалистичка традиција за заштита? Кои беа главните влијанија во воспоставувањето на социјалната држава во Македонија?

Како заклучок, бидејќи социјалната политика е попопуларно позната како одговор на општествата на социјалните проблеми преку државни интервенции, идеолошки избраниот модел од „државата“ треба да се истражи со цел да се понудат нови согледувања во врска со најсоодветниот модел за земја која сè уште е во развој. Во оваа студија е анализирано влијанието на идеологијата во социјалната политика и потоа емпириски се мерат перцепциите на два главни субјекти (групи на интерес и политички партии).

Институции, актери и влијанија во социјалната политика

Многу студии за социјална држава имаат тенденција да ја нагласат (претежно на теоретско ниво) силната врска помеѓу следниве варијабли, политичка идеологија - држава - економски систем - социјална благосостојба. Државата, која претставува организирана структура на одговорни институции, има должност да им обезбеди благосостојба на своите граѓани. Типологија на системот за социјално осигурување; обезбедувањето социјални услуги; политики на пазарот на трудот; модел на здравствени услуги итн., се производ на политики преземени од леви или десни политички партии врз основа на нивните идеолошки припадности. Институциите имаат своја неприкосновена улога во

¹² ЛЕВИЦА - Левица е социјалистичка политичка партија во Северна Македонија основана во ноември 2015 година.

¹³ НСДП - Нова социјалдемократска партија е централно-левичарска, социјалдемократска политичка партија во Северна Македонија, основана во 2005 година.

¹⁴ ЛДП - Либерално-демократска партија е социјал-либерална политичка партија во Северна Македонија основана во 1997 година.

креирањето и спроведувањето на социјалната политика. Во исто време, осврнувајќи се на фактот дека социјалната политика е интердисциплинарна, таа вклучува широк спектар на актери. Оваа анализа е обид да се објасни институционалниот карактер на социјалната политика и улогата на другите варијабли кои се основата на реформите во сферата на благосостојбата.

Како што беше дискутирано погоре, социјалната политика како јавна акција на институционалните тела е преземена, спроведувана и оценувана од многу актери на национално и локално ниво. Првенствено, социјалната политика вклучува било какво однесување на владата што влијае на благосостојбата на луѓето, вклучувајќи закони, регулативи, извршни наредби, стратегии, акциони планови, и друго. Тоа е алатка што обично ја користат владите за дистрибуција на социјалната помош на своите граѓани, но социјалната помош не може да се дефинира како краен производ само на владините интервенции.

Како што тврди Пирсон (Pierson, 2000; 2001), истражувањето за социјалната држава без оглед на дисциплинската насоченост, вклучува прилично отворени и плуралистички процеси, како од теоретска, така и од методолошка перспектива, и многу ретко се базира на јасно утврдена претходно постоечка теорија.

Покрај владите, значаен придонес во типологијата на социјалните реформи е улогата на групите на интерес. Тие постојано вршат притисок кон владините тела со цел да постигнат специфични цели или да ги исполнат специфичните потреби на ранливите групи. Некако, групите на интерес ја претставуваат врската помеѓу оние што обезбедуваат благосостојба и оние кои треба да имаат корист. Широкиот поглед на социјалната политика препознава дека корпорациите, како и непрофитните и профитни даватели на социјални услуги исто така, развиваат политики што влијаат на корисниците и на оние на кои им служат, и затоа имаат социјални импликации.

Во Северна Македонија, поимот социјална политика се појавил во текот на годините на кохабитација на Македонија со другите поранешни социјалистички републики на Југославија. Како дел од поранешната Социјалистичка Федеративна Република Југославија (во натамошниот текст: СФРЈ¹⁵) околу 45 години¹⁶, земјата имаше

¹⁵ Кратенка употребувана за Социјалистичка Федеративна Република Југославија.

универзален и централистички модел на обезбедување на социјални услуги, заснован на законски загарантирани еднакви права за сите граѓани да профитираат од социјалната заштита и други јавни услуги, како што се образование, здравство, вработување и слично.

Речиси 30 години по распадот на СФРЈ и отцепувањето на земјата во независна држава, најзначајната промена е поврзана со преминот на земјата од планирана кон пазарна економија, што подоцна влијаеше на системот на социјално осигурување. Со распадот на поранешна СФРЈ, граѓаните, особено ранливите групи и целокупното македонско општество влегоа во продолжен период на транзиција, карактеризиран со континуирани реформи и брзи промени како резултат на новонастанатите социјални услови, идеолошки, политички и економски предизвици. Сепак, постои силно наследство на социјална благосостојба од стариот систем, иако земјата претрпе многу промени и со години спроведуваше повеќе селективен модел на социјални одредби.

Во ова истражување се тврди дека идеологијата сама по себе е непознат концепт за актерите кои придонесуваат во креирањето социјални политики, но секогаш претпоставувајќи дека во некои домени на социјалната политика, постојат евидентни идеолошки елементи кои влијаеле на многу од реформите.

Како заклучок за преземените реформи, денешна социјална држава во земјата се смета за „социјална држава во транзиција“, најмногу зависна од економскиот систем и политичките партии што владеат со земјата.

Мотивација за истражувањето

За млад истражувач и предавач од областа на социјалната политика, кој не е роден и израснат во Северна Македонија - оваа теза е „*terra incognita*“ што предизвикува и мотивира истовремено, во лична и професионална димензија. Како и да е, контекстот на земјата како резултат на мултикултурното опкружување, различноста и историскиот развој и консолидација на институциите е интересна основа за спроведување истражувања во општествените науки, па и во социјалната политика.

¹⁶ На 8 септември 1991 година, референдумот доведе до независност на Македонија од Социјалистичка Федеративна Република Југославија и беше прогласена за независна и суверена држава.

Од професионална перспектива, проучувањето на социјалната држава - историја, институции, фактори и влијанија - е фокусна точка на моите додипломски и магистерски студии. Дури и повеќе мотивирачки беше испитувањето и истражувањето на социјалната држава во земји како што се Албанија, Северна Македонија или други регионални земји кои имаат повеќе или помалку исти сличности и разлики со другите поразвиени социјални системи широко.

„Не можете да ги познавате другите ако не ги знаете Вашите“ - беше првичната идеја за спроведување истражување во национален контекст. Северна Македонија сега е земја во која живеам, работам и истражувам, и постојат докази дека социјалните студии сè уште се недоволно развиени. Дури и повеќе од недоволно развиени, ако се инкорпорира концептот на идеологија во анализата. За таа цел, разбирањето на комплексноста на варијаблите што се опфатени во рамките на социјалните студии беше мотивирачко за насочување на анализата во одреден истражувачки контекст. И покрај фактот дека социјалната политика е интердисциплинарно поле за студирање, во оваа теза се дискутира во смисла на специфични варијабли (однос помеѓу идеологија и политика) и во однос на контекст (во национален контекст). Како и да е, сè уште е недоволно истражена тема. Затоа, оваа анализа се фокусира на некои специфични сегменти на социјална политика (домени) со цел да се одговори на некои теоретски претпоставки и нивно емпириско тестирање.

Имаше нешто што го имав на ум на почетокот на истражувачкиот процес и кое сè уште опстојува во мене како човек и професионалец: идејата дека социјалната политика како алатка за поддршка и обезбедување на благосостојба, не треба да се креира, нуди и спроведува на произволни начини. Ова е од огромно значење, особено во земјите во развој. Преку ова истражување, се најдов мотивирана дека на крајот, би имала можност да понудам пакет препораки што би биле корисни за вклучените актери, но пред сè, би понудила придонес и на теоретско ниво.

Истражувачката работа на мојот ментор, дури и пред да биде ментор на моите докторските студии, беше клучна мотивација за да ги развијам своите истражувачки способности во областа на социјалната политика, не едноставно во контекст на една земја, туку опширно.

На крајот, моите љубопитни студенти желни да учат беа дополнителна мотивација за истражување на социјалната политика пошироко и потесно, и постепено го зголемуваа моето ниво на знаење и за споделување во претстојните чекори на мојата професионална работа пред аудиториумот и надвор од него.

Научна важност и релевантност на истражувањето

Ова е прво истражување од ваква природа во контекст на Северна Македонија. Првиот придонес на оваа теза се однесува на истражување на односот помеѓу социјалната политика и идеологијата во специфичен контекст. Поради фактот што е недоволно истражена, тезата нуди значителен придонес во областа на социјалните политики преку обезбедување на нова перспектива на знаење. Се очекува да даде придонес на теоретско ниво поради фактот што станува збор за оригинална студија. Има за цел да обезбеди скроман придонес на академско ниво и евентуално да ги пополни постојните празнини во теоријата (барем на национално ниво) бидејќи објаснувањето на варијаблите „идеологија - благосостојба“ е мало, пред ова истражување.

Оваа теза е специфична и фокусирана. Нема едноставно да го „тестира“ постојниот теоретски модел, туку, преку хипотези ќе верификува дека одреден модел на благосостојба е првенствено резултат на политика, а не на економски раст, и дека идеолошките ориентации на политичките партии го одредуваат моделот на социјална држава. Дополнително, анализата на емпириските податоци обезбедени преку квалитативни и квантитативни инструменти дава нови сознанија за тоа како социјалниот систем во Северна Македонија може да се подобри и како владите ефективно играат, или треба да играат голема улога во реформскиот процес со „прилагодување“ на специфична идеологија со институционалните и финансиските капацитети на земјата.

Преглед на методологија

Во обидот да се анализира и понуди објективна проценка на постојниот модел на социјална политика и да се измерат перцепциите на групите на интерес на национално ниво, се користат различни методолошки пристапи.

Прво, оваа дисертација започнува со поширок преглед на теоретските перспективи со цел да понуди подобро разбирање на теориите во врска со идеологијата и државата. И

двете се сметаат за крајно апстрактни концепти и треба да се започне со објаснување за тоа што се подразбира под држава, идеологија, пазар, итн., а потоа да се комбинираат емпириски истражувачки методи за да се измерат преференциите на субјектите во домените на социјалната политика.

Во оваа дисертација, *државата* се анализира преку институционален пристап во врска со социјалната држава. Под држава, во ова истражување, се мисли на Владата и јавните институционални тела кои работат под контрола или инспекција на Владата. Државата, овде, најмногу се однесува на извршната власт. Исто така, дел од анализата се и групите на интерес. *Групите на интерес* се дефинирани како организации одделени од Владата, но, и покрај тоа, тие често имаат многу блиска соработка со Владата, чиј интерес е да влијаат врз креирањето на јавните политики (Климовски, С., Каракамишева-Јовановска, Т. и Спасеновски, А., 2016, стр. 573).

Потоа, истражувањето се обидува да истражи начини на кои овие концепти се рефлектираат во пракса, во национален контекст, преку домени на социјалната политика земени предвид во анализата. Покрај претходно споменатите, серија на други теории и концепти на социјална политика се операционализирани, и тие се дополнително емпириски тестирани. Поконкретно, концептите на нормативната теорија на социјалната држава се преформулираат со цел да служат како пред-тест модели за споредба со практичните политики што се изучуваат. Нормативните теории се користат со цел да се објаснат начините на кои владите ги користат социјалните политики како алатка за постигнување на различни цели. Ова е национално контекстуализирано во емпирискиот дел на дисертацијата. Фокусот е на испитување на улогата на идеолошките верувања и вредности во социјалната политика.

Хипотезите се тестираат преку пет полиња: образование, здравство, социјална заштита, пензии и невработеност, кои се сметаат за доминантни за тестирање од ваква природа.

Со цел да се истражат и анализираат идеолошките преференции за постојниот модел на социјална политика, ова истражување нуди емпириска проценка на овие преференции, применети на различни групи на интерес и политички партии.

Емпирискиот дел е комбинација на квалитативни и квантитативни методи, и за секој од нив се користат различни алатки за истражување.

Квантитативниот дел се однесува на истражување спроведено со две избрани групи на население: групи на интерес (синдикати, организации на работодавачи, тинк-тенк организации, невладини организации и други) и членови на политички партии (партии кои биле повидливи на политичката арена, во текот на последната деценија). Два нестандардизирани теста се користеа за целите на квантитативниот дел од студијата, но некои социо-економски ставки се усвоени од постојни тестови, особено кога се повикуваат на леви/десни идеолошки концепти. Тие ќе бидат детално објаснети во поглавјето за методологија.

Во однос на квалитативниот дел, идеологијата е потенцијално моќно алтернативно објаснување за варијација во преференците, и поради тоа, повеќе професионални мислења ќе понудат вредни податоци за анализа. Во таа насока, за целите на ова истражување, се интервјуирани експерти од различни домени на социјална политика. Интервјуираните засегнати страни претставуваат важни институции на национално ниво и истакната стручна експертиза во секоја област.

Клучни концепти

Во контекст на оваа теза, клучните концепти што ќе се користат во теоретската и емпириската анализа, се однесуваат на државата - Владата; идеологија; прераспределба; социјална политика; перцепција; групи на интерес.

Државата (Владата) во контекст на оваа дисертација се однесува на политичката организација на општеството, или на политичкото тело, или, уште потесно, на институциите на власта. Државата е форма на асоцијација на луѓе која се разликува од другите социјални групи по својата цел, воспоставување ред и безбедност; неговите методи, законите и нивното спроведување; нејзината територија, област на надлежност или географските граници; и конечно по својот суверенитет. Државата се состои, најшироко, од договор на поединци за начините со кои споровите се решаваат во форма на закони¹⁷. Во оваа дисертација се повикуваме на концептот на држава повикувајќи се на сите владини гранки. Државата на тој начин се состои од законодавен дом, извршна власт, судство, војска и агенции за спроведување на законот, како и многу специјализирани

¹⁷ Web encyclopedia Britannica.com, <https://www.britannica.com/topic/state-sovereign-political-entity>

агенции и квази владини тела (Midgley, J., Livermore, M., 2009, стр. 4). Тоа е првенствена одговорност на Владата, да ја зајакне социјална политика.

Социјална држава: не постои унифицирана дефиниција за социјална држава. Различни земји користат различни концепти за да го опишат социјалниот систем, во зависност од нивниот економски и политички систем. Унифицирана сеопфатна дефиниција е онаа дадена во Речникот на Мериам и Вебстер (Merriam & Webster Dictionary): социјален систем заснован на претпоставка од страна на политичка држава на примарна одговорност за индивидуалната и социјалната благосостојба на своите граѓани; нација или држава која се карактеризира со работење на системот на социјална држава.

Идеологија: идеологијата останува еден од најнеразбраните и погрешно користени концепти. Честопати се нарекува систем на идеи и идеали, особено на оној што ја формира основата на економската или политичката теорија и политика, науката за идејата¹⁸. Едно од најголемите недоразбирања е поврзано со конотацијата во која концептот често се користи. Де Трејси (De Tracey), француски филозоф, е првиот што го користел концептот на идеологија и тоа во позитивна конотација, повикувајќи се на неговата „наука за идеите“. После разработката на Маркс, која се однесува на идеологијата како „создавање“ на владејачката класа за легитимирање на нејзината моќ, концептот на идеологија денес многу често се користи во негативна конотација. Од друга страна, Антонио Грамши (Antonio Gramsci), за разлика од Маркс, ја смета идеологијата како историска реалност, ниту во позитивна ниту во негативна концепција.

Политика: уметност или наука на Владата; уметност или наука кои се занимаваат со водење или влијание врз владината политика; уметност или наука кои се занимаваат со освојување и држење контрола над Владата¹⁹.

Политичка партија: организација на луѓе кои имаат исти ставови за начинот на кој се користи моќта во една земја или општество (преку владеење, креирање политики, итн.)²⁰.

Политичка програма: документ во кој се наведени целите и принципите на политичката партија.

¹⁸ Oxford Dictionaries

¹⁹ Merriam & Webster Dictionary

²⁰ Collins British Dictionary

Групи на интерес: група или организација со посебни цели и идеи кои се обидуваат да влијаат на Владата²¹.

Влада: група на луѓе кои официјално ја контролираат една земја; систем што се користи за контрола на земја, град или група на луѓе; активности вклучени во контролирање на земја, град, група на луѓе²².

Теоретска рамка

Теоретскиот модел на ова истражување се базира на три главни теоретски парадигми: теорија на социјална држава; политичка теорија; и семејна теорија, заради целта на истражувањето кое е да ги испита идеолошките значења во односот помеѓу државата, пазарот и семејството во обезбедувањето социјални провизии во контекст на една земја.

Теоретскиот модел што се применува овде е објаснувачката или аналитичката теорија - која бара објаснување за природата на социјалната политика и образложение за политичките одлуки, и дополнително нормативната теорија - модел кој обезбедува вредносна рамка за социјалната политика што ги идентификува вредностите, идеологиите и политичките цели, кои се основа на природите на социјалната политика.

Дополнително, на теоретско ниво, концептите од двата главни пристапи за објаснување на социјалната држава (структурален и институционален пристап) се користат за теоретските дискусии, и потоа се користат како претпоставки за емпириските тестирања. Поконкретно, во ова истражување, фокусот ќе биде на институционалниот пристап што се смета за преовладувачки пристап во истражувањето на социјалната држава и е совршено погоден за одржување на хипотезите и главните концепти на истражувањето. Започнува со поширока дискусија за најраните пристапи кон институционализмот, придонес даден од Виленски и Лебах (Wilensky and Lebeaux, 1965) кои понудиле концептуализација на најраниот модел на благосостојба: резидуално-институционален модел. Според нив, овој модел има две категории, но подоцна бил модифициран од Титмус (Titmuss, 1974), кој создал тристран модел: а) преостанат модел на социјална политика; б) индустриско достигнување - перформанси; в) институционален

²¹ Online Cambridge English Dictionary

²² Online Cambridge English Dictionary

редистрибутивен²³. Според него, типот на применетиот модел го одредува идеологијата на политичката партија која е на власт и фискалните ограничувања. Моделот предложен од Виленски и Лебах (Wilensky and Lebeaux, 1965) ја објаснува врската помеѓу социјалната политика, пазарот и семејството. Социјалните провизии започнуваат само кога приватниот пазар и семејството не ги исполнуваат индивидуалните потреби. Интервенциите треба да бидат привремени, да им помогнат на лицата додека тие „застанат на нозе“. Титмусовиот „институционално-редистрибутивен“ модел ги комбинира принципите на сеопфатна социјална одредба со егалитаризмот. Ова е „идеален тип“, наместо опис на реалноста. Социјалната заштита не е нужно поврзана со еднаквост.

Последните случувања во институционалната теорија, посебно за придонесите на теориите за нов институционализам ја концептуализираат социјалната држава како институционален аранжман. Хол и Мидгли (Hall and Midgley, 2004) ја парафразираат социјалната држава како збир на „правила на игра“ - кои дистрибуираат социјална благосостојба.

Од друга страна, нормативната теорија обезбедува вредносна рамка за социјална политика која ги идентификува вредностите, идеологиите и политичките цели што се основа на пристапите на социјалната политика. Мидгли (Midgley, 2004) идентификувал три идеологии, кои влијаат на три различни пристапи кон социјалната политика: *Колективизам* - Статистички пристап - Институционален пристап на благосостојба; *Индивидуализам* - Пристап на претпријатие и *Популизам* - Заедница/зајакнување - пристап на развој.

Научниците од различни области на студии барале одговори за потеклото на институциите, како се формираат и како се развиваат, како и зошто (не) се менуваат и како влијаат на однесувањето на поединците (Esping & Andersen, 1990; Hall & Taylor, 1996; Crouch 1999; Crouch & Farrell, 2004). При означувањето на новиот институционализам, три школи на размислување воспоставиле повеќе или помалку јасни теоретски модели за означување на институционалниот развој. Тие се историскиот институционализам, институционализмот за рационален избор и социолошкиот

²³ За повеќе видете: MacGregor, S. (2014). Welfare: Theoretical and analytical paradigms, UNRISD Working Paper, No. 2014-13, United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD), Geneva, p.2.

институционализам (Hall & Taylor, 1996; Rittberger, 2003; Oliver & Mossialos, 2005)²⁴. Теоретскиот модел на индустриско достигнување - модел на изведба (IAP²⁵) ќе помогне во анализата на горенаведените концепти на тезата. Историски гледано, моделот IAP функционираше во економиите контролирани од државата, како што се поранешните социјалистички земји. Одредбите за социјална политика се тесно поврзани со економијата (т.н. *handmaiden* модел) и производствените цели.

Пристапот кон социјалната држава може да е и потесен и поширок. Значењето што се користи во оваа теза се однесува на нејзината поширока конотација, секогаш имајќи го предвид институционалниот пристап. Главните пристапи кон социјалната држава како социо-политички феномен се среќаваат особено по 90-те. Во оваа насока, од најголема важност се смета делото на данскиот автор, Госта Еспинг Андерсен (Gosta Esping Andersen), чија книга „*Трите света на социјалниот капитализам*“ даде пионерски придонес, не со едноставно дефинирање на улогата и односот меѓу државата, општеството и пазарот, туки и за категоризирање на главните социјални режими во капиталистичките општества. Во „режимот“ во истражувачката работа на Еспинг-Андерсен се подразбира „системски испреплетениот... комплекс на правни и организациски карактеристики“ во „односот помеѓу државата и економијата“ (Esping- Andersen 1990, стр. 2). Може да се нагласи дека поширокиот поглед ги врамува прашањата во однос на политичката економија; интересот е насочен кон поголемата улога на државата во управувањето и организирањето на економијата.

Еспинг-Андерсен (Esping-Andersen 1990) расправа за улогата на државата во социјалните политики. Првото важно прашање што се поставува на теоретско ниво е зошто треба да го проучуваме концептот на државата во однос на благосостојбата? Тој нагласува: „Затоа, проучувањето на социјалната држава е средство за разбирање на нов феномен во историјата на капиталистичките општества“ (Esping-Andersen, 1990, стр.2).

Бидејќи целта на државата е да обезбеди благосостојба на граѓаните, во повеќето капиталистички општества, мора да се преземат реформи кои ќе понудат социјална заштита на оние кои имаат потреба. Во врска со ова, дефинирајќи ја социјалната држава,

²⁴ Како цитирано во: Da Silva Lopes, A.C.R. (2006). *Welfare Arrangements, Safety Nets and Familial Support for the Elderly in Portugal*. London School of Economics and Political Science.

²⁵ IAP – Англиска кратенка за ‘Industrial Achievement – Performance Model’.

повеќето теоретски парадигми се обидуваат прво да ги дефинираат границите и одговорностите на државата во обезбедувањето основна благосостојба на своите граѓани. Според Еспинг-Андерсен, ваквата дефиниција го надминува прашањето дали тие помагаат во легитимизацијата на системот или не; без разлика дали ги противречат или ги помагаат пазарните процеси; и што, навистина, се подразбира под „основно“²⁶?

Концептуално, државата има два елемента кои треба да се земат предвид, владите и политичките партии. Двата елемента го дефинираат политичкото опкружување на одредена држава и ја изразуваат волјата за реформи и стабилност. Дали државата треба да обезбеди основна благосостојба за секој граѓанин или не, е прашање директно поврзано со политичките партии што владеат со државата. „Начинот“ на владеење на владите е поврзан со специфичната идеологија што тие ја одржуваат, и честопати се нарекува државна идеологија.

Секако, еден компаративен теоретски модел ќе понуди одговори за најсоодветниот модел на благосостојба што треба да се спроведе во слични општества. Ова ќе се постигне со одговарање на горенаведеното прашање со цел да се спореди типот на социјална држава со слични модели, со цел да се идентификуваат „најдобрите практики“ со „соодветните социјални политики“. Првата генерација на компаративни студии започна со овој вид концептуализација, обидувајќи се да ја идентификува заложбата на државата за нудење на одредено ниво на благосостојба. Тие претпоставуваа, без многу размислување, дека нивото на социјални трошоци соодветно ја одразува посветеноста на државата кон благосостојбата (Esping-Andersen, 1990, стр.19). Во врска со ова, постојат некои главни пристапи во дефинирањето дали државата е социјална/држава на благосостојба, или не.

Терборн (Therborn, 1983) предлага да се започне со историска трансформација на државните активности. Минимално, во вистинска социјална држава, мнозинството од нејзините секојдневни рутински активности мора да бидат развиени за сервисирање на социјалните потреби на домаќинствата. Ако едноставно ја мериме рутинската активност во смисла на трошење и персонал, резултатот е дека ниту една држава не може да се смета за вистинска социјална држава до 1970-те години (Therborn, 1983) Втор концептуален пристап произлегува од класичната дистинкција на Ричард Титмус (Richard Titmus, 1958)

²⁶ За повеќе, видете: Esping – Andersen (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Polity Press, стр.19.

помеѓу преостанатите и институционалните социјални држави²⁷. Други пристапи вклучуваат мерење на реалните социјални држави во однос на некој апстрактен модел и потоа со програми за бодување или цели социјални држави, соодветно (на пример, Myles 1984).

На крајот, не треба да се занемари пристапот на Томас Маршал (Thomas Marshall) во 1950-те, (и понатаму на 1965) според кој: „*државјанството претставува основна идеја за социјална држава*“²⁸. Социјалната политика отсекогаш се занимавала со широко поле на активности и успеала да управува во повеќето од нив. „Како академска дисциплина, социјалната политика се занимава со критичката анализа на социјалната одредба во јавниот, приватниот, професионалниот, доброволниот и неформалниот сектор. Тоа е она што со компаративен, историски и теоретски преглед на здравствена заштита, образование, домување, социјално осигурување, лични социјални услуги и други сродни активности, вообичаено се нарекува ‘социјална држава’“ (Lavalette and Pratt, 1996, стр. 6). Во прва смисла, социјалната политика особено се грижи за социјалните услуги и социјалната држава. Во втората, поширока смисла, се залага за низа прашања што се протегаат многу подалеку од постапките на Владата - средствата со кои се промовира благосостојбата и социјалните и економските услови што го обликуваат развојот на социјалните политики на благосостојба кои се создаваат и функционираат во социјални, економски и културни контексти. Постојат контрадикторни идеи и интереси за тоа какви видови на политики се потребни за решавање на социјалните проблеми и човечките потреби. Концептот на социјална благосостојба се однесува на она што е потребно за да им се обезбедат ресурси и можности на луѓето да водат задоволителен и продуктивен живот (Midgley and Livermore, 2009). Затоа, социјалната политика останува релевантен дистрибутивен механизам во сферата на јавните политики.

²⁷. Резидуалната социјална држава ја презема одговорноста само кога семејството или пазарот не успеат. Институционалната социјална држава се однесува на целото население, е универзалистичка и отелотворува институционализирана посветеност во заштитата. Ја проширува посветеноста на сите области на дистрибуција од витално значење за социјална благосостојба. Titmuss, R. 1958: *Essays on the Welfare State*. London: Verso.

²⁸ Видете повеќе во: Marshall, T.H (1950) *Citizenship and Social Class*. Cambridge: Cambridge University Press.

Структура на дисертацијата

Оваа дисертација е изработена од пет главни дела: започнува со воведот, продолжува со првото поглавје – преглед на литература; понатаму второ поглавје – методологија; трето поглавје – анализа на податоци; четврто поглавје – дискусија и последниот дел заклучоци и препораки.

По конкретно, првиот дел започнува со воведување на тезата, презентација на проблемот на истражувањето, контекстот на истражувањето и мотивацијата за спроведување на ова истражување. Понатаму, првото поглавје – преглед на литература кое започнува со широк преглед на литературата за нормативните теории во студиите за благосостојба и социјална политика. Теоретскиот дел е поделен во три подпоглавја: првото подпоглавје ги разгледува теоретските пристапи имајќи ги предвид двете варијабли, идеологија и социјална политика, а потоа дава теоретски дискусии во врска со социјалната држава, дефиниции на социјалната политика, улогата на државата, пазарот и други варијабли меѓусебно поврзани со социјална политика. Ова потпоглавје завршува со преглед на најрелевантните идеолошки пристапи во студиите за социјална политика. Во потпоглавје два, се разгледуваат теоретските дебати во социјалните пост-комунистички земји и главната улога на економските перформанси и наследството од поранешниот социјалистички систем. Во ова потпоглавје исто така е опфатена и анализа заснована врз студија на случај. Во потпоглавје три, користејќи дедуктивен пристап во прегледот на литературата, се анализираат социјалната држава во контекст на Северна Македонија и реформите во пет полиња: образование, здравствена заштита, социјална заштита, невработеност, пензии. Поголавјето за преглед на литература завршува со последното потпоглавје, кое е фокусирано на улогата на групите на интерес и политички партии во процесите на креирање социјална политика. Исто, овие две се целни групи и за емпирискиот дел. Понатаму, второто поглавје дава детално објаснување на методите што се користат за собирање на податоци, истражувачки алатки и методи на анализа. Во поглавјето за методологија, се донесуваат заклучоци преку објаснување на некои методолошки ограничувања во мерењето на јавната перцепција на целните групи, членови на групите на интерес и политички партии. Во третото поглавје – анализа на податоци, е дадена анализа на податоците и дискусија за резултатите. Анализата е поделена на различни делови, во зависност од истражувачките алатки применети во емпириското

истражување. На четвртото поглавје, се обезбедува целосна дискусија за резултатите која завршува со некои импликации за идни истражувања. Оваа дисертација, во петиот дел, прави целосна проценка на резултатите и дава клучни заклучоци и препораки.

I. ПОГЛАВЈЕ I – ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРА

1. СОЦИЈАЛНАТА ДРЖАВА И ИДЕОЛОГИЈАТА

1.1 Идејата и природата на социјалната држава

За целите на ова истражување, се разгледува краток вовед во повеќето релевантни теории кои ја објаснуваат социјалната држава имајќи го предвид веќе објасниот пристап во воведот на оваа дисертација. Тука се дискутираат теоретски пристапи кои произлегуваат од два теоретски ресурси, нормативна и аналитичка теорија. Двата се разгледуваат со цел подобро разбирање на концептот на социјална држава и другите варијабли што се меѓусебно поврзани. Прегледот на литературата се концентрира на нормативни теории, кои се од огромно значење за оваа дисертација и кои во суштина се збир на теории кои се залагаат за објаснување на природата на социјалната држава, нејзината цел и нејзините активности.

Првично е даден краток вовед во идејата за социјална држава, а потоа нашироко се дискутира за гореспоменатите теоретски пристапи.

Дефинирањето на социјалната држава е тешка задача и честопати дефинициите не ги опфаќаат сите фактори што придонесуваат во идејата за социјална држава. За социјалната држава генерално се дискутира како постфеномен на Втората Светска Војна²⁹, иако имаше претходни напори да се развијат слични активности поврзани со идејата за социјална држава, како оние со карактер на социјална заштита. Не постои унифицирана дефиниција во врска со концептот на социјална држава. Во генерички контекст, социјалната држава се однесува на држава што интервенира во економијата, со цел прераспределба на социјалните ресурси за обезбедување социјални провизии. Го модифицира влијанието на пазарот, обезбедувајќи некаква минимална гаранција (ублажување на сиромаштијата); опфаќајќи низа социјални ризици (безбедност) и обезбедување на одредени услуги (здравствена заштита, грижа за деца и стари лица, и сл.) - според најдобрите достапни стандарди (Goul Andersen 2012, стр. 4).

²⁹ Во Западна Европа, првите основни столбови на социјалната заштита се појавија околу 1900 година, но модерната социјална држава - термин измислен во раните 1940-ти - се развиваше од 1950 до 1970. Социјалната заштита беше проширена на поширок спектар на социјални ризици и услуги, опфатот беше проширен кај поголемиот дел од населението, а нивото на компензација достигна далеку над нивото на егзистенција. За повеќе видете: Andersen, J.G (2012). *Welfare States and Welfare State Theory*, стр. 5.

Истражувачката работа на Маршал (Marshall, 1950; 1963; 1981), Титмус (Titmuss, 1958, 1974 и 1976), Бригс (Briggs, 1961) и Еспинг-Андерсен (Esping-Andersen 1990) се само некои од најрелевантните дела за дефинирање на мисијата и визијата на социјалната политика. Истражувачката работа на Титмус (Titmuss) се смета за пионерска во дефинирањето на социјалната политика како академска дисциплина и во обидот да ја објасни социјалната политика како средство во рамките на идејата за социјална држава. Додека се осврнува на социјалната политика, Маршал (Marshall) го користел концептот на државјанство.

Покрај тоа, Еспинг-Андерсен (Esping-Andersen) со својата книга „*Трите света на социјалниот капитализам*“ беше клучна референца и предмет на дебати поради неговите ограничувања, бидејќи неговата работа била фокусирана во демократските земји-членки на ОЕЦД и другите модели на благосостојба се исклучени од неговата анализа. Како и да е, тој исто така нуди разбирање за социјалната држава. Дефинициите се движат од минималистички изјави, како што е одговорноста на државата за обезбедување на основен начин на благосостојба за своите граѓани (Esping-Andersen 1990, стр. 18). Во ова истражување, широко е анализирана работата на Еспинг-Андерсен и истражувањето се фокусира на недостаток на примена на неговите модели на благосостојба, во земјите во развој и пост-комунистичките земји. Историчарот, Аса Бригс (Asa Briggs) смета дека социјална држава е „држава во која намерно се користи организираната моќ (преку политика и администрација) во обид да се измени играта на пазарните сили во најмалку три насоки“ (Briggs, 1977, стр. 29). Бригс, исто како и Маршал (Marshall, 1950) и Титмус (Titmuss, 1958) ја поврзуваат социјалната политика со концептот на државјанство. Други научници подоцна, како што се Корпи (Korpi, 1980; 1983) и Еспинг-Андерсен (Esping-Andersen, 1990; 1999) исто така пристапиле кон социјалната политика, користејќи го концептот на државјанство. Повеќето од првичните и подоцнежните придонеси ја признаваат улогата и одговорноста на Владата како главна карактеристика во обезбедувањето социјални провизии. Како што тврди Мишра (Mishra, 1990), генералниот принцип што стои зад социјалната држава беше дека владите можат и треба да преземат одговорност за одржување на пристоен минимален стандард на живот за сите граѓани.

Следната дискусија за теоретски придонеси ќе биде фокусирана во контекст на земјите во развој, поранешните комунистички земји - со цел да се подготви разбирање за специфичниот контекст земен предвид во студијата - во следните подпоглавја.

Неодамнешните студии во посткомунистичките земји сугерираат дека треба да се анализираат многу фактори додека се објаснува природата на социјалната држава. Бидејќи посткомунистичките земји се движат подалеку од периодот на транзиција, тие ќе мора постојано да ги проценуваат своите социјални политики, решавајќи го прашањето не само за тоа колку да потрошат, туку и за тоа како да ги насочат овие трошоци за најдобро решавање на новонастанатите социјални проблеми (Orenstein, 2008, стр. 93).

Во однос на нормативните теории, постојат многу обиди за парафразирање на природата на социјалната држава, активностите, односот со пазарот, и така натаму. Нормативни теории се обидуваат да ја објаснат улогата на Владата. Во таа насока, Хит (Heath, 2011), повикувајќи се на нормативни теории, предвидува три модели на социјална држава (редистрибутивен, комунитарен и јавно-економски модел на социјална држава). Тука се дискутираат само редистрибутивните и развојните модели на социјална држава. Социјалната држава сфатена како редистрибутивна, се обидува да ја објасни природната способност на државата да ги прераспреди социјалните ресурси со цел да им обезбеди благосостојба на своите граѓани. Редистрибутивната држава (Heath, 2011, стр. 1) се однесува на држава која смета дека централна функција на социјалната држава треба да биде прераспределба на ресурсите, со цел резултатите произведени од пазарната економија да бидат помалку нееднакви. Да се интервенира во случај на околности на неуспех на пазарот е една од основите врз кои државата го создаде концептот на благосостојба. Обидувајќи се да ја дефинираат оваа нова форма на држава, која е поврзана со социјалниот концепт, многу автори се обидуваат да ја објаснат социјалната држава како позитивна држава, што е форма на управување во која државата ги штити и унапредува економската и социјалната благосостојба на нејзиното население. За таа цел, секогаш постои потреба да се избегнуваат двете крајности кога станува збор за објаснувањето на главните функции на социјалната држава.

Група научници се обидуваат да се фокусираат на патерналистичката природа на социјалната држава (честопати нарекувана „дадилка“³⁰) а други се обидуваат да го поткрепат спротивното - држава која едвај се обидува да се вклучи во обезбедувањето на благосостојба и смета дека индивидуа е одговорна за сопствената благосостојба. Ова нè доведува до претходната дискусија која ја придружуваше идејата за социјална држава - потребата да се дефинира степенот во кој државата треба да интервенира за да ги промовира принципите врз кои е поставена, (како што се еднакви можности, правична распределба на богатството, јавна одговорност за граѓаните кои не можат сами да си овозможат благосостојба), но сепак го почитуваат правото на избор на поединецот. Од една страна, интервенцијата е главна активност на социјалната држава со цел да се промовира социо-економската еднаквост, а од друга страна, економистите на слободниот пазар тврдат дека владината интервенција треба да биде строго ограничена бидејќи има тенденција да предизвика неефикасна алокација на ресурсите и таа влијае на правото на индивидуата да ги прави своите избори во системот.

Втората дискусија во врска со социјалната држава ја вкрстува нејзината природа со нејзините активности (т.е. интервенција) и се однесува на социјалната политика што се користи како инструмент на интервенција. Елиот (Elliot, 1980) ја истакнува употребата на социјалните политиките во капиталистичките земји како одговор на економската рецесија во 1970 година. Претходно, во педесеттите и шеесеттите години, се претпоставуваше дека комбинацијата на економски раст и ограничената акција на Владата ќе ги намалат социјалните проблеми и голем дел од литературата за социјална политика заземе еволутивна перспектива, што претпоставуваше евентуален триумф на хуманитарните вредности и просветлена администрација над сиромаштија и страдање (Elliot, 1980, стр. 36).

Социјалната држава има свои карактеристики во различни општества, што се должи на многу фактори кои се вкрстуваат со идејата за социјална држава. Маршал (Marshall, 1950) ја дефинира модерната социјална држава како карактеристична комбинација на демократија, благосостојба и капитализам. Сумирано, најважните карактеристики на идејата за социјална држава се примарно поврзани пред сè со прифаќањето на Владата за

³⁰ За повеќе видете: Heath 2011, *Three Normative Models of the Welfare State*, University of Toronto: Public Reason 3 (2): 13-4, стр. 2.

одговорноста за благосостојба. Владата треба да интервенира во економијата и да ги балансира богатството и резултатите помеѓу „класите“, треба да интервенира на пазарот на трудот за да обезбеди „целосно“ вработување и да ги исполни другите социјални права преку индивидуализирање на потребите.

1.1.1 Социјалната политика, дефиниции и пристапи

Дискусиите за социјалната политика се особено фокусирани на нејзината интердисциплинарна природа и на тоа, колку е тешко да се дефинираат теоретските и практичните граници. Лавалет и Прат посочуваат дека, „иако на социјалната политика сè уште може да и недостасуваат разновидни теоретски префинетости што ги разликуваат сродните теми, оваа карактеристика е балансирана со нејзиниот капацитет за избор, развој и распоредување на постојната теорија при испитувањето на значајната област на човечка активност, социјалната заштита. Ова е еклектичка сила“ (Lavalette & Pratt, 1996, стр. 6). Овие теоретски рафинирања сè уште се дискутираат во национални и меѓународни истражувања.

Додека социјалната политика се разгледува како респектабилна академска дисциплина, истражувачката работа на Ричард Титмус е од огромно значење, бидејќи тој се смета за еден од пионерите и најавторитетните научници во врска со дефинирањето и мисијата на социјалната политика. Лавалет и Прат (Lavalette & Pratt, 1996) ги елаборираат напорите на Титмус да понудат тесна концептуализација на социјалната политика. „Во суштина, Титмус се занимава со распределба на ограничен опсег на ресурси за да се исполнат низа социјални потреби. Во реалноста, иако постоеја варијации помеѓу земјите, овие социјални потреби се од здравствена заштита, домување, образование, одржување на приходите за време на периоди на прекинување или запирање на заработката и многукратни зависности“ (Titmuss, 1976, цитиран во: Lavalette & Pratt, 1996, стр. 2). Дискусијата што ја следи овој аргумент е директно поврзана со улогата на пазарот во задоволувањето на социјалните потреби. Треба ли пазарот да се грижи за овие потреби? Улогата на пазарот во исполнувањето на овие потреби треба, според Титмус и целата интелектуална и

политичка традиција што тој ја оформи, да биде минимална³¹. Некои научници сметаат дека идејата за улогата на државата треба да биде класична грижа за одбрана, закон и ред. Останатите социјални држави се засноваат на убедувањето дека луѓето треба самите да се справат со најголемиот дел од своите социјални потреби; улогата на државата главно треба да биде ограничена на обезбедување безбедносна мрежа за сиромашните. Следејќи ја идејата на Титмус (Titmuss, 1974), социјалните институции се сметаат за „даватели во краен случај“ и тие треба да се користат само во случај на неуспех на пазарот и семејството. Мирдал (Myrdal, 1972) смета дека неуспехот на пазарот е историски факт.

Кога се повикуваат на социјалната политика, некои научници (Levine, 1988; Abel-Smith, 1994) тврдат дека тоа е основно средство за обезбедување основни потреби. Всушност, улогата на социјалната држава е сложена и социјалната политика е широко повикувана најмногу врз основа на нормативни претпоставки во врска со нејзината природа, обем, вид на бенефиции, итн.

Втората дискусија која се однесува на социјалната политика е поврзана со нејзината траекторија. Социјалната политика честопати се нарекува процес - таа се подразбира како низа идентификации на проблеми, формирање, спроведување и евалуација на социјалната политика.

Покрај тоа, на социјалната политика се гледа како на владина алатка за обезбедување на социјални провизии. Може да се тврди дека во денешно време, поделбата помеѓу два доминантни модели на социјална политика, резидуален и институционален модел, не може дефинитивно да се оддели и да ги опише сите искуства на земјите при развивањето на социјалната политика. Постоеше традиционална поделба помеѓу двата модели; институционалниот модел е традиционално поврзан со западноевропските земји а резидуалниот модел со социјална политика во САД (Midgley, 2006). Овој нов модел на социјална политика е класифициран како развоен модел на социјална политика според Мидгледи (Midgley, 2006), што е еден од најважните аспекти на оваа анализа. Дали

³¹ Идејата на Титмус за резидуалниот модел на благосостојба доведе до дополнителни слични пристапи врз кои беше потенцирана тешкотијата за распределување и редистрибуција на ресурсите на пазарот. „Потрошувачката на овие стоки е премногу важна за да се остави да управува со ресурсите на пазарите. Суштината е дали таквата алокација ќе биде успешна во исполнувањето на потребите на населението“. Повеќе за овој аргумент видете во: Titmuss (1974, 1976) и Lavalette and Pratt (1996).

социјалните политики се создаваат и развиваат на произволни начини или се засноваат на анализи на експерти?

1.1.2 Идеологијата на социјалната држава, пазар и социјални права

Повеќето современи дебати се обидуваат да ја анализираат социјалната држава како комплексен феномен каде треба да се земат предвид многу компоненти за да се понудат значајни објаснувања во врска со активностите на државата и посакуваните резултати - кои за жал честопати се ограничуваат само како социјална заштита и социјални услуги.

Покрај социјалните права и социјалното раслојување, перспективите на анализата на социјалната држава се обидуваат да ја објаснат врската на следниве компоненти: однос помеѓу триаголникот „држава - пазар - семејство“, кој е во фокусот на оваа анализа.

Дискусијата тука започнува со запознавање на улогата на идеологијата во социјалната држава. Вилдинг и Џорџ (Wilding & George 1985) понудиле ран придонес во врска со улогата на идеологијата во развојот на социјалната политика и социјалната држава - во светло на идеологијата. Тие расправаат за влијанието на идеологијата во насочување на улогата на државата во одговорот на општеството и социјалните проблеми. Тие започнувале со разгледување на капиталистичките општества како социјални држави во слична мера (Wilding and George, 1985, стр. 1). Во нивниот пристап, тие ја потенцираат меѓусебната врска што постои на теоретско ниво, помеѓу теориите за државата, општеството и социјалните проблеми. Ниту едно од нив не може да се дискутира одделно, во обидот да се објасни социјалната политика, бидејќи постои силна врска меѓу нив. Бидејќи во ова истражување, понатаму ќе се дискутира за социјалните проблеми и одговорот на државата, се разгледува истражувачката работа на Вилдинг и Џорџ (1985) во врска со дефинирањето на социјалните проблеми³². Според нив, се тврди дека корените на социјалните проблеми не лежат толку во личните несоодветности, туку во економските и социјалните услови во кои се наоѓаат луѓето (Wilding & George, 1985, стр. 10).

Овој идеолошки концепт во социјалните студии е искористен за да се објасни улогата што идеите можат да ја имаат при примена на специфичен модел на благосостојба. Тоа

³² т.е. сиромаштијата е главно резултат на ниски плати или ниски бенефиции за социјално осигурување; лошо здравје е резултат на нездрави услови за работа и живот; невработеноста е резултат на максимален економски систем на приватна добивка, и така натаму. Wiling and George (1985), стр. 10.

беше поинтензивно по социјалната криза во 70-те, период за кој конзервативците тврдат дека се должи на неможноста на демократските влади да ги ограничат социјалните трошоци и да наметнат морални обврски што ги ограничуваат групите на барања на домаќинствата (Janowitz, 1976 & 1978; Bell, 1976).

Една од највлијателните идеолошки анализи останува марксизмот. Марксистичката анализа тврди дека социјалната држава е ограничена од идеолошката доминација на пазарната економија што вклучува поединци во специфични социјални односи. Приватните средства за производство се користат за генерирање профит (Marx, 1976, цитиран во: Cook, 2006, стр. 9). Идеологијата на социјалната држава ја легитимира државната интервенцијата со цел да се промовира социјална правда, еднаквост и правичност во економски систем и социо-културен контекст.

1.1.3 Улогата на идеите, интересите и институционалниот пристап на социјалната држава

Во ова истражување, нормативните теории што ја објаснуваат и анализираат социјалната политика се дискутираат и пошироко и потесно. Покрај неспорната улога на актерите и институциите во обликувањето на социјалната политика, улогата на идеите и интересот стануваат значајни варијабли во анализите на социјалната држава, иако тие традиционално едвај добиваат внимание.

Од големо значење е вклучувањето на институционалниот пристап во социјалната политика. Мидгли и Ливермор (Midgley & Livermore, 2009) гледаат на институционалниот пристап како на оној во кој благосостојбата може да се подобри со вклучување на множество вредности и верувања на луѓето што би произвеле колективно дејствие во обезбедувањето благосостојба. Тие тврдат дека, најсуштинското е дека социјалната благосостојба најдобро се промовира преку колективно дејствување и здружување на ресурси. Институционалистите истакнуваат дека, низ историјата, луѓето не само што се потпиле на сопствените напори и поддршката на своите семејства, туку формирале локални здруженија и организации со седиште во заедницата кои ги зголемуваат индивидуалните и семејните ресурси за да се промовира благосостојбата на заедницата како целина (Midgley & Livermore, 2009, стр. 181). Од друга страна, исто така, постојат пристапи што го нагласуваат историскиот институционализам, кој се заснова на

претпоставката дека историски конструиран сет на институционални ограничувања и повратни информации за политиките, го структурираат однесувањето на политичките актери и групи на интерес за време на процесот на креирање на политиките³³. Во ова истражување, фокусот е ставен на развојот и дистрибутивниот модел на социјална политика, но институционалните концепти меѓусебно се поврзуваат додека се објаснува улогата на другите актери вклучени во политиките за обезбедување на благосостојба.

Улогата на интересите во социјалната политика, во оваа дисертација, ги претставува ставовите што произлегуваат од различни економски, социјални, културни групи во однос на методите што ги користи државата при вршење на социјална контрола и одговор на сегментни интереси. Идеолошките верувања и другите вредности што ги манифестираат групите на интерес се важен дел од институционалната анализа на социјалната политика бидејќи се чини дека се едни пред други, и меѓусебната соработка помеѓу двете ќе ги подобри политиките на благосостојба.

1.1.4 Социјалната политика и државна интервенција во економијата

Дали државата (под држава во ова истражување се подразбира Владата) треба да интервенира во економијата со цел да се унапреди еднаквоста и социјалната правда, сè уште е истакната дилема во современите политичко-економски дебати. Идејата за социјална држава има основа за државна интервенција со цел да се намалат или надминат социјалните ризици и да се поддржат ранливите групи со прераспределба на ресурсите. Редистрибутивниот модел на социјална политика се заснова на идејата за вертикална прераспределба каде Владата преку фискални политики интервенира со цел да ги прераспредели ресурсите од богати кон сиромашни, и да го намали јазот помеѓу нив. Данокот на богатство може да го намали богатството на најбогатите, а овој приход може да се искористи за образование на оние кои се сиромашни или се во социјален ризик поради нивото на приход и недостаток на други финансиски ресурси.

Како и да е, идејата за ваква интервенција честопати беше предмет на дебата бидејќи од гледна точка на слободниот пазар многумина веруваат дека интервенцијата на Владата

³³ Béland, D., (2005), *Ideas and Social Policy: An Institutional Perspective*. Достапно на: https://www.researchgate.net/publication/229560816_Ideas_and_Social_Policy_An_Institutionalist_Perspective (пристапено, февруари 2021).

влијае на одлуките на поединците за тоа како да трошат и да постапуваат. Особено, либералните економисти сметаат дека економската интервенција нема лична слобода. Сепак, социјалната држава не може да се разбере надвор од економската анализа. Бар (Barr, 1993) со својата економска неокласична перспектива тврди дека идејата за социјална држава многу природно се вклопува во конвенционалната теоретска рамка што ја користат економистите. Една од причините е поврзана со природата на трошоците врз основа на кои функционира социјалната држава. Социјалната држава ја легитимира интервенцијата на владите со цел да им се гарантираат социјалните права на граѓаните. Во повеќето демократски општества и модерни индустриски развиени економии, секоја Влада треба ефикасно да ги прераспреди своите ресурси со цел да го унапреди и обезбеди социјалното осигурување на граѓаните засновано врз принципите на еднаквост и социјална правда. Во рамките на конвенционалните теории на економија, Бар (Barr, 1993) како и многу други, не е загрижен за принципот на социјална правда и во неговите анализи недостасуваат теории за социјална вредност. Тој тврди дека анализата на социјалната држава треба да се вклопи во економската анализа, но не ги признава соодветно социјалните вредности и важноста на прераспределбата на приходот и богатството за да се подобри еднаквоста на можностите и еднаквоста на резултатите.

И покрај тоа што многу економисти ја застапуваат идејата за интервенција на Владата во економијата кога станува збор за обезбедување јавни добра, повеќето приврзаници на идејата за слободна пазарна економија тврдат дека владината интервенција треба да биде што е можно поограничена, бидејќи може да и наштети на економијата наместо да го поддржува системот. Како и да е, постојат многу аргументи поврзани со потребата од интервенција на владите во смисла на поддршка на пазарот на трудот и други важни домени на социјалната политика, дури и не секогаш строго перцепирани како јавни добра, како што се здравството, образованието, социјалната заштита, итн.

Една од причините зошто Владата треба да интервенира е поврзана со намалувањето на монополот, кое има тенденција да ги експлоатира масите со оглед на тоа што многу работодавачи можат да ја искористат монополската моќ за да плаќаат ниски плати на работниците. Либералните економисти сметаат дека додека Владата интервенира да промовира поголема еднаквост, во исто време овој вид на интервенција ќе влијае на слободата на конкуренцијата. Секој аргумент *за* и *против* не ја исклучува потребата од

интервенција во многу ситуации, идеолошките перспективи се поделени во однос на количината на интервенцијата на владите, па во колкава мерка треба владите да интервенираат?

Концептот за слободен пазар отсекогаш се развивал врз основа на идејата за слободна конкуренција и ограничена владина интервенција. Во споредба со претходните пристапи на меркантилистите (помеѓу 1500 и 1750 година), во пионерското дело на Адам Смит (Adam Smith, 1776) и подоцна и во работата на Џон Стјуарт Мил (John Stuart Mill, 1852) широко е аргументирана идејата за ограничена владина интервенција бидејќи слободната конкуренција и мотивацијата од личен интерес го води и саморегулира пазарот. Познатата „laissez faire³⁴“ филозофија на слободен пазар се чинеше многу продуктивна, но произведе и социјални проблеми, како што се невработеност, сиромаштија. Мил (Mill, 1852), во споредба со Смит (Smith, 1776), прифатил интервенции во економијата, како данок на алкохол, доколку има доволно утилитарни основи. Како и да е, тој тврди дека „еднаквоста на оданочувањето“ значи „еднаквост во жртвувањето“ и прогресивното оданочување ги казнуваше оние кои работеле повеќе, заштедувале повеќе и затоа беше „лесна форма на грабеж“ (Mills, 1852, цитирано во: Dymond, 2015, стр. 17). Во современите дебати, дури и либералите ја легитимираат интервенцијата на владите со цел да ги ублажат акутните социјални проблеми, иако се тврди дека во капиталистички развиените економии, социјалните проблеми не можат целосно да се искоренат.

1.1.5 Конзервативизам, социјален поредок и социјална држава

Следејќи ја дискусијата погоре, конзервативниот пристап во развојот на социјалната политика ја предвидува традиционалната улога на семејството и неговиот придонес во обезбедувањето социјална помош и истовремено ја зајакнува идејата за избалансирани придонеси - придобивки за корисниците. Конзервативните влади имаат тенденција да го користат семејството како морален аргумент за да ги вратат границите на државата и да ја сметаат главната улога на столбот на семејството како примарен обезбедувач на грижа и благосостојба. Во конзервативните социјални режими, најголемиот фокус се става на

³⁴ Водечкиот принцип зад Laissez-faire, францускиот термин што во превод значи „остави сам“ (буквално, „дозволи ти да направиш“), е дека колку Владата е помалку вклучена во економијата, толку подобар ќе биде бизнисот, и пошироко, за општеството како целина. Laissez-faire економијата е клучен дел од капитализмот на слободниот пазар. Повеќе за овој аргумент, видете во: Smith (1776), Mill (1852).

важноста на семејството и традицијата, како и на верските вредности. Социјалниот поредок е нагласен како поважен од социјалните реформи, кои се перципираат како второстепено прашање и видовите грижи што ги имаат конзервативците, веројатно ќе наметнат ограничувања на благосостојбата, со посебен акцент на традиционалните вредности во работата, семејството и националноста. Социјалниот поредок може да се постигне не само преку дејствување на државата, туку се перципира како природен процес во општествата што се карактеризираат со морални ограничувања.

Дикерсон и други. (Dickerson et al. 2014) посочува дека во целокупната рамка, конзервативците сакаат да ги намалат даноците, да одобрат мали влади и да ги отфрлат обидите за социјално инженерство од страна на Владата. Оттука, конзервативците честопати го отфрлаат или сакаат да го ограничат степенот до кој владите прераспделуваат богатство преку оданочување за да развиваат социјални програми и институции како што се јавната здравствена заштита и образование. Наместо тоа, тие сакаат да се потпрат на изборите на поединците и пазарните механизми за обликување на општеството, а не на Влада што обезбедува социјална држава или перфекционистичка држава (Dickerson, 2014, цитиран во Young, 2020, стр. 58-59). Следејќи ја дискусијата, конзервативците не сакаат совршена социјална држава и нивната грижа е претежно поврзана со јавните главни области, како што се јавното здравство, образованието, итн.

Конзервативизмот става очигледен акцент на одликите како што се традиција, морални и религиозни вредности, итн., кои природно ќе создадат благосостојба. Тие сметаат дека верските вредности се образец на општествена организација. Од друга страна, не постои конечна дефиниција за активностите на социјалната држава и во рамките на таканаречениот „социјален поредок“, семејството и другите можат да придонесат за обезбедување на социјални провизии. Ова значи дека како образец на организација, верската практика има важни импликации врз социјалната политика и активностите на социјалната држава.

Додека универзализмот и социјалдемократијата се толкуваат како синоними во објаснувањата на социјалната држава, тогаш можеме да заклучиме дека конзервативизмот има свои основи карактеристики на корпоратизам и комунитаризам. Конзервативните режими на социјална помош честопати се познати како широко карактеризирани со корпоратизам. Корпоративниот, па и конзервативниот, исто така се нарекува модел на

социјално осигурување бидејќи социјалното осигурување е генезата на оваа типологија на социјален режим. Во име на тоа, Палиер (Palier, 2010) го именува корпоративниот-конзервативен модел како Бизмарков модел, заради придонесот што го даде познатиот германски канцелар Ото Вон Бизмарк како пионер кој го воспостави задолжителниот систем на социјално осигурување на крајот на XIX век.

Во однос на конзервативизмот и комунитаризмот, некои научници сметаат дека на нив мора да се гледа како посебен, но други тврдат дека на нив може да се гледа како на ист политички пристап, бидејќи и двата се потпираат на традициите на заедницата. Следејќи ја дискусијата погоре, во врска со конзервативните вредности, комуналитаризмот наведува дека имаме посебни одговорности кон некои луѓе (како што се членовите на семејството) и дека нашите морални должности дефинираат колку сме блиску до другите. Јанг (Young, 2020) тврди дека конзервативизмот и комунитаризмот не се две различни позиции, туку се две имиња за ист пристап кон социјалните и политичките аранжмани и прашања. „Конзервативизмот и комунитаризмот можат да се разберат како реакции на либерализмот; второ, и двата се потпираат на традициите на заедницата, наместо на разумот, за да ги оправдаат социјалните и политичките насоки; и, конечно, двата се флексибилни во однос на нивните социјални и политички насоки“ (Young, 2020, стр. 1). Имајќи ја предвид важноста на сличните вредности што ги имаат и конзервативизмот и комунитаризмот, може да се каже дека тие се слични еден на друг и можат да помогнат во опишувањето на конзервативните социјални режими, за што ќе се дискутира на следните делови на оваа дисертација. Во последните децении, постои тенденција на неокорпоратизам, кој е, на пример, широко познат во скандинавските земји, додека плурализмот е растечка тенденција во Велика Британија и другите англосаксонски земји.

1.1.6 Либерализам и индивидуализам наспроти колективизам

Во суштинско значење, движечка идеја на либерализмот е слободата. Како и да е, слободата е особено тешко да се дефинира на едноставен начин, бидејќи природата на концептот обично се среќава во многу други академски дисциплини. Честопати се смета како еден од најзлоупотребени од сите политички концепти, според политиколозите. Во ова истражување, се осврнуваме на концептот на слобода, поврзувајќи ја со социјалните права, кои се во фокусот на социјалната држава. Наместо слобода, во оваа дисертација се

користи концептот на слобода како принцип или вредност што ги води либерализмот и понатамошните социјалдемократски идеологии.

Поврзувајќи ја идејата за социјална држава со либерализмот, првата максима се однесува на фактот дека либерализмот се спротивставува на идејата за интервенција на државата, бидејќи убедувањата на либералите се засноваат на способноста на општеството да се саморегулира. Хајек (Најек, 1976; 1978) тврди дека целата државна активност, без оглед на нејзините намери, може да ја наруши слободата на поединецот. Либералите длабоко ја споделуваат идејата дека колку е поголема државната интервенција, толку е поштетна. Секое ограничување на слободниот пазар е ограничување на слободата на индивидуата. Тие веруваат дека поединците се природно водени да обезбедат заштита за сите бидејќи било кој од нив е предиспониран да го следи сопствениот интерес и да обезбеди благосостојба за себе. Либерализмот, пишува Хајек, произлегува од „откривањето на само-генерирачки или спонтан поредок во општествените работи... поредок што овозможува да се искористат знаењата и вештините на сите членови на општеството во многу поголема мера отколку што е можно во кој било редослед создаден од централната насока“ (Најек, 1978, цитиран во: Wilding & George, 1985, стр. 26).

Накратко, либералите имаат тенденција да се залагаат за типичен модел на благосостојба каде што државните институции имаат многу ограничен опсег на активности во однос на обезбедувањето социјални провизии.

Либерализмот, во суштина, е антиколективистичко движење кое се карактеризира со индивидуализам. Индивидуализмот е две работи. Прво, тоа е теорија на општеството, обид, како што вели Хајек, да ги разбере силите што го одредуваат општествениот живот на луѓето (Најек, 1949, цитиран во: Wilding & George, 1985, стр. 21-22). Општеството е број на слободни индивидуи кои индивидуално „се борат“, врз основа на нивните вештини и талент, и ја обезбедуваат нивната благосостојба.

Второ, индивидуализмот, силно поврзан со либерализмот, тврди дека секоја личност е одговорна за своите постапки и дека секоја индивидуа е одговорна за својата благосостојба. Индивидуалистите аргументираат за модел на слобода каде слободата на луѓето зависи од нивната независност и сметаат дека социјалната благосостојба и државната интервенција ја поткопуваат идејата за слобода. Покрај тоа, тие сметаат дека сиромаштијата е последица на несоодветниот избор на поединците на слободниот пазар.

Тие не треба да доживуваат ограничувања од каков било вид. Како што тврди МекКалум (MacCallum, 1967), „Едно лице мора да биде ослободено од воздржаност, да стори нешто“. Од друга страна, колективизмот ги стимулира масите за колективно дејствување и меѓусебна поддршка со цел да се зајакнат. Социјалистите обично се поврзани со колективизам, додека либералите со индивидуализам. Индивидуализмот е водечки принцип на неолиберална идеологија, кој се стреми кон неолиберална економија, потпирајќи се на пазарната економија. Помеѓу нив, идеолошки може да се открие социјалдемократија, која е помеѓу индивидуалистичките и колективистичките идеи.

1.1.7 Социјалдемократија и универзализам

Како што беше аргументирано погоре, додека либералите од една страна се поврзани со индивидуализам, а социјалистите од друга страна се поврзани со колективизам, на социјалдемократијата се гледа како на средна златна идеологија кога се говори за природата и целите на социјалната држава. Постојат слични карактеристики на социјалдемократијата и социјализмот. Во ова истражување, на социјализмот не се пристапува како на марксистичката теорија и покрај фактот дека марксизмот беше доминантна форма на објаснување за социјализмот. Како и да е, фокусот тука е на социјалдемократијата како идеологија која ги споделува вредностите на социјализмот, но не само на тоа. Тоа е идеолошка содржина што, и покрај сличностите, не е целосно заснована на индивидуализам, ниту на колективизам. Во однос на обезбедувањето социјални провизии, верувањето на социјалдемократите е дека секој граѓанин има основно право да добие заштита. Тие ја легитимираат државната интервенција со цел да промовираат вакви фундаментални принципи поврзани со еднаквост, слобода, социјална правда, солидарност, итн.

Една од типичните карактеристики за разликување на социјалдемократската идеологија од либералната и конзервативната е оданочувањето. Социјалдемократите промовираат високи стапки на оданочување затоа што тие го сметаат оданочувањето како главно средство за обезбедување на социјални провизии во однос на универзалните придобивки, како што се образование, здравство, социјална заштита, итн. Во споредба со конзервативната идеологија, во која се вели дека оданочувањето ја намалува слободата, социјалдемократијата ја дели идејата дека оданочувањето не ги намалува слободите на

поединците, туку спротивното. Оданочувањето е едноставно средство за зголемување на можностите на луѓето во „несовршен слободен пазар“.

И покрај тоа, социјалдемократијата не е типична колективистичка идеологија како што е социјализмот, делумно може да се објасни нејзината колективистичка природа поради фактот што промовира социјални политики засновани врз колективно финансирање. Социјалните политики засновани врз социјалдемократски идеолошки вредности имаат тенденција постојано да ги искоренуваат нееднаквостите и нерамнотежата во специфичен контекст на економскиот и политичкиот систем.

Кога тесно се повикуваме на социјалната политика заснована врз социјалдемократски идеолошки вредности, универзализмот останува апсолутен принцип на движење. Универзализам значи дека секој граѓанин како дел од општеството има еднакви можности да ги исполни основните права и покрај неговиот придонес во системот, бидејќи истите принципи се применуваат за секого. Универзализмот останува широко објаснет преку институционалните пристапи во теориите за социјална политика. Мора да се разјасни дека универзализмот е само принцип кој има за цел да ја зголеми еднаквоста. Како што тврди Гул Андерсен (Goul Andersen, 2012), „универзализмот е ориентиран кон еднаквоста, но не мора да е насочен кон максимална еднаквост; поголема цел е рамноправно државјанство - овозможување на сите да учествуваат во социјалниот, политичкиот и културниот живот како рамноправни граѓани (и покрај скромната економска нееднаквост) (Goul Andersen, 2012, стр. 8). Во обидот да се дизајнира модел на благосостојба, од огромно значење е да се идентификува видот на социјалните програми што се опфатени во социјалните политики. Со цел да се прикажат карактеристиките на моделот на благосостојба применет во контекст на една земја, анализата на социјалните програми ќе придонесе за разбирање на моделот. Социјалните програми можат да бидат насочени наспроти универзалистички, условите за подобност, квалитетот на придобивките и услугите и, можеби најважно, степенот до кој се вклучени вработувањето и работниот век во проширувањето на правата на граѓаните од страна на државата. Бенефициите може да бидат насочени кон домаќинства со ниски примања, стари лица, лица со попреченост, болни, невработени или млади лица. Во контекст на Северна Македонија, принципите на универзализам наспроти селективизам се дискутираат во следните поглавја.

1.1.8 Синтеза на социјални режими – класична таксономија

Ова потпоглавје започнува со дискусија за пионерската работа на Еспинг-Андерсен (1990), која беше најрелевантната и најдискутираната референца во студијата за мапирање на социјалните режими, базирано на политичка таксономија. Главниот придонес на неговата позната книга „*Трите света на социјалниот капитализам*“ е тоа што тој понуди проширена анализа, особено во неговото ревидирано дело (1999), во врска со улогата на пазарот, семејството и државата во развојот на благосостојба во современите капиталистички земји. Еден од главните концепти што го користеше Еспинг-Андерсен беше декомодификација - што се однесува на степенот до кој поединците или семејствата можат да го поддржат општествено прифатливиот животен стандард независно од учеството на пазарот (Esping-Andersen, 1990, стр. 37).

Затоа, идејата за индивидуална слобода од зависноста од пазарот на трудот се изразува во можноста на граѓаните „слободно и без потенцијална загуба на вработувањето, приходот или општата благосостојба, да одлучат да ја напуштат работата кога самите сметаат дека е потребно“. Социјалните режими може да се споредат во зависност од степенот во кој благосостојбата на граѓаните не е поврзана со нивната позиција на пазарот. Со анализа на нивото на декомодификација, во нејзините три типолошки режими на благосостојба, очигледно е дека постои голем степен на декомодификација во социјалдемократскиот модел кој во литературата е честопати познат како универзален и дарежлив социјален режим.

Во својата ревидирана книга, во 1999 година, Еспинг-Андерсен користел друг сличен концепт, објаснувајќи ја зависноста на поединецот од сродството и го идентификувал „режимот на де-фамилијализација“. Како што тврди тој, „режим на де-фамилијаризација е режим што се обидува да го растовари домаќинството и да ја намали зависноста на социјалната личност од сродството“ (Esping-Andersen 1999, цитирано во: Gough, 2008, стр. 49).

Трите типа режими мапирани во делото на Еспинг-Андерсен се однесуваат на либералниот модел; конзервативно-корпоратистичкиот модел и социјалдемократскиот модел. Тие честопати се нарекуваат „идеален“ тип заснован на теоретски конструкции. Гул Андерсен (Goul Andersen, 2012) тврди дека класификацијата во три типа ги илустрира основните идеи и механизмите (режимот на работење) на различните принципи на

благосостојба. Следно, тие служат како точки за мерење во описот на реалните социјални системи каде што се мешаат принципите.

Во неговата анализа е евидентно дека улогата на пазарот е централна во моделот на либерална благосостојба и честопати е познат како модел базиран на пазар. Од друга страна, улогата на пазарот се гледа како маргинална во конзервативниот и социјалдемократскиот модел. Исто, улогата на државата се чини за маргинална во либералните модели и има субсидијарен карактер во конзервативниот модел. Како и да е, улогата на државата се смета за централна во социјалдемократскиот модел.

Сумирајќи, преовладувачка улога во либералниот модел има пазарот, а во конзервативниот модел преовладувачка улога има семејството (во споредба со другите модели). Улогата на државата се смета дека е клучна во социјалдемократскиот социјален режим.

Табела 1. Интерпретација на трите модели на социјални режими на Еспинг-Андерсен (1990)³⁵

ТРИТЕ СВЕТА НА СОЦИЈАЛНИОТ КАПИТАЛИЗАМ			
УЛОГАТА НА	Либерален	Конзервативно - корпоратистички	Социјалдемократски
СЕМЕЈСТВО	Маргинално	Централно	Маргинално
ПАЗАР	Централно	Маргинално	Маргинално
ДРЖАВА	Маргинално	Супсидијарно	Централно
СОЦИЈАЛНА ДРЖАВА			
ДОМИНАНТЕН ЛОКУС НА СОЛИДАРНОСТ	Пазар	Семејство	Држава
ДОМИНАНТЕН МОДЕЛ НА СОЛИДАРНОСТ	Индивидуално	Сродство Корпоративност Статизам	
СТЕПЕН НА ДЕКОМОДИФИКАЦИЈА	Минимално	Високо (за носител на храна)	Максимално

³⁵ За повеќе, видете: Gough, I. (2008). *European welfare states: explanations and lessons for developing countries*. Во: Dani, Anis Ahmad and Haan, Harjan de, (eds.) *Inclusive States: Social Policy and Structural Inequalities*. World Bank, Washington, USA, стр. 3-38.

ПРИМЕРИ ЗА МОДЕЛОТ	САД	Германија и Италија	Шведска
--------------------	-----	---------------------	---------

Извор: (Gough, 2008, стр. 50)

Обидувајќи се да ја прошири концептуализацијата на типологиите на социјалните режими и главните соодветни карактеристики, Гул Андерсен (Goul Andersen, 2012) во својата анализа нуди посеопфатен пристап во однос на типичниот социјален режим вклучен во студиите и литературата на социјалната држава.

Табела 2. Режији на социјална држава³⁶

Титмус (Titmuss, 1974)	Преостанат модел на благосостојба а) Пазарен и семеен промет б) Институции за социјална заштита како последно средство в) Привремена помош	Перформанси на индустриски достигнувања а) Значајна улога на институциите за социјална помош б) Социјална потреба-заслуга	Институционална редистрибуција а) Големи интегрирани институции на општеството, обезбедување универзалистички услуги врз основа на потреби в) Социјална еднаквост и прераспределба
Фурнис и Тилтон (Furniss and Tilton, 1977)	Позитивна состојба а) Соработка меѓу Владата и бизнисот за економски раст б) Социјално осигурување според актуарски принципи в) Обезбедува дисциплина во работата	Држава за социјално осигурување а) Соработка меѓу владата и бизнисот за раст б) Целосно вработување - вработување во јавен сектор како последно средство в) Загарантиран минимум како право	Држава за социјална заштита а) Целосно вработување, државна соработка со синдикат б) Солидаристичка политика за плати в) Цели на социјалната политика - еднаквост, прераспределба на приход
Мишра (Mishra, 1981)	Резидуален а) Минимална државна одговорност б) Ограничен опсег, главно просечно проверени услуги, ниски придобивки, покривајќи		Институционален а) Голем опсег на услуги, до поголемиот дел од населението, преку основ: државјанство б) прифаќање на одговорноста на

³⁶ За повеќе, видете: Cook, B. (2006). *Conceptual framework for analysis of welfare state developments*. Working paper, Centre of Full Employment and Equity, The University of Newcastle, стр. 15.

	малцинство од населението в) Низок % на БДП ³⁷ потрошен на услуги г) Присилна ориентација на корисници на услуги - низок статус на корисници д) Примарна улога за нестатутарни агенции во социјална заштита			државата за задоволување на потребите в) средно ниво на придобивки г) среден % од БДП потрошен на услуги д) секундарна улога на нестатутарните агенции во социјалната заштита
Еспинг Андерсен (EspingAndersen, 1990)	Либерална социјална држава а) Доминирана од пазарот б) Предности: тестирани и стигматизирани средства или в) скромни универзални трансфери или г) скромно социјално осигурување д) примери: САД, Нов Зеланд, Канада, Австралија	Конзервативен / корпоративен а) Усогласување на постојните диференцијали на класа и статус б) Неколку редистрибутивни ефекти в) Примери: Австрија, Франција, Германија, Италија		Социјалдемократски а) Промовирање на еднаквост на највисоките стандарди б) Универзално осигурување поврзано со заработката в) Посветеност кон целосно вработување г) Примери: Скандинавските земји
Кастел и Мичел (Castles and Mitchell, 1991)	Liberal а) Ниски придобивки и еднаквост на придобивки б) Политичка доминација на правото в) Ниска репрезентативност на синдикатот г) Ирска, Јапонија, Швајцарија, САД	Конзервативна а) Високи социјални расходи и ниска корист од рамноправност б) Ниска репрезентативност на синдикатот в) Германија, Италија, Холандија, Франција, Австрија	„Non-Right Hegemony“ а) Високи нивоа на корист и висока еднаквост б) Висока густина на синдикатот в) Политичка доминација од леви партии г) Белгија, Данска, Норвешка, Шведска	Радикална а) Ниски нивоа на корист - висок степен на еднаквост б) висока репрезентативност на синдикатот в) политичка доминација од партиите на десницата г) Австралија, Нов Зеланд, Велика Британија
Лајффрид Leibfried (2000)	Англосаксонски а) Резидуална благосостојба б) Благосостојбата	Бизмарк земји а) Субвенциониран излез од пазарот	Скандинавски а) Право на работа б) Универзализам в) Државата е	Латински Рим а) Рудиментирана држава на благосостојба б)

³⁷ Бруто домашниот производ (БДП) е монетарна мерка за пазарната вредност на сите финални добра и услуги произведени во одреден период.

	како последно средство в) Благосостојбата како механизам за спроведување на работата	на трудот б) Приоритет за економски развој в) Заменски права за социјално осигурување за право на работа	работодавец од прво опкружување г) Субвенциониран влез за излез од пазарот на трудот	Фокус - влез на пазарот на трудот в) благосостојба поврзана со религијата
Хубер и Стивенс (Huber and Stephens, 2001)	Либерална а) Делумно покривање на програма б) Тестирање на приходи или потреби в) Умерена до ниска заменска стапка г) Неколку јавни услуги д) Пасивна политика на семејство и пазар на труд	Демохристијански а) Фрагментација на права, главно засновани на вработување б) Акцент на трансфери в) Умерени / високи стапки на трансфери г) Испорака од приватен или трет сектор г) Пасивна политика на пазар на труд	Социјалдемократски а) Универзалистички б) Сеопфатен в) заснован на државјанство г) Високи стапки на трансфери на приходот д) Високи нивоа на јавно доставени услуги г) Родова еднаквост е) Активна политика на пазар на труд	Заработувач на плата а) Делумно покривање на програмата б) Тестирање на приходот, но со високи ограничувања на приходот в) Умерена до ниска стапка на трансфери г) Неколку јавно доставени услуги д) Пасивна политика на пазар на труд

Извор: прилагодена и сеопфатна табела на социјалните режими (Cook 2006, стр. 15)

Во својата истражувачка работа, Кук (Cook, 2006; 2012) ги истакнува главните карактеристики на социјалните режими дискутирани во студијата на социјалната држава, каде што се расправа за два главни придонеси: оние на Титмус (1974) и на Еспинг-Андерсен (1990; 1999).

Сумирајќи, по придонесот на Еспинг-Андерсен, истражувачите беа поттикнати да ги прошират трите модели на благосостојба во компаративни социјални студии, преку анализа на други контексти и фактори што придонесуваат за разликите меѓу земјите.

1.1.9 Дополнителни социјални режими – улогата на семејството

Следејќи ја предходната дискусијата, тука е анализирана дополнителна мапа на социјалните режими со објаснување на зголемената улога на семејството во развојот на благосостојбата во некои режими.

Во современите компаративни студии за социјална политика, семејниот столб се смета за социјална единица во тренд, додека социјалните режими меѓусебно се разликуваат. Во

однос на социјалната заштита, семејството традиционално е доминантно во неформалната страна на социјалната заштита. Семејствата традиционално обезбедуваат основни ресурси за живеење за своите членови, и не само тоа. Во традиционалните општества, надвор од нуклеарното семејство, тие биле релевантна алатка за поддршка на роднини во неволја. Со овој вид на социјална функција, семејството ги поддржуваше политиките за социјална благосостојба. Од друга страна, на социјалната политика се гледа како на алатка што им помага на семејствата да ги извршуваат своите функции, како што се минимална гаранција за средства за живот, а во исто време, семејниот столб помага во колективната акција на институциите за обезбедување на благосостојба за оние кои имаат потреба. Владите, преку обезбедување јавни добра, ги поддржуваат семејствата преку неформална поддршка, им помагаат на јавните институции во акциите за креирање политики за постигнување на нивните цели. Политиките и семејствата меѓусебно се поврзуваат и поддржуваат.

Многу научници тврдат дека оваа реципрочна врска може да се смета за почетна точка за разликување на социјалните режими, земајќи ја предвид улогата на семејството и степенот до кој ги поддржува политиките и обратно. ДиНито (DiNitto, 2009) тврди дека семејството и институциите постојано се мешаат во областите на меѓусебно функционирање. И семејството и владите се интимно вклучени во функциите на социјалната заштита и честопати постои значителна тензија помеѓу овие социјални институции при извршувањето на социјално пропишаните мандати (DiNitto, 2009, стр. 21).

Покрај типичната класификација понудена од Еспинг – Андерсен (1990) и широко дискутирана од многу научници подоцна, постои и четврт модел, познат како „јужноевропски“ модел. Постојат различни перспективи заради многу варијабли што меѓусебно се идентификуваат со моделот на благосостојба. Понекогаш се претставува како самостоен режим. Пионерскиот придонес на Ферара (Ferrera, 1996; 2000) и Кастелс и Ферера (Castles and Ferrera, 1996) во врска со овој модел се најрелевантни. Ферера (1996) го истакнува „јужноевропскиот“ модел како подвид на корпоратизам. Се чини дека многу карактеристики на овој модел се хибридизирани и тие во голема мерка покажуваат карактеристики на конзервативниот корпоратизам.

За моделот на три режими на благосостојба разработен од Еспинг-Андерсен трајно се расправа во контекст на земјите од Јужна Европа и Медитеранот. Минас, Јакобсон,

Антони и МекМулан, (Minas, C., Jacobson, D., Antoniou, E., McMullan, C. 2014) пристапуваат кон дебатата гледајќи ја поврзана со фактот дека овие земји се суштински различни од оние во конзервативниот режим и дека се слични меѓусебно, со други зборови, тие претставуваат посебен, четврт социјален режим. Едно прашање кое природно се поставува е дали има две типологии на социјални режими во земјите од Јужна Европа и Медитеранот; еден, кој е многу сличен на конзервативно-корпоративниот режим и еден, кој може да се претстави како тотално посебен режим.

По оваа дискусија, семејниот столб е исклучен во првичната анализа на Еспинг – Андерсен (Esping–Andersen, 1990), што е ограничување само доколку се обидеме да ги мапираме другите земји во неговиот „модел на три режими на благосостојба“. Научниците тврдат дека поради најголемата улога на семејниот столб во обезбедувањето социјални провизии, четврт модел може да се идентификува во земјите од Јужна Европа и Медитеранот. Така, овој модел е често познат како „фамилијарен“. Ален (Allen, 2006) аргументира за оваа промашена „фамилијарна“ димензија во анализата на Еспинг – Андерсен, која подоцна беше изменета и разгледана во неговата работа. Сепак, постојат разлики помеѓу нив, бидејќи Еспинг – Андерсен се фокусира на семејството во домаќинството, а Ален (Allen, 2006) на поширокото семејство.

Сумирајќи, во тек е дискусија за постоењето на четврт модел, познат како „социјален режим во Источна Европа/Медитеран“. Одржувајќи ги аргументите на Еспинг – Андерсен (1990; 1999) има и други научници, како на пример Гијлен и Алварез (Guillen and Alvarez, 2001), кои го отфрлаат аргументот дека земјите од ‘Источна Европа/Медитеранот’ претставуваат посебен социјален режим. Студија на случај за Северна Македонија, како земја на Јужна Европа, е вклучена во анализата во следните подпоглавја, со конкретно фокусирање на улогата на семејството и семејната политика како посебен домен на социјалната политика. Во анализата се дискутира како посткомунистичките земји, како што се Северна Македонија и другите регионални земји, се карактеризираат со некохерентна семејна политика, недостаток на компетентни институционални структури и соодветни финансиски ресурси (Борнарова, С., Богоевска, Н., Трбјевик, С., 2017, стр. 56) Многу студии покажуваат дека овие земји споделуваат заеднички преодни искуства од државниот социјализам кон пазарна економија.

1.1.10 „Welfare mix“

Комбинацијата на актери и фактори во креацијата на благосостојба ја одредува типологијата на социјалната држава. Институционалистите сметаат дека моделот на благосостојба се должи на институциите вклучени во одредбите за социјални провизии. Тоа е комбинација на активности на државните институции и други политички и правни чинители. Социјалната политика и социјалните права се резултат на политичките процеси.

Во еден од неговите најрани прилози, Титмус (Titmuss, 1974) го објаснува институционално-редистрибутивниот модел како модел на благосостојба во кој има заеднички придонес на државата - пазарот – семејството, а социјалната политика е најважното средство за постигнување исполнување на социјалните права. Во овој модел, големите интегрирани институции на општеството обезбедуваат универзалистички услуги врз основа на потребите (Titmuss, 1974, цитирано во: Cook, 2006, стр. 15). Мишра (Mishra, 1981, 1984, 1990) расправа за одговорноста на државата во исполнувањето на потребите на граѓаните и ја гледа социјалната политика како средство за одржување на животниот стандард.

„Welfare mix“ се однесува на мешавина од сектори одговорни за благосостојба и грижа во општеството. Земјите со „welfare mix“ манифестираат комбинација на статутарни и нестатутарни даватели на услуги. Тие ја препознаваат зголемената улога на давателите на услуги од приватниот сектор и улогата што ја имаат другите неформални столбови. За таа цел, семејството се смета за дел од актерите кои даваат својот придонес во распределбата на грижата. „Welfare mix“ се однесува на артикулацијата на државата, домаќинствата и пазарот, за да се обезбеди заштита на животниот стандард од социјални ризици (врска: семејство-држава-пазар). Оваа заедничка одговорност ја рефлектира идеологијата која стои зад конзервативните влади, кои ја наметнуваат владата во некоја минималистичка позиција и прави напори да им овозможи на нестатутарните тела да го поддржуваат системот на социјална заштита. Прашањето што природно се поставува е дали државата, преку „welfare mix“, ја намалува сопствената одговорност и ја крие својата бирократска природа и неефикасност на државните институции.

Пред сè, концептот „welfare mix“ се користи за упати на системи кои имаат тенденција да ставаат сè поголем акцент на приватните и невладините субјекти, здруженијата на граѓани, односно невладиниот сектор во нудењето некаква услуга преку плурализам, што

само по себе го означува процесот на воведување на вонинституционални (покрај традиционалните институционални) услуги.

1.2 СОЦИЈАЛНА ДРЖАВА ВО ПОСТ-КОМУНИСТИЧКИТЕ ЗЕМЈИ

1.2.1 Наследства на социјалната политика од поранешните социјалистички системи

Дискусијата тука започнува со повикување на истражувачката работа на Оренштајн (Orenstein, 2008) за проучување на социјалната држава за посткомунистичките земји. Тој препознава дека „социјалните држави од комунистичката ера беа единствени на четири клучни начини, и затоа тие оставија единствено наследство за адресирање на пост-комунистичките влади“ (Orenstein, 2008, стр. 82). Како што тврди тој, прво, поранешните комунистички земји обезбедија целосно вработување. Второ, нивото на корист и квалитетот на услугата беа обично пониски отколку во развиените западни земји. Трето, комунистичките социјални држави обично се карактеризираат со водечката улога што ја имаа државните претпријатија во социјалното осигурување. Четврто, комунистичките држави имаа невообичаени намери зад своите институции за социјална заштита.

Предмет на анализа тука се четирите карактеристики со тенденција да се објасни дали можат да бидат прикажани во контекст на Северна Македонија. Прво, идеолошки ориентирани, комунистичките земји беа решени да обезбедат целосно вработување преку нивните економски системи. По распадот, сите овие земји доживеаја високи стапки на невработеност поради многу фактори, примарно од економската и политичката транзиција. Целосното вработување беше централна карактеристика на комунистичките социјални држави затоа што помогна да се одржат ниски трошоците за обемните социјални провизии (Orenstein, 2008, стр. 82). Високите стапки на невработеност по уривањето на системот(ите) доведоа до непосредно зголемување на државната социјална помош. Второ, комунистичките земји обезбедија јавно здравје, социјални услуги, социјални трансфери, осигурување, образование и слично, водени од принципот на универзализам. Сепак, постојат докази дека и покрај фактот дека ваквите одредби биле достапни за широк дел од населението, постојат многу докази за привилегиите дадени за таканаречената „номенклатура“³⁸. Во новите плуралистички и демократски режими,

³⁸*Номенклатура*, (порано, во СССР и Европа) список на лица изготвени од Комунистичката партија од кои беа избрани кандидати за испразнети високи функции во државата, партијата и други важни организации - Collins English Dictionary –

одредбите за социјални провизии во најголем дел се насочени кон селективизам (поради други фактори), сепак критериумите за социјалните провизии се регулираат преку нормативни акти кои се исти за сите. Трето, преку централизираните институционални тела, обезбедувањето социјални провизии беше целосно јавно. По колапсот, се случува две главни преодни трансформации: економската, од централизирана во слободна пазарна економија, и второ приватизацијата на државните претпријатија. Овие трансформации донесоа промени и во институциите за обезбедување социјални провизии. Во повеќето земји се прикажани процеси на демократизација, децентрализација и плурализација. На крајот, по преминот во новите демократски и плуралистички системи, системот на вредности и верувања исто така се смени. Заедничките комунистички вредности како основа за одржување на режимите радикално се променија во нови системи каде индивидуализмот започна да станува доминантна вредност и одредбите за благосостојба станаа индивидуално прашање, а потоа и институционално.

По независноста на земјата, социјалната политика во Северна Македонија ги доживува сите горенаведени промени и последици по распаѓањето на системот. За сите нив се дискутира во ова поглавје, со посебен фокус на домените што се истражуваат.

1.2.2 Економски перформанси и социјална политика

Социјалната политика повеќе не се перципира како ексклузивна реалност на западните развиени земји. Во последните три децении имаше напори да се прошират типологиите на социјалната држава, на компаративната социјална анализа. Во тековните дебати, постојат многу преклопувачки фактори во обидот да се објасни развојот на социјалната политика во посткомунистичките земји. Некои од овие фактори, вклучително и демографски промени, економски раст, политички кризи, продолжена транзиција, честопати се злоупотребуваат и се преклопуваат.

Економскиот контекст во кој се формулираат и спроведуваат социјалните политики, има големо значење при анализата на целосната траекторија на социјална политика во земјите, кои се сметаат за „нови пристигнувачи“ во мапирањето на социјалната држава.

Од суштинско значење е вклучувањето на економската анализа во студијата за развој на социјалната држава во специфичен контекст.

Спајкер (Spiker, 1991) тврди дека постојат две главни перспективи во врска со односот помеѓу економските перформанси и социјалната политика. Првата, ја смета социјалната политика како најголем товар за економските перформанси, а втората како алатка за поддршка на развојот на економијата служејќи на работната сила која обезбедува услуги за индустријата и нуди сигурна основа за развој. Ова е тековна дебата и сепак не може да се тврди дека постои магична формула во врска со тоа како подобро да се класифицира социјалната политика во конкретен контекст или систем. Дали е товар, или помош за економијата? Појдовната точка за правењето разлики е поврзана со анализата на таканаречените социјални расходи³⁹, која може да опфаќа парични надоместоци, директно обезбедување на добра и услуги во натура и даночни олеснувања за социјални цели. Многу автори сметаат дека нивото на социјална потрошувачка е индикатор за тоа колку е развиена социјалната политика во земјата. Аткинсон (Atkinson, 1995) тврди дека економските перформанси и социјалните трошоци не секогаш го одразуваат развојот на социјалната политика. Развиените земји, со високи стапки на БДП, не се секогаш склони да прават поголеми социјални трошоци и да имаат приоритет на социјалните политики. Инаку, постојат компаративни студии кои покажуваат дека помалку развиените земји можат да имаат приоритет на социјалните политики и да ги зголемат социјалните трошоци и покрај ниските стапки на БДП. Постојат помалку развиени земји, кои постојано работат на ублажување на сиромаштијата, невработеноста, итн., и развиваат повеликодушни социјални политики од многу поразвиени земји. Природно, прашањето што се поставува е дали економскиот развој е основен фактор што го одредува нивото на социјална политика или има други фактори кои не се многу очигледни и се поврзани со политичката волја, водечката идеологија на една држава, итн.

Во поранешните социјалистички земји, системот на социјална заштита беше дел од целокупниот економски и политички систем, што, генерално, ги избегнуваше и пазарните

³⁹ Социјалните расходи се мерка за степенот до кој земјите преземаат одговорност за поддршка на животниот стандард на загрозените или ранливите групи. За повеќе, видете: OECD (2016), “Social expenditure”, во: OECD Factbook 2015-2016: Economic, Environmental and Social Statistics, OECD Publishing, Paris, достапно на: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/factbook-2015-81-en.pdf?expires=1615363219&id=id&accname=guest&checksum=463251BD59C78A17C7B6E7D58D37FA3B>, пристапено: февруари 2021).

механизми и политичката демократија. Последицата од тоа беше економски неефикасен систем, нечувствителен за социјалните и потрошувачките потреби, кој, на друго место, може да дојде до израз дури и преку гласачката кутија (Deason, 2000, стр. 147). Покрај економските перформанси на кои трајно се потпираат овие земји во развојот на социјалните политики, исто така постои препознатлива улога и влијание на меѓународните финансиски институции. Јејтс, (Yeates, 2008) ја потврдува неопходноста за проширување на опсегот на актери и вклучување на активностите на социјалните движења и невладините организации (Yeates, 2008, дискутиран во: Béland, D., and Mahon, R., 2016, стр. 94). Како и да е, за многу земји во развој, економските перформанси остануваат примарна движечка сила за развој на социјалната политика. Како што тврди Стилвел (Stilwell, 2000), „високите нивоа на економски раст го олеснија целосното вработување, истовремено обезбедувајќи приходи за оданочување за испорака на формални социјални програми и намалување на потребата за социјални услуги“.

1.2.3 Идеологија и социјална политика: студија на случај: Албанија

Во следното подпоглавје, фокусот на анализата е на социјалната држава во Северна Македонија, со цел да се прикажат најважните карактеристики на социјалниот модел применет во периодот на транзиција, и кои се понатамошните очекувања и перцепции во врска со идниот модел на социјални политики. Анализата особено се фокусира на последната деценија, но анализата на домените е вклучена дури и за периодот пред 2010.

Пред тоа, истражувањето започнува со анализа на сличен контекст на земја во однос на претпоставките и теоретските дискусии што го поткрепуваат ова истражување. За збогатување на оваа сесија, користени се примарни податоци во врска со развојот на домените на социјалната политика во Албанија во домените: здравствена заштита, образование, пензии, вработувања, итн., истите домени што се дел од тестовите во емпирискиот дел од оваа дисертација за македонскиот контекст. Овие информации се дадени преку експертско интервју спроведено во Албанија со еминентен експерт за јавни социјални политики.

Албанија, слично како и сегашната држава во Северна Македонија, еволуираше од поранешна социјалистичка земја во плуралистичка и демократска земја, соочувајќи се со слични социјални и институционални проблеми, во првата деценија по распадот на поранешниот систем.

По распадот на социјалистичкиот систем, заедно со многу други трансформации, најзначаен беше преминот од централно планирана во пазарна економија, а исто така беше трансформиран и системот на социјална заштита. Во Албанија, социјалната политика е централен дел од јавните политики, можеби најважниот, во однос на капацитетите (финансиски и човечки ресурси), како и во однос на законите и нормативната регулатива. Социјалната држава операционализира преку јавни политики спроведени од владини и невладини институции. Социјалната политика во Албанија има очигледни карактеристики на типичен институционален модел. Организираната моќ на институциите моментално е дизајнирана за намалување на сиромаштијата преку зголемување на капацитетите на сиромашните и маргинализираните групи за да се заштитат од социјалните ризици и недостаток на приход. Покрај тоа, социјалните политики имаат тенденција економски да ги заштитат луѓето со попреченост; да се обезбедат соодветни услуги за социјална грижа за исклучени деца или деца изложени на ризик од социјално исклучување, како и други групи, да се постигнат еднакви и одржливи подобрувања во физичката, социјалната и економската благосостојба на нив, како и да се промовира нивно вклучување.

Во однос на идеологијата, иако во принцип партиската идеологија треба да влијае на моделот на креирање политики, постојат докази од многу емпириски студии и теоретски анализи дека идеологијата на различните партии воопшто не влијае на видот и моделот на креирање политики, затоа што политичките програми изгледаат повеќе под влијание на тесните политички интереси, отколку на идеологијата. „Препознаваме пример дека социјалистите преземаат типична политика на десница, дури и во однос на оданочувањето, додека партиите на десницата спроведуваа многу левичарски социјални политики“⁴⁰.

Една од главните варијабли што треба да се открие при анализата на моделот на социјална политика применета во контекст на една земја е исто така да се процени дали и во кој степен економскиот раст создава услови или недостатоци за одлуките во социјалната политика. Најважните фактори кои имаат влијание врз албанските социјални политики се⁴¹:

⁴⁰ Извадено од интервјуто со г-ѓа А.И – универзитетски професор и експерт за управување со јавна политика, ноември 2020 година

⁴¹ Исто.

- Сиромаштија (негативно)
- Висока невработеност (негативно)
- Миграција (негативна и позитивно)
- Спроведување на законот (негативно)
- Смени во јавната администрација (негативно)
- Реформа на територијата (позитивно)
- Ратификација на меѓународни акти (позитивно)
- Подигнување на свеста на граѓанското општество за човековите права (позитивно)
- Признание за локалната самоуправа како „носител на должност“ наспроти социјалните права (позитивно)
- Зајакнување на капацитетите на давателите на социјални услуги. (позитивно)
- Силни социјални семејни врски (позитивно).

Една од главните области на јавните политики за албанските влади останува образованието. „Во албанскиот образовен систем, нема никаква т.н. vis-a-vis поддршка за приватно обезбедување на образование. Државата го поддржува само јавниот систем. Сепак, иако *трошоците за образование*⁴² во Албанија значително се менуваа во последниве години, тие имаа тенденција да се намалуваат во периодот 1998 - 2018 година, завршувајќи на 2,47% од БДП во 2018 година“⁴³. Ефикасноста на јавно и приватно обезбедени услуги за образование е загрижувачка. Ефикасноста се проценува преку анализа на „конкуренијата“ и „информацијата“. Иако од институционална гледна точка, законодавството за „стандарди за квалитет“ се чини комплетно, следењето на нивната примена останува предизвик, особено во руралните области. Еднаквоста во „пристапот“ (средно образование) и во „бенефитот“ (основно образование) исто така е загрозувана поради сиромаштијата, локацијата, миграцијата и ретко, дискриминацијата. Меѓу најисклучените, правото на образование на деца со попреченост е критички негирано⁴⁴.

⁴² Јавните расходи за образование се состојат од тековни и капитални јавни трошоци за образование, вклучуваат државни трошоци за образовни институции (и јавни и приватни), образовна администрација, како и субвенции за приватни субјекти (студенти/домаќинства и други приватни субјекти).

⁴³ За повеќе, видете: Albania - Public spending on education as a share of GDP, достапно на: <https://knoema.com/atlas/Albania/Education-expenditure>, (пристапено: ноември 2020).

⁴⁴ Извадено од интервјуто со г-ѓа А.И – универзитетски професор и експерт за управување со јавна политика, ноември 2020 година.

Втор домен што се дискутира тука е албанскиот здравствен систем. Албанскиот здравствен сектор за време на комунистичкиот период беше недоволно финансиран, карактеризиран со ниски инвестиции во здравствена технологија, здравствени домови со прекумерна работна сила, недостаток на опрема, и слично. По промената на режимот, постојат докази дека системот за јавно здравје има значително повеќе капацитети во споредба со приватниот. Јавниот сектор поседува скоро 75% од вкупните капацитети. Прво, тој е подостапен и поприватлив за граѓаните. Дебатата во однос на „еднаквоста во бенефити“ е силна како и во која било земја во светот, поради нееднаквостите во приходите. Сепак, покрај подобрите услови за хоспитализација обезбедени во приватните терцијарни услуги, постојат и некои други здравствени услуги, како што се третман на рак, ортопедска хирургија, чиј квалитет е обезбеден на многу повисоко ниво во споредба со јавно обезбедените здравствени услуги.

Меѓу другите, три најнапредни проблеми во здравствениот систем се поврзани со трошоците и користењето на здравствените услуги и високите стапки на неформалност. Директното плаќање „од џеб“ останува проблем бидејќи е голем товар за трошоците на домаќинствата. Само околу 48,4% од вкупните трошоци за здравствена заштита во Албанија доаѓаат од општиот државен буџет, а учеството на приватните трошоци и директното плаќање „од џеб“ е релативно високо. Искористувањето на здравствено осигурување во Албанија останува на ниско ниво.

Користење на здравствено осигурување: Придонесот за задолжително здравствено осигурување се состои од паушална стапка од 3,4% од бруто платите. Сепак, бројот на придонесувачи е сè уште мал заради (сè уште големиот) неформален сектор на економијата. Од друга страна, многу вработени и самовработени се осигурани и во приватната шема за здравствено осигурување.

Буразери, Брегу и други (Burazeri, Bregu and others, 2014) тврдат дека Албанија има ограничени јавни трошоци за здравствениот сектор во споредба со другите Балкански или источноевропски земји.

Системот за социјална заштита е третиот и најважен домен за кој се дискутира во студијата на случај. Воспоставувањето на системот за социјална заштита по режимот се наоѓа во реформските процеси од 1992-1993 година. Тековниот систем на социјална заштита се карактеризира со „поддршка во готовина“ и „услуги во натура“. Готовинската

поддршка се обезбедува на сиромашните домаќинства, на лица со попреченост, на деца без родители и бездомници. Таа е регулирана според Законот за економска помош и социјална грижа. Паричната поддршка се дава во форма на економска помош; додаток за попреченост; други семејни готовински плаќања; помош за бездомни лица. Владата обезбедува парична помош врз основа на мерење на средствата за живеење за секое семејство кое аплицира за поддршка. Со оглед на ограничените јавни ресурси, големата неформална економија, потпирањето на поддршката од поширокото семејство и ограничените капацитети на албанските институции за размена на информации и следење на ефективност на шемата за социјална заштита, семејната наместо индивидуалната заштита се сметаше за изводлива и фер⁴⁵.

3Д реформа: Во Албанија, развојот на социјалните услуги е воден од три суштински принципи, кои се нашироко познати како 3Д (тродимензионална) реформа, и тоа: децентрализација, деинституционализација и диверзификација. Деинституционализацијата е поврзана со напуштање на резиденцијални институции и премин кон грижа и услуги од затворени институции, предвидени релативно долго време, кон услуги базирани во заедницата. Овие се со пониска цена и се поблиску до потребите на граѓаните. Од друга страна, диверзификација е поврзана со промовирање на нови модели на обезбедување интегрирани социјални услуги, од страна на владини и невладини даватели на услуги. Третото Д се однесува на децентрализацијата, што е пренесување на правата, должностите и одговорностите што е можно поблиску до локалната самоуправа, како начин да се приближат услугите до граѓаните⁴⁶.

Во однос на политиките за вработување, првиот закон за вработување беше донесен уште во 1993 година. Во тоа време, имаше мал простор за активни политики на пазарот на трудот, и покрај силната мотивација на Владата. Наместо тоа, „услугите за вработување“ беа концентрирани на обезбедување на „надоместок за невработеност“, целосно во согласност со критериумите за подобност. Од 2014 година, вниманието беше насочено кон активните политики на пазарот на трудот. Сеопфатна визија на Националната стратегија за вработување и вештини 2014-2020, беше, до 2020 година да има конкурентна економија

⁴⁵ Извадено од интервјуто со г-ѓа А.И, универзитетски професор и експерт за управување со јавна политика, ноември 2020 година.

⁴⁶ Law 121/2016 “On social care services in the Republic of Albania, Law 121/2016 “On social care services in the Republic of Albania, достапно на: <https://www.refworld.org/docid/5a84406b4.html>, (пристапено, ноември 2020).

и инклузивно општество, базирано на „повисоки вештини и подобри работни места за сите жени и мажи“. Главните цели на оваа стратегија беа идентификување и дизајнирање на правилна политика за унапредување на вработувањето и стручната обука, со цел да се создадат квалитетни работни места и можности за доживотно вработување.

Последниот домен за кој се дискутира во овој дел се однесува на пензиите. Сеопфатна шема за социјално осигурување за економски активни лица, реформирана во 1993 година, обезбедува бенефиции во готово за заштита од загуба поради старост, инвалидитет, загуба на примарен заработувач, смрт, невработеност, општа болест, повреда при работа и болести поврзани со работа, породување и мајчинство.

Наследството од комунистичките пензии беше систем составен од два плана: Државниот план за социјално осигурување и Планот за социјално осигурување на кооперативните фармери, и двата финансирани врз основа на исполнување на трошоците кога тие се појавуваат и даваа бенефиции за старост и бенефиции за преживеани⁴⁷.

Реформскиот процес во Албанија се карактеризираше со две големи интервенции: структурална во 1993 година и параметарска во 2002 година. Реформата во 1993 година е опишана како „структурална интервенција“ затоа што произведе сеопфатна реорганизација на системот за социјално осигурување во концептуалната рамка на модерна пазарна економија. Институт за социјално осигурување (ИСО) е создаден како автономно тело за администрирање на сите аспекти на јавниот систем. ИСО е одговорен за собирање придонеси, водење евиденција и пресметување на пензиите. Неговата цел е да се грижи за интересите на сите вклучени „засегнати страни“, со претставници на Владата, работодавците и синдикатите кои се во неговиот одбор на директори⁴⁸.

Сумирајќи, по падот на комунистичкиот режим, земјата доживеа енергични промени во однос на фондациите на социјалната држава и социјалната политика има јавна цел да одговори на социјалните ризици на кои се соочуваат граѓаните на краток и долг рок. Јавните социјални услуги се обезбедуваат во станбени институции и дневни центри, кои се финансираат од државниот буџет. „Нејавните“ социјални услуги се обезбедуваат од

⁴⁷ Fornero, E and Ferraresi P.M. (2007). *Pension Reform and the Development of Pension Systems: An Evaluation of World Bank Assistance. Background Paper Albania Country Study.*

⁴⁸ Извадено од интервјутото со г-ѓа А.И, универзитетски професор и експерт за управување со јавна политика, ноември 2020 година.

НВО. Овие услуги базирани во заедницата главно се дистрибуираат во големите градови. Странски донатори главно финансираат услуги во заедницата.

Според интервјуто, за целите на оваа дисертација, се чини дека реформите во системот на пензии се најмногу под влијание на идеологијата. Имено, системот на социјалистичко социјално осигурување беше изграден врз основа на „социјална солидарност“. „Наследството од минатата идеологија е сè уште живо. И повеќе, заради многу фактори го води одлучувањето, без оглед на партиите (лево или десно крило), но пред сè; ова е единствената идеологија што ја знаат претставниците на политичките партии. Од друга страна, слабостите на социјалниот капитал, недостатокот на учество на граѓаните, слабоста на демократската култура, всушност ја олеснуваат злоупотребата со „социјална солидарност“, како основен принцип дури и на пазарната економија. Шемата за пензии се заснова на злоупотребите на придонеси на граѓаните⁴⁹. Злоупотребата со социјалната солидарност, основна идеологија на минатиот политички режим, сè уште го води одлучувањето, барем за пензискиот систем.

„Во однос на улогата на групите на интерес во социјалните политики на Албанија, улогата на приватниот сектор е клучна во донесувањето одлуки, особено за економските и финансиските прашања. Граѓанското општество, младите, лицата со попреченост, жените, старите лица, децата итн., скоро и да не учествуваат во донесувањето одлуки, дури и за прашања од најголем интерес за нив. И покрај фактот дека сите стратегии предвидуваат серија јавни консултации, кои де факто се реализираат, влијанието што го имаат е многу мало“⁵⁰. Албанија, како и многу други регионални земји делат помалку или повеќе исти нивоа на развој на групите на интерес.

⁴⁹ Извадено од интервјуто со г-ѓа А.И, универзитетски професор и експерт за управување со јавна политика, ноември 2020 година.

⁵⁰ Исто.

1.3 СОЦИЈАЛНА ДРЖАВА ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

1.3.1 Социјалната политика во Северна Македонија во транзицискиот период

Триесет години по распадот на комунистичките режими, меѓунационалните и националните студии не ги објаснија целосно траекторите или степенот на трансформациите на социјалната политиката во новите реформирани демократски и плуралистички системи. Осврнувајќи се на македонскиот контекст во периодот по распадот, имаше евидентни промени на три нивоа што подоцна произведоа многу последици. Првата голема промена е поврзана со преминот од поранешен систем за целосно вработување во слободна пазарна економија која се карактеризира со високи стапки на невработеност, што се должи на трансформацијата на државните претпријатија во субјекти кои профитираат на нововостанатиот слободен пазар. Втората голема промена се однесува на преминот од централизиран политички во плуралистички демократски систем, кој се карактеризира со честа политичка криза во периодот на транзиција.

Започнуваме со кратко воведување во три перцепирани доминантни фактори кои влијаеле на развојот на социјалната политика во земјата, а тоа се економскиот раст, процесот на интеграција во ЕУ и политичката стабилност.

Како што беше претходно дискутирано, врската помеѓу социјалните прашања и економијата е особено присутна во земјите во развој. Степенот во кој земјите во развој реагираат на социјалните прашања, е првенствено поврзан со нивното ниво на економски раст, а потоа и со квалитетот на управување, институционалните капацитети, итн. Од друга страна, процесот на интеграција во ЕУ влијаеше на системот на социјални политики на Северна Македонија, во последната деценија, заради многу напори направени за модернизација и подобрување на системот на социјална заштита и сигурносниот систем. Македонските аспирации за влез во ЕУ ставаат обврска за следење на трендовите на ЕУ во социјалната политика, кое е дел од преговорите за Поглавје 19 и прилагодување на законодавните и оперативните стандарди на ЕУ во оваа област⁵¹.

Во контекст на Северна Македонија, друг релевантен фактор што влијае на процесите на креирање политики во социјалната сфера се однесува на политичката стабилност.

⁵¹ Social Policy in Macedonia: Progress with EU Approximation – a publication of Analytica, July 2008, достапно на: <http://www.civilsocietylibrary.org/CSL/79/Social-Policy-in-Macedonia-Progress-with-EU-Approximation>, (пристапено, јануари 2021).

Понатаму, важна е и улогата на меѓународните финансиски организации, особено во пензискиот систем. Покрај тоа, траекторијата на социјалната политика за време на фазата по независноста (1991–2000) ги следеше реформските барања на меѓународните финансиски институции (МФИ), што ги поткопаа наследствата од претходната социјална политика (на пр. Генерациска солидарност во пензискиот систем и универзалност на системот за социјална заштита)⁵².

Дополнително, поради мултиетничката популација и социјалното раслојување, има многу потешкотии во примената на социјалните политики кои ги исполнуваат различните потреби на етничките заедници. Улогата на процесите за интеграција во ЕУ и меѓународните финансиски институции имаат огромно значење пред сè за поттикнување на процесите во врска со социјалниот дијалог, социјалното вклучување и реформите во системот на социјална заштита. Вклучените актери сè уште немаат социјален дијалог заради сè уште незначителната работа на синдикатите и другите терцијарни партии. Ова е резултат на пропуштената традиција во тој поглед, бидејќи создавањето и активностите на синдикатите се новина за земјата, на долгорочен план. Перцепцијата е дека синдикатите едвај работат на зајакнување на социјалниот дијалог и социјалното партнерство или лобираат за зголемување на учеството на корисниците во процесите на донесување одлуки. Во пракса, тие исто така немаат основна заштита на работниците и имаат ниско ниво на унапредување на меѓународната соработка.

1.3.1.1 Регулатива, прераспределба и институционализам

Институционалните објаснувања на социјалната политика остануваат релевантни за теоретските и емпириските претпоставки на ова истражување.

Истражувачката работа на Дикон (Deacon, 2000; 2003) е од најголема важност додека се објаснува природата на социјалната политика во земјите во развој и посткомунистички земји. Тој ги дефинира регулацијата, прераспределбата и правата како најочигледни прашања што треба да се испитаат. Во таа насока, релевантна референца за ова истражување и воопшто за истражувачкиот контекст останува работата на Геровска-

⁵² Gerovska Mitev, M. (2019). *Social Policy During a Decade of Centre-Right Governance in Macedonia: Recent Economic and Social Developments*. Во: *Western Balkan Economies in Transition*, стр.123 – 134.

Митев (2016), која во однос на институционализмот ја нагласува неопходноста од испитување на историскиот и институционалниот социјален аранжман. Ревидирајќи ја работата на Дикон и соработниците (1992), Лакинска (1997) и Аг (Agh, 1998), го нагласува фактот дека сите реформи за модернизација и подобрување на системот, се потпираат примарно на економскиот развој. Целиот систем треба да биде одржлив во услови на економски и политички притисок за намалување на придобивките и услугите, и исполнување на барањата за меѓународна конкурентност⁵³. Во таа насока, нискиот економски развој во контекст на Северна Македонија претставува постојан предизвик во периодот на транзиција.

Социјалната политика како јавна политика е директно поврзана со економскиот раст и само комбинација на зголемен економски раст и политички интервенции ќе го подобрат животниот стандард за сите, во смисла на универсализам. (Ре)дистрибуцијата во социјалната политика како средство за обезбедување благосостојба за сите може да се обезбеди или на вертикален, или на хоризонтален начин, што значи дека преку оданочување ресурсите можат вертикално да се прераспределат од „богатите на сиромашните“ или во хоризонталниот начин, од производствениот период кон пасивниот. Она што е значајно развиено и што влијае на финансирањето на социјалната политика е фактот дека Северна Македонија го врати назад прогресивното оданочување, и како и многу други земји во регионот (повторно) вовеле рамен данок на доход и регресивни даночни стапки.

Сепак, говорејќи за земја во која платите остануваат основен ресурс за живеење, зајакнување на економскиот развој е секогаш клучно. Република Северна Македонија според многу меѓународни извештаи, и покрај неодамнешните позитивни податоци во однос на економскиот раст, останува земја со среден приход⁵⁴.

Тековната законодавна регулатива обезбедува многу добри закони и други документи за политики кои имаат за цел да ги решат социјалните проблеми и да одговорат на идентификуваните социјални потреби. Како и да е, спроведувањето на многу закони е

⁵³ За повеќе, видете: Gerovska Mitev, M. (2019). *Welfare State Realities in Macedonia: Trends and Perspectives*, достапно на : https://www.researchgate.net/publication/313748168_Welfare_State_Realities_in_Macedonia_Trends_and_Perspectives (пристапено, февруари 2021).

⁵⁴ За повеќе, видете: The World Bank in North Macedonia reports, достапно на: <https://www.worldbank.org/en/country/northmacedonia/overview> , (пристапено, март 2021).

имплицирано со други фактори, и во однос на оваа студија на случај, покрај демографскиот фактор, економскиот раст и политичката подготвеност, мултиетничкото и мултикултурното опкружување останува предизвик, што многу често предизвикува дестабилизација.

1.3.2 Реформи, процеси и трендови на социјална политика

Домените на социјалната политика во контекст на Северна Македонија честопати биле предмет на реформи во периодот на транзиција. Овие реформи се фокусирани на целокупното подобрување на системот. Како и да е, не сите интервенции и реформи имаа вистински ефект. Неодамна беше направена реформа во системот за социјална заштита со донесувањето на новиот Законот за социјална заштита во 2019 година⁵⁵. Имајќи предвид дека социјалната политика во земјите кои не се класифицирани во постоечки социјални модели, тешко е да се групираат со други кои имаат слични карактеристики, па многу истражувачи тврдат дека тие можат да се сметаат за хибридни модели на благосостојба со силно наследство со поранешниот систем и развој на нови карактеристики усвоени од други постоечки модели.

Како и во многу други поранешни социјалистички земји, во поранешна СФРЈ, социјалната политика и обезбедувањето социјални услуги беа скоро исти низ целата федерација. Дикон (Deacon, 2000) тврди дека системот на поранешните социјалистички земји во Источна Европа имал свои достигнувања и недостатоци, и покрај скриените привилегии што им биле на располагање на номенклатурите. Тој аргументира за предностите на безбедноста на работното место за многумина кои не се спротивставиле на несоодветноста или отсуството на надоместок за невработеност, но во исто време, тој ги нагласува привилегиите што им се нуделе на бирократите од една партија.

Овде накратко се дискутираат клучните домени на социјалната политика во контекстот на земјата, образованието, здравството, социјалната заштита, пензиите, невработеноста, кои исто така се земени во анализата во емпирискиот дел од оваа дисертација.

Од аспект на образованието, сегашниот образовен систем во земјата има евидентна доминација на јавниот сектор иако, во текот на периодот на транзиција, беа преземени

⁵⁵ Law on Social Protection - Official Gazette of the Republic of North Macedonia, no. 104, 23.5.2019, достапно на: https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/zakoni/2019/28.5_zakon_SZ.pdf, (пристапено, ноември 2020).

многу механизми за стимулирање на приватното образование. Образованието е децентрализирано, што значи дека во однос на управувањето постои заедничка одговорност помеѓу централните и локалните тела. Во однос на финансирањето, главен давател на финансиски средства останува државата, а во однос на управувањето, блок дотации им се даваат на општините за одржување на инфраструктурата и платите на вработените во училиштата во зависност од нивото на децентрализација.

Главните карактеристики на социјалната политика во образовниот домен се поврзани со концептот на социјална инклузија како владин приоритет и други секундарни прашања, како што се еднаков пристап, социјална кохезија и доживотно учење. Како и да е, многу други проблеми се поврзани со финансирање и организација на сите нивоа на образование. Недостасува капацитет на сите нивоа на образование во однос на ранливите групи. Има обиди за поддршка на ранливите групи, кои главно се даваат во смисла на стипендии за талентирани студенти или алтернативни средства за исклучување на сиромашните и другите лица во социјален ризик, не плаќајќи надоместоци.

Во однос на целокупниот образовен систем во земјата, во однос на структурата, под-системите, институциите, поделбата, треба да се нагласи дека образовниот систем на земјата е децентрализиран. Државата обезбедува финансиски средства за образование во општините во форма на блок - дотации⁵⁶.

Втор домен за кој се дискутира тука е здравствениот систем, кој од осамостојувањето на земјата е подложен на многу реформи кои донесоа една по една промена во однос на организацијата и управувањето, и што е најважно, во испораката на здравствени услуги и достапноста. Постои доминација на јавни здравствени услуги и институции, но приватните институции тивко се зголемија во последните две децении. Сепак, великодушност на системот за јавно финансирање не е прифатлива и создава значителни неефикасности, опфатени со корупција и избалансирани со намалување на трошоците што влијаат на примарниот здравствен систем и одржување на установи што се важни за

⁵⁶ За повеќе, видете: a National Report for Former Yugoslav Republic of Macedonia, достапно на: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/former-yugoslav-republic-macedonia_en#:~:text=The%20Macedonian%20educational%20system%20is%20decentralized.&text=The%20educational%20system%20in%20Macedonia,is%20conveyed%20in%20four%20languages (пристапено, февруари 2021).

сиромашните (Геровска-Митев; Миовска-Спасевска; Ѓорѓиев, 2007)⁵⁷. Најнов и релевантен проблем на тековниот здравствен систем може да се однесува на недостиг на пристапност до здравствените услуги за сите граѓани, што автоматски го носи проблемот на социјалното исклучување.

Трет релевантен домен за анализа во оваа дисертација се однесува на примарниот домен на социјална политика во земјата, социјална заштита. Суштината на системот за социјална заштита е наведена тука, а понатаму ќе се анализира на посебна сесија.

Социјалната заштита, како и многу други домени, исто беше предмет на промени и трансформации, главно под влијание на процесите на интеграција во ЕУ и владините напори во три главни насоки: децентрализација, плурализација и деинституционализација.

Доменот за вработување во оваа дисертација се дискутира со цел да се идентификува дали можат да се најдат идеолошки елементи во реформските процеси, главно фокусирани во однос на таканаречените активни политики за вработување.

Последниот домен, кој беше предмет на реформи, се однесува на системот на пензии. Во ова истражување, системот за пензии се дискутира и анализира со помош на идеолошка оптика.

1.3.3 Социјална заштита: процеси, реформи и трендови

Неспорно, во контекст на земјата, социјалната заштита останува главен механизам за остварување на социјалните права. Во таа насока, треба да се нагласи дека концептот на социјална заштита често се менуваше како резултат на многу институционални реформи и економски развој (во смисла на финансирање на системот). Кога се зборува за социјална заштита, три најочигледни трендови во периодот на транзиција се поврзани со процесите на плурализација, децентрализација и неодамна со деинституционализација. Првиот најнеоспорен процес во врска со социјалната заштита во контекстот на земјата останува процесот на плурализација. Основите на плурализмот во системот на социјална заштита на Република Македонија се утврдени со Законот за социјална заштита од 1997 година („Службен весник“ бр. 50/97), каде што членот 36 наведува дека се формираат јавни и приватни институции за остварување на социјалната заштита. Суштинската идеја за

⁵⁷ За повеќе, видете: a policy paper from Gerovska-Mitev, M., & Miovska-Spasevska, S., & Gjorgjev, D. (2007), Policy Priorities for Social Inclusion in Macedonia, стр. 7, достапно на: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/skopje/05322.pdf> (пристапено, ноември 2020).

процесот на плурализација создава можност за поширок спектар на институции кои придонесуваат за социјална заштита. Трендот беше покрај државните јавни институции, да се вклучат другите два сектора, профитни и непрофитни субјекти во областа на социјалната заштита, па утврдена беше правна основа и основа за започнување на процесот на плурализмот.

Паралелно со процесот на плурализација, развиен е и втор - процес на децентрализација. Во суштина, во децентрализацијата клучна е примената на принципот на супсидијарност, според кој повисоките органи треба да се активираат само кога проблемите не можат да се решат на пониски институционални нивоа⁵⁸. Како што тврдат Богоевска, Борнарова и Трбојевик (2013), процесите на децентрализација на надлежностите и реформата на локалната самоуправа станаа клучен приоритет на политичките реформи во Република Македонија.

Од друга страна, процесот на деинституционализација претставува тренд во последните години во врска со социјалната заштита, иако во многу европски земји тоа е процес кој започна во контекстот по Втората Светска војна. Во наједноставната дефиниција, деинституционализацијата значи непостоење на институции за згрижување. Има за цел постепено да ги премести корисниците на услуги од институциите каде што ги добиваат социјални услуги кон „услуги во домот/мали групни домови/ услуги во заедницата и услуги за живеење со поддршка“.

Деинституционализацијата е препознаена на меѓународно ниво и на ниво на ЕУ како најдобар начин за поддршка на децата и возрасните со потреби од социјална грижа и помош. Се дефинира како затворање на институциите и истовремен развој на социјалните услуги во заедницата⁵⁹. Имаше многу скептицизам во однос на овој процес, но на патот на интеграција во ЕУ, земјата меѓу другото е посветена да развие и да пристапи кон социјалната заштита во согласност со принципите и практиките на ЕУ. Меѓу другите процеси, деинституционализацијата како најнова бара повеќе време и пред сè трансформација на многу институции. Како што е предвидено во стратегијата, процесот

⁵⁸ Супсидијарност значи дека државна интервенција е непотребна додека некои други субјекти обезбедуваат заштита на пониско ниво на државата, ефикасно.

⁵⁹ За повеќе, видете: National Deinstitutionalization Strategy of the Republic of Macedonia for 2018 – 2027“Timjanik” and Action Plan, стр.8. Достапно на: https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2019pravilnici/23.4_National%20Deinstitutionalisation%20Strategy%20and%20Action%20plan.pdf, (пристапено, февруари 2021).

бара (ре)обука на персоналот и давателите на услуги. Дополнително, потребни се нови методи и организациски структури, учество на граѓанското општество, силна коалиција во корист на деинституционализација од сите засегнати страни; вклучување на корисниците, посветеност на правата на корисниците и зајакнување на корисниците на услугите и координација на активностите, добро следење на процесите засновани врз проценки и истражувања⁶⁰.

Покрај трите најважни процеси анализирани погоре, клучно е да се прегледаат реформите и трендовите во системот на социјална заштита. Според (неодамна донесениот) Закон за социјалната заштита, член 2: Социјалната заштита е дејност од јавен интерес која се остварува преку, мерки, активности, програми и политики за заштита од социјални ризици, превенција и надминување на социјалните проблеми кои неповолно се одразуваат врз добросостојбата на граѓаните, со цел:

- промовирање и одржување на социјалната сигурност на граѓаните,
- спречување на социјалната исклученост,
- подобрување на квалитетот на животот на граѓаните, и
- зајакнување на капацитетите на граѓаните за водење независен, активен и продуктивен живот⁶¹.

Оваа законска дефиниција сама по себе ја карактеризира социјалната заштита како активност *од јавен интерес* и како што е претходно објаснето во оваа дисертација, јавниот интерес ја зема предвид благосостојбата на луѓето што ја разбира целокупната јавност. Во таа насока, преку активности за лобирање, групите на интерес се легитимирани „да се борат“ за подобрување на квалитетот на животот на јавноста или луѓето. Очигледно, Законот за социјална заштита доби многу измени во текот на годините со цел да се подобри системот на социјална заштита. Покрај тоа, во тој поглед, неодамнешната реформа на социјална заштита формализирана во мај 2019 година, донесе некои очигледни подобрувања во споредба со претходните законски регулативи. Реформата

⁶⁰ За повеќе, видете: National Deinstitutionalization Strategy of the Republic of Macedonia for 2018 – 2027“Timjanik” and Action Plan, стр.8. Достапно на: https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2019pravilnici/23.4_National%20Deinstitutionalisation%20Strategy%20and%20Action%20plan.pdf, (пристапено, февруари 2021).

⁶¹ За повеќе видете: Law on Social Protection, Official Gazette of the Republic of Macedonia, 2019, No 104, article 2. Достапно на: https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/zakoni/2019/28.5_zakon_SZ.pdf (пристапено, јуни 2019).

започна во 2017 година иницирана од МТСП, но целокупниот реформски процес беше поддржан од Светска Банка што уште еднаш ја покажува важноста на меѓународните финансиски институции, не само во првите фази на демократизацијата на земјата, туку и во текот на трите децении на транзиција.

Новата реформа донесе значителни промени во системот на социјална заштита во делот на парични надоместоци и услуги. Меѓу многу други измени, една од најголемите се однесува на социјалната парична помош, која беше надградена во минимална гарантирана помош, при што корисниците добија сума неопходна за исполнување на минималните потреби за егзистенција, што не беше случај со претходното право на социјална парична помош⁶². Меѓу другото, со реформата на социјална заштита се проширија и постојните категории на социјални услуги; поконкретно, се воведоа нови услуги, како што се одмена на семејна грижа, роднинско згрижување, лична асистенција, куќа на пола пат, домови за помош и нега и социо-медицински услуги). Дополнително, беше воведен и пристапот на водење на случај. Со реформата, некои очекувања се однесуваат на понатамошниот развој на идејата за плурализација, што значи понатамошен развој на „микс на благосостојба во кој покрај јавните државни институции се вклучени приватните профитни институции и НВО. Ова се однесува на големите можности на корисниците да изберат даватели на услуги. Како што тврди Борнарова (2019), постои тенденција да се пренесе давањето на социјалните услуги од фаза на „плурализација“ во фаза на „маркетизација“ и „професионализација“, бидејќи се вклучени многу актери, а условот за професионализација е „задолжителен“ за сите. Новиот пристап по „избор на корисниците“ постепено го заменува традиционалниот патерналистички пристап на (јавните) даватели на услуги како единствен или прв избор.

Дополнително, реформата во системот за социјална заштита го нагласува принципот „континуум на грижа“. Образложението на континуираната грижа значи дека се обезбедуваат услуги во домот, услуги во заедница, услуги на вон-семејна заштита, итн. Понатаму, во врска со социјалните услуги и широкиот опсег на даватели на услуги, важно е да се нагласи дека со законот се предвидува таканаречената ефективност на трошоците,

⁶² За повеќе, видете: MUTUAL INFORMATION SYSTEM ON SOCIAL PROTECTION OF THE COUNCIL OF EUROPE (MISSCEO), Strasbourg, 20 December 2019, достапно на: <https://rm.coe.int/missceo-2019-6-e-trends-developments-social-protection/16809983c3> (пристапено, декември 2020).

рационализација на ресурсите, специјализација и повисок квалитет на услугите. За таа цел, се очекува подобрен квалитет на услугите бидејќи според реформата, треба да се обезбеди лиценцирање на даватели на услуги/професионалци, преку комисији за лиценцирање и со вклучување на етички кодекси, итн. Лиценцирањето на давателите на социјални услуги уште еднаш го истакнува трендот на „професионализација“, што е од огромно значење во новореформираниот систем на социјална заштита. Во Република Македонија, лиценцирање во социјална заштита првично беше воведено во 2009 година⁶³.

Сумирајќи, реформираниот систем на социјална заштита ги регулира односите помеѓу корисниците и давателите на услуги преку зајакнување на односите меѓу нив. Ова првенствено се обезбедува со вклучување на корисниците на услугите што е можно повеќе, што значи дека новите политики треба да ги земат предвид повратните информации од корисниците и да ја сменат традиционалната траекторија на политиките од горе – надолу, кон спротивното. Гласот на корисниците мора да биде слушнат. Како што тврди Борнарова (2019), традиционалниот пристап на давателите на услуги - „*ние најдобро знаеме*“ се заменува со пристапот на вклучување на корисникот.

Дополнителна новина се однесува на процесот на индивидуализација на потребите, што значи дека повеќето услуги се кориснички центрирани и индивидуализирани во согласност со нивните потреби. Овој тренд честопати се нарекува „услуги насочени кон корисници“.

Реформите во системот за социјална заштита беа приоритет за последната влада во контекст на Северна Македонија. Новиот Закон за социјалната заштита обезбедува системско регулирање на принципите, содржината, организацијата, финансирањето, следењето и надзорот на целокупниот систем на социјална заштита. Сепак, остануваат некои прашања поврзани со административната организација. Во таа насока, земјата има единечни нивоа на локална самоуправа, со општини како единечни единици на локална самоуправа. Поделбата на одговорностите помеѓу централната и локалната власт е условена од општите правила, пред сè во врска со функционалната и фискалната децентрализација на надлежностите.

⁶³ За повеќе, видете: Bornarova, S., & Ilievski, V. (2015). *IMPLEMENTATION OF LICENSING IN SOCIAL PROTECTION: Regional Achievements and Challenges*. Faculty of Philosophy – Skopje, стр. 283 – 290.

Евидентен е недостаток на професионалци кои даваат нови социјални услуги воведени со реформата. Понатамошна обука значи дополнителни трошоци. Локалните капацитети за стратешко планирање и спроведување на реформата остануваат проблем. Во таа насока, како што е анализирано во квалитативната анализа на ова истражување, многу учесници# вклучени во реформата тврдат дека новата реформа ги преоптоварува центрите за социјална работа.

Министерството за труд и социјална политика останува највисока институција која е должна да презема реформи и дополнително да ја спроведува и надгледува нивната имплементација. Во Република Северна Македонија постојат 30 центри за социјална работа. Дополнително, во рамките на МТСП функционираат и некои други институции: домови за стари лица (5 државни и 33 приватни), и една установа за третман и рехабилитација – терапевтска заедница Покров во Струмица. Функционални се и одредени делови на Јавната установа – Завод за рехабилитација на деца и млади во Скопје (оддел за реинтеграција и оддел за подготовка на корисниците за живеење со поддршка). Одреден број на корисници има во Заводот за заштита и рехабилитација за лица со телесна попреченост во Бања Банско, Струмица, а други ја користат услуги на вон-семејна заштита – живеење со поддршка.

Со процесот на деинституционализација некои од институциите⁶⁴ за сместување на лица во социјален ризик (деца без родители и родителска грижа, деца со воспитно – социјални проблеми, лица со попреченост) се трансформираа. По реформирањето на системот, корисниците од овие институционални капацитети се префрлени во мали групни домови, со по 5 до 7 корисници во зависност од категоријата на социјален ризик.

Истовремено, со Проектот за подобрување на социјалните услуги кој со поддршка на Светска Банка го реализира МТСП, се развиваат социјалните услуги на локално ниво, односно се поддржуваат проекти кои ги реализираат општините заедно со НВО за задоволување на потребите на граѓаните во соодветните општини врз основа на предходно извршено мапирање.

⁶⁴ЈУ за доенчиња и мали деца – Битола, ЈУ Дом за деца без родители и родителска грижа 11 Октомври – Скопје, ЈУ за сместување на деца и младинци со воспитно-социјални проблеми и ЈУ за сместување на деца и младинци со нарушено поведение Ранка Милановиќ.

И покрај тоа што започна спроведувањето на новиот Закон за социјална заштита, поради пандемијата, сè уште нема достапни податоци што го покажуваат нивото на имплементација досега. За само две години од кога започна реформата, има секундарни податоци кои покажуваат подобрување на системот и зголемена соработка помеѓу институциите. Како и да е, треба да се постигне понатамошна „универзализација“ и децентрализација и над сè, новите професионалци да одговорат на модернизацијата на системот, нешто што е задолжително за следна реформација.

1.3.4 Вработување и држава на благосостојба

Новиот Закон за социјалната заштита, меѓу другото, ја зголемува соработката помеѓу центрите за социјална работа и центрите за вработување. Како и да е, невработеноста останува еден од најкритичните социјални проблеми кога се зборува за социјална политика како јавен механизам што реагира на социјалните проблеми.

За време на транзицискиот период, земјата доживеа многу кризи во сферата на пазарот на трудот иако вработувањето беше на изборната агенда на сите политички партии. Во првата декада на транзиција, стапката на невработеност беше постојано висока, достигнувајќи стапка од 32,4% во 1999 година. Започна да се намалува за 30,52% во 2001 година (видете табела подолу), но нејзината стапка повторно се зголеми и во 2005 година, кога беше околу 37,25%. Оттогаш, постојано се намалуваше стапката на невработеност, што значи дека во последната деценија таа постојано се подобрува.

Табела 3. Слика за стапките на невработеност 2000 - 2020 година⁶⁵

ГОДИНА	ПРЕД (2000)	2000	2005	2010	2015	2020
СТАПКА НА НЕВРАБОТЕНОСТ	32.4%	32.2%	37.25	32.02	26.07	16.44%

Извор: Statista 2021

И покрај неколкуте кризи, во последната деценија пазарот на трудот имаше поволни тенденции, придружени со пад на стапката на невработеност, зголемување на стапката на

⁶⁵ Statista 2021, Unemployment rate in North Macedonia 2020, достапно на: <https://www.statista.com/statistics/510247/unemployment-rate-in-macedonia/> (пристапено, јули 2021).

вработеност и зголемување на нето-платите^{66/67}. Во 2020 година, стапката на невработеност во Северна Македонија беше на околу 16,44%. Сепак, пазарот на трудот остана кревок и многу групи остануваат изложени на ризик. Во таа насока, многу студии покажуваат дека особено младите се претежно изложени на невработеност, во споредба со другите групи. И долгорочните и краткорочните невработени лица во земјата покажуваат дека младите, а по нив и жените, се изложени на најголем ризик од невработеност.

Пред секоја анализа на политиката во која се анализираат мерките и активностите од социјална политика, клучно е прво да се објасни институционалната рамка. На национално ниво, две најважни институции се: МТСП и АВРСМ. Првата е директно одговорна за развојот и планирање на политиките, додека втората е одговорна за спроведувањето на политиките и дополнително води евиденција за невработените лица и барателите на работа.

Во однос на политика важно е прво да се потенцира дека постојат две категории баратели на работа: активни и пасивни. Активните баратели на работа⁶⁸ можат директно да бидат вклучени во активните програми и мерки на политика, кои обично имаат за цел да создадат врски помеѓу невработените кои бараат работа и пазарот на трудот. Во таа насока, главно е да се зајакне трипартитниот и двопартитниот социјален дијалог. Од друга страна, пасивните баратели на работа можат да ги искористат информациите обезбедени од институциите и да добијат советување. Тие дополнително се „тешки да се услужат“ или нашироко познати како „тешки за вработување“ невработени луѓе, како што се оние кои немаат образование, прекршители и поранешни престапници, жени, жртви на семејно насилство, итн. Нивните потреби обично го надминуваат опсегот на помош достапна во традиционалните програми или мерки за вработување. За нив секогаш има потреба да се развиваат насочени услуги за вработување.

Акцентот на активните наместо пасивните мерки очигледно го зголеми учеството на работната сила на луѓето во ризик од невработеност. Трошоците за политиките материјализирани во активните програми на пазарот на трудот сè уште остануваат

⁶⁶ За повеќе, видете: Revised Employment and Social Reform Programme 2022, ESRP, достапно на: https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/dokumenti/2020/1.4_esrp.pdf, (пристапено, октомври 2020).

⁶⁷ Исто. На крајот на првата половина на 2019 година, стапката на невработеност се намали на историски минимум од 17,5%, придружена со значителен пад на стапката на невработеност кај младите.

⁶⁸ Примателите на надоместоци заради невработеност и корисниците на гарантирана минимална помош се задолжително регистрирани во категоријата активни баратели на работа.

ниски⁶⁹. Во последната деценија, најрелевантен документ за политиката останува Националната стратегија за вработување на Република Северна Македонија 2016-2020 која имаше за цел да ги зголеми вработувањето, квалитетот на работата и продуктивноста, со посебен фокус на ранливите групи на население⁷⁰. Други документи се Акционен план за вработување на млади, Гаранцијата за млади. Дополнително, оперативните планови за активни програми и мерки за вработување се изготвуваат на годишно ниво.

Сите овие документи, и од идеолошки аспект, имаат тенденција да ги активираат невработените наместо да им даваат парична помош. Преминувањето од пасивна во активна мерка покажува тренд кој е широко користен во многу развиени земји. Во таа насока, многу од горенаведените документи, но не ограничувајќи се само на нив, имаат тенденција да поддржат создавање нови работни места, мерки за подобрување на вработливоста на невработените лица, како што се разни програми за обука (обука на работно место кај познат работодавач). Исто така, обука за професионални квалификации во согласност со потребите на работодавачите, обука за занимања и занаети во побарувачка, обуки за вештини, обука за напредни ИТ вештини, стажирање, итн., се заеднички опсег за активирање на невработените.

Земајќи предвид дека платите остануваат прв извор на приход за луѓето во контекстот на земјата, невработеноста секогаш предизвикува ризик од сиромаштија и социјално исклучување на многу поединци, групи и заедници. Во таа насока, активните политики на пазарот на трудот треба да имаат повеќе фокус кон маргинализирани групи, лица со попреченост, лица „тешки за услуга“, итн.

1.3.5 Анализа на реформите на пензискиот систем

Пензискиот систем наследен од поранешниот систем, по независноста, доживеа вистинска криза - дефицит, пред 1993 година, по што започнаа реформските процеси.

По независноста, земјата влезе во преоден рок во многу слаби економски услови, имајќи го предвид и фактот дека Македонија беше една од посиромашните земји во

⁶⁹ Во 2017 година, земјата потроши околу 0,16% од БДП на активни мерки (вклучително и услуги). Највисокото ниво на трошоци беше обезбедено во 2009 година (0,20% од БДП), по што тие постојано се намалуваа, сè до 2017 година.

⁷⁰ За повеќе, видете: Revised Employment and Social Reform Programme 2022, ESRP, достапно на : https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/dokumenti/2020/1.4_esrp.pdf , (пристапено, октомври 2020).

поранешна СФРЈ. Во последниве години од периодот на транзиција, премиот од централизирана економија во економија на слободен пазар произведе највисоко ниво на невработеност како резултат на банкрот на државните претпријатија, а подоцна и на приватизацијата на овие претпријатија, при што многу луѓе излегоа од постојниот пазар на труд. Резултатот од тоа, зголемениот број на невработени лица, во системот на пензии значеше помалку активно економско население, што значи и помалку придонеси во системот и помалку финансиски средства за покривање на пензиите.

Во овие околности, владата ја иницираше таканаречената шок-терапија за да интервенира истовремено во демократизацијата на институциите, „стабилизацијата“ на пазарните сили и, следствено, во намалувањето на сиромаштијата и целокупниот систем на социјална заштита. Сето тоа поради приоритетот на новонастанатите социо-економски прашања. Во таа насока, реформата на системот на пензии значеше итна состојба во која помагаа меѓународните финансиски институции, како што се Светската Банка и Меѓународниот Монетарен Фонд, итн. Во такви околности, во периодот помеѓу 1993 и 1998 година беа применети многу типични решенија како одговори на зголемениот фискален притисок со засилување на стапката на придонес и со зголемување на возраста за пензионирање. Во 2005-2006 година беше спроведена системска реформа на пензиите за да се подобри фискалната одржливост на системот. Како што анализираат Борнарова, Богоевска и Трбојевик (2013), пензиското и инвалидското осигурување во Република Македонија до 2006 година припаѓаа на системот „финансирање на тековна основа“ (Pay As You Go System - PAYG), заснован на меѓу-генерациска солидарност и финансиран преку придонеси за плата на работниците⁷¹. Она што треба да се забележи е дека со реформата во 2006 година, беше извршен најголем премин од систем со еден столб (финансирање на тековна основа) во систем со три столба. Затоа, во 2008 година, покрај столбот PAYG, беше додаден и втор задолжителен столб заснован на индивидуални сметки и следен од трет столб кој за разлика од другите, е доброволен, приватен, отворен и професионален пензиски фонд⁷². Треба да се потенцира дека во случајот на системот PAYG, два фактори се најважни: растот на населението и реалниот раст на платите, со цел

⁷¹ Новиот систем го задржа PAYG принципот само во првиот столб, додека другите два новововедени пензиски столба се финансираат преку индивидуални штедни сметки (стр. 393).

⁷² За повеќе, видете: Law on Pension and Disability Insurance, достапно на: http://www.aa.mk/WBStorage/Files/Zakon_penziskoto_invalidskoto_osiguruvanje.pdf, (пристапено, април 2021).

да се балансира соодносот помеѓу придонесувачите и пензионерите. Секој пад на бројот на придонесувачи го зголемува финансискиот јаз. Како што тврдат Петрески и Гацов, трендот на нерамнотежа започна во периодот по 2008 година, кога покрај еднократното зголемување на пензиите, скоро сите редовни прилагодувања на пензиите беа повисоки од економскиот раст и растот на платите за таа година⁷³.

Дополнително, растот на популацијата и намалувањето на плодноста влијаат негативно на столбот PAYG затоа што бројот на придонесувачи опаѓа постојано. Она што е клучно да се забележи е дека има постојан дефицит во последната деценија. Постојат многу фактори кои влијаат на системот, кои надвор од шемата за финансирање се поврзани со други важни процеси, како што се стареењето на населението, зголемените текови на миграција и намалувањето на стапката на плодност. Се разбира, нестабилноста на пазарот на трудот и стапките на невработеност, исто така, негативно придонесуваат.

За целите на ова истражување клучно е да се утврди дали улогата на идеологијата е рефлектирана во многу преземени реформи. Во многу други земји, реформите по 2008 година беа резултат и на економските ограничувања и на кабинетската идеологија (Drahokoupil and Domonkos, 2012, стр. 293). Генерално, во однос на идеологијата, треба да се потенцира дека реформите некако ги одразуваа идеолошките вредности на политичките партии што владеат. Како што тврдат Драхокупил и Домонкос (2012), општо за земјите од Централна и Источна Европа, иако партиската идеологија и коалициската политика беа важни детерминанти во првиот бран на реформата на пензиската приватизација, левата / десната димензија беше далеку помалку истакната. Од друга страна, либералните десничарски партии продолжија да ја поддржуваат приватизацијата на пензиите и по 2008 година (Drahokoupil and Domonkos 2012, стр. 293).

Во случајот на земјите од Југоисточна Европа, покрај идеолошките вредности, потребата од приватизација и модернизација на системот ги надмина идеолошките вредности на владејачките партии. Тоа се одрази како итен случај на новите случувања во првата и втората декада на транзиција. Земајќи го предвид растечкиот дефицит во

⁷³ За повеќе, видете: Petreski, B., & Gacov, P. *Sustainability of the pension system in Macedonia*. Policy study 14, Finance Think – Economic Research and Policy Institute, Скопје, достапно на: <https://www.financethink.mk/wp-content/uploads/2018/06/Pension-analysis-EN.pdf>, (пристапено, јуно 2021), стр. 11.

последната деценија, реформата на пензискиот систем останува високо на политичката агенда на владите. Како што е нагласено во други студии, економиите во транзиција поверојатно ќе завршат со мешани системи што ги балансираат предностите на меѓугенерациската солидарност со предностите на долгорочните индивидуални задолжителни заштеди⁷⁴ за разлика од земјите на ОЕЦД кои имаат целосно финансирани пензиски шеми. Сумирајќи, доминантни трендови во реформата на системот на пензиите остануваат во рамките на маркетингот и приватизација. Тековниот мешан систем со три столба се соочува со други предизвици, погоре објаснети, што ќе отвори можности за понатамошна реформа.

1.3.6 Здравствен систем, реформи и социјална држава

Слично на другите домени, здравствениот систем во земјата честопати се реформираше поради различни итни случаи од независноста на земјата. Лазаревик и соработниците идентификуваа три периоди на различни трендови на реформаторска политика: постсоцијалистички (1991-1998), пропазарен (1998-2006) и политички управуван (2006-2011) (V. Lazarevik, et al. 2012). Слично на реформите во системите за пензиите и социјална заштита, реформите беа водени и поддржани од меѓународни финансиски институции, главно од Светска Банка. Првиот бран на реформи имаше тенденција да спречи доживеан колапс по независноста на земјата. Земјата се определи за моделот на социјална држава и ги вклучи правото на социјално сигурност и социјалното осигурување и правото на здравствена заштита во Уставот од 1991 година, но во исто време, многу од карактеристиките на поранешниот систем беа задржани.

Вториот бран на реформи, за разлика од првите итни интервенции, се карактеризираше со зголемен тренд на „маркетинг и слободна пазарна идеја“. Во овој бран на реформи, главните процеси беа приватизацијата и децентрализацијата. За време на реформите во третата фаза (2006-2011), целта беше модернизирање на системот со воведување на нов пристап на управување во здравствениот систем и истовремено подобрување на инфраструктурата бидејќи во многу медицински установи имаше евидентен недостаток на опрема, итн. За разлика од двете први реформи, на новата реформа во 2006-2011 се гледа

⁷⁴ За повеќе, видете: *The pension system reform in Macedonia*, Occasional Paper N.7. Center for Research and Policymaking достапно на: <http://www.crpm.org.mk/wp-content/uploads/2012/03/Occasional-Paper-N7.pdf> (пристапено, јуни 2021).

како на политичка водена реформа, преку која од аспект на социјалната политика, се воведоа концепти на универзализам, како што е здравствено осигурување за сите. Покрај трите погоре анализирани реформи, се случи и друга реформа помеѓу 2011-2014 година, во која беа донесени дополнителни промени во управувањето со зголемување на бирократијата помеѓу корисниците и давателите на услуги.

Во моментот, системот е мешовит во кој придонесуваат јавните и приватните институции. Во овој мешан тип на систем, граѓаните имаат право да избираат помеѓу бесплатната здравствена заштита финансирана од државата и дополнително имаат можност да добијат приватна здравствена заштита.

И покрај тоа што реформите во здравствениот систем донесоа многу подобрувања, системот на земјата останува далеку во споредба со европските земји. Што се однесува до приватниот здравствен систем, иако според законот сите граѓани имаат право на еднаков пристап до здравствена заштита, сепак тој останува „монопол на богатите“ и многу често не е достапен од поединци и семејства со ниски и средни примања. Затоа, постои тенденција на зголемена комерцијализација на здравствените услуги. Покрај тоа, примарните здравствени услуги што се даваат во јавните институции се бесплатни, но тие не секогаш ги исполнуваат стандардите и многу бирократии создаваат потешкотии во пристапот до овие услуги. Понатаму, инфраструктурните аранжмани во јавниот здравствен сектор остануваат проблем, и покрај многуте инвестиции и приоритетите на владите во последната деценија. Кризата со Ковид 19, повеќе од кога било, ги истакна недостатоците во јавните здравствени установи, во однос на инфраструктурата, квалификацијата и достапноста на персоналот, лековите и сл.

Во однос на институционалната рамка, Министерството за здравство останува главната институција што обезбедува и управува со јавното и приватното здравство во земјата преку сет закони објавени и спроведени⁷⁵. Во однос на здравството како социјално право, одговорноста е споделена со МТСП согласно Законот за социјална заштита и Законот за пензиското и инвалидското осигурување, итн⁷⁶. Главните карактеристики на

⁷⁵ За повеќе, видете: Министерство за здравство, достапно на: <http://zdravstvo.gov.mk/organogram/>, (пристапено, јуни 2021).

⁷⁶ Правна основа нуди Законот за социјална заштита, регулативите за начинот на стекнување право на финансиска надомест за помош и нега, Законот за здравствена заштита, Законот за здравствено осигурување, Закон за вработување и осигурување во случај на невработеност и Законот за пензиско и

здравствениот систем вклучуваат различни категории на услуги и разни придобивки, кои се добиваат според категоризации направени со закон. На пример, ризиците опфатени со социјалната заштита се однесуваат на сите постојани жители кои не се способни да се грижат за себе и кои зависат од помошта и грижата од другите⁷⁷. Постојат различни придобивки дадени во различни критериуми, според комбинирана регулатива на горенаведените закони. Некои од нив вклучуваат парични надоместоци, бенефиции во натура и комбинирани поволности. Во однос на политиките, неквалитетниот персонал останува проблем, затоа многу тековни политики имаат тенденција да го зголемат образованието и обуката на вработените со цел да ги зајакнат нивните капацитети. Постои голема побарувачка за медицински сестри и специјалисти геронтолози. Дополнително, постои јасен недостаток на специфична поддршка за негувателите, како што се подолги отсуства или бенефиции во натура⁷⁸.

Во однос на трендовите, трендот на *деинституционализација*, исто како и во системот на социјална заштита, се одвиваше во светло на процесите на *децентрализација*. Преку двата процеса, опсегот на инволвирани институции е проширен со акцент на зголемување на улогата на локалните самоуправи и непрофитниот сектор. Како и да е, меѓусекторската соработка помеѓу НВО секторот и локалната самоуправа се влоши, како резултат на несовпаѓањето во однос на достапните капацитети на двата сектори (Ѓорѓев, 2018, стр. 11). Исто така, евидентни се и трендовите на „*приватизација*“ и дополнително трендовите на „*комерцијализација*“ и „*слободна пазарна идеја*“. Заедно со другите реформи во јавната администрација, последниот тренд во последните години беше „*дигитализацијата*“ што барем ќе олесни многу бирократски процеси со кои се соочуваат корисниците. На пример, „*електронска картичка за осигурување*“ или платформата „*мој термин*“, итн.

Надвор од сложената мешана шема за финансирање на целокупниот систем на здравствена заштита, многу социјални права се реализираат преку системот за социјална заштита и социјално осигурување, но нивоата на бирократија остануваат високи, особено

инвалидско осигурување. За повеќе, видете: Gjorgjev, D. (2018). *Thematic Report on Challenges in long-term care Former Yugoslav Republic of Macedonia*. The European Social Policy Network, достапно на: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=19859&langId=en>, (пристапено, јули 2021).

⁷⁷ Исто.

⁷⁸ Исто.

во јавниот сектор. Дополнително, „*платите*“ на медицинските работници остануваат како постојан очигледен проблем.

1.3.7 Идеолошко доминантни трендови на социјалната политика во Северна Македонија

По дискусијата погоре, во врска со реформите преземени во најважните области на социјалната политика, во ова поглавје се дискутирани и анализирани целокупните идеолошки трендови на националната социјална политика. Анализата посветува особено внимание на последните две децении, со цел да се разберат теоретските и практичните обрасци на социјалната политика развиена во земјата, нејзините идеолошки карактеристики, итн.

По фазата на создавање на социјална политика, која започнува со првичните реформи во 1993 година, во првите години доминираа мали промени и моделот на предвидена политика честопати се нарекуваше „статички модел“ - многу сличен модел со претходниот социјалистички модел на благосостојба, кој се карактеризира со универзалистичките принципи на Беверидџ (Beveridge). Во пракса, како што тврди Геровска-Митев (2007), социјалистичката социјална држава порано обезбедуваше диференцирана социјална помош за различни категории на лица. Затоа, прва најголема идеолошка транзиција во идеологијата на социјалната држава и моделот на социјална политика, може да се смета преминот од универзализам во селективизам, во смисла на придобивки/критериуми, парични трансфери, итн.

Во наредните години, реформските процеси донесоа многу промени и, како што беше дискутирано, се случија процесите на *плурализација* и *децентрализација*. Плурализацијата е особено присутна во системот на социјална заштита, во смисла на обезбедување социјални услуги преку проширување на опсегот на даватели на социјални услуги и зголемување на улогата на НВО и приватниот сектор како даватели на социјални услуги. Плурализацијата во социјалните политики не треба да се меша со целокупната плурализација на македонското општество започнато во периодот по независноста (т.е. политичка плурализација). Во однос на системот за социјална заштита, процесот на

плурализација започна со Законот за социјална заштита⁷⁹ во 2004 година. Трендот на *плурализација* ја зголеми улогата на граѓанскиот сектор и ја снема веќе постоечката идеологија на државата како централна во планирањето, спроведувањето и администрирањето на социјалната заштита, особено во секторот за испорака на социјални услуги.

Дополнително, трендот на *активација* е особено присутен во политиките за вработување преку кои, наместо пасивни политики, беа донесени идеолошки промени во перспективата на социјалната држава. Преку активните мерки за вработување, државата едноставно не обезбедува (парична) помош во случај на невработеност и недостаток на основни финансиски ресурси (на патерналистички начин), но обезбедува можности со зголемување на капацитетите на поединците за влез на пазарот на трудот и, следствено, обезбедување на самостојна благосостојба. Наместо да обезбедуваат пасивна социјална заштита, владите преку активните мерки за вработување имаа тенденција активно да обезбедуваат вработување, да ја зголемуваат продуктивноста и заработката на луѓето и да го подобрат функционирањето на пазарите на труд. За таа цел, мора да се потенцира дека заедно со другите процеси, (неуспешниот) модел на приватизација порано - во првата декада, со зголемување на стапката на невработеност влијаеше негативно на пазарот на трудот многу години. Стапката на невработеност започна да се намалува само во последната деценија, почнувајќи со 32,2% во 2009 година, со евидентно намалување во следните 5 години и достигнувајќи 28% во 2015 година. Во 2019 година, пред пандемијата, стапката на невработеност достигна историски процент, приближно 17,3%⁸⁰. Во такви околности, политиките на активација во втората деценија претставуваа итен одговор на растечките парични трансфери што ја карактеризираат фазата на создавање социјална политика во Македонија, а кои постојано беа товар за државата. Ова се рефлектираше во зголемени социјални трошоци особено до 1996 година. Меѓутоа, од идеолошки аспект Геровска-Митев (2007) тврди дека во првата декада на креирање и развој на социјалната политика немало јасна идеолошка ориентација на Владата. Ова е

⁷⁹ За повеќе, видете: Gerovska-Mitev, M. (2008). *Reform processes and challenges in social policy in Republic of Macedonia*. Во: M. Gerovska-Mitev (Eds.), *Reframing social policy: Actors, dimensions and reforms*. (стр. 91–102). Skopje: Faculty of Philosophy and Friedrich Ebert Foundation, стр. 93.

⁸⁰ За повеќе, видете: State Statistical Office of the Republic of North Macedonia, *North Macedonia in figures, 2020*, достапно на: <https://www.stat.gov.mk/publikacii/2020/Macedonia%20in%20figures-2020-web.pdf>, (пристапено, мај 2021), стр. 9

различно од подоцнежната фаза позната како фаза на реформирање на социјалната политика, која започнува во 1997 година за најважните домени на социјалната политика.

Сумирајќи, врз основа на прегледот на литературата и постојните студии, постои очигледен тренд на *нео-либерализација* на секторот за социјална политика во јавната сфера и напуштање на социјалдемократските вредности, слично како и во многу други земји не само во регионот, туку и низ Европски земји. За таа цел, многу од донесените промени се далеку различни од оние социјални политики реформирани во другите европски земји, но напорите остануваат. Нео-либералниот пристап има за цел да ги зголеми политиките на активација и да ги намали социјалните придобивки или да ја зголеми условеноста за нив. Со анализа на состојбата во Македонија, особено условите, нивото и времетраењето на паричниот надоместок добиен како дел од осигурувањето во случај на невработеност, како и состојбата со социјалната (парична) помош, очигледен заклучок е дека активацијата во Македонија го следи неолибералниот пристап (Геровска-Митев, 2008, стр. 92). „Меѓу“ моделот на европска социјална политика и хибридниот модел во пропазарна економија сè уште остануваат „тековни отворени дебати“ во дефинирање на идеолошката ориентација на моделот на социјална политика, во случајот на Северна Македонија.

1.4 ГРУПИ НА ИНТЕРЕС И СОЦИЈАЛНА ДРЖАВА

1.4.1 Групи на интерес и социјална политика

Конвенционалниот пристап во врска со социјалната политика како алатка што ја нудат и ја насочуваат само владите, е симплистички пристап кој има свои слабости. Треба да се разгледа похोलистички пристап со цел да се обезбеди посеопфатно разбирање на природата на социјалната политика и на многуте актери и институции вклучени надвор од Владата. Како што тврдат Мидгли и Ливермор (Midgley and Livermore, 2009), симплистичкото и конвенционалното гледиште ја смета социјалната политика како техничка, рационална активност дизајнирана да произведе најдобра политика што ја зголемува ефикасноста во остварувањето на целите на политиката⁸¹. Креаторите на политиката, претежно претставени од Владата и владините институции, треба да го земат предвид влијанието на другите групи на интерес вклучени во процесите на социјална политика. Групите на интерес играат значајна улога во поттикнувањето на процесите на политиката и тие често се вклучени во процесите на имплементација. Професионални здруженија, синдикати и други можат да бидат активно вклучени во спроведувањето на политиките и тие сами обезбедуваат социјални услуги (Midgley and Livermore, 2009, стр. 12).

Во разбирањето на социјалната политика како процес, се препознава улогата што ја имаат групите на интерес во притисокот врз владите за истакнување на нивните политички приоритети. Покрај тоа, групите на интерес можат да вршат притисок врз креаторите на политиката во фазата на легитимирање на политиката (избор на најпогодна алтернатива). Притисокот врз органите за донесување одлуки може да дојде од различни субјекти: засегнати страни, вклучително корисници на програми, професионалци и администратори, разни политички сили, деловни групи, итн. Групите или поединците кои вршат интензивен и постојан притисок имаат поголема веројатност да влијаат на процесите на донесување одлуки, од оние кои вршат слаб и не постојан притисок.

Активностите на типичните групи на интерес се поврзани со таканаречената „димензија на интерес“, која се реализира преку лобирање. Лобирање е акција која има за

⁸¹ Повеќе за овој аргумент видете во: Midgley, J and Livermore, M. (2009). *The Handbook of Social Policy*. Second edition. SAGE Publication, стр. 12.

цел да влијае - директно или индиректно - на процесот на разработка, примена или толкување на законодавни мерки, норми, регулативи или други политички активности како јавни политики. Постои класична „конфронтација“ помеѓу определбата на групите на интерес и отпорот на креаторите на политики. Како и да е, во сите развиени демократии, групите на интерес служат како врски помеѓу интересите на граѓаните и владите. Тие им помагаат на граѓаните правилно да ги артикулираат своите широки или тесни интереси.

1.4.2 Теоретски пристапи на интересите и групите

Широко дефинирани, групите на интерес претставуваат организирани групи кои работат на притисок и влијание врз јавните тела, со цел да ги подобрат позитивните промени во сферата на јавните политики, заради интерес на јавноста или на некои групи. Тие честопати се нарекуваат групи на притисок или групи за застапување. Во тесно значење, повеќето групи на интерес и нивните активности се дефинираат преку нормативни прописи на национално ниво. Како и да е, повеќето групи на интерес имаат заеднички карактеристики засновани на слично потекло (т.е. групи на интерес во посткомунистички земји). Накратко, групите на интерес се различни по типологија и големина, но пред сè, тие претставуваат различни интереси додека работат, и интересот е секогаш јавен. Групите на интерес обично се занимаваат со две главни активности, лобирање и застапување, со цел да создадат или блокираат промена на политиката во специфичен контекст. Како и да е, постојат малку докази во однос на степенот до кој тие можат да имаат вистински ефект во планирањето на јавните политики.

Оваа анализа се фокусира на три главни точки: прво, како се дефинираат групите на интерес и дали тие работат специфично заради интересите поврзани со контекстот; второ, како тие влијаат на јавните тела и трето, кои се главните активности за лобирање. Анализиранио е дали групите на интерес имаат некакво влијанието на социјалните политики.

Не постои договорена дефиниција во однос на групите на интерес. Како што тврди Скот (Scott, 2018), повеќе дефиниции за групи на интерес постојат во научната литература, во законот и во јавноста. Затоа, повеќето дефиниции варираат земајќи ги предвид некои карактеристики, како што се компонентите на „интерес“, „јавно“, „лобирање“, „застапување“, „вклучени актери“, итн. Овде се дискутирани двете најважни компоненти во постојната литература: застапување и лобирање.

Во врска со *застапувањето*, како што тврдат авторите, „организациите за застапување влијаат на јавниот интерес, промовираат или им се спротивставуваат на социјалните промени кои, доколку се спроведат, би биле во спротивност со социјалните, културните, политичките или економските интереси или вредности на другите изборни единици и групи“ (Andrews and Edwards, 2004, стр. 481). Од друга страна, *лобирањето* се смета за клучен аспект во дефинирањето на групите на интерес, но тоа не е сеопфатна компонента, поради фактот што не секоја активност преземена од одредени поединци за некои специфични интереси може да се смета како активност за лобирање.

Популарните концепции ги разгледуваат лобистите „за изнајмување“ кои работат на договор за корпоративни интереси. Но, ова изоставува низа актери како што се непрофитни организации, здруженија на граѓани, групи од јавен интерес и социјални претприемачи. Ако претходното сфаќање на лобирањето како аранжман „за изнајмување“ е претесно, тогаш дефиницијата може да биде премногу инклузивна (Scott, 2018, стр. 14). Сепак, ниту за лобирање не постои договорена дефиниција која се смета за клучна за дефинирање на природата на активностите на групи на интерес.

Следејќи ги теоретските дебати, повеќето од групите на интерес се организираат имајќи ги предвид тесните *интереси*, но за да се разбере како тие работат, како што тврди Скот (Scott, 2018), треба да се разбере легитимноста на нашите демократски институции. Во транзициските демократии, улогата на групите на интерес и политички партии, и степенот до кој тие идеолошки го користат своето влијание, е важен показател за развојот на демократијата, бидејќи во постојната литература е широко прифатено дека демократиите се разликуваат меѓу себе, засновани на моделот на застапување на интереси.

Втората теоретска дискусија тука се однесува на влијанието како компонента поврзана со активностите на групите на интерес. Сè уште е тешко да се измери влијанието, во смисла да има докази за исходот на нивните активности. Како што е објаснето погоре, групите на интерес работат за да влијаат на специфични политики и заштита на специфични јавни цели. Наунс (Nownes, 2006), при модифицирање на дефиницијата на Баумгартнер и сор. (Baumgartner et al.) - „обид да се влијае врз процесот на политика“, сугерира дека лобирањето „е обид дизајниран да влијае на она што го прави Владата“ (Nownes, 2006, цитиран во Scott et. all., стр. 16). Типично, влијанието на групите на интерес се развива како активност кон владите и владините тела вклучени во креирањето

политики. Групите на интерес имаат тенденција да влијаат врз владината политика за да имаат корист за самите себе, или за своите причини. Како што тврди Бурстејн (Burstein, 1998), „групите на интерес обично се дефинираат многу широко, како доброволни здруженија независни од политичкиот систем кои се обидуваат да влијаат на Владата“. Како што забележува Скот (Scott, 2018), „најсилните ефекти од влијанието на групата на интерес најверојатно се чувствуваат во фазите на креирање политики што се најмалку видливи, како на пример кога се формираат агенди за одлуки или кога се подготвува законодавство“ (Scot, 2018, стр. 12-13).

Од друга страна, има малку докази за тоа кои групи на интерес влијаат во однос на конкретни социјални политики. Сепак, имајќи предвид дека повеќето социјални политики во широко значење, вклучуваат широк спектар на права, може да се сумира дека групите на интерес во демократските општества лобираат и работат за реализација на многу социјални права, како што се оние поврзани со социјално ранливи групи, права за основни јавни услуги: здравство, образование, гарантиран минимален приход, работнички права, итн. Покрај тоа, тие придонесуваат во заштитата на малцинствата, правата на жените, мигрантите, и слично. Групите на интерес, преку притисок врз владите влијаат на зголемување на јавните трошоци во социјални трошоци и стимулираат социјални политики. Групите на интерес се релевантен влијателен фактор во креирањето на социјалните политики, поради фактот што тие ги артикулираат барањата на групите или заедниците наспроти владите и јавните тела. Како што забележува Стоун (Stone, 2012), „ниту една општа волја на заедницата никогаш не се манифестирала без неколку водачи кои тврдат дека ја изразуваат. Некој треба да го пренесе интересот на групата и да зборува за групата“ (Stone, 2012, стр. 230). Точно, димензиите на интерес и лобирање имаат за цел директно или индиректно да влијаат на процесот на разработка, примена или толкување на законски мерки, норми, регулативи и пошироко, на сите интервенции од креаторите на политики.

1.4.3 Типологии на групи на интерес

Во оваа дисертација, предмет на истражување се две главни групи: групи на интерес и политички партии како „не чисти“ групи на интерес. Затоа, анализата започнува со широко објаснување во врска со типологиите на групи на интерес, фокусирајќи се на политичките партии и некои од најрелевантните групи на интерес кои влијаат врз

социјалните политики, како што се синдикатите, здруженијата на работодавачи, граѓанскиот сектор, итн.

Главната компонента во идентификувањето на различните видови на групи на интерес е „интересот“. Очигледно, многу групи на интерес и повеќето поединци вклучени во овие групи следат некаков интерес. На нив често се гледа како на групи кои споделуваат заеднички проблеми и бараат исто решение, пример, синдикати. Карл Маркс смета дека интересот е водечка вредност за разликување на класите, според кого, заедничките интереси може да се најдат по класна линија, т.е. работнички интереси од една страна и интереси на капиталистите од друга страна. Во ова соочување на интересите, во рамките на соодветните класи, луѓето можат да се обединат за да ја искористат својата моќ во корист на секоја од нив.

Во зависност од идејата за „интерес“, групите може да се идентификуваат како тесни, кога лобираат за тесни интереси на одреден сегмент од општеството, заедницата или групата, но исто така може да се идентификуваат и како широки групи на интерес кои имаат тенденција да заштитат повеќе широк интерес (т.е. национални јавни интереси). Чари, Хоган и Марфи (Chari, Hogan and Murphy 2010) тврдат дека општо, групите на интерес групи можат да се класифицираат според нивната *мотивација*: како економски групи, вклучително и одделни корпорации и деловни организации. Вторите групи се однесуваат на *професионалните* премиси и тука се вклучени професионални групи како што се синдикатите. Дополнително, постои трет вид групи, кои се однесуваат на *јавен интерес* и тука се вклучени групи за човекови права, еколошки групи, итн.

Од постојната литература, нема договорена класификација на видовите групи на интерес, тоа обично зависи од многу околности и фактори поврзани пред сè со нивото на развиена демократија, а ова истражување ја потенцира аксиомата „колку повеќе групи на интереси се развиваат, толку поразвиени се политичкиот систем и демократијата“. Многу научници тврдат дека почетната точка за идентификување на типологии на групи на интерес е преку идентификување на кластери на интереси. Во меѓунационалните компаративни истражувања, обично се идентификуваат како групи кои служат за интереси поврзани со специфични причини, на пример, економски групи, здруженија на жени, едукативни групи, здруженија на работници, итн. Христова (2008) истакнува дека врз основа на критериумите на „интерес“, групите можат да бидат поделени во групи

засновани на посебни интереси и групи засновани на промоција; внатрешни и надворешни групи (Христова, 2008, стр. 221). Сепак, во постојната литература ова не е целосно аргументирано.

Многу групи на интерес првично ги започнаа своите активности на доброволни аранжмани, но со промената на економијата и политиките, многу од нив започнаа процес на „формализација“ и дејствуваат во јавната сфера како организирани групи. Особено, една од првично формализирана типологија се однесува на синдикатите, кои во денешно време се најистакнати организации среде многу групи на интерес.

Како заклучок, мапирањето на групите на интерес и политичките партии кои активно се однесуваат во арената на интереси, зависи од специфичниот контекст на земјата или регионите што споделуваат приближно слични историски „појави“ во развојот на демократијата. Се чини дека различните фази на развој произведуваат разни типологии на групи на интерес и честопати различни партиско-групни релации.

1.4.3.1 Политички партии – како „не чисти“ групи на интерес

Во овој дел се дадени објаснувања за тоа зошто политичките партии не можат да се дефинираат како други групи на интерес, кои се разликуваат меѓу нив и како тие меѓусебно се поврзуваат.

Обидите на научниците да ги аргументираат разликите помеѓу политичките партии и групите на интерес се особено присутни почнувајќи од раните 50-ти. Постојната литература обезбедува одделени теоретски објаснувања за групите и политички партии, бидејќи политичките партии не се перципираат како „чисти“ групи на интерес заради нивниот однос со моќта и владите. Дури и кога ја испитува врската помеѓу нив, како што тврди Томас (Thomas, 2001), литературата ја испитува врската меѓу нив, фокусирајќи се главно на конкуренцијата во партиски групи. Како и да е, ова истражување ја разгледува и работата на научниците кои ја идентификуваа динамиката на односот меѓу политичките партии и групите на интерес, што е всушност централно во обликувањето на структурата и природата на демократските влади, без да понудат објаснувања за демократиите во развој во исто време.

Како што тврди Томас (Thomas, 2001), врската помеѓу партиите и групите на интерес одамна е земена здраво за готово. Како и да е, и покрај фактот што имаат многу функции

што често се преклопуваат, од многу причини тие остануваат различни во суштина. Првата најважна разлика се однесува на целта на секоја група. Како што тврди Томас (Thomas, 2001), „главната цел на политичката партија е да добие формална контрола врз владата за да ја спроведе својата програма, додека една група на интерес не сака да добие формална контрола врз владата, туку едноставно сака да влијае на јавната политика во нејзините области од интерес“ (Thomas 2001, стр. 5). Затоа, се прави втора разлика во однос на нивните влијателни активности. Групите на интерес претставуваат пошироки интереси и групи, во споредба со политичките партии кои претставуваат тесни интереси поврзани со нивната партија или за едноставни изборни цели.

Следејќи ја идејата за претставување на интересите, политичките партии кандидираат кандидати на избори, но не и групите на интерес (Almond and Powell, 1966; Rose, 1985; 1999; Walker, 1991, цитирано во Thomas, 2001, стр. 5), што претставува централна разлика меѓу нив и нè доведува до друга разлика која е поврзана со нивните активности. Политичките партии се сметаат за типични во рамките на политичкиот систем (во опозиција или како владејачка партија); додека групите на интерес работат во јавната сфера за да ги претстават и да ги адресираат барањата на луѓето, и да влијаат на владите. Многу научници (Yishai 1998; Burstein 1998; Burstein и Linton 2002) тврдат дека овие и други разлики честопати не постојат во пракса (како што е цитирано во Thomas, 2001, стр. 5). Друга разлика помеѓу партиите и групите на интерес е поврзана со нивните активности. Политичките партии се повеќе одделени од арената на интересот и тие се претежно активни во т.н. „*ad hoc*“ ситуации, на пример за време на избори насочени кон добивање повеќе гласови. Од друга страна, другите групи на интерес што претставуваат специфичен интерес се поповрзани кон својата арена на интерес. Како и да е, групите на интерес не треба да се гледаат како „групи за притисок во секое време“. Тие стануваат такви само во ситуации на лобирање со цел да се донесе промена во одредена политика.

Почетно, постојат прописи кои забрануваат групите на интерес да вршат активности за политички партии. На пример, според Законот за здруженија и фондации во контекст на земјата, кој понатаму ќе се анализира, организациите не можат да вршат активности за политичка партија, т.е. не можат да обезбедат директно или индиректно финансирање на

одредена политичка партија и да влијаат на изборите⁸². Покрај тоа, широко се анализирани некои од главните регулативи за групите на интерес во Северна Македонија, кои се анализирани во претстојните под-точки од ова поглавје.

1.4.3.2 Поврзување на политички партии со групи на интерес

И покрај фактот дека политичките партии главно се третираат одделени од други групи на интерес, постои литература што ги третира двете како спој, заради слични активности и напори за заштита на јавниот интерес или тесните интереси на некои групи. Постојат разлики помеѓу двете групи кои генерално се разликуваат од една до друга земја, но исто има и многу врски, и очигледно, она што ги поврзува обете е елементот на „интересот“. Објаснувањата се насочени во тој поглед.

Истражувачката работа на Вилсон (Wilson, 1990), Бери (Berry, 1980; 1997), Томас (Thomas, 2001) и др. се обидува да ја објасни врската помеѓу партиите и групите на интерес. Главните дискусии што ја водат научниците се поврзани со дилемата за тоа колку партиите можат да претставуваат интересите и групите, и дали можат да ги претставуваат сите типологии на интереси во јавната сфера.

Многу често, додека следат посебни интереси, партиите работат на неформален начин во рамките на политичкиот систем, со цел да се постигне одредена цел. Може да се забележи дека политичките партии имаат блиски врски со одредени групи. Овие „скриени врски“ имаат тенденција да донесат промени на ниво на политики или може да се користат за постигнување едноставни изборни цели во врска на кандидатите. Политичките партии особено сакаат да лобираат додека се во опозиција. Од друга страна, владејачките политички партии ја користат својата моќ да вршат притисок врз другите партии и групи, за нивната планирана политика.

Во моментов, не постои договорен теоретски пристап што го објаснува односот партија - група како типична форма на врска што ги дели истите обрасци низ земјите. Многу студии се фокусираат на типологијата на политичките системи со цел да се објасни односот помеѓу партиите, групите, интересот и степенот до кој тие се развиени. Затоа,

⁸² За повеќе, видете: Закон за здруженија и фондации (Службен весник на Република Македонија, бр. 59/10 и 135/11), член 13. Веб линк: https://www.icnl.org/wp-content/uploads/Macedonia_maclaw.pdf?_ga=2.78251732.1325978229.1576696483-179664486.1570054765, (пристапено, декември 2020).

понатамошниот фокус на оваа анализа е на односот на политичките партии и групите на интерес и нивната соодветна динамика во преодните демократии. Иако научниците ја проширија дебатата со вклучување на социјални движења во проучувањето на групите на интерес, тука фокусот е на улогата на најголемите политички партии и групите на интерес. Социјалните движења се исклучени од оваа анализа.

И покрај фактот дека на политичките партии обично се гледа дека имаат блиски врски со некои групи кои имаат тенденција да ја прошират својата моќ преку политички придобивки, постојат докази дека и во слабите демократии, многу групи на интерес имаат односи со најголемите политички партии. Затоа, односот помеѓу групите на интерес и самите политички партии треба да се анализира преку димензијата на односот. Во тој поглед, Томас и др. (Thomas et al. 2001) тврдат дека моделот на односи меѓу партијата и групата на интерес е многу сложен. Според нив, „од перспектива на политички развој, некои заеднички елементи се наоѓаат во развојот на односите меѓу партиите и групите во некои земји, како што се односите меѓу социјалистичките партии и синдикатите, и меѓу конзервативните партии и деловните групи“ (Thomas et al. 2001, стр. 270). Како и да е, овие објаснувања не можат да опфатат различни контексти заради други фактори поврзани со развојот на групите на интерес.

Врската помеѓу групите на интерес и партиите посветува особено внимание на односот со партиите на власт, поради мулти-врските што можат да се развијат помеѓу нив во однос на финансиските врски, т.н. *vice versa* идеолошките афинитети, итн.

Како заклучок, факторите кои го одредуваат развојот и односите меѓу политичките партии и групите на интерес, најмногу зависат од она што го тврдат Томас и други (Thomas et al. 2001), социо-економскиот и политичкиот развој; уставно правни и политички структури; развој на групи на интерес, цели, карактеристики и лидерство.

1.4.4 Демократска транзиција и групи на интерес

Во интерес на ова истражување е да се испита поврзаноста меѓу партиите и интересите во т.н. транзициски демократии. Постои оскудна литература во контекст на Северна Македонија и регионални контексти, па поради тоа тука се дискутира литература во врска со процесите на демократизација во источноевропските земји и поранешна Југославија, заедно со пионерската работа на Хаман (Hamman, 1997, 1999, 2001), Магштад и Евансон

(Magstadt and Evanson, 2001) и Ост (Ost, 2001) во другите преодни демократии. Сет на слични варијабли се дискутира за контекстот на земјата, иако како што тврдат Томас и други (Thomas et al. 2001), индивидуалните околности треба да се земат предвид при анализата на групите на интерес. За таа цел, постојната литература сугерира дека во студијата за групи на интерес не се дефинирани меѓунационални обрасци кои објаснуваат различни контексти, но студијата треба да се заснова на специфични фактори. Како и да е, научниците имаат тенденција да го мапираат развојот на групите на интерес, засновани пред сè на нивото на развој на демократијата.

Транзициските демократии се сметаат како демократии помеѓу либерални демократии и авторитарни политички системи, како демократии не целосно развиени, ниту авторитетни. Процесот на демократизација е типичен феномен во XX век, бидејќи многу од либералните демократии ширум светот тогаш биле основани. Како што тврдат многу научници, едно од централните прашања по воспоставувањето на либералните демократии под идеолошката идеја за либерален меѓународен поредок, беше поврзано со обемот на демократските исходи за граѓаните. Ова се должи на развиена друга динамика, како што е централната идеја за капитализам на слободниот пазар, што произведе многу социјални нееднаквости и го зголеми јазот меѓу сиромашните и богатите.

Истражувачката работа на Пржеворски (Przeworski 1985; 1991; 1996; 1997) во однос на транзициските демократии, и Аг (Agh, 1998) за демократиите во развој во Источна Европа и Балканот; работата на Епштајн и други (Epstein et al. 2005) во демократските транзиции, се значајни референци во обидот да се дијагностицираат процесите на демократизација на демократиите во транзиција. Во обидот да се прикажат најрелевантните фактори кои влијаат на процесите на демократизација, меѓу многуте дискутирани фактори, особено, Епштајн и други (Epstein et al. 2005) нагласуваат дека иако се смета за влијателен фактор, зголемувањето на БДП по глава на жител - не е каузален фактор во процесот на демократизација. Пржеворски и други (Przeworski et al. 2000) се фокусираат на политичкиот систем при дефинирање на нивото на демократии, преку идентификување на владите како демократски или авторитарни. Епштајн и други (2005) веруваат дека овој вид класификација ја игнорира можноста за средна категорија, „парцијални демократии“, кои поседуваат некои (но не сите) својства што ги карактеризираат целосните демократии (Epstein et al. 2005, стр. 1).

Северна Македонија, како и многу други земји во регионот, честопати се среќава во преподобната литература во врска со процесите на демократизација, како демократија во транзиција или со неконсолидирана демократија⁸³. Пионерската работа на Данкан (Duncan, 1995; 1996; 1997) обезбедува проширена анализа за настаните во транзиција на патот на демократизацијата и консолидацијата.

Во случајот на Северна Македонија, за понатамошно разбирање на групите на интерес, покрај концептот за демократизација во следното подглавје се разгледува и концептот на плурализација, во врска со формирањето на многу здруженија, подоцна познати како групи на интерес. Даскаловски (1999) тврди дека процесот на плурализација во земјата започна кон крајот на '80-те. Данфорт (Danforth, 1994) тврди дека во тој период „Македонија била сведок на изобилство на групи, движења и здруженија кои постепено потенцирале елементи на македонскиот етнос и култура кои во голема мерка биле игнорирани во текот на претходниот период“ (Danforth, 1994, како што е цитирано во Даскаловски 1999, стр. 6). За таа цел, една од најраните групи, како што потврдува Даскаловски (1999), е здружението на фудбалски навивачи *Комити*. Всушност, вистинските процеси на демократизација и плурализација започнаа кон крајот на '90-те со појавата на нови политички партии. Ова е широко објаснето во претстојните делови од ова поглавје.

Во резимето на дискусија во врска со групите на интерес во демократските транзиции, заедничка карактеристика останува фактот дека во помалку развиените демократии, групите на интерес се помалку развиени. Студиите посочуваат дека во најраните фази на процесите на демократизација тие се среќаваат како типични здруженија или работнички синдикати, кои традиционално биле најдобро организирани групи на интерес за време на транзицијата. Во втората и подоцнежната фаза на демократизација и плурализација, другите групи на интерес кои се појавуваат почнуваат да работат како понезависни и организирани, но сепак со силни врски со владејачките политички партии. Во најновата фаза на развој, тие почнуваат да дејствуваат како попрагматични, формализирани и добро

⁸³ За повеќе, видете: Epstein, D.L. and Bates, R. and Goldstone, J. and Kristensen, I. and O'Halloran, Sh. (2006). *Democratic transitions*. American Journal of Political Science, стр. 32. Достапно на: https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/3322248/bates_democratictransitions.pdf?sequence=2, (пристапено, февруари 2021).

организирани групи. Дополнително, односот помеѓу политичките партии и групите на интерес, кој секогаш е предмет на интерес, значително се промени во секоја фаза.

1.4.5 Групи на интерес и политички партии во Северна Македонија

Истражувањата за групите на интерес, нивните улога и моќ да влијаат на многу јавни политики, сè уште не се доволни во контекстот на земјата. Некои од релевантни трудови во тој поглед се на, Христова (1995; 1997; 2000; 2008) Цекиќ (2015); Цекиќ, Христова (2015); Климовски и др. (2016); Цекиќ и Христова (2018), во кои, покрај другите, се аргументира и недостатокот на истражување и податоци во врска со придонесот на групите на интерес во процесите на демократизација на земјата. Како и да е, постојната литература ја нагласува слабоста на граѓанскиот сектор во притисок врз националната политика и ја препознава потребата од развој на повеќе истражувања со цел да се зголеми нивната видливост.

Како и во многу други земји, и во Северна Македонија, создавањето на најважните групи на интерес започнува заедно со другите процеси откако земјата ја стекна независноста. Членството во групите на интерес останува умерено, а други проблеми со кои се соочуваат се однесуваат на аспектите на финансирање - повеќето од нив се потпираат на странско финансирање; вработување на персонал - многу групи на интерес работат на доброволна основа. Според Цекиќ (2015), во групи на интерес во Северна Македонија доминираат здруженија на граѓани/НВО.

Еден од најважните аспекти што треба да се анализираат за целите на ова истражување е влијанието на групите на интерес во националната политика, особено во социјалната политика. Улогата на групите на интерес, особено на граѓанскиот сектор, останува висока во полето на човекови права, права на ранливи групи, верски организации и образование. Синдикатите и бизнис асоцијациите се активни во поголем број области на политики отколку другите видови на групи на интерес (Цекиќ, 2015, стр. 3). Многу активности за лобирање на групите на интерес се развиени кон политиките за благосостојба или системите за социјално осигурување, но тие остануваат умерено ниски. Со оглед на преодната демократија во контекстот на земјата, групите на интерес споделуваат заеднички пречки во работењето и лобирањето. Тие не можат слободно да работат и да лобираат, и генерално на нив се гледа дека се тесно поврзани со групите на моќ и доминирани од политичките елити. Како што тврдат Цекиќ и Христова (2018), кога се

расправа за групи на интерес во Северна Македонија: „постојат политички елити кои работат претежно зад затворени врати. Ова е основа за континуирано постоење на групи за моќ (неформални групи со блиски врски со креаторите на политики)“ (Цекиќ и Христова 2018, стр. 2).

Врз основа на постојната литература, една од посебните карактеристики на групите на интерес во земјата е поврзана со мултиетничката природа на населението и како што следува, една од главните интереси што ги обликуваат нивните активности останува етничката припадност. Постои јасна поделба на активностите за лобирање помеѓу најголемите етнички групи и ова го олеснува користењето на групите на интерес за интересите на моќните етнички групи.

Вкупниот број на групи на интерес кои дејствуваат во земјата не е целосно дефиниран поради фактот што има многу неформализирани групи на интерес. Достапните податоци се особено забележливи кога се зборува за невладини организации кои се всушност доминантни групи на интерес во контекстот на земјата и тие се регулирани според Законот за здруженија и фондации⁸⁴. Синдикатите се регистрираат преку Регистарот на синдикати во МТСП.

Според регистрите на МТСП, тековната база на податоци покажува број од 65 регистрирани синдикати и други асоцијации. Следната табела покажува акумулативен број од нив, од базата на податоци на МТСП.

Табела 4. Адаптирана листа на некои од групите на интерес регистрирани во МТСП, 2021⁸⁵

<i>Типологија</i>	<i>Вкупно</i>
<i>Синдикати</i>	65
<i>Приватни агенции за вработување</i>	32
<i>Асоцијации на работодавачи</i>	11
<i>Приватни институции за социјална заштита на стари лица</i>	33
<i>Правни лица кои добиле овластување за вршење професионална работа за безбедност при работа</i>	58
<i>Лиценцирани даватели на социјални услуги</i>	13

извор: податоците во оваа табела се извлечени од јавните службени регистри на МТСП

⁸⁴ LAF - Law on Associations and Foundations (Official Gazette of the Republic of Macedonia, no. 59/10 and 135/11).

⁸⁵ За повеќе, видете: Министерство за труд и социјална политика, достапно на: <https://www.mtsp.gov.mk/registri.nspix>, (пристапено, февруари 2021).

Од друга страна, има голем број НВО кои работат и се регистрирани според Законот за здруженија и фондации. Според Националната стратегија на Владата на Република Македонија за развој и соработка со граѓанско општество 2018 - 2020 година, 8.924 граѓански организации се регистрирани во Централниот регистар на РСМ, до 2018 година⁸⁶. Од нив, 8.780 се здруженија и синдикати, а 144 се фондации⁸⁷.

Горенаведените податоци покажуваат дека има значителен број на групи на интерес кои работат на национално ниво, што е извонредно, земајќи ја предвид релативно кратката историја за демократизација и плурализација на земјата.

1.4.5.1 Политички партии – идеолошки идентитети

По распадот на поранешна СФРЈ, голем преоден процес во политичко значење беше преминот од таканаречениот централизиран политички во повеќепартискиот систем. Новиот демократски систем беше типична репрезентативна демократија, во која електоратот може да гласа за една од новосоздадените политички партии. Како и да е, процесот на демократизација и плурализација имаше свои политички импликации и тој влијаеше на многу процеси на креирање на нововоставената социјалната политика, во новите економски и политички услови, со многу претстојни реформи.

Новата автономна, иако сè уште кривка демократска држава, го призна постоењето на многу политички партии и групи на интерес кои ќе ги претставуваат различните индивидуални и групни интереси.

Првите воспоставени политички партии се идентификуваа идеолошки, со движење од лево кон десно крило на идеолошки спектар.

Табела 5. Број и проценти на политички партии, формирани меѓу 1990 – 2000⁸⁸:

Година	Број на политички партии	
		%
1990	23	25.84

⁸⁶ National Strategy of the Government of the Republic of Macedonia for Development and Cooperation with Civil Society Sector 2018 – 2020, достапно на: <https://www.nvosorabotka.gov.mk/sites/default/files/dokumenti/Strategija2018-2020usvoena9102018.pdf>, (пристапено, ноември).

⁸⁷ Исто.

⁸⁸ За повеќе, видете: Мојаноски, Ц. Т. (2000). *ЛЕТОПИС НА МАКЕДОНСКАТА ДЕМОКРАТИЈА*, Скопје: ПАКУНГ, стр. 3.

1991	13	14,61
1992	17	19.10
1993	9	10,11
1994	6	6.74
1995	4	4.49
1996	4	4.49
1997	4	4.49
1998	2	2.25
1999	1	1.12
2000	6	7.74
Total	89	100.0

Извор: Мојаноски, С.Т, 2000, стр. 3.

Поради мултиетничкото и мултикултурното опкружување, политичките партии во Северна Македонија не можат да се перципираат како едноставни идеолошки дефинирани субјекти, во првата фаза на плурализација и во понатамошните фази на развој. Постојат идеолошки импликации како резултат на оваа разновидност. Како што Климовски и др. (2016) тврдат, „покрај тоа, идеолошката разновидност е уште поголема благодарение на етничката, социјалната и верската хетерогена природа на Македонија, што е уште еден фактор за основање на овие политички субјекти“.

Постојат многу академски дискусии во врска со дефинирањето на идеологијата и уште повеќе дискусии во врска со операционализацијата на концептот во истражувањето. Концептот на идеологија во ова истражување се користи за упатување на идеите како централна променлива на концептот на идеологија, и да истражи како идеите можат да формираат политичко дејствување, особено за социјалната интервенција. На оперативно ниво, идеологиите имаат форма на широки политички движења што го мобилизираат народот и се борат за моќ. Идеологиите се користат за создавање предизборни пароли, за градење политичка реторика, за пишување партиски манифести, како и за рамка на партиската програма. Сепак, на сите идеологии им недостасува јасна форма и внатрешна конзистентност на политичка филозофија. Сите тие се повеќе или помалку кохерентни, поради фактот што идеологиите не се херметички ограничени системи на мислења, туку, првенствено, флуидна колекција на идеи што се преклопуваат со други идеологии и транзитираат една кон друга. Таквата флуидност го стимулира идеолошкиот развој и

доведува до појава на хибридни идеолошки форми, како што се, за екс-ПОЛИТИЧКИ ПАРТИИ И ГРУПИ НА ИНТЕРЕС, на пример, либерален конзервативизам, социјалистички феминизам, конзервативен национализам, итн. (Ратковиќ 1983, цитиран во Климовски и сор., 2016, стр. 62-63).

Покрај двата главни блока, македонските и албанските политички партии, засновани врз етнички вредности, во идеолошка призма, тука се дискутира само за политичките партии земени во контекстот на земјата. Овде накратко се објаснети главните идеолошки разлики помеѓу левите и десните политички партии, со меѓусебно поврзување на други надворешни фактори поврзани со гореобјаснетите варијабли (т.е. етничка припадност). Тука се дискутира само за оние што Мелонеј и Џордан (Maloney and Jordan, 1998) ги сметаат за „големи играчи“ кога се повикуваат на најголемите политички партии кои имаат големо влијание во обликувањето на политичкиот живот на земјата.

Врз основа на експлицитен и историски преглед на политичката програма, ВМРО - ДПМНЕ се опишува себеси како национална партија на македонскиот народ. Како што тврди група автори, ‘ВМРО-ДПМНЕ може да се дефинира како национална партија на македонскиот народ, позиционирана во вистинскиот центар со конзервативна идеологија. Централната точка на дејствување на оваа партија е создавање на независна македонска држава, која ќе биде парламентарна демократија со пазарна економија, каде ќе се негуваат меѓуетничките односи и која ќе се залага за вклучување на Македонија во процесот на интеграција во ЕУ‘ (Климовски и др., 2016, стр. 296). Како десничарска конзервативна партија, ВМРО - ДПМНЕ споделува комбинирани вредности на конзервативизам и национализам, и дополнително комбинација на десничарска политика и популистички реторика и теми.

Од друга страна, СДСМ, кој е наследник на Лигата на комунистите на Македонија, и политичка партија од македонскиот блок, е идеолошки предводена од социјалдемократија - која меѓу другото, длабоко ја споделува идејата за државна интервенција со цел да се промовира социјална правда. Накратко, партијата се залага за либерални економски политики; развој на демократија и слобода; еднаквост и солидарност; почитување на дијалогот и толеранцијата; корпоративно управување и ново партнерство; општествено

одговорна пазарна економија; мир и безбедност преку регионални интеграции и меѓународна соработка⁸⁹.

Во албанскиот блок, најголемата политичка партија во политичката арена од вооружениот конфликт во земјата во 2001 година, останува ДУИ, која постојано беше дел од владејачките коалиции со една од најголемите политички етнички македонски партии. Прегледувајќи ја платформата и изборните програми на партиите, три идеолошки вредности ја водат идеологијата на партијата. Првата идеолошка вредност е поврзана со таканаречениот социјален конзервативизам, кој ги промовира традиционалните вредности и традиционалните социјални институции. Втората идеолошка вредност која е специфична и претежно ја аргументира оваа политичка партија, е таканаречениот про-европеизам. Оваа реторика за про-европеизам е типично аргументирана од партијата на сите парламентарни избори и ја изразува подготвеноста на партијата да работи и да соработува со други политички партии, со цел да се фаворизира европската интеграција на земјата. Поради мултиетничкиот карактер на земјата, како и многу други политички партии од двата блока кои ги застапуваат правата на одредени етнички групи, ДУИ има за цел да ги застапува правата на етничките Албанци во рамките на политичкиот систем.

Иако сите политички партии во писмена форма имаат дизајнирано јасни идеолошки вредности и верувања, во пракса многу од нив артикулираат политики кои обично не се во согласност со прокламираните идеолошки вредности. Во однос на приоритетите на политиките, социјалната политика не доби соодветно внимание и по случаен избор, политичките партии упорно ги артикулираа вработувањето и економскиот развој како најнови политики за подобрување на благосостојбата. Како последица на тоа, имало малку дискусии за социјалните политики и тие обично имаат секундарно значење наспроти другите големи политички проблеми.

1.4.5.2 Синдикати, ‘синдикализам’ и трипартитен дијалог

Повеќето дефиниции кои се однесуваат на синдикатите ја земаат предвид класичната парадигма на индустриските односи, што е всушност поврзано со генезата на формирање на синдикати и идејата за „синдикализам“, кои се во фокусот на работните односи. Втора

⁸⁹ За повеќе, видете: СДСМ – идеолошки принципи, достапно на: <http://arhiva.sdsm.org.mk/default.aspx?mId=82&lId=2>, (пристапено, ноември 2020).

парадигма што ги објаснува синдикатите и улогата на овие групи на интерес е модерната парадигма, која е фокусирана во третманот на колективните работнички права. Оваа парадигма ги гледа односите меѓу работниците и работодавачите како групирани помеѓу два табора и во меѓусебна „конфронтација“. Овие колективни организирани и формализирани групи имаат за цел остварување на основните и напредните права, со вклучување на дискусии поврзани со плати, услови за работа, физички и психолошки последици од работното место, итн. Разликата помеѓу класичната парадигма (индустриски односи) и модерната парадигма (колективни работни односи) е поврзана со нивните области на работење. Класичната парадигма е фокусирана единствено на индустриските односи во индустриски контекст, а во меѓувреме модерната парадигма ја зема предвид колективната работна врска во дополнителни економски сектори, случајно пронајдена во сите современи општества, на пример услужен сектор, јавен сектор, итн.

Во посткомунистичките земји, како што е северномакедонскиот контекст, синдикатите, исто како и граѓанскиот сектор, типично се развиени во периодот на транзиција. Во поранешниот систем, СФРЈ, во контекстот на земјата, постоел единствен синдикат под директна контрола на државата, што значи дека немало вистински трипартитен дијалог меѓу работниците, работодавачите и државата. По распадот на системот, заедно со другите процеси на демократизација и плурализација, други нови синдикати го заменија поранешниот единствен синдикат. Корисно е да се објасни дека пред тоа, еден од процесите кои исто така има свое влијание е процесот на приватизација што се случи по падот на системот, слично како и многу други земји во регионот. Каламатиев и Ристовски тврдат дека односот помеѓу приватизацијата, без оглед на тоа како се спроведуваше во разни земји од Централна и Источна Европа, и бледнеењето на синдикатите организирани во компаниите, честопати зависеше од исходите и последиците од самата приватизација (Каламатиев и Ристовски, стр. 3). Процесот на приватизација имаше негативен ефект во процесот на синдикализација и густината на синдикатот, како резултат на новооснованите компании кои генерално работеа поинаку, водени од таканаречениот „принцип на максимална добивка“.

Следејќи ги процесите на демократизација и плурализација, во транзицискиот период во контекстот на земјата постојат неколку синдикати. Некои од нив вклучуваат, Сојузот на синдикати на Северна Македонија (во натамошниот текст СССРМ), Унија на независни и

автономни синдикати на Македонија (во натамошниот текст УНАСМ) и Конфедерација на слободни синдикати на Македонија (во натамошниот текст КСС). Во скоро сите овие синдикати, работниците се здружуваат на демократска и доброволна основа. Генерално, овие синдикати во својот фокус ги имаат правата на работниците, социјалната правда, финансиската сигурност, здравствената заштита, пензиското и инвалидското осигурување, правната заштита, цврстата политика на домување, квалификациите и обуката на работниците⁹⁰.

До 2005 година постоеше еден синдикат, имено Конфедерацијата на синдикати на Македонија. Во реалноста, оваа конфедерација беше наследник на поранешниот социјалистички синдикат. Од друга страна, работодавачите се претставени од други организации како што се Стопанската комора (во натамошниот текст СК), која е една од најважните организации. Други релевантни здруженија на работодавачи се Бизнес конфедерација на Македонија (во натамошниот текст БКМ) и Организацијата на работодавачи на Македонија (во натамошниот текст ОРМ), итн. Во споредба со синдикатите, како што истакнуваат Христова и Мајхосев (Hristova and Majhosev, 2015), здруженијата на работодавачи покажуваат помалку тенденција на фрагментација и конфликт во контекстот на земјата.

Централната точка на тезата не е едноставно разбирање на нивоата на членство или густина на синдикатите и придонесот на сите синдикати во унапредувањето на работничките права, туки и опишување на односите на идеологијата на политичките партии со синдикатите како групи на интерес.

Многу истражувања кои ги имаат во фокус групите на интерес го истакнуваат силното наследство што го имаат синдикатите со политичките партии и нивната активност честопати се смета за кооперативна и не ги претставува правата на работниците. Основната идеја на синдикатите и самиот „синдикализам“ е да се подобрат професионалните или комерцијалните услови на оние што ги застапуваат и тие не треба да имаат идеолошки импликации со политичките партии или другите моќни групи. Ова е со цел во пракса да се одржи неутрален или прагматичен пристап кон партиските односи и да

⁹⁰ За повеќе, видете: Сојуз на синдикати на Македонија, достапно на: <http://www.ssm.org.mk/mk/organizacija-postavenost-i-struktura>. (пристапено, декември 2020).

се придонесе за правата на оние кои ги претставуваат. Како и да е, тие се перципираат како премногу блиски до политичките елити.

Постоечката литература сугерира дека во тој поглед треба да се обезбеди подлабока истрага, имајќи предвид дека идеологијата е разбрана како апстрактен концепт. Истражувањата во демократски транзиции, веќе разгледани претходно во ова истражување, потврдуваат дека традиционално постоеле евидентни врски помеѓу синдикатите и лево ориентираните партии. Ова особено ги карактеризира најраните фази на развој на групите на интерес во земјите кои доживуваат пролонгирана транзиција во соодветните политички системи. Постојат докази дека овие „сојузи“ меѓу левите политички партии и синдикатите доживеале многу промени како резултат на другите процеси на плурализација и демократизација.

Дополнително, постојната литература во контекстот на земјата ги истакнува неолибералните политики како поповолни. Неолибералните влијанија имаат директно влијание во економскиот систем и дополнително врз пазарот на трудот и односите на вработувањето. Како што нагласуваат Христова и Мајхосев (Hristova and Majhosev, 2015), целиот социјален контекст традиционално ги фаворизира неолибералните доктрини. Затоа, под овие влијанија, односите меѓу синдикатите, организациите на работодавачи и државата доживеаја промени. Овој однос, наречен трипартитен социјален дијалог беше предмет на промена во последната деценија, како резултат на реформите во правната рамка (донесување Закон за работни односи во 2005 година, а потоа и повеќе пати ревидирање), и дополнително како резултат на процесот на децентрализација на трипартитниот дијалог, кој порано беше окарактеризиран како двопартиски дијалог (колективно договарање). Во последната деценија, социјалниот дијалог е поддржан и од МТСП, кој исто така создаде база на податоци (регистар) на синдикати и здруженија на работодавачи и води евиденција за општите и гранските колективни договори склучени во земјата⁹¹. Дополнителни институции кои го поддржуваат социјалниот дијалог се Економскиот и социјален совет на национално ниво и Локалниот економски и социјален совет на локално ниво, Националниот совет за безбедност и здравје при работа (NCSHW)

⁹¹ Majhosev, A. (2018). *Living and Working in North Macedonia*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Достапно на: <https://www.eurofound.europa.eu/country/north-macedonia#actors-and-institutions> (пристапено, февруари 2021).

и Комисијата. МТСП и ЕСС се одговорни да извршат координација на колективните преговори на национално ниво. Не е лесна задача да се извлечат заклучоци кога станува збор за улогата на синдикатите, нивната густина и нивното влијание во социјалната политика, во земја која бележи постојан низок економски раст, високи стапки на невработеност, неповолна структура на учесници на пазарот на трудот и нестабилен социјален дијалог меѓу страните. Христова (2008) тврди дека синдикатите, слични на другите организирани групи, се активни политички чинители и можат да влијаат на многу политички процеси со оглед на нивната позиција во трипартитниот дијалог. Следејќи ги дискусиите во претходните подпоглавја, синдикатите можат да се класифицираат во групи засновани на посебни интереси, кои во суштина се „инсајдерски групи“ со поголемо влијание во процесите на политики.

Нивната позиција во трипартитниот дијалог (синдикати - Влада - работодавачи) ги прави автоматски поволни да влијаат на владите и да учествуваат во креирањето на политиките. Сепак, дополнителни податоци засновани на истражување го покажуваат спротивното: наместо да бидат влијателни, синдикатите се меѓу помалку влијателните актери. Не само што се помалку влијателни, туку и делумно се преклопуваат само со политичките партии и лидери, и тоа упорно се исполнува со текот на годините⁹². Овие податоци се даваат на годишно ниво, на пример, на годишниот извештај за состојбата на граѓанското општество за иницијативите на граѓанските организации.

Во контекст на земјата, со зголеменото влијание на неолибералните влијанија, улогата на синдикатот исто така се промени. Како што тврди Христова (2008), ова ја намали нивната улога во одредени прашања: плати и надоместоци на работниците, безбедност на работното место и други, бидејќи неолибералите ја делат идејата дека ова ќе има ефекти врз слободната пазарна економија. За таа цел, сè уште е тешко да се откријат идеолошките преференции на синдикатите како организации со заснован интерес, и тие често се перципираат како врзани за политичките партии и го следат таканареченото елитистичко однесување. Од друга страна, политичките партии доживуваат недостаток на јасни идеолошки вредности (леви или десни) што не придонесува за реалните ориентации на

⁹² За повеќе, видете: The annual State of Civil Society Report analyses 2020, published by Civicus, достапно на: https://www.civicus.org/documents/reports-and-publications/SOCS/2020/SOCS2020_Executive_Summary_en.pdf (пристапено, февруари 2021).

синдикатите во земјата. Понатаму, вистинското влијание на синдикатите во креирањето политики сè уште е ограничено и нема ефикасност, а синдикатите често работат како надворешни групи за да го покажат своето влијание, на пример преку митинзи, петиции и слично, наместо да дејствуваат како социјални партнери во трипартитен социјален дијалог.

1.4.5.3 НВО како групи на интерес во Северна Македонија

Емпириските податоци и другите претходни истражувања покажуваат дека на национално ниво, според густината, постои доминација на невладини организации во споредба со другите групи на интерес во Северна Македонија. Во ова потпоглавје, со преглед на постоечката литература и истражување, и дополнително преку анализа на документи, се дискутира за улогата на НВО наспроти други групи на интерес. Главната дискусија овде е поврзана со придонесите на граѓанското општество во зајакнувањето на социјалните политики, т.е. социјалната заштита, и дополнително да се испита улогата и влијанието на НВО врз развојот на социјалната политика во контекстот на земјата.

Од 2010 година па наваму, постојат статистички докази кои покажуваат тренд на зголемување на вкупниот број на НВО во земјата. На пример, според Централниот регистар на Република Северна Македонија, во 2013 година имало 11.326 НВО, додека во 2018 година биле регистрирани 14.291. Овој тренд покажува зголемување дури и во 2019 година со вкупен број од 15.476. Како и да е, постојат специфични сектори каде бројот се намалил. Овде, фокусот е на оние граѓански организации кои придонесуваат за социјална заштита, здравствена заштита, итн. Во тој поглед, до 2020 година, вкупниот број на регистрирани активни субјекти во секторот за здравствена и социјална заштита бил 4.185, во споредба со 2019 година кога вкупниот број за истиот сектор е 4.193⁹³.

Во контекст на земјата, граѓанскиот сектор доживеа енергични промени, како резултат на многу фактори. Сепак, тие остануваат доминантни во јавната сфера и во споредба со другите групи на интерес, како што се синдикатите или политичките партии, јавноста ги перцепира како зависни, непартиски и влијателни. Како што тврди Трајковски (2013), овие промени, меѓу другото се резултат и на огромното нормативно влијание на Западот (САД

⁹³ Централен регистар на Република Северна Македонија, достапно на: <https://www.crm.com.mk/en/open-data/statistical-bulletin?t=0&v=0&y=2021,2020,2019>, (пристапено, март 2020).

и ЕУ) врз локалното и регионалното наследство. Поради овие влијанија, развојот на граѓанското општество во контекстот на земјата ги рефлектира промените во глобално проектираната политика на односите меѓу државно-граѓанското општество (Трајковски 2013, стр. 155).

Во практиката, самиот граѓански сектор се појави во периодот на транзиција, во контекст на една земја без претходно искуство со граѓанскиот сектор во јавната сфера. Зборувајќи за тоа, преку нормативни законски акти се дефинираат невладините организации, нивните активности, улога, процедури⁹⁴, и сл. Покрај Законот за здруженија и фондации што обезбедува органско регулирање на НВО, дополнително и Уставот го гарантира и правото на слободно здружување⁹⁵. Во истражувањето, невладините и граѓанските организации се користат како синоними бидејќи во повеќето анализи тие се гледаат како организирани и непрофитни, доброволни групи на граѓани. Контекстот на граѓански организации се смета за постар и постепено се заменува со концептот на НВО. Затоа, невладините организации тука се однесуваат на граѓанскиот сектор, кој во Северна Македонија претставува најголем број во однос на групите на интерес.

Она што е значајно да се спомене е фактот дека спектарот на граѓански организации се менувал во текот на годините, со проширување на списокот на групи на интерес. Од друга страна, во други случаи се расправало дали синдикатите треба или не треба да бидат вклучени во спектарот на граѓански организации, како и дискусии во врска со фактот дека граѓанските организации и политичките партии не можат да се групираат заедно бидејќи граѓанските организации не се партиски, во споредба со политичките партии. Ова е засилено со фактот дека дури и од аспект на нормативна регулација, тие се регулирани

⁹⁴ Нормативното регулирање на НВО во Северна Македонија е предвидено со *Законот за здруженија на граѓани и фондации*, Службен весник на Република Македонија, бр. 31/98, кој во текот на годините е ревидиран и добивал измени многу пати. На пример, Закон за здруженија на граѓани и фондации 2008. Скопје, Собрание на Република Македонија; Закон за здруженија на граѓани и фондации, донесен во април 2010 година, итн. Последната ревизија на законот е во 2016 година, консолидиран текст достапен на: <https://rcgo.mk/wp-content/uploads/2018/10/Zakon-za-zdruzenija-i-fondacii.pdf>, (пристапено, декември 2020). Со овој закон се уредуваат начинот, условите и постапката за основање, регистрација, работа и престанување на здруженијата на граѓани и фондации.

⁹⁵Член 20 од Уставот: „*На граѓаните им се гарантира слобода на здружување за остварување и заштита на нивните политички, економски, социјални, културни и други права и убедувања. Граѓаните можат слободно да основаат здруженија на граѓани и политички партии да им се придружат или да поднесат оставка од нив*“. Устав на Република Северна Македонија, достапно на: https://www.sobranie.mk/the-constitution-of-the-republic-of-macedonia-ns_article-constitution-of-the-republic-of-north-macedonia.nspx, (пристапено, октомври 2020).

според различни закони. Дополнително, типична карактеристика на граѓанскиот сектор е тоа што тој е претежно концентриран во главниот град. За таа цел, централизираниот модел на граѓански организации не создава можности за оние што живеат во други региони на земјата, особено во руралните области.

Постојната литература опфаќа многу прашања во врска со граѓанските организации, како што се оцрнувачки аргументи дека граѓанските организации во земјата се многу исполитизирани, централизирани, со ниско ниво на членство и концентрирани главно во урбани области, занемарувајќи ги руралните области и руралните проблеми. Сепак граѓанските организации остануваат една од најистакнатите групи на интерес, вклучени во процеси на креирање политики и менувајќи го текот на многу јавни политики. За таа цел, во интерес на ова истражување е да се утврди улогата и влијанието на граѓанските организации врз јавните политики, како се тие организирани и како работат на зајакнување на влијанијата во јавната сфера, особено нивната улога во социјалните политики. Имајќи го предвид широкиот спектар на социјални политики, улогата што граѓанските организации може да ја имаат како групи на интерес е широко прифатена во сите демократии, повеќе или помалку развиени, бидејќи тие, покрај многу други прашања, придонесуваат во решавањето на социјалните проблеми и ги претставуваат социјалните потреби на различни социјално ранливи групи. Идејата за граѓанското општество во својата генеза ја има потребата да се спротивстави на репресивните владини политики и да влијае на владите да дејствуваат јавно и политички.

Во однос на идеологијата, Трајковски (2013) посочува два идеолошки модели на широко развиени граѓански организации, подоцна препознаени во контекст на земјата. Овие два модела, во суштина, се среќаваат во различни периоди на развој на граѓанските организации. Имено, тие се познати како антидржавен модел што е прикажан на почетокот на транзицискиот период и модел на кооперативно граѓанско општество, карактеристичен за периодот од 1990 до 2010 година. Антидржавниот модел, кој во суштина е окарактеризиран од неолиберализам како антикомунистичко движење што им овозможува на граѓанските организации да придонесат кон идејата за либерализација, плурализација и пазарот како движечка сила. За таа цел, идејата за социјални движења подоцна се случила во многу источно-европски и поранешни комунистички земји. Овој модел ја карактеризира првата деценија на земјата, но не ограничувајќи се на тоа.

Под меѓународни влијанија, особено идејата за проширување на ЕУ, вториот модел е препознаен како кооперативен модел на граѓанско општество. Овој модел се карактеризира со посилна улога на граѓанските организации и зголемено ниво на соработка, што се должи и на зголемените финансиски донации. Така, државата продолжува да обезбедува ограничени финансиски средства за граѓанските организации. Со поголема финансиска одржливост и зголемена независност, постојат докази за зголемена вклученост на граѓанското општество во креирањето јавни политики.

Многу од граѓанските организации биле партнери и честопати и засилувачи на реформските процеси во социјалната политика. На пример, реформите за социјална заштита, социјалните услуги, процесите на децентрализација и плурализација на системот за социјална заштита. Пример за добра практика и синергија е донесувањето на Законот за социјална заштита (2019), со што се зголемува можноста граѓанските организации повеќе да работат на обезбедување социјални услуги.

Како и да е, слободата и политизацијата остануваат релевантни прашања за граѓанските организации, бидејќи според различните емпириски извештаи, се чини дека слободите значително се подобриле кон крајот на политичката криза во Македонија во 2017 година. Во однос на влијанието, лобирањето и застапувањето остануваат две главни влијанија на граѓанските организации кон владите. Според Индексот на одржливост на граѓанското општество 2019 година, граѓанските организации успешно се вклучија во процесите на креирање политики, придонесувајќи за подобрување на процесите на застапување.

1.4.6 Дизајн на системот на благосостојба

Врз основа на нормативните теории, широко објаснети во ова поглавје, нема бегање од дизајнирањето на системот на благосостојба без длабоко препознавање на социјалните вредности. Како што тврди Ричард Титмус, еден од најраните научници, нема бегање од вредносните избори во социјалните системи. Конструкцијата на било какви модели или разработката на било какви теории што имаат врска со „политиката“ неизбежно мора да се занимаваат со „што е, и што може да биде“; со она што ние (како членови на општеството) го сакаме (на крај); и со тоа како стигнуваме таму (средства) (Titmuss, 1974, стр. 132). Во рамките на поимот социјална држава се опфатени многу од државните активности во социјалниот сектор и нејзините цели во општеството се повеќекратни (Matković, 2019, стр.

2). Сепак, традиционалниот пристап на идеологијата на социјалната држава сè уште има тенденција да обезбеди благосостојба за ранливите категории.

Второ, за да се дизајнира модел на благосостојба во специфичен контекст, економската и политичката перспектива исто така треба да биде во првите редови. Политичката и економската димензија на социјалната политика како примарна средина што се користи за целите на социјалната држава нуди практично и теоретско објаснување за типот на социјална политика. Степенот до кој државата интервенира за одредбите за социјална политика има своја економска и политичка димензија. Социјалната држава обично се развива во специфичен политички контекст, кој секогаш треба да се разгледува и анализира. Социјалната држава е резултат на економските и политичките движечки сили во историски контекст.

Испитувањето на индивидуалните социјални држави потврдува уникатните карактеристики на социјалната политика во секоја земја. Сите напредни земји обезбедуваат помош за оние кои не можат да учествуваат на пазарот поради старост, болест или попреченост, невработеност или грижа за членови на семејството, како и основни услуги како што се образованието и здравството (Cook, 2006, стр. 12). Долго време, традиционалниот пристап во социјалната политика како средство за одговор на социјалните проблеми сепак ја задржа својата тенденција за „статус кво“ на Бевериџ во рамките на патерналистичката државна природа при дизајнирањето на социјалната политика и одговорот на т.н. 5 циновски зла во Бевериџ. Карактеристиките на моделот на Бевериџ, беа особено присутни во случајот на Северна Македонија за време на поранешниот систем, во смисла на целосно покривање на потребите на населението (Ruzin, 2008. стр. 88). Ова ги објаснува идеолошките вредности на универзализмот што ја водат поранешната социјалистичка социјална држава.

Северна Македонија доживеа огромни трансформации во дизајнирањето социјални политики и во одразувањето на идеолошките вредности во природата на нејзината преодна социјална држава. Како и многу други посткомунистички земји, поради продолжениот период на транзиција во однос на спроведувањето стабилна политика на благосостојба, многу ретко се наоѓаше на компаративната социјална мапа. Земјата може да се смета за „новодојденец“ во мапирањето на социјалните држави. Земјата започна да дизајнира социјални политики по нејзината независност во 1991 година. Во најголем дел,

во овие процеси придонесе преминот кон слободната пазарна економија. Како што тврдат Виленски и Лебаус (Wilensky and Lebaux 1958), „социјалната држава се чини суштински поврзана со пазарната економија и индустријализмот, како што тврдат авторите на функционализмот. Функционалистите сметаат дека социјалната држава е неопходна алатка за социјално осигурување и социјална кохезија во капиталистичките економии. Од друга страна, структурализмот ја истакнува улогата на идеите (честопати пренесени од една во друга земја) и на институциите. За земјите со „специфична историска позадина“, институционалните теории остануваат порелевантни за да понудат вредни објаснувања.

Социјалната држава во Северна Македонија беше подложена на значително реструктурирање, рехалибрација или дури и трансформација во текот на последните три децении. Политичките процеси и економскиот развој најмногу влијаат врз типологијата на социјалните политики и карактеристиките на „селективизмот“ во повеќето социјални политики. Пионерската работа на Декон (Deacon 1997, 2000, 2007; 2013) за посткомунистичката социјална политика посочи дека „делови од (поранешна) Југославија сведочат за појава на модифицирана форма на конзервативен корпоратизам во кој е склучен „договор“ помеѓу некои елементи на старата номенклатура и некои елементи на работничката класа за модификација на слободната игра на пазарните сили, по цена на помал економски раст. Тоа со цел да се обезбеди поголем степен на државна заштита и за номенклатурата и квалификуваните работници (Deacon, 1992, како што е цитирано во Gerovska-Mitev, 2016, стр. 497). Ова беше особено евидентно во првиот период на транзиција за време на кој наследството со поранешниот систем беше сè уште присутно, започнувајќи со многу реформски процеси. Во ситуација на чести политички кризи и ниски стапки на економски раст, улогата на меѓународните финансиски институции е повеќе од значајна. За таа цел, улогата на Светска Банка во реформата на социјалната заштита, пензиите и здравствениот систем останува доминантна и таа е една од најголемите катализатори на преземените реформи. За време на реформските процеси, како што тврди Геровска-Митев (Gerovska-Mitev, 2005), успешно била преориентирана социјалната политика на земјата од практично „универзален“ во модел на „безбедносна

мрежа“⁹⁶. Улогата на меѓународните финансиски институции не беше од едноставна поддршка, туку дополнително влијаеше на идеологијата на социјалната држава во Северна Македонија и во другите регионални земји преку реформските процеси. За разлика од поранешниот модел на социјална политика, честопати нарекуван статички модел заснован на универзални, однапред дефинирани вредности, новиот модел на социјална политика еволуираше во „селективен“ модел на благосостојба и заедно со процесите на демократизација и плурализација, зголемената улога на групите на интерес стана препознатлива. Постепено, моделот на социјална политика се пресели од својата „фаза на создавање“ (1992-1996) во случаен механизам во јавната сфера. Како и да е, многу важни измени беа донесени во законодавната регулатива во многу домени на социјалната политика кои придонесуваат за денешниот модел на социјална политика, кој се нарекува хибриден модел на благосостојба. Кои се идеолошките перцепции и склоности на групите на интерес за моделот на социјална политика, се разгледува во следните поглавја.

1.5 Заклучоци од поглавје I

Преку преглед на литература, првото поглавје открива некои од најрелевантните дебати во врска со идеологијата на социјалната држава воопшто, и потоа го анализира моделот на социјална политика во контекст на земјата земена во анализата - Северна Македонија.

Од аспект на литературата, односот помеѓу идеологијата и социјалната држава останува неистражен. Многу автори имаат тенденција да тврдат дека идеологијата на социјалната држава првенствено е диктирана од идеологијата на владејачката партија во многу постоечки модели на социјална политика. На пример, Титмус (Titmuss, 1974) тврди дека идеологијата на политичката партија во власта и фискалните ограничувања го одредуваат типот на применетиот модел.

Преку нормативни теории кои имаат тенденција особено да ја објаснат улогата на владата(ите), ова поглавје се обидува да обезбеди детална анализа на најважните теоретски дебати во врска со идеологијата на социјалната држава и природата на социјалната држава (како што во суштина државата е предиспонирана да ги поддржува

⁹⁶ За повеќе, видете: Gerovska – Mitev, M. (2005). *The Role of International Governmental Organizations in the Social Policy of Macedonia*, во: Kuhle, S. (ed.) *Social Policy Development in South Eastern Europe: Outside Influences and Domestic Forces*, Stein Rokkan Centre for Social Studies, Bergen, стр. 130.

ранливите групи, но не само тоа). За таа цел, многу теоретски дебати ја истакнуваат идеологијата на социјалната држава преку нејзините главни функции. Некои научници имаат тенденција да ја истакнат патерналистичката природа на социјалната држава, која секогаш ризикува да стане „држава дадилка“, сè додека обезбедува голема поддршка. Од друга страна, други дискутираат за спротивното, за „држава на ноќен чувар“ чија класична грижа се одбраната, законот и редот - подоцна заменети со типичен резидуален модел на благосостојба. Една од најзначајните и најраните дефиниции останува онаа на Маршал (Marshall, 1950), кој ја објаснува природата на модерната социјална држава во капиталистичките општества како комбинација на демократија, благосостојба и капитализам.

Покрај тоа, по анализата на социјалната држава како политички феномен, теоретските дебати за социјалната политика се дискутирани и во првото поглавје. Од аспект на литературата, овие дебати се фокусираат на социјалната политика како интердисциплинарна теоретска дисциплина и на нејзината практична природа како механизам што го користат владите да интервенираат во јавната сфера и да обезбедат социјална правда, еднаквост, социјална кохезија, итн. Постојат тесни и широки дефиниции при конципирање на социјалната политика - кои се совпаѓаат со идејата дека социјалната политика е обично средство што се користи за дистрибуција на ресурси за задоволување на социјалните потреби. Покрај варијациите меѓу земјите, многу автори велат дека социјалните потреби генерално ги вклучуваат оние поврзани со образованието, здравствената заштита, домувањето, минималниот приход, итн.

Пазарните и економските перформанси се релевантни фактори во обидот да се испита моделот на социјална политика. Социјалната држава е предиспонирана да интервенира во економскиот систем, најчесто преку оданочување, за понатамошно распределување на ресурсите и обезбедување минимална благосостојба за поединци и домаќинства. Редистрибутивниот модел на социјалната политика како централна, ја нагласува функцијата на државата на благосостојба за прераспределбата на ресурсите, со цел резултатите од пазарната економија да бидат помалку нееднакви за поединците во едно општество. Како и да е, иноваторите на идејата за слободна пазарна економија тврдат дека владината интервенција треба да биде што е можно поограничена, бидејќи може да и наштети на економијата наместо да го поддржува системот. Како и да е, постојат многу

аргументи поврзани со потребата од владина интервенција во однос на поддршка на пазарот на трудот и другите важни домени на социјална политика, дури и не секогаш строго перцепирани како јавни добра, како што се здравјето, образованието, социјалната заштита, итн.

Во однос на идеологијата на социјалната држава, нашироко се дискутира за односот помеѓу државата, пазарот и семејството како социјална единица. Овие дискусии беа поинтензивни, особено по кризата на социјалната држава во 70-те. Вилдинг и Џорџ (Wilding and George, 1985) се од најраните придонесувачи во врска со влијанието на идеологијата во социјалната држава. Како што тврдат, теориите помеѓу државата, општеството и социјалните проблеми не треба да се дискутираат одделно. Според други автори, улогата на идеологијата во социјалната држава се однесува на улогата на идеите во спроведувањето на одреден модел на благосостојба. Една од највлијателните идеологии останува марксизмот, кој во суштина тврди дека социјалната држава е ограничена од идеолошката доминација на пазарната економија која ги вклучува поединците во специфични односи. Покрај тоа, институционалниот пристап во социјалната политика се обидува да ја истакне улогата на институциите во производството, планирањето и спроведувањето на благосостојбата преку аргументирање на важноста на институциите низ историјата за развивање на социјални политики. Тие јасно се расправаат за неспорната неопходност на институциите, бидејќи според нив, луѓето не се потpirале на сопствените напори, туку формирале локални здруженија и организации базирани на заедницата, кои ги зголемуваат индивидуалните и семејните ресурси за да ја промовираат благосостојбата на заедницата како целина (Midgley and Livermore, 2009, стр. 181). Современата литература за моделите на социјална држава е широко заснована на класични три-типолошки модели на благосостојба разработени од данската авторка Госта Еспинг-Андерсен (Gosta Esping-Andersen) во раните 90-ти, чиј придонес останува релевантен не само во однос на дефинирањето на улогата и односот помеѓу државата, општеството и пазарот, туку и за категоризирање на главните социјални режими во капиталистичките општества.

Тековните идеолошки дебати за социјалната држава се фокусирани во три главни идеолошки парадигми: конзервативизам, либерализам и социјалдемократија. Во тој поглед, конзервативците ја сметаат главната улога на семејниот столб како примарен

обезбедувач на грижа и благосостојба. Во конзервативните режими на благосостојба големо значење се дава на семејството, традицијата и верските вредности. Конзервативците сакаат да ги намалат даноците и да поддржат мала влада, и тие многу често го ограничуваат степенот до кој владата го прераспределува богатството преку оданочување со цел да развива социјални програми. Конзервативизмот предвидува такви политички вредности како што се корпоратизмот и комунитаризмот, поради фактот што тие се карактеризираат како режими на благосостојба базирани на задолжителното социјално осигурување. Затоа, многу често, конзервативните режими се нарекуваат Бизмаркови модели поради моделот на благосостојба развиен од Бизмарк во XIX век. Сумирајќи, конзервативците „не се борат за совршена држава на благосостојба“. Наместо тоа, нивната грижа главно е поврзана со главните јавни домени, како што се образование, јавно здравство, пензии. Од друга страна, либерализмот, кој во суштина е анти-колективистичко идеолошко политичко гледиште се карактеризира со индивидуализам и е поврзан со идејата за социјална држава, либералите се противат на државната интервенција во економијата и покрај причините за интервенција. Според нив, секоја интервенција и штети на економијата и способноста на општеството да се саморегулира, вклучително и благосостојбата. Секоја интервенција нанесува штета на слободата на поединците, а слободата е движечка идеолошка вредност за либерализмот. Како идеолошка перспектива базирана на индивидуализам, либералите веруваат дека секој член на општеството е одговорен за своите постапки и дополнително е одговорен за сопствената благосостојба. Либералите имаат тенденција да го промовираат резидуалниот модел на благосостојба во кој државата е последното безбедно средство, а државните институции имаат ограничен опсег на активности во однос на обезбедувањето социјални провизии. Од друга страна, социјалдемократијата е идеолошка ориентација која не е ниту доволно колективистичка (како што е типично социјализмот) ниту е заснована на индивидуализам (како што обично се води либерализмот). Во однос на обезбедувањето на социјалните провизии, верувањето на социјалдемократите е дека секој граѓанин има основно право да добие „социјална благосостојба“. Ова идеолошко гледиште ја легитимира интервенцијата на државите со цел да ги прераспределат ресурсите и дополнително да промовираат високи даноци за да има можност да се обезбеди универзална благосостојба и социјални услуги за сите. Тие сметаат дека оданочувањето е

средство за зголемување на можностите на луѓето на „несовршен слободен пазар“. Придвижувачка идеолошка вредност на социјалдемократијата е универзализмот, и под универзализам се подразбира еднаква можност на секој член на општеството да исполни барем основни права и покрај нивното ниво на придонес во системот. Многу автори тврдат дека универзализмот во суштина е насочен кон еднаквост и улогата на државата е централна, за разлика од конзервативните режими на благосостојба во кои улогата на семејството е централна, како и за разлика од либералните режими во кои централна е улогата на пазарот.

Врз основа на прегледот на литературата, во премисите на горенаведените идеолошки гледишта е дизајнирано тековно мапирање на режимите на благосостојба низ Европскиот континент, па дури и пошироко. Се разбира, покрај нашироко дискутираната работа на Еспинг-Андерсен во мапирањето на трите најголеми режими на благосостојба во конзервативни, либерални и социјалдемократски режими, во денешно време три-типолошкиот модел е проширен со други социјални режими. Обично, на мапирањето се додаваат земјите од Јужна Европа и Медитеранот, со модел кој често е познат како „фамилијаристички“. Во исто време, други автори го сметаат овој модел за под-вид на корпоратизам. Иако, во пракса, многу режими на благосостојба во земјите во развој остануваат релевантни како хибридни режими на благосостојба, со комбинирање на елементите на трите главни режими на благосостојба, во анализата се вклучуваат многу други фактори, како што се демографскиот и економскиот развој, и дополнително институционален развој на такви земји.

За таа цел, во вториот дел од ова поглавје е широко анализирана социјалната држава во Северна Македонија, преку првично давање анализи во врска со моделот на социјална политика развиен во земјата во транзицискиот период, при што другите типични земји споделуваат повеќе или помалку слични реформи и развој на институционалната социјална држава. Во тој поглед, многу научници тврдат дека во посткомунистичките земји силната врска помеѓу развојот на социјалната држава и другите варијабли, како што се економскиот раст и демографскиот фактор, остануваат неспорно релевантни. Дополнително, условеноста кон меѓународните финансиски институции беше значајна во реформските процеси на многу домени на социјалната политика. Ова најчесто се среќава во реформските процеси на многу земји од Југоисточна Европа кои споделуваат слични

системи од минатото и институционална историја. Затоа, во првото поглавје, покрај првиот дел во кој е дадена проширена анализа во врска со перспективите во социјалната држава и социјалната политика, со користење на методи на дедуктивна анализа се дискутира за релевантната литература фокусирана во студијата на случај во земјата, Северна Македонија. Дополнително, Албанија е вклучена како компаративна студија на случај. Во тој поглед, Албанија, слично како и Северна Македонија, транзитираше од поранешниот авторитарен социјалистички режим во плуралистичка и демократска земја. Двете земји делат многу сличности во однос на институционалниот развој, политичкиот плурализам, а особено во реформите преземени во многу домени на социјалната политика. Во двете земји, најважните реформи во системот за социјалната заштита, здравствената заштита и пензиите се развиени со директни поддршка и влијание на меѓународните финансиски организации. Улогата на овие организации не беше само поддршка, туку дополнително влијаеја врз идеологијата на социјалната држава во Албанија, Северна Македонија и во другите регионални земји преку реформските процеси.

И двете земји поминаа низ слични процеси во реформирање и модернизирање на системите за социјална заштита и социјална сигурност, како што се плурализација, децентрализација и деинституционализација. Особено во Албанија, во однос на социјалните услуги, реформата наречена реформа за ЗД вклучуваше и диверзификација, покрај децентрализација и деинституционализација.

Слично како и во Северна Македонија, во Албанија, социјалните политики имаат тенденција да ги заштитат првенствено ранливите групи преку обезбедување на соодветни услуги за категории на лица во социјален ризик. Социјалната политика во Албанија има очигледни карактеристики на типичен институционален модел. Во однос на идеологијата, за албанскиот случај има докази од многу емпириски студии и теоретски анализи дека идеологијата на различни партии воопшто не влијае врз видот и моделот на креирање политики, бидејќи политичките програми изгледаат повеќе под влијание на тесните политички интереси, отколку идеологија⁹⁷.

⁹⁷ На пример, Социјалистичката партија (идеолошки лева) има развиено типични десничарски политики, на пример во однос на оданочувањето, додека десничарските партии користеа многу левичарски (од идеолошки аспект) социјални политики.

Во Албанија, домен на социјалната политика кој има најголемо идеолошко влијание, останува пензискиот систем.

Ова поглавје поконкретно ја анализира социјалната држава во Северна Македонија, во однос на процесите, реформите и идеолошката ориентација, со посебен фокус во последните две децении. Исто така, се анализира улогата и придонесот на групите на интереси во креирањето на социјалната политика.

Постоечката литература го дефинира моделот на социјална политика во Северна Македонија како јавна политика која доживеа многу промени во различни периоди. Една од најголемите транзиции, поврзана и со други процеси, е преминот од „универзалистички“ модел на социјална политика (наследен од поранешниот социјалистички систем) во „моделот на заштитна мрежа“, како што тврди Геровска-Митев (Gerovska-Mitev, 2007). Ова е под условеност на меѓународните финансиски организации кои придонесуваат во реформските процеси. Моделот за социјална политика развиен во првата деценија речиси се смета за статичен поради само неколку промени, особено во периодот 1991-1996 година⁹⁸. Во светлината на реформските процеси, најголемата идеолошка транзиција во идеологијата на социјалната држава и моделот на социјална политика, може да се смета преминот од *универзализам* во *селективизам*, во смисла на придобивки/критериуми, трансфери на готовина, итн. Плурализацијата, децентрализацијата и деинституционализацијата (во системот за социјална заштита неодамна) беа најважните реформски процеси, кои го трансформираа системот на социјална заштита, неговите институции како главни даватели, и корисниците. Првите два процеси ги карактеризираа многуте промени во здравствениот систем, пензиите и дополнително во социјалната заштита, како важен домен од прва рака. Од друга страна, „*активацијата*“ е континуиран тренд во политиките за вработување. Наместо универзалистички модел на социјална политика како обезбедувач на поддршка (трансфер на готовина), моделот има тенденција преку активни мерки за вработување да го активира населението и да ги поврзе невработените со пазарот на трудот. Поконкретно, во тој поглед имаше многу промени во обезбедувањето социјални услуги. Преку реформските процеси, постојана беше тенденцијата давањето на социјалните услуги да се премести од

⁹⁸ Иако првите реформи започнаа во 1993.

фазата на „плурализација“ во фаза на „пазаризација“ и „професионализација“, бидејќи се вклучени многу актери и постои условеност за лицензирање на професионалците кое е „задолжително“ за сите. Новиот пристап на „избор на корисниците“ постепено го замени традиционалниот патерналистички пристап на (јавните) даватели на услуги како единствен или прв избор.

Од друга страна, пензиите како еден од главните системи за социјално осигурување, остануваат предмет на реформи поради континуираната неодржливост. Одржливоста на системот се потпира на многу фактори како што е демографскиот фактор (односот помеѓу придонесувачите и корисниците поради ниската стапка на фертилитет⁹⁹), што дополнително е проследено со евидентен тренд на стареење на населението и зголемен процент на миграција¹⁰⁰. Понатаму, нестабилноста на пазарот на трудот останува прашање што влијае на системот. Покрај тоа, системот за финансирање на три столба често создава проблеми. Демографската состојба е неповолна и генерира долгорочен притисок врз социјалните расходи. Освен пензиите, мора да се нагласи дека *пазаризацијата* и *приватизацијата* остануваат двата најзначајни трендови во целокупните реформски процеси што се случуваат. Растечкиот дефицит во системот го прави овој домен сè уште приоритет во агендите на многу политички партии. Исто и во случајот на реформи во здравствениот систем. Сегашниот мешан систем, и покрај реформите во секоја фаза на реформи, го прави системот сè уште кревок и не целосно достапен за луѓето со ниски приходи.

Како што претпоставува српската политичарка и истражувачка Гордана Матковиќ (Gordana Matković, 2019), социјалната држава на Западен Балкан ги намали своите функционалности - како одговор на два големи социјални проблеми, сиромаштијата и невработеноста. Во таа насока, доменот за вработување е теоретски анализиран во првото поглавје. Во рамките на анализата, се разгледуваат многу стратешки документи.

⁹⁹ Во периодот од 2009 до 2019, бројот на живородени деца е намален за 3.839 или 16,2% - Државен завод за статистика на Република Северна Македонија.

¹⁰⁰ Во периодот 2009-2019 година, учеството на младата популација (возрасна група 0-14 години) во вкупното население се намали од 17,7% на 16,2%, додека учеството на старата популација (возрасна група 65 години и повеќе) порасна од 11,6% до 14,5%. За повеќе, видете: State Statistical Office of the Republic of North Macedonia, *North Macedonia in figures, 2020*, достапно на: <https://www.stat.gov.mk/publikacii/2020/Macedonia%20in%20figures-2020-web.pdf> (пристапено, мај 2021), стр. 12.

Активните политики на пазарот на трудот остануваат тренд на новиот модел на социјална политика.

Во првото поглавје, исто така, се истражува улогата на групите на интереси во планирањето и имплементацијата на социјалната политика. Во тој поглед, политичките партии како „не чисти“ групи на интереси се анализираат одделно.

Постојат повеќе дефиниции за групи на интереси во научната литература, како и за нивното категоризирање. Општо земено, двата главни концепти што се користат за идентификување на групите на интерес, остануваат компонентите „интерес“ и „лобирање“. Има малку докази за степенот на влијание на групите на интерес во однос на конкретни социјални политики, но тие сепак ги притискаат владите да ги зголемат трошоците за социјални прашања. Дополнително, групите на интерес во демократските општества лобираат и работат за остварување на многу социјални права, како што се оние поврзани со социјално ранливите групи, права за основни јавни услуги: здравје, образование, гарантиран минимален приход, работнички права.

Во контекст на Северна Македонија, создавањето и развојот на најрелевантните и влијателни групи на интереси, покрај синдикатите, започнува заедно со другите процеси откако земјата ја стекна независноста. Синдикатите, граѓанските организации, организациите на работодавачи и многу други економски групи се тивко присутни во последните две децении. Како и да е, членството во групите на интерес останува умерено, а другите прашања со кои се соочуваат се поврзани со аспектите на финансирањето - повеќето од нив се потпираат на странско финансирање; вработување на персоналот - многу групи на интерес работат на доброволна основа, итн. Што се однесува до политиките за благосостојба, улогата на граѓанските организации (кои во исто време се најбројни групи на интерес во земјата) останува релевантна. Дури и повеќе од самите синдикати, затоа што граѓанските организации во јавноста се доживуваат како повеќе зависни, непартиски и влијателни. Во однос на влијанието, лобирањето и застапувањето остануваат две од главните влијанија на граѓанските организации кон владите.

Кога станува збор за синдикатите, постоечките студии нагласуваат дека со зголемувањето на неолибералните влијанија, улогата на синдикатите е намалена. Неолибералните влијанија се фокусираат на максимизирање на функцијата и развојот на слободниот пазар. Синдикатите честопати се критикуваат дека се врзани за политички

партии и го следат таканареченото елитистичко однесување. Од друга страна, политичките партии во оваа дисертација се разработени како „не-чисти“ групи на интереси.

Партискиот систем во контекст на земјата е тип на поларизиран повеќепартиски систем. Две групи играат клучна улога во партискиот систем (СДСМ и ВМРО), меѓутоа, се создаваат широки коалиции со цел да ги зајакнат своите позиции на политичката сцена, левоцентристички (СДСМ) или десноцентристички (ВМРО)¹⁰¹. Анализата на политичките партии и групите на интерес во ова поглавје не пополнува многу празнини на теоретско ниво, бидејќи има премногу фактори за да се анализираат во објаснувањето на улогата што ја имаат во различните демократии, сепак, тоа го поттикнува разбирањето и покренува некои важни прашања за понатамошно истражување. Некои од нив емпириски се дискутираат во третото поглавје каде што примерите на владејачките десничарски политички партии развиле типични леви политики, и обратно.

Политичките партии доживуваат недостаток на јасни идеолошки вредности. Идеолошката разновидност е уште поголема благодарение на етничката, социјалната и верската хетерогена природа на земјата, која често произведува политички кризи и дестабилизација.

Како заклучок, многуте реформски процеси што досега се случија во најважните домени на социјалната политика и со вклучување на улогата на групите на интереси во креирањето на социјалната политика, зборуваат за идеолошките промени на социјалната политика. Може да се заклучи дека наследениот „универзален“ модел на социјална политика во почетокот на транзициониот период барем во последната деценија, произведе „неолиберален“ и селективен модел на социјална политика, кој преку законодавни прописи има тенденција да обезбеди „поддршка“ од индивидуализирање на потребите и мерење на финансиските средства пред давање финансиска поддршка или различни социјални услуги. Понатаму, тенденциите на плурализација, децентрализација и деинституционализација остануваат клучни процеси во многу домени на социјалната политика, но исходот од секој од нив е сè уште спорен поради многу фактори, пред сè политички и економски фактори (односот помеѓу придонесувачите и корисниците поради

¹⁰¹ За повеќе, видете: Wojnick, J. (2016). *The Formation of the Party System in the Republic of Macedonia*. ANNALES UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA LUBLIN – POLONIA, Vol. 1. Стр. 169.

ниската стапка на плодност), што е дополнително, проследено со евидентен тренд на стареење на населението и зголемен процент на миграција. Понатаму, нестабилноста на пазарот на трудот останува прашање што влијае на системот. Покрај тоа, системот за финансирање на три столба често создава проблеми. Демографската состојба е неповолна и генерира долгорочен притисок врз социјалните расходи.

II. ПОГЛАВЈЕ II – МЕТОДОЛОГИЈА

2.1 Вовед

Целта на ова поглавје е да ги опише и објасни методолошките пристапи и истражувачките алатки што се користат за собирање примарни податоци за емпирискиот дел од дисертацијата и дополнително објаснување на важноста на другите секундарни ресурси, како што се релевантни документи за политики и други студии, со цел да се продолжи со анализа на податоците во следното поглавје.

Поглавјето започнува со аргументирање зошто комбинацијата на квалитативни и квантитативни методи се клучни за оваа дисертација, и со објаснување на значењето на секој метод.

Квалитативно истражување се спроведува како метод за одбележување, бидејќи преку длабински интервјуа помага да се истражат стручни мислења од областа на социјалната политика, кои се од суштинско значење за анализата, имајќи ја предвид комплексноста на тезата. Како што тврди Шлонски (Shlonsky, 2012), „кога е добро спроведена, квалитативната синтеза на докази обезбедува длабинско разбирање на сложените појави, притоа фокусирајќи се на искуствата и перцепциите на учесниците во истражувањето и земајќи ги предвид другите контекстуални фактори“. Ова значи дека квалитативниот дел од ова истражување има за цел да обезбеди поверодостојни податоци во споредба со статистичките и генерализирани податоци обезбедени преку квантитативно истражување.

Од друга страна, квантитативните методи се користат за квантифицирање на проблемот на истражување преку создавање нумерички податоци, или податоци што можат да се трансформираат во употреблива статистика. Се применуваат два најрелевантни инструменти за истражување, во зависност од методологијата, со цел да се одговори на прашањата од истражувањето и да се тестираат хипотезите. Затоа, ова поглавје посветува особено внимание на инструментите што се користат за да се обезбедат емпириски податоци, а потоа и на анализата на податоците.

Ова поглавје е поделено на неколку подпоглавја и започнува со широко објаснување на методолошката природа на истражувањето, дизајнот на истражувањето, а потоа се објаснети методите што се користат за примарното и секундарното собирање на податоци. Дополнително, обезбедени се информации за процесот на земање примероци и алатките за истражување, конкретно двата прашалници за истражување и длабинските прашања за

интервју. Во заклучокот, се дискутираат ограничувањата и методолошките прашања во однос на мерењето на јавната перцепција преку целни групи, членови на групи на интерес и политички партии.

2.2 Дизајн на истражувањето

Оваа дисертација е комбинација на квалитативни и квантитативни методи. Проучувањето на нешто на повеќе начини во рамките на една студија се нарекува триангулација (Frey, L. R., Botan, C.H., & Kreps, G. L., 2000). Социјалните истражувачи честопати користат триангулација за да го зголемат разбирањето на феноменот од интерес, и еден од начините за методолошка триангулација на наодите од истражувањето е комбинирање на квантитативни и квалитативни мерења.

Методите вклучени во истражување се *анкета; интервјуа (стручно мислење); студии на случај и анализа на содржина*. Најголема предност на комбинираната методологија е фактот што опфаќа употреба на иновативни методи за подобрување на учеството и на поединци и на групи во исто истражување. Како и да е, тоа има свои недостатоци во однос на одземањето време и тешкотијата да се опфати голем број на учесници.

Квантитативниот метод на истражување се користи за собирање информации преку нумерички податоци. Се користи за квантифицирање на перцепциите на испитаниците во однос на однапред дефинирани променливи. Специфично, користениот квантитативен метод на истражување во ова истражувањето е употребен со две целни групи.

Исто така, се користи квалитативен метод на истражување со цел да се соберат ненумерички податоци во форма на значења, мислења и/или основните причини за секоја тема. Во споредба со гореобјаснетиот квантитативен метод, големината на примерокот во квалитативното истражување е мала и се спроведува преку длабински интервјуа.

Генерално, истражувањето е вид на неекспериментално истражување. Може да се класифицира како дескриптивно-аналитичко истражување, но може да се класифицира и како корелативна студија, поради фактот што започнува со поширок опис и анализа на социјалната држава, но потоа анализата се прави со употреба на корелациони методи: анализа на односот помеѓу идеологијата и социјалната политика. Целта на корелативната студија е да се идентификува дали има позитивно, негативно или воопшто нема значење помеѓу двете варијабли, во производството на социјална благосостојба.

Двете варијабли на истражувањето се однесуваат на идеологија и социјална политика, каде независната варијабла се однесува на идеологијата и зависната варијабла се однесува на моделот на социјалната политика. Дали перцепираните идеолошки ставови имаат некакво влијание во моделот на социјална политика применет во контекстот на земјата, или немаат? Истражувачките методи избрани за ова истражување имаат за цел соодветно да одговорат на сите истражувачки прашања и да ги тестираат хипотезите, преку кои се постигнуваат целите на истражувањето и целта на дисертацијата. Покрај тоа, истражувањето обезбедува проценка на најрелевантните тековни домени на политиките преку анализа на документи и проценка на перцепцијата на групи на интерес и членови на политички партии, преку емпириски тестови. Истражувањето е фокусирано на примарни и секундарни ресурси на податоци. Вклучува документи на јавна политика, истражување, длабински интервјуа со актери кои поседуваат знаење во врска со процесите на социјална политика, политички партии, синдикати, организација на работодавачи, студентски/младински организации, родителска организација, и/или слично). Дел од истражувањето е и студија на случај, која има за цел да ги испита сличностите помеѓу два истражувачки контексти. Имено, дел од студијата е анализа на албанските социјални политики преку длабински интервјуа и други јавни ресурси и потоа, преку компаративен пристап се прикажани социјалните структури и процеси во двете земји, Северна Македонија и Албанија. Оваа компаративна анализа е дадена врз основа на претпоставки во врска со многу сличности што можат да се препознаат меѓу двете земји во однос на институциите, економскиот развој, влијанието на меѓународните финансиски организации, процесот на интеграција во ЕУ, итн.

Истражувачки проблем: Испитување на идеолошките влијанија во моделот на социјална политика на Северна Македонија и објаснување на односот помеѓу идеологијата и благосостојбата во процесот на креирање политики.

2.3 Главна и посебни истражувачки цели

Целта на истражувањето е да се истражат главните идеологии што влијаеле на социјалната политика во Северна Македонија по независноста, со посебен фокус во последната деценија, и дополнително да ги идентификува идеолошките преференции на групите на интерес во однос на моделот на социјална политика. Понудено е истражување

во врска со природата на социјалната политика развиена во земјата под овие влијанија и обид да се истражи зошто многу политики донесени во последните децении не можат успешно да се спроведат и да ги дадат посакуваните резултати. Покрај тоа, целта на истражувањето е да се анализираат реформските процеси во домените на образованието, здравството, социјалната заштита, пензискиот систем и невработеноста. Кои реформи се преземени во овие домени и кои се главни идеолошки преференции на владите, спроведувајќи ги овие реформи?

Дополнителна цел на истражувањето е да обезбеди емпириска мерка за перцепцијата на групите на интерес и политички партии во врска со моделот на социјална политика што се применува во Северна Македонија. Да понуди преглед на идеолошки преференции во врска со функцијата на специфични домени, кои се мерат преку два нестандардизирани теста, создадени за целите на истражувањето.

Трета цел на истражувањето е да се обезбеди компаративна анализа со цел да се спореди контекстот на Северна Македонија со слични регионални земји, доживувајќи во слична мера идеолошки влијанија и истражување на разлики во однос на реформите.

Критериумите за избор на студија на случај засноваат на сличностите во политичкиот, економскиот, социјалниот контекст и видот на преземените реформи (т.е. во фокусот се домените: социјална заштита и пензии). Специфично, за сличностите споменати претходно, во оваа дисертација како студија на случај избрана за компаративната анализа е Албанија.

Како заклучок, тезата нуди проценка на институционалните, професионалните, експертските, административните капацитети во текот на спроведување на реформите во контекстот на земјата. Во ова истражување, се анализира сегашниот модел на социјална политика и се истражува улогата на политичките партии; владите, групите на интерес во граѓанското општество, синдикатите, итн., во процесите на креирање социјална политика.

Некои од главните цели на истражувањето вклучуваат разбирање на рамките и главните концепти на социјалната политика за натамошно развивање на разбирањето на врските помеѓу теоријата на социјалната политика, идеологијата, политиката и практиката; да се истражат различни перспективи во социјалната политика и нивните импликации за разбирање и решавање на главните социјални проблеми во општеството. Дополнително, една од целите е да се идентификува дали и кои се идеолошките влијанија

во моделот на социјална политика на Северна Македонија. Други цели се, да се измерат перцепциите на групите на интерес во врска со идеолошките преференции на социјалната политика и моделот во контекст на земјата; да се понуди критички пристап на главните дискусии што се водат и влијаат врз процесот на реформи; да се анализираат специфичните домени на социјалната политика кои се предмет на реформа поради специфични идеолошки преференции на владите - политички партии и придонес на други фактори.

2.4 Истражувачки прашања и хипотези

Во ова потпоглавје се операционализирани истражувачките прашања, главната и споредните хипотези засновани врз специфични истражувачки цели.

Цел 1: Идентификување на перцепциите во врска со односот помеѓу држава - пазар - семејство како три главни варијабли што ја дефинираат идеологијата на социјалната држава.

✚ Истражувачко прашање 1: Кои се перцепциите на групите на интерес и политичките партии во однос на улогата на државата, пазарот и семејството?

X1: Членовите на групите на интерес имаат различни перцепции од политичките партии во однос на целокупната улога на државата, пазарот и семејството, и тие претпочитаат социјалдемократски модел на социјална политика во однос на идеолошките вредности.

X2: Групите на интерес за разлика од политичките партии ја сфаќаат идеологијата на државата како преовладувачка во моделот на социјална политика.

X3: Перцепцијата на групите на интерес во врска со односот помеѓу државата - пазарот - семејството, најмногу зависи од нивното поле на работа (типологија).

X4: Лево ориентираните политички партии ја сфаќаат улогата на државата како порелевантна во споредба со пазарот и семејството.

X5: Постојат различни перцепции во целокупниот однос помеѓу државата - пазарот - семејството, врз основа на етничката припадност.

X6: Не постои разлика во перцепциите, врз основа на работниот статус во двете групи.

X7: Испитаниците од граѓанските организации го претпочитаат „мешанит модел на благосостојба“ во поглед на обезбедувањето социјални провизии, сепак со зголемена одговорност на државата, но споделена одговорност со другите сектори.

Цел 2: Идентификување перцепции/преференци во специфични домени на социјалната политика.

Истражувачко прашање 2: Кои се идеолошките преференци на групите на интерес и политички партии во однос на домените на образование, здравство, социјална заштита, вработување, пензии?

X2.1: Постојат различни перцепции помеѓу двете главни групи (групи на интерес и политички партии) во врска со идеолошките преференци во домените на социјалната политика (во образование, здравство, социјална заштита, вработување, пензии).

X2.2: Мешаниот систем на јавни и приватни образовни институции се перцепира како поефикасен, наместо целосно јавен или целосно приватен систем од двете групи (членови на групи на интерес и политички партии).

X2.3: Испитаниците со високо образование, магистер или доктор на науки го оценуваат мешаниот систем на образование (комбинација на јавни и приватни институции во смисла на обезбедување, финансирање, итн.) како поефикасен.

X2.4: Десничарските политички партии го доживуваат јавното образование како нефлексибилно и бирократизирано.

X2.5: Групите на интерес и политичките партии споделуваат заеднички сфаќања за мешаниот здравствен систем како неефикасен и кој не ги исполнува потребите на корисниците во однос на квалитетот на медицинските услуги и во однос на трошоците.

X2.6: Двете групи (групи на интерес и политички партии) ги делат истите преференци во однос на мешаниот модел на финансирање на социјалната заштита и обезбедувањето социјални услуги (заедничка одговорност помеѓу државата и другите сектори).

X2.7: Вработените испитаници со полно работно време од групите на интерес ја доживуваат државата како главен обезбедувач на можности за вработување и во случај на невработеност, треба да обезбеди финансиска помош за сите категории невработени.

X2.8: Мешан пензиски систем со заедничко партнерство помеѓу државните и приватните институции е префериран од двете групи - групи на интерес и политички партии.

X2.9: Граѓанските организации ја доживуваат финансиската социјална помош како средство што треба да се обезбеди за поширок спектар на категории: сите домаќинства со ниски примања, лица со попреченост, ранливи семејства, невработени, итн.

X2.10: Постојат разлики во преференците помеѓу синдикатите, тинк тенк и други организации во врска со улогата на државата во создавањето можности за вработување.

Цел 3: *Идентификување дали испитаниците од политичките партии имаат знаење за идеологијата на нивната политичка партија и дали овие идеолошки вредности влијаат на нивните преференци во областа на социјалната политика.*

 Истражувачко прашање: Кои се идеолошките вредности на доминантните политички партии во контекстот на земјата во сферата на благосостојба?

X3.1: Не постои јасна дистинкција на политичките партии од лево-десно идеолошкиот спектар, иако во нивните платформи тие се јасно дефинирани според спектарот.

X3.2: Испитаниците од левичарските политички партии ја препознаваат улогата на државата како централна во обезбедувањето социјални провизии.

X3.3: Женските испитаници од сите политички партии се претежно ориентирани во прифаќањето на универзалните вредности (социјалдемократија) во однос на идеологијата на социјалната држава.

Цел 4: *Истражување на улогата и значењето на групите на интерес во процесите на креирање социјална политика.*

 Истражувачко прашање: Како се согледува активноста и придонесот на групите на интерес групи, во врска со социјалните политики и јавниот интерес?

X4.1: Групите на интерес го препознаваат нивниот значаен придонес во притисокот врз владите или застапувањето - влијаат врз јавното мислење во врска со социјалните прашања, бидејќи тие го штитат јавниот интерес.

X4.2: Членовите од граѓанскиот сектор (НВО), за разлика од синдикатите и организациите на работодавачи, сметаат дека тие немаат значајно влијание во креирањето политики иако работат за заштита на јавниот интерес.

Цел 5: *Идентификување целокупни перцепции на групите на интерес и политички партии во однос на приоритетите на политиките и импликациите во иднина.*

 Истражувачко прашање: Кои се согледувањата во врска со идните приоритети на политиките и во кој обем социјалните прашања се перципираат како приоритети?

X5.1: Постојат разлики помеѓу двете големи групи (групи на интерес и политички партии) во однос на повеќето нови социо-економски проблеми/приоритети.

X5.2: Групите на интерес, за разлика од политичките партии, ги сметаат невработеноста и сиромаштијата како најразвиени социо-економски проблеми во контекст на земјата.

X5.3: Испитаниците од политичките партии, за разлика од групите на интерес, ги доживуваат како поизразени проблемите: слободни избори и економски раст.

2.5 Техники на земање примероци и големина на примерок

Следејќи ги двата методолошки пристапи, опширно објаснети во ова поглавје, од огромно значење е да се опише процесот на земање примероци во рамките на поглавјето за методологија.

Во однос на методологијата на оваа дисертација, процесот на земање примероци е поврзан со процесот на избор на соодветни испитаници или примероци, во зависност од хипотезите и истражувачките прашања предвидени во воведот. Преку применетата техника на земање мостри, беше можно да се изберат поединци, групи или подмножество од популацијата за да се направат статистички заклучоци од нив и да се проценат карактеристиките на целата популација. Перцепциите емпириски измерени во ова истражување имаат индикативен карактер. Како и да е, примерокот избран за тестирање на варијаблите е особено важен, особено испитаниците од групите на интерес кои можат точно да го претстават посочениот сегмент од населението. Од друга страна, примерокот за квалитативниот дел е избран со употреба на наменска техника. За таа цел, се користат различни методи на земање примероци за секој дел од истражувањето.

2.5.1 Земање примероци за квантитативниот дел (анкета)

Техниката на земање примероци избрана за квантитативниот дел од истражувањето се однесува на типична т.н. *техника на земање примероци без веројатност*, во која само избран број членови имаат можност да учествуваат во истражувањето. Тие не се избираат по случаен избор. Сите се избрани врз основа на однапред дефинирани критериуми за избор, т.е. член на група од интерес; член или симпатизер на политичка партија.

Понатаму, видот на земање *примероци без веројатност* во ова истражување се однесува на т.н. техниката за земање примероци од *снежни топки*. Оваа техника на земање примероци е соодветна за ова истражување од две причини. Прво, поради фактот

што големината на примерокот е мала и не е лесно достапна. Второ и најважно се должи на фактот дека тоа е техника на упатување. За таа цел, преку методот на упатување, прво соодветните субјекти обезбедија помош за лоцирање и достигнување на други слични субјекти. Ова помогна да се создаде значително добра големина на примерокот на крајот. Голем број од 360 испитаници учествуваа во истражувањето, поделени помеѓу групи на интерес и политички партии. Имено, 134 испитаници како учесници во прашалникот беа членови на групи на интерес (синдикати, организации на работодавачи, тинк-тенк организации, НВО, и други). Другата големина на примерок се однесува на број од 226 испитаници од политички партии.

Друга предност на оваа техника на земање примероци е фактот што ги тера испитаниците да реагираат брзо во споредба со луѓето кои се избрани по случаен избор, бидејќи тие имаат високо ниво на мотивација за учество. Пред сè, испитаниците имаат значително знаење во однос на темата што се истражува.

2.5.2 Земање примероци за квалитативниот дел

Релевантен список на експерти кои поседуваат знаење од областа на социјалната политика, групи на интерес, политички партии и други, се поканети да учествуваат во квалитативното истражување за целите на оваа дисертација. Техниката за земање примерок применета за квалитативниот дел се однесува на дефинирана форма на земање примероци без веројатност, преку која, само ограничен број учесници беа поканети да учествуваат во студијата. Оваа техника беше применета со цел да се произведе примерок кој логично би можел да ја претставува популацијата. Изборот е направен врз основа на точни критериуми, во зависност од истражувачките прашања на студијата и обемот на квалитативниот дел на дисертацијата. Поточно, техниката на земање мостри се однесува на типичното намерно земање примероци, преку која, секој од учесниците е избран намерно и претставува специфично поле на експертиза кое обезбедува значителни информации за анализата, особено експерти од конкретни домени на социјална политика кои се дел од истражувањето.

Имајќи предвид дека земањето примероци е направено со наменска техника, засновано врз специфични карактеристики на населението, едно од ограничувањата се однесува на тешкотијата да се вклучи соодветна големина на примерокот и покрај тоа, тешкотијата да се дојде до достапните учесници за учество во истражувањето. Имено, многу од

контактираните експерти не беа достапни и беа контактирани повеќе од еднаш за да бидат убедени да учествуваат во истражувањето. На крајот, друго ограничување е поврзано со одземањето време, кое е дел од квалитативните методи. Како и да е, стручните мислења добиени преку длабински интервјуа се клучни за генерализирање на резултатите од истражувањето.

2.6 Собирање на податоци и пилотирање

Со цел да се тестираат хипотезите, да се одговори на истражувачките прашања и да се задржи интегритетот на истражувањето, се собираа точни и соодветни податоци. Собраните податоци во ова истражување вклучуваат примарни и секундарни податоци, кои подоцна се анализираат во два сегмента; квалитативно истражување и методи за квантитативно собирање на податоци.

Квалитативните и квантитативните методи се вклучени и за емпириско истражување и за секундарно собирање податоци. Во суштина, тоа вклучува интервјуа, прашалници, компјутерски или телефонски интервјуа, испратени прашалници, електронски или интернет-прашалници се спроведени со претставници на политички партии/поранешни функционери од извршната власт; претставници на синдикатите; организација на работодавачи, студентски/младински организации, родителска организација, асоцијација на млади лица/студенти и/или слично, кои директно или индиректно учествуваат во процесите на креирање социјална политика.

Со цел да се добие валидност на квантитативната студија, двата прашалници првично беа пилотирани. Во пилот-тестирањето учествуваа 25 испитаници од различни институции и организации. По пилотирањето, врз основа на тестовите за валидност и сигурност, неколку прашања беа преформулирани, а некои прашања беа исклучени.

Во однос на процесот на собирање податоци, за првиот прашалник, преку канцелариско истражување, беше идентификувана широка листа на групи на интерес и политички партии кои работат на национално ниво. После тоа, со користење на надворешни контакти кои работат во областа на целните групи, беше обезбедена база на податоци со информации за контакт.

Конкретно, за прашалникот за членовите на групите на интерес, по електронска пошта беа контактирани преку 450 организации и беа поканети да учествуваат во истражувањето. За воспоставување контакт беше користен форматиран образец за покана.

Двата прашалници беа адаптирани во мрежната платформа т.н. *Survey monkey platform*¹⁰² и потоа беа дистрибуирани како интернет врски со употреба на различни електронски средства. Ваквиот прашалник има свои предности, првично затоа што целната група може да го пополни преку интернет. Ова е многу важно со оглед на фактот дека прашалникот беше администриран за време на пандемија. Другите предности се однесуваат на фактот дека е навремено, ефективно и ефикасно, особено што собраните податоци се од квантитативна природа.

Секоја организација беше поканета да ја сподели врската со членовите на организацијата и со други организации кои работат на истото поле. Прашалникот беше дистрибуиран на национално ниво, а повратните информации од различни градови беа примени за времето на собирањето на податоците од истражувањето. Во Анекс 2 е даден подетален список на организации кои учествувале во истражувањето.

За вториот прашалник, применет со членови на политички партии, беше обезбеден список на контакти од политички партии преку канцелариско истражување. Потоа тие беа контактирани и поканети да учествуваат во истражувањето. На почетокот на процесот, позитивни одговори беа добиени само од дел од политичките партии. Затоа, дополнително, беа користени и други контакти и мрежи за да се стигне до испитаниците. Многу членови на политички партии беа контактирани телефонски и преку референци; тие помогнаа во споделувањето на прашалникот во соодветната мрежа.

Во однос на квалитативните истражувања, беше креирана база на податоци на експерти, земајќи ги предвид и предлозите за други професионалци кои имаат знаење од областа и сродните области. Стандардизирано писмо за покана беше испратено од службена електронска пошта до испитаниците, а некои други беа контактирани телефонски. Во официјалното писмо, тие беа кратко информирани за целите на дисертацијата, за етичките прашања и евентуалното времетраење на интервјуто. Не сите испитаници одговорија позитивно, особено професионалците кои работат во владиниот сектор. Тие се двоумеа да одговорат, претежно со аргументирање дека немаат знаење во врска со тезата на дисертацијата. Позитивни одговори беа добиени од истражувачи од областа на социјална политика и претставници на групите на интерес. Пред да се спроведе

¹⁰² Референтна врска: https://www.surveymonkey.com/home/?ut_source=header

интервјуто, прашањата од интервјуто беа испраќани по електронска пошта до секој испитаник и потоа беа закажувани состаноци преку интернет. Некои од интервјуата беа снимани што мошне помогна во препишување на одговорите за време на анализата на податоците.

Од друга страна, секундарното собирање на податоци во ова истражување се однесува на процесот на собирање податоци што веќе постојат и на податоци што најчесто се наоѓаат во објавени истражувања, списанија или интернет-податоци на официјални веб-страници на национални јавни, приватни и други институции и организации. Понатаму, неколку податоци се обезбедени преку меѓународни организации и претходни независни извештаи. Поради видот на истражувањето, спроведено е читање на документи (анализа на содржина) како значајна алатка за преглед и анализа на јавни документи во сферата на социјалната политика. Обично, ограничувањето во овој метод е дека тие документи можат да бидат заштитени или тешко може да се добие пристап до нив. Со оглед на фактот дека ова истражување се заснова на јавни документи, такво ограничување немаше. Голем број документи за јавни политики, како што се стратегии, акциони планови, регулативи, закони, итн., се разгледуваат како секундарни ресурси.

2.7 Инструменти на истражување

2.7.1 Анкета (прашалници)

За потребите на истражувањето, применети се два прашалници со две целни групи. Едниот прашалник беше применет со членови на групи на интерес, а другиот со членови на политички партии. Содржината на прашалникот во најголема мера е иста и, тој има однапред определен сет на затворени прашања. Како и да е, постојат прашања што се специфични за секоја група. Двата прашалници се составени од затворени прашања, што се покажа како мошне корисно, бидејќи тие дозволија повисоки стапки на одговор во секој прашалник. Специфично, прашалниците беа дизајнирани со помош на **Скалата за оценување на затворени прашања**, со различна скала за оценување во секој прашалник. Единствените отворени прашања се однесуваат на информациите во врска со специфичната група на интерес и работната позиција во организацијата. Дополнително, прашалниците се опишани во ова поглавје.

а. Прашалник I – идеолошки преференци на моделот на социјална политика во

Северна Македонија. Перцепции на членовите на групите на интерес.

Едно од прашањата покренати во ова истражување е методолошката потешкотија да се дефинира скалата за мерењето на идеологијата, во рамките на варијаблите што ги објаснуваат социјалната политика и моделот на социјална држава. Затоа, прашалникот е дизајниран да ја мери идеологијата на повеќе димензии кои најмногу се однесуваат на социо-економски ставки.

Идеологијата се мери на **скалата на Ликерт со 7 точки**, имено, 1 одговара на либералните - неолиберални ставови, 4 одговара на конзервативните ставови и 7 на социјалдемократските ставови. Предефинираните скали се следни: 1 - силно не се согласувам; 2 - не се согласувам; 3 - донекаде не се согласувам; 4 - ниту се согласувам, ниту се согласувам; 5 - се согласувам; 6 - донекаде се согласувам; и 7 - целосно се согласувам.

Прашалникот е дизајниран за различни групи на интерес (потекло на организации). Започнува со демографскиот дел во кој се вклучени прашања поврзани со лични податоци на испитаникот: возраст; пол; националност; степен на образование; работен статус; типологија на групи на интерес; работна позиција на испитаникот во рамките на организацијата и полето на работа на групата на интерес. Овој дел вклучува номинални варијабли кои главно се собираат преку прашања со повеќе избори (затворено) и само неколку отворени прашања во врска со типологијата на групата на интерес и позицијата во организацијата. Ова овозможи добивање бесконечен број можни одговори и подоцнежнo тестирање дали има различни перцепции во зависност од видот на организациите.

Покрај демографските податоци, овој прашалник е поделен на три дела и секој дел има за цел да ја испита врската на однапред дефинирани варијабли. Првиот дел од прашалникот има за цел да ги идентификува перцепциите на испитаниците во врска со улогата на државата, пазарот и семејството во одредбите за социјални провизии. Овој дел вклучува прашања во врска со тоа дали одредбите за социјални провизии се перципираат како одговорност на државата, како резултат на пазарните сили, или како придонес од семејството.

Во вториот дел, се проценуваат идеолошките ставови во однос на петте најрелевантни домени на социјалната политика избрани за ова истражување. Проценката започнува со

тестирање на идеолошките преференци во доменот на образованието, за нивото на трошоците и за тоа кој треба да го финансира образованието, со цел да се разбере дали образованието се смета како јавно или приватно добро, и дали сегашниот мешан систем на образование се оценува како соодветен или не. Потоа, поставени се сет на прашања во врска со здравствениот систем, во кои се фокусираат три елементи: финансирање на системот; квалитет на медицински услуги; правото на корисниците. Од аспект на социјалната заштита, повеќето од прашањата се однесуваат на перцепциите за социјалните услуги и правата на парична помош, дали правата на парична помош треба да бидат универзални, да вклучуваат низа категории, без разлика дали финансирањето се смета како државна или споделена одговорност, и слично.

Во однос на вработувањето, перцепциите се мерат во ставки како што се функцијата на пазарот на трудот, правото на придобивки на невработените лица и финансирањето.

Последниот домен тестиран во прашалникот се однесува на пензиите и ги проценува идеолошките преференции во прашања поврзани со јавната, приватната или мешаната природа на системот, со цел да се разбере кој модел е префериран во контекст на земјата.

На третиот дел, прашалникот завршува со целокупни согледувања во однос на најперципираните социо-економски проблеми кои се појавуваат и во врска со придонесот на групите на интерес во заштитата на јавниот интерес.

б. Прашалник II – идеолошки преференци за модел на социјална политика во Северна Македонија. Перцепции за членовите на политичките партии.

За потребите на истражувањето, применет е втор прашалник со членови на политички партии. Избраните политички партии се главно доминантни во последната деценија, во текот на 2010 - 2020 година.

Мерењето е обезбедена преку „лево - десно“ скала, но само во социо-економските ставки поврзани со социјалната политика но не и на севкупните леви-десни политички ставови. Во овој прашалник, идеологијата се мери со **скалата на Ликерт од 5 точки**, каде што 1 одговара на десни политички пристапи; 2 - умерено десно, 3 - центар, 4 - умерено леви и 5 - леви).

Анкетата ги проценува перцепциите на членовите на политичките партии, што во некои форми укажува на идеолошкиот став на партиите во социјалната политика. Се проценува каде се наоѓаат политичките партии во однос на специфичните политички

прашања. Оваа проценка вклучува збир на прашања што се поставуваат за да се идентификуваат перцепциите на членовите на политичките партии во врска со специфичните социо-економски прашања и ставовите кон домените на социјалната политика, како што се образование, системот на здравствена заштита, социјалната заштита, вработување и пензиите.

Исто како и прашалникот за групите на интерес, и овој прашалник е поделен на три главни дела. Започнува со собирање демографски податоци на испитаниците, преку затворени прашања со понудени избори за одговори за испитаникот да избере. Вклучени се прашања во врска со: возраста, полот, етничката припадност, степенот на образование, работниот статус, политичката партија во која членуваат или се симпатизери, позицијата во политичката партија, времетраењето на активизмот во политичката партија (во години).

Исто како и во другиот прашалник што се применува со групите на интерес, првиот дел од овој прашалник има за цел да ги идентификува перцепциите на испитаниците за улогата на државата, пазарот и семејството во одредбите за социјални провизии. Ова дозволува да се процени дали левите или десните политички партии во кои членуваат испитаниците ја перцепираат државата како патерналистички обезбедувач на благосостојба, или тие ги перцепираат пазарните сили како примарни. Исто така, проценува дали основните права во врска со минималниот доход треба да бидат загарантирани од државата или, во слободната пазарна економија тоа зависи од поединците.

Во вториот дел од овој прашалник се пронаоѓаат истите ставки како и во другиот прашалник. Се нуди проценка на идеолошките ставови за петте најрелевантни домени на социјална политика избрани за ова истражување, образование, здравствена заштита, социјална заштита, вработување и пензии.

Третиот дел од прашалникот е дизајниран на поинаков начин во споредба со другиот прашалник. Истовремено, во третиот дел, испитаниците се прашуваат за перцепциите што ги имаат во однос на најзначајните социо-економски проблеми, а потоа како го перцепираат целокупниот пристап на нивната политичка партија во однос на социјалната држава.

2.7.2 Инструмент II – длабинско интервју (експертско мислење)

Вториот инструмент што се применува за емпириско собирање на податоци се однесува на квалитативниот дел од студијата. Имено, беа спроведени **длабински интервјуа** со експерти од областа на социјалната политика. Имајќи предвид дека интервјуираните лица имаат различно потекло и даваат информации од различни области на експертиза, квалитативните интервјуа во ова истражување имаат форма на **полуструктурирани интервјуа**. Збир на прашања беа претходно дефинирани врз основа на профилот на секој испитаник и за време на интервјуата, други непланирани прашања излегуваа спонтано. Овие полу-структурирани длабински интервјуа овозможува собирање широк спектар на информации за истата истражувачка цел. За ова истражување, предноста на овој метод се однесува на слободата што ја дава во комбинирање на структурата со флексибилност. Дополнително, тие овозможуваат објективна споредба на интервјуираните лица од слични полиња на експертиза, а истовремено даваат можност за дополнително истражување на теми релевантни за конкретниот испитаник. Како и да е, процесот на интервјуирање има свои недостатоци кога станува збор за времето, достапноста на испитаникот и други дополнителни бариери во зависност од институциите што ги претставуваат експертите.

Позадината на заинтересираните страни варира од креатори на политики до активисти на НВО. Имено, квалитативниот дел вклучува низа засегнати страни од граѓанскиот сектор, креаторите на политики, универзитетски професори, владини актери, итн.

Во зависност од интервјуираното лице, опсегот на прашања е организиран во различни форми со цел да се идентификуваат мислењата на експертите во однос на варијаблите земени во анализата. Прашањата за длабинските интервјуа се дизајнирани во зависност од испитаникот и институцијата што ја претставува. Секако, секое интервју се обидува да ја идентификува перцепираната врска помеѓу варијаблите, идеологијата и социјалната политика, од страна на секој експерт. Целта на секое интервју е да ги идентификува идеолошките влијанија во развојот на домените на социјалната политика и да дискутира за мислењето на експертот во врска со тоа.

Длабинските интервјуа со граѓанскиот сектор вклучуваат низа прашања што ја испитуваат улогата и придонесот на групите на интерес во унапредувањето на креирањето политики во областа на благосостојбата, во контекст на земјата. За ист опсег на прашања,

беа интервјуирани универзитетски професори и други истражувачи кои имаат истражувачко искуство.

Секое длабинско интервју има заеднички воведен дел што собира податоци за експертот. Имено, со отворени прашања во кои испитаниците се прашуваат за возраст, пол, организација/институција, позиција во организацијата/институцијата, години на професионално искуство, друг релевантен придонес (книги/публикации/активности). На сите интервјуа, прашањата генерално беа поделени на четири главни сесии.

Првата сесија започнува со основни прашања во врска со тоа колку е позната идејата за идеологија за секој од испитаниците и влијанието што може да го има во јавната политика, и конкретно во социјалната политика. Понатаму, тие беа запрашани за тоа како идеологијата на одредена владејачка партија може да влијае на видот на креирање политики во областа на благосостојбата, дали сметаат дека социјалната држава е дизајнирана врз основа на идеолошките преференции на политичките партии или зависи од други фактори, како што се економски раст, демографски фактор, итн. Покрај тоа, на истата сесија беа вклучени прашања во врска со перформансите на владите и степенот до кој владите имаат приоритет на социјалните прашања во одредени домени, образование, здравствена заштита, вработување, социјална заштита, итн. Со цел да се има јасно разбирање на односот помеѓу државата, пазарот и семејството во социјалните провизии, секој од експертите беше запрашан за тоа како се обезбедени социјалните провизии во контекст на земјата, како голем напор на државата, како резултат на силите на пазарот или главно како семеен придонес. Првата сесија на прашања завршува со две клучни прашања. Прво, секој испитаник беше поканет да зборува за кој било пример за кој сметаат дека одреден домен на социјалната политика е под влијание на идеологијата, за време на реформските процеси, односно моделот на социјална заштита, пензиите, политиките за вработување, итн. Второто клучно прашање на првата сесија се однесува на нивното мислење во врска со применетиот модел на социјална политика, дали може идеолошки да се идентификува како конзервативен социјален модел, мешан социјален модел со доминација на либерални и неолиберални ставови, или мешан модел со очигледни елементи на социјалдемократскиот модел. За време на процесот на интервјуирање, секој од моделите беше претходно дискутиран со испитаниците и потоа беа добиени мислења.

Втората сесија на прашања беше концентрирана на специфични области, предмет на

анализата. Оваа сесија беше широко дискутирана со интервјуираните лица кои имаат знаење и искуство во секој од домените. Имено, со претставници од образовниот систем се дискутираше за пристапот во образованието, дали е ориентиран кон јавно или приватно образование и поврзаноста на социјалните права во образованието. Понатаму, се дискутираше за реформските процеси, без разлика дали тие ги дадоа посакуваните резултати од социјална перспектива (т.е. социјално вклучување на ранливи групи, итн.). Во однос на доменот на здравствена заштита, со испитаниците се дискутираше за преземените реформи и дали сегашниот мешан систем го зголемил квалитетот на медицинските услуги. Во оваа сесија беа вклучени и прашања за системот за социјална заштита. Прашањата вклучија дискусии за реформите во системот на социјална заштита и дали овие реформи произведоа поуниверзален систем во однос на придобивките. Покрај тоа, прашања во врска со политиките во доменот на вработување беа дискутирани со некои од испитаниците, дали политиките за активација ги сменија високите стапки на невработеност. Во врска со пензиите, се дискутираше за преземените реформи (т.е. воведување на нови столбови, итн.).

Третата сесија содржи прашања во врска со специфичната улога на владите во обезбедувањето социјални провизии обидувајќи се да се разберат институционалните аранжмани во врска со социјалните политики. Експертите беа прашани, до кој степен социјалната држава може да се смета за ефикасна поради институционалните напори, а беа поканети да дадат и дополнителни коментари во име на добрите практики.

Земајќи предвид дека групите на интерес и политичките партии се две таргетирани групи вклучени во емпирискиот дел, на последната сесија на прашања, секој експерт беше запрашан за тоа како ги перцепира улогата, активностите и работата на групите на интерес на национално ниво, без разлика дали гледаат вистински придонес и значително влијание во процесите на креирање социјална политика. Тие беа поканети да споменат кои групи на интерес ги сметаат за повлијателни. На крајот, тие беа запрашани дали организациите имаат идеолошко гледиште што некако ги диктира нивните активности или работат слободно само во зависност од специфичните интереси. Резиме на прашања од длабинското интервју е дадено во Анекс 3.

2.8 Секундарни извори на податоци

Со оглед на периодот земен за анализата и сложеноста на темата, ограничен број документи се избрани да бидат дел од истражувањето. Овие документи вклучуваат закони, национални стратегии, изборни програми, и сл. Сите се јавни документи и лесно достапни. Изборот на документите се заснова на три главни критериуми:

- o Релевантност
- o Применливост
- o Резултати

Сите овие секундарни ресурси се искористени за одржување на дискусиите, во делот на прегледот на литературата во дисертацијата, и во емпириската анализа на податоци.

2.9 Методи за анализа на податоци

Емпириските докази во ова истражување се анализирани квантитативно и квалитативно. За квантитативна анализа на податоци дадена е пресметка на фреквенциите и разликите помеѓу променливите. Статистичката анализа е обезбедена со употреба на SPSS¹⁰³. Анкетите беа кодирани, а потоа беа внесени во системот за податоци на SPSS. Квантитативната анализа на податоците е дадена во бројки со пресметување на разни тестови во SPSS. Податоците обезбедени од двата прашалници со прашања од затворен карактер дадоа математички пресметливи фигури. Земајќи ја предвид природата на студијата, која во суштина се обидува да ја објасни или провери корелациската врска помеѓу варијаблите, се користат методи на корелација и регресија. Ова е со цел да се анализира обемот и природата на односите помеѓу различните варијабли.

Сумирајќи, за тестирање на хипотезите се користени следниве статистички операции: Коефициент на корелација на Пирсон, Линеарна регресија (Факторска анализа), Т-тест за просечна разлика (Независен примерок за Т-тест и анализа на варијанса - „ANOVA“) и Хи-квадрат тест.

Примарните податоци обезбедени преку истражување и презентирани во статистички графикони и табели, исто така се критички анализирани и објективно толкувани преку нивно споредување со другите наоди во рамките на истите откритија од истражувањето и

¹⁰³ SPSS Statistics е софтверски пакет што се користи за агрегирана статистичка анализа.

прегледот на литературата, презентирани во првото поглавје. Покрај наодите од прегледот на литературата, секундарните податоци се вклучени и во анализата за поддршка или дискутирање на емпириските резултати од истражувањето.

За квалитативните податоци, анализата е обезбедена преку **анализа на содржина** и поконкретно преку методот на **транскрипција на податоците од интервју**. Податоците собрани од интервјуата се анализирани преку транскрипција на главните одговори, со организирање на кодирани делови од текстот. Со цел да се изврши анализа, транскрипцијата на податоците се врши со претворање на говорот во текст, од збор до збор. Во зависност од барањата на испитаникот, некои од имињата на испитаниците се анонимизирани, а други се наведени во анализата. Датумот и времето на интервјуто се наведени во анализата на податоците.

Длабинско, се користат два методи на транскрипција; првиот се однесува на *интелигентна буквална траскрипција/ 'intelligent verbatim transcription'*, што дозволуваше вклучување во анализата на скоро сите релевантни информации, но без ирелевантни филтери и со поправање на граматички грешки, недовршени реченици и долги пасуси. Покрај тоа, беше потребно да се користи таканаречениот *метод на уредна транскрипција / 'edited transcription method'*. Преку овој метод на транскрипција, само најзначајните и релевантни информации беа вклучени во анализата, ирелевантните реченици се изоставени.

Во рамките на квалитативните методи, за анализа на секундарни податоци, обезбедени се дополнителни методи на анализа и таа вклучува *анализа на документи*. Некои релевантни документи за социјална политика се анализирани со цел да се докажат главните реформи во сферата на социјалната политика. И повеќе од тоа, за да се изврши анализа, документите за политиките се комбинирани со податоци обезбедени преку преглед на литература и длабински интервјуа.

2.10 Етички прашања и ограничувања

Во рамките на ова истражување, етичките прашања во врска со учесниците се внимателно разгледани во сите чекори на подготовка на инструментите за истражување, теренската работа и анализата на податоци. Како што тврдат Фука и Манзору (Fouka & Mantzoru, 2011), етиката на истражувањето е важно прашање во секое истражување и тоа

бара од истражувачите да го заштитат достоинството на нивните учесници и да бидат внимателни при објавувањето на собраните информации. Во ова истражување, етичките прашања се решаваат следејќи ги таканаречените „правила за информирана согласност“ од т.н. „АРА“ стил.

Ова истражување посветува особено внимание на податоците користени во квалитативната студија. Сите испитаници првично биле контактирани и информирани за целите на истражувањето; очекуваното времетраење на интервјуто, типологија на анализа на податоци, итн. Дополнително, следејќи ги барањата на испитаниците, некои од учесниците се целосно, а други се делумно анонимизирани. Во некои се споменува само името на експертот, но не и институцијата. Во други се споменува името на институцијата, но името на интервјуируаниот е кодирано. Секој учесник беше уверен за правото да одбие да учествува и да се повлече од интервјуто откако ќе започне или да прескокне прашања што не се компатибилни со неговото/нејзиното поле на експертиза.

Што се однесува до квантитативниот дел, пред пополнување на прашалниците, беше побарана согласност од учесниците да учествуваат во истражувањето преку стандардизирано електронско писмо. Тие беа информирани за целта на истражувањето и им беше гарантирана доверливост, како и фактот дека одговорите на поставените прашања ќе се користат само во збирна форма.

Во двете студии (квалитативни и квантитативни) беа обезбедени различни канали како контактни информации, за натамошни прашања и етички дилеми на испитаниците и учесниците.

Како заклучок, во истражувањето особено внимание е посветено на анализата на податоците, која според етичка оптика се смета за „ахилова пета“, бидејќи постои постојан ризик да се интервенира при спроведување на истражување или спроведување анализа на податоци. Анализата на податоците и резултатите во оваа дисертација се претставени како целосно објективни. Иако имаше етички дилеми при спроведување на интервјуа за квалитативно истражување, честопати под влијание на специфично потекло на авторот, тие беа надминати преку стручни совети. Ова често се случува во квалитативни истражувања, како што тврди Чармаз (Charmaz, 2006), бидејќи и учесникот и истражувачот произведуваат податоци и знаење.

Што се однесува до ограничувањата на истражувањето, најдоминантните го вклучуваат следново:

о Едно од ограничувањата во однос на квантитативниот дел од истражувањето е поврзано со таканаречената „надворешна валидност“. Покрај добрата големина на примерокот и фактот дека измерените согледувања имаат индикативен карактер, тешко е да се генерализираат резултатите за целата популација врз основа на сегашниот релативно мал примерок. Поголем примерок ќе обезбеди посигурни резултати и повеќе статистички значајни наоди. Како и да е, првичните очекувања се однесуваа на поголем број групи на интерес и политички партии кои беа контактирани, но не сите одговорија позитивно и не учествуваа во истражувањето.

о Друга грижа е поврзана со ограничувањата на анкетата преку интернет, покрај нејзините значајни предности. Пополнувањето прашалник преку интернет им оневозможува на испитаниците да дадат дополнителни појаснувања во врска со содржината. И покрај тоа, имаше многу контакти преку е-пошта во тој поглед.

о Во однос на прашалникот применет со членови на политички партии, едно од ограничувањата во врска со внатрешната валидност се однесува на фактот дека не постои прифатен „лево-десно“ истражувачки инструмент. Повеќето од нив се прифатени земајќи го предвид политичкиот контекст, системот на политичките партии, итн. Покрај тоа, досега не е постигнат договор за избор на специфичен формат на одговор. Ова значи дека постои загриженост за валидноста на инструментот дизајниран за потребите на ова истражување, и покрај фактот што се покажа како валиден и сигурен во фазата на пилотирање.

о Во повеќето случаи тешко е да се разбере до кој степен членовите на политичките партии им ги доделуваат своите идеолошки преференции на нивните омилени партии. Во повеќето случаи, членовите на политичките партии не ги поврзуваат своите идеолошки преференции со политичката партија. Така, во поглавјето за анализа на податоците е широко аргументирано дека, во суштина, многу членови на политички партии покажуваат недостаток на знаење во врска со идеолошките припадности на таа партија.

о Поради фактот што политичките прашања го менуваат својот карактер со текот на времето, не се очекува ставот кон конкретни прашања да биде стабилен. Ова е сигнал дека емпириските податоци се лесно менливи во идните истражувања.

2.11 Заклучоци од проглавје II

(Методолошки прашања во проучувањето на перцепцијата на јавноста преку целни групи)

По претставувањето на некои од главните методолошки ограничувања во претходното потпоглавје, ова поглавје накратко ќе биде завршено со објаснување на вистинските методолошки прашања што најчесто се среќаваат при обидот да се анализираат перцепциите на јавноста преку групи на интерес и политички партии. Овие аргументи изгледаат дадени од субјективна аналитичка перспектива, сепак можат да останат типични ограничувања во слични истражувања во иднина, имајќи предвид дека темата е недоволно истражена.

Постојат две постојани грижи при мерење на перцепцијата на јавноста, преку насочени/ненасочени групи во таква тема, како идеологија и социјална политика. Почнувајќи со концептуализација на истражувањето - тешкотиите да се дефинираат варијаблите што се поврзуваат со социјалната политика, кои ги има во голем број поради интердисциплинарната природа на социјалната политика. Не можат да бидат вклучени сите, но во исто време повеќето од нив не можат да бидат исклучени за потребите за анализа. Дополнително, во фазата на концептуализација, тешко е да се избере или да се вклучи адекватна листа на домени на политики кои се релевантно значајни, и тие дополнително индуктивно на крајот произведуваат модел на социјална политика, иако тоа може да се однесува на општа претпоставка која не е целосно емпириски потврдена. Втората грижа се однесува на емпириското мерење на перцепциите, и тоа што тие вклучуваат многу прашања што се особено поврзани со методолошките аспекти: прво и најзначајно е недостатокот на постоечки валидни и сигурни тестови. Подготовката на адаптиран емпириски тест има свои ризици, иако двата од прашалниците првично беа тестирани за валидност и сигурност во пилот-фазата. По пилот-фазата, прашалниците беа ревидирани и дистрибуирани. Прашалникот што се применува со членовите на политичките партии претставува друга загриженост, поврзана со дефинирањето на скалата на мерење, бидејќи не постои договорена скала за мерење „лево -десно“. Како што се тврди од многу научници, „суштинското значење на димензијата *лево-десно* е традиционално поврзано со социо-економските расцепувања на еднаквоста (Lipset, 1954; 1960) и владината интервенција во економијата (Downs, 1957)“. На крајот, постојат

сериозни ограничувања во мерењето на идеолошките преференции почнувајќи од чиста политичка идеологија, и уште потешко што овие сфаќања доаѓаат од широк спектар на членови во политичка партија.

Уште потешко во ова истражување беше да се интегрираат резултатите од истражувањето во иста анализа на податоци поради разликите помеѓу двете групи. Затоа, во анализата на податоците некои податоци се претставени разделени, а некои се вкрстени со цел да се потенцираат разликите во перцепциите, но во исто време да се обезбедат конечни статистички податоци за да се има целокупно ниво на перцепција во однос на варијаблите што се мерат.

III. ПОГЛАВЈЕ III – АНАЛИЗА НА ПОДАТОЦИ И РЕЗУЛТАТИ

3.1 Вовед

Во ова поглавје се претставени и дискутирани најважните емпириски резултати обезбедени со квантитативни и квалитативни методи применети за собирање податоци. Поглавјето е поделено на два дела: во првиот е дадена квантитативна анализа за податоците собрани преку анкета, а во вториот дел од поглавјето е дадена квалитативна анализа спроведена за податоците собрани преку експертски интервјуа.

Поглавјето започнува со краток вовед на описни статистики во однос на демографските и социјалните карактеристики на примерокот во однос на квантитативната студија - анкета. Анализата за демографските податоци е поделена за секоја од двете групи што учествуваа во истражувањето, групите на интерес и политички партии. Во однос на квалитативната студија, демографските карактеристики на испитаниците кои учествуваа се анализирани во вториот дел од поглавјето - квалитативна анализа.

Анализата во однос на квантитативниот дел започнува со анализирање на распределбата на варијаблите во секоја од групите, членовите на групите на интерес и политичките партии. Покрај тоа, се обезбедува верификација на хипотезата, имајќи го предвид првичниот дизајн на целите на истражувањето, што значи дека тестирањето на хипотезите е обезбедено во групи за секоја од истражувачките цели. Врз основа на истражувачките цели, се поставуваат прашања и хипотези за истражување, а потоа се дава анализа на податоците за секоја поединечно. Конкретно, анализата, според првата цел, има тенденција да ги идентификува перцепциите во врска со односот помеѓу држава - пазар - семејство како три главни варијабли што ја дефинираат идеологијата на социјалната држава и ги идентификуваат преференците на групите. Потоа, врз основа на втората цел, анализата се концентрира на перцепции/преференци во специфични области на социјалната политика, односно образование, здравство, социјална заштита, вработување, пензии, во однос на финансирањето и администрацијата, итн. Покрај тоа, во зависност од истражувачката цел три, анализата се фокусира на податоци кои идентификуваат дали испитаниците од политичките партии имаат знаење за идеологијата на нивната политичка партија и дали овие идеолошки вредности влијаат врз нивните преференци во областа на социјалната политика. Квантитативната анализа завршува со истражување на улогата и значењето на активностите на групите на интерес во процесите

на креирање социјална политика, и на крајот идентификување на севкупните перцепции на групите на интерес и политичките партии во врска со приоритетите и импликациите на социјалната политика во иднина.

Од друга страна, покрај квантитативната анализа, во вториот дел од поглавјето е дадена квалитативната анализа. Имајќи предвид дека собраните податоци варираат од едно интервјуирано лице до друго (поради нивната професионална припадност) за анализа е користена транскрипцијата на податоците. Со користење на транскрипцијата на податоците, квалитативната анализа има тенденција да обезбеди значајни информации од различни експерти, во однос на домените на социјалната политика и да ги идентификува нивните идеолошки преференции за моделот на социјална политика во Северна Македонија.

Поглавјето завршува со давање резиме на севкупните емпириски резултати за да продолжи понатаму со поглавјето за дискусија.

3.2 КВАНТИТАТИВНА АНАЛИЗА

3.2.1 Социо-демографски карактеристики на примерокот

Имајќи предвид дека вкупниот примерок во квантитативната студија е поделен во две групи, тие се претставени делумно поделени и делумно вкрстени едни со други, со цел понатамошен развој на анализата на варијаблите во следните сесии на ова подглавје. Со анкета беа опфатени вкупно 360 испитаници, поделени во две групи: 226 од политичките партии и 134 испитаници од други групи на интерес. Треба да се нагласи дека учесниците од двете групи се од целата земја, што значи дека анкетата не е базирана на регион. Како што ќе се види подолу, во двете анкетирани групи постои доминација на опсегот на возраст од 35 до 44 години (видете табела 6 и табела 12). Дополнително, постои доминација на жени во однос на полот во двете групи (видете табела 7 и табела 13). Како и да е, јазот не е голем во однос на возраста на испитаниците и може да се заклучи дека стратификацијата на примерокот е доста инклузивна. Само, во однос на полот, разликата е поголема во случајот на групи на интереси и таквиот резултат се анализира понатаму преку хипотези.

Понатаму, во однос на етничката припадност, во ова истражување застапени се сите официјално признати етнички заедници во контекст на земјата, со доминација на Македонците и Албанците (видете табела 8 и табела 14). Помалку учесници беа од влашката, турската и ромската етничка заедница. Еден од најважните податоци за целите на истражувањето се однесува на образовните и работните аспекти. Во тој поглед, беше импресивно да се открие дека нивото на образование во двете групи е доста високо. Имено, во групите на интерес има приближно 47,76% испитаници со завршени магистерски и докторски студии. Тоа помогна да се обезбедат точни податоци во сите ставки на прашалникот (видете табела 9). Кога станува збор за работниот статус од двете групи, мнозинството испитаници имаат редовен работен статус како вработени со полно работно време (видете табела 10 и табела 16). Во однос на типологијата на групи на интерес, повеќето испитаници се од граѓанскиот сектор (видете табела 11) и во однос на политичките партии, повеќето од испитаниците се од СДСМ со мала разлика со испитаниците од ВМРО-ДПМНЕ, и така натаму (видете табела 17). Вреди да се истакне

дека имаше учесници од сите политички партии вклучени во анализата (како претежно доминантни во политичката арена).

Што се однесува до групите на интерес, испитаниците дополнително одговориле во однос на нивната организација и позиција во организацијата/институцијата и резултирало дека тие имаат различни професионални позиции (како директор, менаџер на проект, основач, координатор, советник, социјален работник, психолог, член на одбор, проектен офицер, извршен директор, претседател, потпретседател, истражувач, итн.). Еден од најзначајните податоци се однесува на фактот дека учесниците беа од различни градови и од различни здруженија (вклучувајќи ги и сите типологии на групи на интерес кои работат во земјата). Од политичките партии, во однос на позициите во рамките на политичката партија, повеќето одговори беа дека се едноставни членови или симпатизери, член на општинскиот комитет, член на форумот за жени, член на форумот за млади, член на централен комитет, секретар, претседател и потпретседател на партијата. Мнозинството има од 1 до 10 години активизам во рамките на политичката партија (приближно 61,49%). Најзначајните описни статистики се претставени во следното подглавје, кои подоцна се користат во тестирањето на повеќето хипотези.

3.2.1.1 Групи на интерес

По собирањето и разработката на податоците, дадени се описни статистики за демографските и социјалните карактеристики на избраниот примерок. Во овој примерок беа анкетирани 134 испитаници, со различни социјални и статусни карактеристики. Табела 6 и графикон 1 ги наведуваат нумеричките и процентуалните фреквенции на засегнатите страни според нивната возрасна група.

Табела 6. Испитаници по возраст (групи на интерес)

	фреквенциј а	процент	валиден процент ¹⁰⁴	кумулативен процент
	18-24	4	3.0	3.0
Валид ни	25-34	35	26.1	29.1
	35-44	51	38.1	67.2
	45-54	29	21.6	88.8

¹⁰⁴ Валидниот процент го означува процентот на случаи обработени со оваа статистичка операција.

55-64	10	7.5	7.5	96.3
65+	5	3.7	3.7	100.0
Вкупно	134	100.0	100.0	

Графикон 1. Испитаници по возраст

Според овие фреквенции, 38% од примерокот припаѓа на возрастната група од 35 до 44 години, 26% припаѓа на возрастната група од 25 години, и 21% на возрастната група од 45 до 54 години. Според полот, табелата 7 открива доминација на женскиот пол со застапеност од 65,7%, наспроти 34,3% од машката застапеност. Како што се гледа, постои значително несовпаѓање во овој сегмент, а за поголема објективност, во следните делови се анализирани потенцијални статистички разлики во ставовите според полот на испитаникот.

Табела 7. Испитаници по пол (групи на интерес)

	фреквенциј	процент	валиден	кумулативен
	а		процент	процент
Валидни	женски	88	65.7	65.7
	машки	46	34.3	100.0
	Вкупно	134	100.0	100.0

Табела 8 и графикон 2 ги прикажуваат фреквенциите на испитаниците според нивната националност и произлегува дека Македонците и Албанците се доминантни во споредба со другите етнички заедници (Турци, Срби, Бошњаци, Роми и Власи) кои се застапени во незначителни фреквенции во анкетата.

Табела 8. Испитаници по етничка припадност (групи на интерес)

	Фреквенција	процент	валиден процент	кумулятивен процент	
Македонци	64	47.8	47.8	47.8	
Албанци	51	38.1	38.1	85.8	
Турци	4	3.0	3.0	88.8	
Валидни	Роми	9	6.7	6.7	95.5
	Власи	1	.7	.7	96.3
	Срби	2	1.5	1.5	97.8
	Бошњаци	3	2.2	2.2	100.0
Вкупно	134	100.0	100.0		

Со оглед на значајното несовпаѓање помеѓу помалку застапените етнички групи споменати погоре и застапеноста на Македонците и Албанците, за релевантноста на научните истражувања и нивната политичка важност во Република Македонија, од витално значење е да се обезбеди детална анализа на статистичките разлики во нивните ставови врз основа на нивната етничка припадност.

Графикон 2. Испитаници по етничка припадност (групи на интерес)

Следуваат фреквенциите на испитаниците според нивниот степен на образование и излегува дека доминираат фреквенциите на испитаници со високо образование (43,3%) и магистер или доктор на науки (47,8%) во споредба со испитаниците со пониско образовно ниво. Ова е интересна, и не толку вообичаена фреквенција за населението во Северна Македонија, каде сè уште има двоцифрен коефициент во однос на невработеноста и сиромаштијата, и покрај нивото на образование.

Дополнителни податоци во тој поглед, според податоците на Државниот завод за статистика, покажуваат дека 174 лица се стекнале со титулата „доктор на науки“ во 2020 година, што е намалување за 14,7% во споредба со 2019 година, но она што е уште позначајно за студијата е дека повеќето од овие докторати се од областа на општествените науки.

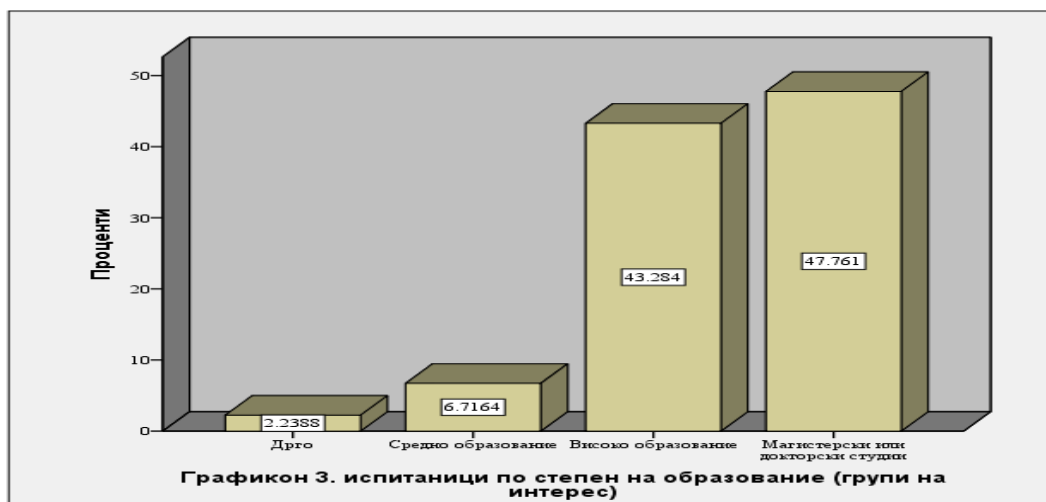
Друг детаљ е фактот дека 56,9% од новите доктори на науки се жени¹⁰⁵. Тоа би било објаснување за резултатот што произлезе од анкетата спроведена во врска со оваа дисертација, и покрај бројот на учесници.

Табела 9. Испитаници по степен на образование (групи на интерес)

	фреквенциј а	процент	валиден процент	кумулятивен процент
друго	3	2.2	2.2	2.2
Средно образование	9	6.7	6.7	9.0
Високо образование	58	43.3	43.3	52.2
Магистерски или докторски студии	64	47.8	47.8	100.0
Вкупно	134	100.0	100.0	

¹⁰⁵ За повеќе, видете: State Statistical Office of North Macedonia, *Doctors of science 2020*, податоците се ажурирани во март 2021, достапно на: https://www.stat.gov.mk/pdf/2021/2.1.21.08_mk.pdf, (пристапено, април 2021).

Графикон 3. Испитаници по степен на образование (групи на интерес)

Дополнително, во однос на работниот статус, фреквенцијата претставена во табела 10 го покажува статусот на вработување на испитаниците од групите на интерес, при што излегува дека близу 77% од нив се во редовен работен однос во споредба со другите статуси со незначителни фреквенции. Други податоци од други студии покажаа дека во граѓанскиот сектор има значителен број волонтери. Дел од ова истражување главно беа вработени со полно работно време, со скратено работно време и соработници. Само 3,7% од испитаниците се изјасниле како волонтери.

Табела 10. Испитаници по работен статус (групи на интерес)

	фреквенциј а	процент	валиден процент	кумулятивен процент
Друго	9	6.7	6.7	6.7
Вработени со полно работно време	103	76.9	76.9	83.6
Вработени со скратено работно време	7	5.2	5.2	88.8
Волонтер	5	3.7	3.7	92.5
Соработник	10	7.5	7.5	100.0
Вкупно	134	100.0	100.0	

Графикон 4. Испитаници по работен статус (групи на интерес)

Табела 11 и графикон 5 ги откриваат фреквенциите на испитаниците врз основа на нивната групна припадност. Врз основа на методологијата на студијата, избирани беа испитаници кои имаат информации/знаења во врска со социјалните политики и прашања за владата и јавната сфера.

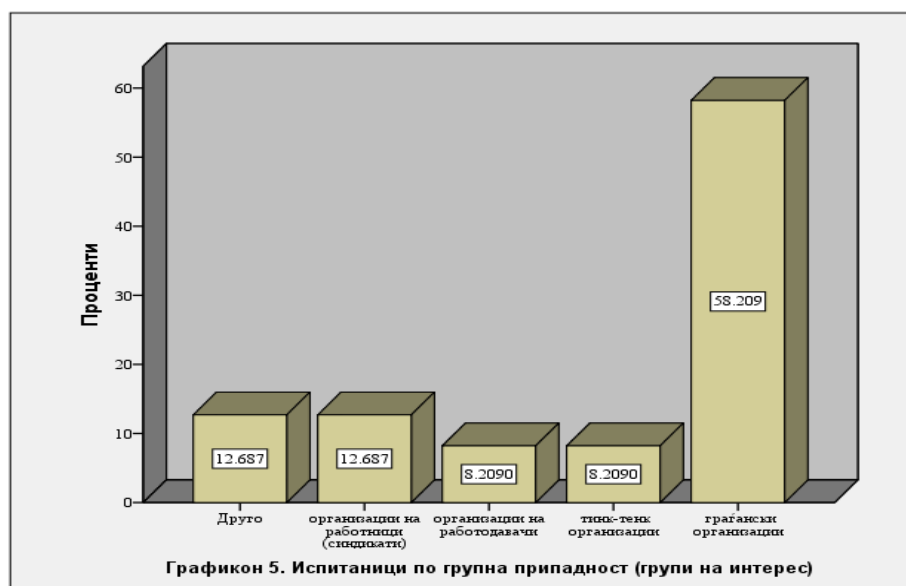
Имено, испитаници од големите групи на интерес се од невладини организации, синдикати, тинк тенк организации и други. Првите (граѓански организации) заземаат 58,2% од примерокот, проследено со околу 13% синдикати и организации на работодавачи, и тинк тенк организации со околу 8%. Овој резултат, иако има индикативен карактер поради големината на примерокот, е во согласност со другите резултати што покажуваат дека групите на интерес од граѓанскиот сектор се дел од повеќето групи на интерес во контекст на земјата. На пример, според Цекиќ (Cekik, 2015), компаративна студија покажаа дека во Северна Македонија, слично како Црна Гора и Србија, во групи на интерес доминираат граѓански здруженија/невладини организации¹⁰⁶.

¹⁰⁶ За повеќе, видете: Cekik, A. (2015). *Lobbying by Interest Groups in Macedonia, Montenegro and Serbia: Findings from a Survey of Associations*, A postdoctoral project, Erasmus Mundus, стр. 2.

Табела 11. Испитаници по групна припадност (групи на интерес)

	Фреквенци ја	процент	валиден процент	кумулативен процент
Други	17	12.7	12.7	12.7
Организации на работници (Синдикати)	17	12.7	12.7	25.4
Организации на работодавачи	11	8.2	8.2	33.6
Тинк-тенк организации	11	8.2	8.2	41.8
Граѓански организации	78	58.2	58.2	100.0
Вкупно	134	100.0	100.0	

Графикон 5. Испитаници по групна припадност (групи на интерес)

3.2.1.2 Политички партии

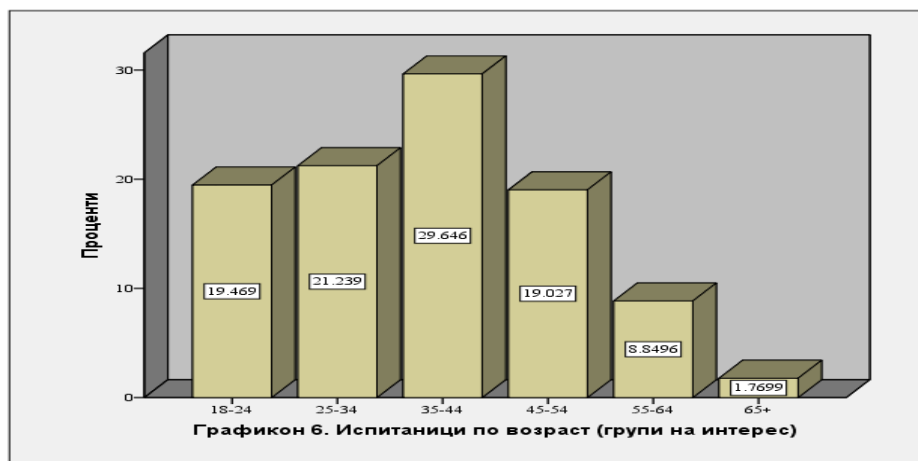
Како што беше наведено во методолошкиот дел, членовите на политичките партии како „не чисти“ групи на интерес, исто така беа предвидени во анкетата. Учествуваа 226 испитаници од најголемите политички партии. Така, табела 12 ги поставува фреквенциите на испитаниците според нивната возраст, каде 29% припаѓаат на возрасната група од 35 до 44 години, проследена со значајни податоци од 21,2% кои припаѓаат на возрасната група од 25 до 34 години, што покажува дека младите луѓе се исто така високо вклучени во

активностите на политичките партии. Како и да е, другите податоци покажуваат дека бројот на млади луѓе како политички претставници останува многу мал и дека младинското политичко учество во реалноста е како едноставни гласачи¹⁰⁷.

Табела 12. Испитаници по возраст (политички партии)

	фреквенција	процент	валиден процент	кумулативен процент
18-24	44	19.5	19.5	19.5
25-34	48	21.2	21.2	40.7
35-44	67	29.6	29.6	70.4
Валидни	43	19.0	19.0	89.4
и	55-64	20	8.8	98.2
	65+	4	1.8	100.0
Вкупно	226	100.0	100.0	

Графикон 6. Испитаници по возраст (политички партии)

Исто како и кај испитаниците од групите на интерес, резултатите овде покажуваат дека повторно има доминација на испитаници од женски пол (58,4%) во споредба со машки испитаници (41,6), и покрај фактот дека разликата не е многу голема. Во суштина, и покрај позитивните податоци што покажуваат многу добри нивоа на учество на жените во

¹⁰⁷ Во моментот, во избраните членови на Собранието (2020-2024) од 120 претставници, 4 се помлади од 30 години. За повеќе, видете: Youthwiki, European Commission, *Youth policy in the Republic of North Macedonia*, достапно на: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/republic-of-north-macedonia/overview>, (пристапено, јуни 2021).

многу политички партии поради посветеноста на политичките партии во однос на агендата за родова еднаквост (вклучување на жените за исполнување на барањата за родови квоти), бројот на жени во Собранието и во клучните јавните функции остануваат многу ниски¹⁰⁸.

Табела 13. Испитаници по пол (политички партии)

		фреквенциј а	процент	валиден процент	кумулятивен процент
Валид ни	женски	132	58.4	58.4	58.4
	машки	94	41.6	41.6	100.0
	Вкупно	226	100.0	100.0	

Табела 14 и графикон 7 ги прикажуваат фреквенциите на испитаниците според нивната етничка припадност и податоците покажуваат доминација на Македонците (50,9%) и Албанците (43,8%) во споредба со другите етникуми (Турци, Срби, Срби, Роми и Власи). Со оглед на големото несовпаѓање меѓу етничките групи, што е нормално за мултиетничка земја како Северна Македонија, од научна важност е да се обезбеди детална анализа на статистичките разлики во нивните ставови врз основа на нивната етничка припадност. Се разбира, од методолошки аспект фокусот е првенствено ставен на идеологијата на политичката партија и ги мери ставовите на членовите на политичката партија во однос на социјалните прашања.

Табела 14. Испитаници по етничка припадност (политички партии)

		Фреквенци ја	процент	валиден процент	кумулятивен процент
Валид ни	Македонци	115	50.9	50.9	50.9
	Албанци	99	43.8	43.8	94.7
	Турци	4	1.8	1.8	96.5

¹⁰⁸ Во моментот има 39% пратенички во Собранието. Ова значи дека, 47 од 120 места во Собранието ги држат жени. За повеќе, видете: Gender quotas database, Institute for Democracy and Electoral Assistance, достапно на: <https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas/country-view/207/35>.

Роми	1	.4	.4	96.9
Власи	3	1.3	1.3	98.2
Срби	3	1.3	1.3	99.6
Бошњаци	1	.4	.4	100.0
Вкупно	226	100.0	100.0	

Графикон 7. Испитаници по етничка припадност (политички партии)

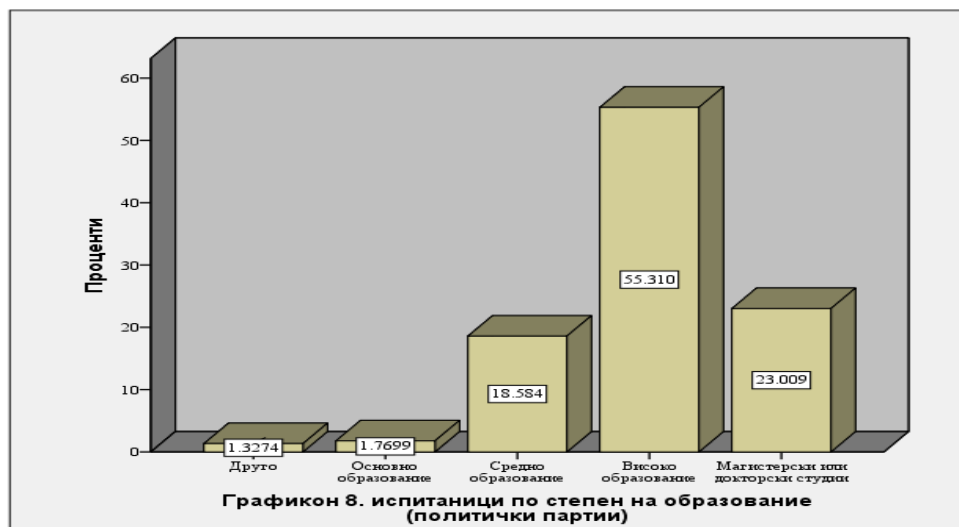
Следат фреквенции на испитаниците според нивниот степен на образование и излегува дека доминираат фреквенциите на испитаници со високо образование (55,3%) и магистер или доктор на науки (23%) во споредба со оние со пониско образование (18,6%) или други со незначајна фреквенција. Се надеваме дека резултатите од истражувањето ќе бидат објективни со грешка во пресметката во рамките на потребните научни граници и стандарди, како што беше дефинирано со методолошките цели.

Табела 15. Испитаници по степен на образование (политички партии)

	фреквенциј а	процент	валиден процент	кумулативен процент
друго	3	1.3	1.3	1.3
Основно образование	4	1.8	1.8	3.1
Средно образование	42	18.6	18.6	21.7

Високо образование	125	55.3	55.3	77.0
Магистерски или докторски студии	52	23.0	23.0	100.0
Вкупно	226	100.0	100.0	

Графикон 8. Испитаници по степен на образование (политички партии)

Табела 16 открива уште поинтересна фреквенција. Според работниот статус на анкетираниите испитаници, членови на партија, 71% од испитаниците од политичките партии имаат работа со полно работно време, во споредба со другите статуси со незначителни фреквенции.

Табела 16.. Испитаници по работен статус (политички партии)

	фреквенциј а	процент	валиден процент	кумулятивен процент
Друго	32	14.2	14.2	14.2
Вработен со полно работно време	160	70.8	70.8	85.0
Валидни Вработен со скратено работно време	9	4.0	4.0	88.9
Волонтер	13	5.8	5.8	94.7

Соработник	12	5.3	5.3	100.0
Вкупно	226	100.0	100.0	

Графикон 9. Испитаници по работен статус (политички партии)

Со оглед на тоа што научната методологија презентира хипотези засновани на идеологијата на партијата, субјектите од втората група, членови на партијата, беа замолени јасно да наведат на која политичка партија ѝ припаѓаат, со тоа што претходно дадоа слика за идеологијата на секоја политичка партија, (од внимателно разгледување на нивните официјални платформи, програми и слични документи).

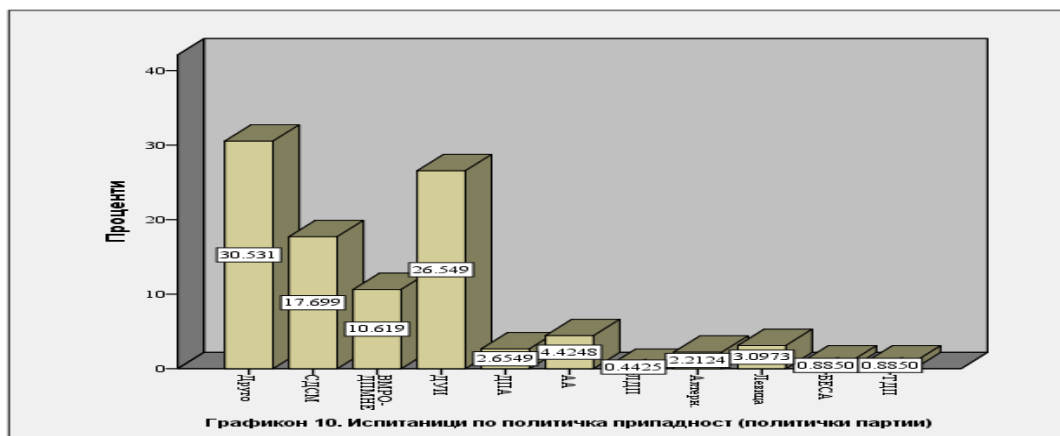
Табела 17. Испитаници по политичка припадност (политички партии)

	фреквенциј а	процент	валиден процент	кумулативен процент	
Други	69	30.5	30.5	30.5	
СДСМ	40	17.7	17.7	48.2	
Валид ни	ВМРО-ДПМНЕ	24	10.6	10.6	58.8
	ДУИ	60	26.5	26.5	85.4
	ДПА	6	2.7	2.7	88.1
	АА	10	4.4	4.4	92.5
	ЛДП	1	.4	.4	92.9

Алтернатива	5	2.2	2.2	95.1
Левица	7	3.1	3.1	98.2
БЕСА	2	.9	.9	99.1
ТДП	2	.9	.9	100.0
Вкупно	226	100.0	100.0	

Во табела 17 се забележува пропорционалност на испитаниците, многу слична со онаа на последните парламентарни избори, гаранција дека претстојните резултати ќе бидат инклузивни, објективни и сигурни, поради фактот што сите протагонистички политички партии учествуваа во истражувањето.

Графикон 10. Испитаници по политичка припадност (политички партии)

Фреквенциите претставени на табела 18 покажуваат дека мнозинството од испитаниците се декларираат како едноставни членови на партијата (во опцијата *друго*, најчести одговори беа: *едноставен член на политичката партија* и *симпатизер*¹⁰⁹). Дополнително, резултатите во овој дел покажуваат дека другите членови на овие политички партии претставуваат различни структури во партијата, како што беше случајот со Форумот на жени, Форумот на млади, итн. Покрај тоа, учествуваа претставници од централните и општинските комитети и членовите на раководството. Фреквенциите на табелата 18 ја прикажуваат секоја од категориите.

¹⁰⁹ Според речникот на Колинс, *симпатизери* на една организација или кауза се луѓето што ја одобруваат и ја поддржуваат.

Табела 18. Испитаници по нивната позиција во партијата (политички партии)

	фреквенциј а	процент	валиден процент	кумулятивен процент
Друго	99	43.8	44.0	44.0
Лидерство (претседател/ потпретседатели)	7	3.1	3.1	47.1
Секретар	5	2.2	2.2	49.3
Член на извршен комитет	6	2.7	2.7	52.0
Член на централен комитет	17	7.5	7.6	59.6
Член на општински комитет	20	8.8	8.9	68.4
Член на централно тело	4	1.8	1.8	70.2
Член на локално тело	16	7.1	7.1	77.3
Член на форум на млади	18	8.0	8.0	85.3
Член на форум на жени	33	14.6	14.7	100.0
Вкупно	225	99.6	100.0	
Mi. System	1	.4		
Вкупно	226	100.0		

Табела 19 ги претставува фреквенциите поврзани со разбирањето на идеологијата на секоја политичка партија од страна на членовите врз основа на нивната должина на активност во политичката партија. Забележливо е дека мнозинството од испитаниците имаат околу 1 до 10 години активизам во рамките на политичката партија и се претпоставува дека имаат доволно информации за повеќето доминантни идеолошки вредности на нивната партија. И покрај тоа, дополнителните резултати ќе го покажат спротивното, дека во суштина членовите на политичките партии немаат доволно информации во тој поглед, особено прашани за одредени идеолошки вредности (поврзани со социјални прашања од интерес на ова истражување). Следната табела 19 и графикон 11 даваат илустрација на погоре дискутираните резултати:

Табела 19. Испитаници по период на активизам во партијата (политички партии)

	фреквенциј а	процент	валиден процент	кумулятивен процент
Валидни друго	77	34.1	34.2	34.2
Валидни 1-10	91	40.3	40.4	74.7

10-20	36	15.9	16.0	90.7
21+	21	9.3	9.3	100.0
Вкупно	225	99.6	100.0	

Графикон 11. Испитаници по период на активизам во политичка партија

3.2.2 Дистрибуција на варијабли

3.2.2.1 Генерални перцепции

По собирањето и обработката на податоците во матрица на податоци во т.н. SPSS програма, собирање во скалата на поени на Ликерт за согледаната улога на државата, пазарот и семејството кон петте главни домени на социјалната политика (образование, здравство, социјална заштита, пензии и вработување), следи анализата. Прво, важно е да се добие варијаблата на перцепција или ставови на субјектите за идеологијата на социјалната државата, од сите 360 испитаници, поделени во две групи, групи на интерес и членовите на политички партии (табела 20).

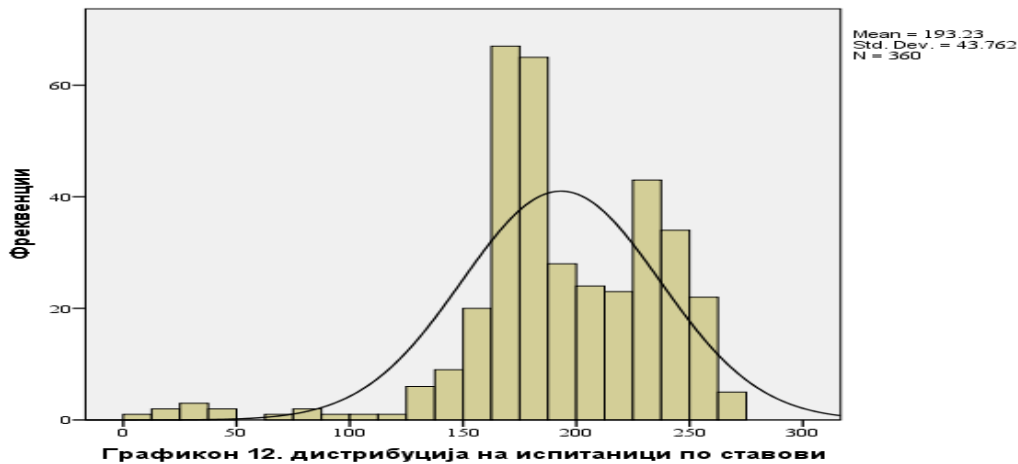
Табела 20. Описна статистика на ставови

N	Valid	360
	Missing	0
Mean		193.23

Median	187.00
Mode	165 ^a
Std. Deviation	43.762
Minimum	2
Maximum	274

а. Постојат повеќе модалитети. Прикажана е најмалата вредност

Графикон 12. Дистрибуција на испитаници по ставови

Анализирајќи го рангирањето на „mean“ (193,23), „median“(187) и „mode“(165) се забележува дека вредностите не се приближни и се засноваат на статистички стандарди. Со такво рангирање откриваме дека распределбата на променливата за која станува збор, односно перцепцијата на предметите за „идеологијата на државата“ воопшто не се од типот на нормална распределба. Со други зборови, потврдуваме дека имаме позитивна асиметрична распределба и според рангирањето во методологијата на истражувањето, се забележува силна предност за левичарските идеолошки карактеристики. За научна сигурност, и за да се потврди овој наод, се користи непараметрискиот Колмогоров-Смирнов тест, даден во табела 21.

Табела 21. Тест на нормалност

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	Df	Sig.	Statistic	Df	Sig.
General Attitude	.112	360	.000	.905	360	.000

a. Lilliefors Significance Correction

Значи, за константа .112 со $df = 360$ резултатот е $sig = .000$ ($p < 0.01$). Со други зборови, може да се потврди дека нултата хипотеза е претставена според статистичкиот стандард. Со $p < 0.05$ можеме да ја отфрлиме нултата хипотеза и да заклучиме дека процентот на отстапување не следи нормална распределба кај целата популација. Така, можеме да заклучиме дека варијаблата не следи нормална распределба кај популацијата, што потврдува дека целната популација има различни перцепции за исти варијабли и исти ставки. Во однос на методологијата, овој вид на распределба на варијаблата најчесто се среќава поради големината и хетерогеноста на населението.

3.2.2.2 Ставови на членовите на групите на интерес

По заедничката анализа на општа перцепција за двете групи во истражувањето, следи анализата на перцепцијата на варијаблата за секоја група посебно, почнувајќи од групите на интерес, а потоа и од политичките партии. Оваа анализа е дадена одделно поради првичните претпоставки и резултати од фазата на пилотирање, од кои произлезе дека групите на интерес, во споредба со политичките партии, можат да дадат поточни информации во врска со варијаблите што се испитуваат.

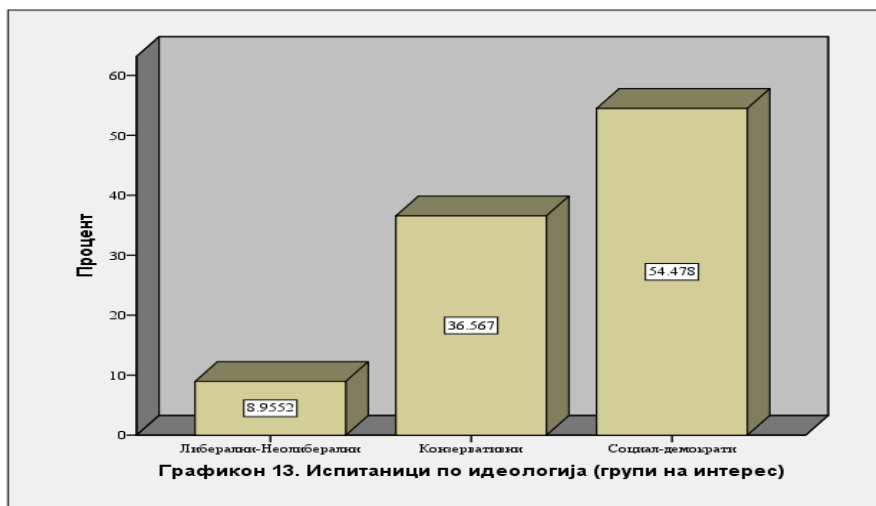
Врз основа на скалите на Ликерт кои се однесуваат на категоризацијата претставена во методолошкиот дел за категориите на социјални идеологии, вредностите се движат од десно (либерално - неолиберално) и од центарот (конзервативно) кон лево (социјалдемократски), обезбедувајќи фреквенции на идеолошки категории претставени во табела 22 и илустрирани на графикон 13. Овие резултати покажуваат акумулирани ставови на групите на интерес во целокупните ставки од прашалникот, кои тестираат одредени идеолошки вредности во претпоставените социјални режими. Се разбира, како што беше претходно нагласено, овие резултати имаат индикативен карактер. Како и да е, во случај на групите на интерес, во споредба со политичките партии, резултатите се доста значајни поради фактот што многу од испитаниците почесто се среќаваат со такви теми. Некои од нив работат и во давање на социјални услуги и поседуваат соодветни информации.

Табела 22. Идеологија по ставовите на групите на интерес

Фреквенци ја	процент	валиден процент	кумулятивен процент
-----------------	---------	--------------------	------------------------

Либерални-неолиберални	12	9.0	9.0	9.0
Конзервативни	49	36.6	36.6	45.5
Социјал-демократски	73	54.5	54.5	100.0
Вкупно	134	100.0	100.0	

Графикон 13. Испитаници по идеологија (групи на интерес)

Според табела 22 и графикон 13, резултатите покажуваат дека скоро 55% од испитаниците од групите на интерес претпочитаат социјалдемократски режим (предефинирани во точките со истакнување на улогата на државата како централна). Потоа, скоро 37% го претпочитаат конзервативниот модел (со ставки што ја истакнуваат улогата на семејството како централна) и близу 9% се согласуваат дека либералниот модел на социјална идеологија (истакнувајќи ја улогата на пазарот како централна) би се вклопил или е пожелен за контекст на земјата. Во делот на тестирање на хипотезите, дадени се подетални резултати во однос на тоа кои идеолошки вредности и во кои конкретни домени се распоредени овие идеолошки преференци.

3.2.2.3 Ставови на членови на политички партии

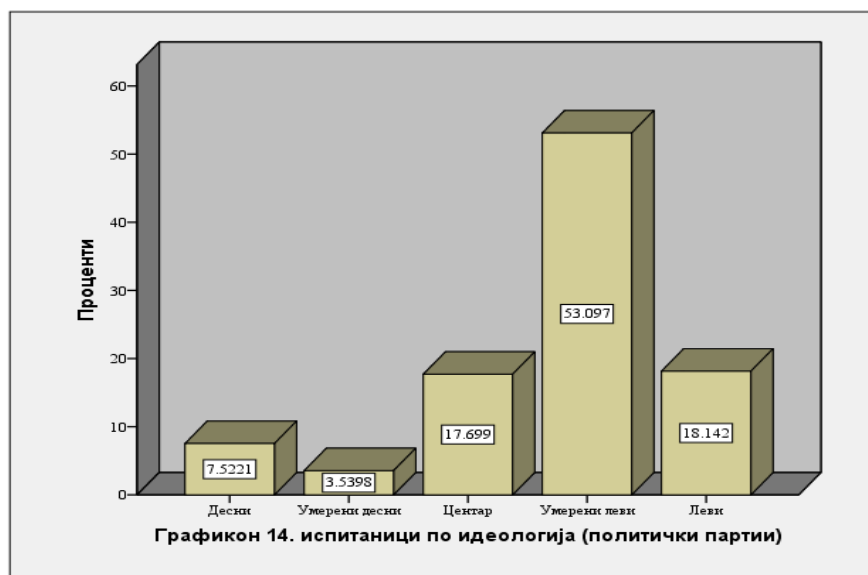
Следуваат резултатите од втората група анкетирани, односно членови на политички партии. Како што веќе беше објаснето во поглавјето за методологија, за политичките партии, ставовите на испитаниците во однос на идеолошките преференции на социјалната политика се мерат поинаку - врз основа на идеолошкиот спектар „лево-десно“. Според

категоризацијата претставена во методолошкиот дел, категориите на идеолошки преференци се следниве: поместување од десно (десно и умерено десно), од центарот (центар), кон лево (умерено лево и лево). Фреквенциите во врска со идеолошките преференци за членовите на политичките партии се прикажани во табела 23, а потоа илустрирани во графикон 14.

Табела 23. . Идеологија по ставовите на членовите на политичките партии

	Фреквенција	процент	валиден процент	кумулативен процент
Право	17	7.5	7.5	7.5
Умерено десно	8	3.5	3.5	11.1
Централно	40	17.7	17.7	28.8
Умерено лево	120	53.1	53.1	81.9
Лево	41	18.1	18.1	100.0
Вкупно	226	100.0	100.0	

Графикон 14. Испитаници по идеологија (политички партии)

Според презентираните фреквенции, резултира дека мнозинството испитаници во однос на социјалните политики спаѓаат во идеологијата на умерено лево (53%) и лево

(18,2%), наспроти 17,7% со идеологијата на центар и блиску до 11% со идеологија на десница. Важно е да се нагласи дека објаснувањето за овие политички идеологии е дадено во поглавјето за преглед на литература. Тука, анализата се фокусира на идеолошките преференци што членовите на политичките партии ги имаат само во однос на социјалните прашања. Накратко, како што покажуваат другите резултати (табела 26) членовите на политичките партии, и покрај идеологијата на партијата, симпатизираат или претпочитаат општа левичарска политика и ја гледаат улогата на Владата како централна. За разлика од десничарските политики, кои веруваат дека улогата на владите треба да биде минимална, левичарските верувања, од друга страна, веруваат дека на општеството најдобро му се служи со проширена улога на Владата. Научниците веруваат дека проширената улога на владите во левичарските верувања, има за цел поголема социјална сигурност за општеството, јавно образование, универзална здравствена заштита, итн.

Треба да се нагласи дека овие преференци јасно покажуваат дека членовите на политичките партии и покрај идеологијата на нивната партија, имаат генерално позитивни ставови во врска со левите идеолошки вредности и идејата за социјалната држава - како идеја за државен интервенционизам со цел да се обезбеди социјална кохезија, социјална правда, итн. Слично на тоа, Христова (2011) откри дека мнозинството граѓани се приклучуваат на вредностите на левицата и поддржуваат државен интервенционизам и социјална држава (70%) и, истовремено, вредности на конзервативизам (80%)¹¹⁰. Во оваа дисертација, сите емпириски резултати детално прикажани за секоја политичка партија, покажуваат дека во суштина, членовите на десничарските политички партии ги поддржуваат левичарските идеолошки вредности, и обратно. Дури и во однос на социјалните политики, многу често идеолошки десничарските политички партии дејствуваа посочијално, а левичарски политички партии, спротивно. На пример, во случајот со СДСМ кој е наследник на комунистичката партија и тврди дека е социјалдемократски, влијателното бизнис лоби во СДСМ ја помести партијата во

¹¹⁰ За повеќе, видете: Trajkovski, I. (2012). *Hristova, Lidija and Collaborators, Political Identities in the Republic of Macedonia, 2011*. A book review. *Journal of Social Science Education*, Volume 12, number, стр. 82 – 83. Достапно на: <https://repository.ukim.mk/bitstream/20.500.12188/6590/1/Political%20identities%20in%20the%20Republic%20of%20Macedonia%20Book%20Review.pdf>, (пристапено, јуни 2021).

неолиберална насока¹¹¹. Затоа, постои очигледен недостаток на знаење во врска со идеологијата на нивната политичка партија. Ова се тестира понатаму преку специфични хипотези.

3.2.3 Тестирање и интерпретација на хипотези

Конечните статистички податоци за толкување на хипотезите се претставени со рангирање на самите цели на истражувањето и тоа се::

1. Идентификување перцепциите во врска со односот помеѓу држава - пазар - семејство како три главни варијабли што ја дефинираат идеологијата на социјалната држава;
2. Идентификување перцепции/идеолошки преференци во специфични домени на социјалната политика;
3. Идентификување дали испитаниците од политичките партии поседуваат знаење за идеологијата на нивната политичка партија и дали овие идеолошки вредности влијаат врз нивните преференци во областа на социјалната политика;
4. Истражување на улогата и значењето на групите на интерес во процесите на креирање социјална политика;
5. Идентификување целокупни перцепции на групите на интерес и политичките партии во врска со приоритетите на социјалните политики и идните импликации.

3.2.3.1 Интерпретација на хипотези според цел 1

Цел 1: Идентификување на перцепциите во врска со односот помеѓу држава - пазар - семејство како три главни варијабли што ја дефинираат идеологијата на социјалната држава.

Истражувачко прашање 1: *Кои се перцепциите на групите на интерес и политичките партии во однос на улогата на државата, пазарот и семејството?*

 X1: Членовите на групите на интерес имаат различни перцепции од политичките партии во однос на целокупната улога на државата, пазарот и семејството, и тие

¹¹¹ Повеќе за овој аргумент, видете: Bornarova, S. (2011). *Development of the Social Protection System in Post-Communist Macedonia: Social Policy-Making and Political Processes*. In Stambolieva, M., & Dehnert, S. (Eds.), *Welfare States in Transition, 20 Years After the Yugoslav Welfare Model*. (pp. 135 – 165). Skopje: Friedrich Ebert Foundation, Sofia, Bulgaria, стр. 138.

претпочитаат социјалдемократски модел на социјална политика во однос на идеолошките вредности.

Според семантичката содржина на хипотеза 1, следи толкувањето на конечни статистички анализи, преку разликата во значење (t-test), поделена во две главни целни групи (групи на интерес и политички партии).

Табела 24. T-test за перцепциите во однос на државата, пазарот и семејството

	Испитаници	N	Mean	Std. Devia.	Std. Error M.
Држава	Групи на интерес	134	12.55	1.846	.159
	Политички партии	226	14.82	3.214	.214
Пазар	Групи на интерес	134	11.95	2.219	.192
	Политички партии	224	10.35	2.236	.149
Семејство	Групи на интерес	134	10.68	2.256	.195
	Политички партии	221	15.90	3.075	.207

Четвртата колона во табела 24 ги претставува нумеричките просеци на перцепција за улогата на владата, пазарот и семејството за двете групи на испитаници. Резултатите се:

- 1- За улогата на владата, за групите на интерес = 12,55 и за политичките партии = 14,82
- 2- За улогата на пазарот, за групите на интерес = 11.95.55 и за политичките партии = 10.35,
- 3- За улогата на семејството, за групите на интерес = 10.68 и за политичките партии = 15.90.

Табела 25. Значење на T-test за перцепциите во однос на државата, пазарот, и семејството – Тест на независни примероци

t-test за еднаквост во значењата						
T	Df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper

Држава	-7.464	358	.000	-2.266	.304	-2.863	-1.669
	-8.498	357.69	.000	-2.266	.267	-2.791	-1.742
Пазар	6.570	356	.000	1.600	.243	1.121	2.078
	6.582	281.69	.000	1.600	.243	1.121	2.078
Семејство	-17.047	353	.000	-5.217	.306	-5.819	-4.615
	-18.354	340.31	.000	-5.217	.284	-5.776	-4.658

Четвртата колона во табела 25 ги прикажува разликите во значењата и според нив со статистичка $\text{sig} = .000$ ($p < 0,01$) односно статистички значајност за 99% од примероците, постои значителна разлика во перцепцијата на идеологијата за улогата на државата, пазарот и семејството во зависност од анкетираната група.

Така, кога беа прашани за улогата на Владата, политичките партии изразуваат левичарска тенденција (14,82) во споредба со групите на интерес (12,55), што значи дека тие повеќе ја легитимираат државната интервенција. На прашањето за улогата на пазарот, членовите на групите на интерес изразуваат и имаат тенденција да бидат повеќе ориентирани кон пазарот (11,95), во споредба со политичките партии (10,35). Овој резултат се објаснува со фактот дека мнозинството испитаници се од профитниот и непрофитниот сектор и се чини дека се повеќе ориентирани кон резидуална благосостојба. Последно, но не и најмалку важно, кога беа прашани за улогата на семејството, политичките партии имаат тенденција да бидат повеќе ориентирани кон левичарските вредности, во споредба со групите на интереси (просеците за групите на интерес = 10,68 и за политичките партии = 15,90). Во суштина, овие резултати покажуваат тенденција на испитаниците да бараат зголемена улога на владите во обезбедувањето социјални провизии (во однос на специфични ставки - истакнати како основни социјални права во прашалниците). И двете групи, и покрај несогласувањата, даваат јасна предност за вредностите на социјалдемократијата и универзализмот, во кои улогата на државата/владата треба да биде централна. Како и да е, поради несовпаѓање, може да се сумира дека членовите на групите на интерес ја сметаат поцентралната улога на пазарот, додека членовите на политичките партии ја сметаат за поцентрална улогата на владите и семејството.

Така, **X1**: Членовите на групите на интерес имаат различни перцепции од политичките партии во однос на целокупната улога на државата, пазарот и семејството, и тие претпочитаат социјалдемократски модел на социјална политика во однос на идеолошките вредности е делумно верификувана.

Подолу се прикажани анализите на 2-та и 4-та хипотеза, и врз основа на нивната содржина треба да се упатиме на факторска анализа (Линеарна регресија) за нивно толкување

➡ **X2**: Групите на интерес за разлика од политичките партии ја сфаќаат идеологијата на државата како преовладувачка во моделот на социјална политика.

➡ **X4**: Лево ориентираните политички партии ја сфаќаат улогата на државата како порелевантна во споредба со пазарот и семејството.

Со цел да се анализира хиерархијата на улогата на државата, пазарот и семејството според перцепциите на двете групи (група на интерес и политички партии), табела 26 ги прикажува Пирсоновите коефициенти на корелација за врската на државата, пазарот и семејството во однос на идеологијата.

Табела 26. Корелација меѓу перцепциите за улогата на државата, пазарот и семејството

Испитаници		Социјална политика	Држава	Пазар	Семејство
Пирсонова корелација	Модел на социјална политика	1.000	.684	.701	.677
	Држава	.684	1.000	.290	.214
	Пазар	.701	.290	1.000	.130
	Семејство	.677	.214	.130	1.000
Групи на интерес	Модел на социјална политика	.	.000	.000	.000
	Држава	.000	.	.000	.006
	Пазар	.000	.000	.	.067
	Семејство	.000	.006	.067	.
N	Модел на социјална политика	134	134	134	134
Политички партии	Модел на социјална политика	1.000	.841	.690	.807
	Држава	.841	1.000	.438	.486

	Пазар	.690	.438	1.000	.331
	Семејство	.807	.486	.331	1.000
	Модел на социјална политика	.	.000	.000	.000
Sig. (1-tailed)	Држава	.000	.	.000	.000
	Пазар	.000	.000	.	.000
	Семејство	.000	.000	.000	.
N	Модел на социјална политика	221	221	221	221

Според коефициентите на корелација на перцепциите, кај групите на интерес постои значајна позитивна корелација помеѓу државата, пазарот и семејството ($r = .684 .701 .677$) со $\text{sig} = .000$ ($p < 0.01$). Според групите на интерес, пазарот е претставен како доминантен ($r = .701$), во споредба со улогата на државата и семејството. Овој резултат е во целосна согласност со резултатот од првата хипотеза и потврдува дека членовите на групите на интерес ја препознаваат релевантноста на либералните и неолибералните идеолошки вредности, кои во суштина се пазарно ориентирани.

Во однос на другата група, според коефициентите на корелација за перцепцијата на политичките партии, се забележува значајна позитивна корелација помеѓу државата, пазарот и семејството со социјални идеологии ($r = .841, 690 .807$) со $\text{sig} = .000$ (стр. $< 0,01$). Врз основа на податоците, политичките партии сметаат дека улогата на државата е доминантна ($r = .841$) во споредба со пазарот и семејството. Тоа значи дека членовите на политичките партии прифаќаат повеќе социјалдемократски и конзервативни идеолошки вредности со признавање на важноста на државната интервенција и семејството. Двете хипотези (X2 и X4) се всушност потврда за резултатите од табелата 23, која генерално покажа левичарска ориентација на политичките партии (и покрај партијата на припадност)¹¹².

Табела 27 ги поставува групните коефициенти на корелација (држава, пазар и семејство заедно) со државната идеологија, за двете групи на испитаници одделно.

¹¹² Како политичка филозофија, левичарската политика е полиберална во споредба со политиката на десницата, која во суштина е поконзервативна.

Табела 27. Линеарна регресија на перцепциите за улогата на државата, пазарот и семејството

Испитаници	Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
Групи на интерес	1	.701 ^a	.492	.488	3.110
	2	.917 ^b	.840	.838	1.749
	3	1.000 ^c	1.000	1.000	.000
Политички партии	1	.841 ^e	.707	.705	3.548
	2	.956 ^f	.914	.914	1.922
	3	1.000 ^g	1.000	1.000	.000

а. Индикатор: (константа), пазар

б. Индикатори: (константа), пазар, семејство

в. Индикатори: (константа), пазар, семејство, држава

г. Зависна варијабла: модел на социјална политика

д. Индикатор: (константа), држава

ѓ. Индикатори: (константа), држава, семејство

е. Индикатори: (константа), држава, семејство, пазар

Јасно е дека високите позитивни R коефициенти во третиот сегмент речиси одговараат на $r = 1.000$ и упатуваат на последната колона од табела 28 каде значењата за овие коефициенти на корелација се $\text{sig} = 0.000$ ($p < 0.01$). Според перцепциите на двете групи, и покрај разликата, постои очигледна сличност во однос на нивната перцепција за улогата на државата, пазарот и семејството, кога се мерат заедно како група.

Табела 28. Значење на линеарната регресија за улогата на државата, пазарот и семејството - ANOVA

Испитаници	Модел	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.	
Групи на интерес	1	Регресија	1235.281	1	1235.281	127.746	.000^b
		Остаток	1276.421	132	9.670		
		Вкупно	2511.701	133			
	2	Регресија	2111.012	2	1055.506	345.083	.000^c
		Остаток	400.689	131	3.059		
		Вкупно	2511.701	133			
3	Регресија	2511.701	3	837.234	.	.^d	
	Остаток	.000	130	.000			
	Вкупно	2511.701	133				
Политички партии	1	Регресија	6643.994	1	6643.994	527.796	.000^e
		Остаток	2756.811	219	12.588		

	Вкупно	9400.805	220			
	Регресија	8595.658	2	4297.829	1163.671	.000 ^f
2	Остаток	805.147	218	3.693		
	Вкупно	9400.805	220			
	Регресија	9400.805	3	3133.602	.	. ^g
3	Остаток	.000	217	.000		
	Вкупно	9400.805	220			

а. Зависна варијабла: социјална политика

б. Индикатори: (константа), пазар, семејство

в. Индикатори: (константа), пазар, семејство, држава

г. Зависна варијабла: модел на социјална политика

д. Индикатор: (константа), држава

ѓ. Индикатори: (константа), држава, семејство

е. Индикатори: (константа), држава, семејство, пазар

Концизните фактори на анализи за улогата на државата, пазарот и семејството според перцепциите на двете групи се претставени со нестандардни и стандардни линеарни регресивни коефициенти во табела 29. Затоа, во редот 3 за двете групи, има различни рангирања, па така, кај групите на интерес рангирањето е: пазар, семејство и држава, а за политичките партии рангирањето е: држава, семејство и пазар. Како што се гледа, постои разлика во рангирањето помеѓу двете групи, кога мерењето е обезбедено во однос на рангирањето.

Табела 29. Коефициенти за линеарна регресија

Испитаници	Модел	Unstandardized Coef.		Standard. Co.	t	Sig.	
		B	Std. Error	Beta			
Групи на интерес	1	(константа)	18.767	1.477		12.708	.000
		Пазар	1.374	.122	.701	11.302	.000
	2	(константа)	8.334	1.034		8.057	.000
		Пазар	1.222	.069	.624	17.720	.000
		Семејство	1.147	.068	.596	16.921	.000
	3	(константа)	-3.224E-014	.000		.	.
		Пазар	1.000	.000	.511	.	.
		Семејство	1.000	.000	.519	.	.
		Држава	1.000	.000	.425	.	.
Политички партии	1	(константа)	14.402	1.193		12.077	.000
		Држава	1.798	.078	.841	22.974	.000
	2	(константа)	4.879	.767		6.358	.000
		Семејство	1.108	.048	.521	22.988	.000

	Држава	1.256	.049	.587	25.886	.000
	(константа)	2.075E-014	.000		.000	1.000
3	Држава	1.000	.000	.329	104095876.5	.000
	Семејство	1.000	.000	.470	144560722.4	.000
	Пазар	1.000	.000	.468	136848067.7	.000

а. Зависна варијабла: модел на социјална политика

Значи, преку факторска анализа дознавме дека според перцепцијата за членовите на групите на интерес, пазарот е претставен како доминантен ($r = .701$) и според перцепцијата за членовите на политичките партии улогата на државата е претставена како доминантна ($r = .841$). Другите бројки откриваат дека и двете групи имаат висока компатибилност во однос на нивните перцепции за улогата на државата, пазарот и семејството, но постои разлика во тоа како ги рангираат. За членовите на групите на интерес, пазарот е на прво место, потоа семејството и државата, додека за членовите на политичките партии; државата е на прво место, потоа семејството и пазарот. Генерално, ова објаснува дека мнозинството испитаници (очигледно од политичките партии) ја изразуваат предноста на државниот интервенционизам.

Така **X2**: Групите на интерес за разлика од политичките партии ја сфаќаат идеологијата на државата како преовладувачка во моделот на социјална политика не е валидна. Ова е поради фактот што тие се покажаа како пазарно ориентирани и не ги преферираат социјалните јавни провизии како централи. Дополнително, **X4** покажува дека токму политичките партии ја сфаќаат улогата на државата како поцентрална и изгледаат поотворени за идеите и концептите на левичарската политичка идеологија.

Повикувајќи се на табела 23 во вториот дел од резултатите, се забележува дека умерените лево идеолошки вредности (53%) и левите идеолошки вредности (18,2%) доминираат, наспроти 17,7% како централна идеологија и близу 11% десничарски идеолошки вредности. Според факторската анализа за перцепцијата на политичките партии, се забележува дека тие ја гледаат улогата на државата како централна, и улогата на пазарот дополнителна. Така, се заклучува дека **X4**: Левичарските политички партии ја сфаќаат улогата на државата како порелевантна во споредба со пазарните и семејните ставови, е потврдена. Тоа значи дека тие се претежно ориентирани во колективистички идеолошки вредности и обезбедување јавна благосостојба - преку барање за проширена улога на владите.

Преку статистички операции за разликите во значењата од t-тест (one-way ANOVA) следи анализа за толкување на третата хипотеза.

➔ **X3:** Перцепцијата на групите на интерес во врска со односот помеѓу државата - пазарот - семејството, најмногу зависи од нивното поле на работа (типологија).

Табела 30 во четвртата колона ги прикажува просеците за перцепцијата на идеологијата воопшто (за државата, пазарот и семејството) во зависност од полето на работа (типологија) за првата анкетирани група – групи на интерес.

Табела 30. T-test за перцепциите во однос на државата, пазарот и семејството според полето на работа на испитаниците

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean	
					Lower Bound	Upper Bound
Друго	17	234.35	13.309	3.228	227.51	241.20
Организации на работници	17	238.59	11.684	2.834	232.58	244.60
Организации на работодавачи	11	242.55	15.915	4.798	231.85	253.24
Тинк-тенк	11	232.91	19.649	5.924	219.71	246.11
Граѓански организации	78	227.56	36.165	4.095	219.41	235.72
Вкупно	134	231.49	29.493	2.548	226.45	236.53

Иако на прв поглед може да се забележат разликите помеѓу просеците според полето на работа (типологија) на испитаниците од групите на интерес, последната колона во табела 31 покажува незначителност $\text{sig} = .397$ (групи на интерес) $p > 0,05$. Затоа, може да се потврди дека нема значајна разлика во перцепцијата на испитаниците од првата група (групи на интерес) во зависност од нивното поле на работа (типологија) во ова истражување, или перцепцијата на испитаниците од групите на интерес за идеологијата (држава-пазар-семејна улога и меѓусебна поврзаност) не зависи од нивното поле на работа (типологија).

Табела 31. Значење на T-test за перцепциите во однос на државата, пазарот и семејството според полето на работа на испитаниците – ANOVA

Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
----------------	----	-------------	---	------

Помеѓу групите	3564.677	4	891.169	1.025	.397
Во рамки на групите	112122.816	129	869.169		
Вкупно	115687.493	133			

Значи Х3: Перцепциите на групите на интерес во врска со односот помеѓу државата - пазар - семејство, најмногу зависат од нивното работно поле (типологија), не е верификувана.

Следи анализата на Т-test за толкување на 5-та хипотеза

 Х5: Постојат различни перцепции во целокупниот однос помеѓу државата - пазарот - семејството, врз основа на етничката припадност.

Четвртата колона на табела 32 ги открива просеците за идеолошките перцепции воопшто за државата, пазарот и семејството, врз основа на етничката припадност за двете групи.

Табела 32. Т-test за перцепциите во однос на државата, пазарот и семејството според етничката припадност

Испитаници	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		
					Lower Bound	Upper Bound	
					Групи на интерес	Македонци	64
	Албанци	51	35.25	4.664	.653	33.94	36.57
	Турци	4	36.50	3.416	1.708	31.06	41.94
	Роми	9	37.22	1.787	.596	35.85	38.60
	Власи	1	39.00
	Срби	2	38.00	4.243	3.000	-.12	76.12
	Бошњаци	3	32.33	2.082	1.202	27.16	37.50
	Вкупно	134	35.18	4.346	.375	34.44	35.92
Политички партии	Македонци	114	40.55	7.565	.708	39.15	41.96
	Албанци	96	41.83	5.063	.517	40.81	42.86
	Турци	4	46.50	3.697	1.848	40.62	52.38
	Роми	1	51.00
	Власи	2	37.00	.000	.000	37.00	37.00
	Срби	3	41.00	8.000	4.619	21.13	60.87

Бошњаци	1	42.00
Вкупно	221	41.24	6.537	.440	40.38	42.11

Имајќи го предвид фактот дека во студијата на случај, етничката припадност останува релевантна варијабла во анализата на различни појави, следните резултати се обид да се идентификува дали постои разлика во перцепциите/преференците помеѓу различните етнички групи. Иако на прв поглед може да се забележат разлики помеѓу значењата за овие групи, последната колона од табела 33, не покажува значајни значења $\text{sig} = .434$ (групи на интерес) и $\text{sig} = .259$ (политичка партија) $p > 0.05$. Така, може да се каже дека не постои значителна разлика во перцепциите на двете групи испитаници во зависност од нивната етничка припадност. Ова е изненадувачки резултат поради фактот што претходните студии и постоечката литература ја сметаат етничката припадност како главна варијабла на политичкото собирање и политичкото дејствување. Наместо политички идеологии, политичките партии во Македонија дејствуваат врз основа на етнички интереси.

Табела 33. Значење за *T-test* за перцепциите во однос на државата, пазарот и семејството базирано на етничка припадност – ANOVA

Испитаници	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Помеѓу групите	112.309	6	18.718	.991	.434
Групи на интерес					
Во рамки на групите	2399.393	127	18.893		
Вкупно	2511.701	133			
Помеѓу групите	330.288	6	55.048	1.299	.259
Политички партии					
Во рамки на групите	9070.518	214	42.386		
Вкупно	9400.805	220			

Значи **X5**: Постојат различни перцепции во целокупниот однос помеѓу државата - пазар - семејство, врз основа на етничката припадност, не е верификувана.

Подолу следи анализа на просечните разлики презентирани во 6-та хипотеза базирана на *t-test (One way Anova)*. Тоа е обид да се идентификува дали работниот статус (економски статус) ќе влијае врз перцепцијата на испитаниците во однос на претпочитаниот модел на социјална политика.

➡ **X6:** Не постои разлика во перцепциите, врз основа на работниот статус во двете групи.

Четвртата колона во табела 34 ги поставува просеците за идеолошката перцепција воопшто, врз основа на нивниот работен статус.

Табела 34. T-test за перцепциите во однос на државата, пазарот и семејството според работниот статус

Испитаници	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		
					Lower Bound	Upper Bound	
Групи на интерес	Друго	9	33.33	6.403	2.134	28.41	38.26
	Полно работно време	103	35.44	4.053	.399	34.64	36.23
	Скратено работно време	7	34.71	4.424	1.672	30.62	38.81
	Волонтер	5	35.80	3.962	1.772	30.88	40.72
	Соработник	10	34.20	5.554	1.756	30.23	38.17
	Вкупно	134	35.18	4.346	.375	34.44	35.92
Политички партии	Друго	31	39.90	6.289	1.130	37.60	42.21
	Полно работно време	158	41.34	6.633	.528	40.29	42.38
	Скратено работно време	7	42.00	7.326	2.769	35.22	48.78
	Волонтер	13	42.69	5.528	1.533	39.35	46.03
	Соработник	12	41.50	6.935	2.002	37.09	45.91
	Вкупно	221	41.24	6.537	.440	40.38	42.11

Иако на прв поглед може да се видат разликите помеѓу значењета за овие групи, последната колона, табела 35 не покажува големо значење $\text{sig} = .619$ (група на интерес) и $\text{sig} = .724$ (политичка партија), $p > 0.05$. Така, може да се каже дека нема значајна разлика во перцепциите на двете групи испитаници во зависност од нивниот работен статус во ова истражување. Исто, нивната перцепција за идеологијата на социјалната држава (меѓусебна врска држава-пазар-семејство) не зависи од нивниот работен статус.

Табела 35. Значење за T-test за перцепциите во однос на државата, пазарот и семејството според работниот статус – ANOVA

Испитаници	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
------------	----------------	----	-------------	---	------

Групи на интерес	Помеѓу групите	50.533	4	12.633	.662	.619
	Во рамки на групите	2461.168	129	19.079		
	Вкупно	2511.701	133			
Политички партии	Помеѓу групите	89.105	4	22.276	.517	.724
	Во рамки на групите	9311.700	216	43.110		
	Вкупно	9400.805	220			

Значи **X6**: Не постои разлика во перцепциите, врз основа на работниот статус во двете групи, е одржлива и може да се верификува.

Во следниот чекор, ќе се анализира и толкува седмата хипотеза, базирана на истите методи на анализа како и шестата.

 X7: Испитаниците од граѓанските организации го претпочитаат „мешанит модел на благосостојба“ во поглед на обезбедувањето социјални провизии, сепак со зголемена одговорност на државата, но споделена одговорност со другите сектори.

Четвртата колона во табела 36 ги прикажува просеците за општите идеолошки сфаќања (за државата, пазарот и семејството) во зависност од групната припадност на првата група испитаници - групи на интерес. Затоа, ако постои значителна разлика, тогаш автоматски ќе се открие дека постои одредена предност за моделот на социјална политика. Спротивно, ако нема значителна разлика, тогаш различните типови на испитаници немаат посебни преференци.

Табела 36. T-test за перцепциите во однос на државата, пазарот и семејството според испитаниците кои преферираат мешан модел на благосостојба

Испитаници	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		
					Lower Bound	Upper Bound	
Групи на интерес	Друго	17	35.29	3.478	.844	33.51	37.08
	Организации на работници (Синдикати)	17	37.24	3.456	.838	35.46	39.01

Организации на работодавачи	11	34.91	4.888	1.474	31.63	38.19
Тинк-тенк	11	36.64	4.273	1.288	33.77	39.51
Граѓански организации	78	34.54	4.526	.512	33.52	35.56
Вкупно	134	35.18	4.346	.375	34.44	35.92

Иако изгледа дека постојат разлики помеѓу значењата за овие групи, последната колона на табела 37 не покажува големо значење $\text{sig} = .146$ (интересна група) $p > 0.05$. Со други зборови, нема значајна разлика во перцепцијата на испитаниците во зависност од нивната групна припадност во ова истражување. Заедно, како што беше претходно анализирано, тие имаат одредени идеолошки преференци (веќе потврдени во претходните хипотези - ориентирани кон социјалдемократските вредности), но одделно нема голема разлика во перцепциите/преференците.

Табела 37. Значење за T-test за перцепциите во однос на државара, пазарот и семејството според испитаниците кои преферираат мешан модел на благосостојба – ANOVA

Испитаници	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Помеѓу групите	128.274	4	32.069	1.736	.146
Групи на интерес					
Во рамки на групите	2383.427	129	18.476		
Вкупно	2511.701	133			

Значи, по дискусијата, имајќи предвид дека нема значителни разлики помеѓу испитаниците врз основа на нивната групна припадност, приоритетите не можат да се откријат врз основа на оваа претпоставка. Исто важи и за НВО кои не се посебно диференцирани во ова истражување, но се вклучени во категоријата граѓански сектор.

Значи **X7**: Испитаниците од граѓанските организации претпочитаат мешан модел на благосостојба во однос на обезбедувањето социјални провизии, со зголемена одговорност на државата, но заедничката одговорност со другите сектори, не е одржлива.

3.2.3.2 Интерпретација на хипотези според втора цел

Врз основа на **цел 2: Идентификување на перцепциите/преференците во специфични домени на социјалната политика; се поставува второто истражувачко**

прашање: *Кои се идеолошките преференци на групите на интерес и политичките партии во однос на домените: образование, здравство, социјална заштита, вработување, пензии?*

Според семантичката содржина на хипотезата 1, следи конечна статистичка анализа за разликата во значењата (независен примерок t-тест) според двете анкетирани групи (групи на интерес и политички партии).

 X2.1: Постојат различни перцепции помеѓу двете главни групи (групи на интерес и политички партии) во врска со идеолошките преференци во домените на социјалната политика (во образование, здравство, социјална заштита, вработување, пензии).

Четвртата колона во табела 38 ги прикажува просеците за испитаните групи во 5 главни домени на социјалната политика (образование, здравство, социјална заштита, вработување, пензии). Оваа хипотеза е двојно важна поради фактот што од една страна ги истакнува преференците на секоја група за секој од домените на социјалната политика, а од друга страна, преку истите хипотези се истакнуваат разликите во преференците помеѓу двете главни групи (групи на интерес и политички партии).

Табела 38. T-test за перцепциите во секој домен

Испитаници		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Образование	Групи на интерес	134	42.47	5.044	.436
	Политички партии	220	40.27	5.922	.399
Здравствена заштита	Групи на интерес	134	10.28	2.185	.189
	Политички партии	217	10.30	2.007	.136
Социјална заштита	Групи на интерес	134	46.22	7.328	.633
	Политички партии	217	42.46	6.832	.464
Невработеност	Групи на интерес	131	26.98	3.720	.325
	Политички партии	216	25.06	4.448	.303
Пензии	Групи на интерес	130	10.98	1.741	.153
	Политички партии	216	10.00	2.172	.148

Табела 40 ја претставува вредноста на хи-квадрат (Chi-square) од 22.915 со sig = .000 p < 0.05. Според значењата на овие просеци презентирани во 4-та колона од табела 39, нема статистичка разлика во перцепциите во однос на доменот на здравствена заштита sig =

.928 ($p > 0.05$). Резултатите покажуваат слични преференци на двете групи во однос на здравствените систем и услуги. Поконкретно, двете групи го претпочитаат јавниот здравствен систем преку кој јавните здравствени институции можат да обезбедат (дадат) здравствени услуги, финансирани преку системот за здравствено осигурување. Во тој поглед, некои дополнителни фреквенции од резултатите илустрираат како членовите на групите на интерес претпочитаат јавен здравствен систем (приближно 44% од испитаниците) и здравствена заштита целосно обезбедена и финансирана од државата преку државни институции (систем за здравствено осигурување). Многу слично со групите на интерес, членовите на политичките партии со 46,51% ја оценуваат јавната здравствена заштита како посоодветна за контекстот на земјата. Слично, како втор најсоодветен модел за здравствениот систем, и двете групи го претпочитаат мешаниот систем, во кој јавните и приватните здравствени институции можат да обезбедуваат (даваат) здравствени услуги, но тие треба да се финансираат преку системот за здравствено осигурување.

Табела 39. Значење на *T*-test за перцепциите во однос на преференциите во секој домен

	t-test за еднаквост во значењата						
	t	Df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
Образование	3.577	352	.000	2.197	.614	.989	3.406
	3.718	315.166	.000	2.197	.591	1.035	3.360
Здравствена заштита	-.090	349	.928	-.021	.228	-.469	.428
	-.088	263.568	.930	-.021	.233	-.479	.438
Социјална заштита	4.872	349	.000	3.760	.772	2.242	5.278
	4.791	266.756	.000	3.760	.785	2.215	5.305
Невработеност	4.133	345	.000	1.917	.464	1.005	2.829
	4.316	311.565	.000	1.917	.444	1.043	2.791
Пензии	4.355	344	.000	.977	.224	.536	1.418

4.598	316.97 7	.000	.977	.212	.559	1.395
-------	-------------	------	------	------	------	-------

Во домените, образование sig = 0.000 p <0.01, социјална заштита sig = 0.000 p <0.01, невработеност sig = 0.000 p <0.01 и пензии sig = 0.000 p <0.01, може да се забележи значителна статистичка разлика помеѓу анкетираниите групи. Поконкретно:

Во образованието – групите на интерес имаат тенденција да пристапуваат кон повеќе социјалдемократски вредности (42,47), во споредба со политичките партии (40,27), со тоа што образованието го сметаат за универзално општествено право што треба да им се обезбеди на сите, и покрај нивниот социо-економски статус. Иако, во претходните резултати, членовите на групите на интерес беа повеќе ориентирани кон пазарот, овде се забележува дека во областа на образованието тие го прифаќаат универзализмот како социјалдемократска идеолошка вредност, наместо пазарниот пристап како либерална идеолошка вредност. Затоа, повеќе од половина од испитаниците претпочитаат зголемување на трошоците во областа на образованието и дополнително претпочитаат јавно образование, кое се перцепира како јавно добро, достапно за секого.

Од друга страна, интересно е што, и покрај идеологијата на политичката партија, мнозинството испитаници од политичките партии, исто така, имаат тенденција да прифатат слични идеолошки вредности, како што е државата да го финансира образованието, дека треба да ги зголеми трошоците за образование и јавното образование е подобро отколку приватното образование со ставање акцент на јавниот наспроти пазарниот пристап во образованието. На претходната сесија на резултати (табела 23), се забележа дека политичките партии резултираа со целосна левистичка ориентација во однос на образованието, а левичарската политика претпочита бесплатно јавно образование, за разлика од десничарските партии кои се поконзервативни кога станува збор за јавни добра. Во однос на перцепцијата на јавните добра од аспект на политиката, Мулет (Mullet, 2016) откри дека генерално, и левичарските и десничарските политички

цели што се однесуваат на основните добра, како и целта поврзана со „не-основните“ добра, се контроверзни¹¹³. Овие разлики се дискутираат во ова поглавје.

Во социјалната заштита – испитаниците од групите на интерес, повторно им пристапуваат на социјалдемократските вредности (46,22) во споредба со политичките партии (46,46), но разликата е мала. Во тој поглед, во многу ставки и двете групи претпочитаат систем за социјална заштита кој има тенденција да биде поуниверзалистички и флексибилен за социјалните ризици. Дополнително, тие претпочитаат мешан модел на социјална заштита во однос на обезбедувањето социјални услуги со посебен акцент во улогата на државата/владата. Подетално, претпочитаниот модел на социјална заштита се тестира преку дополнителни хипотези. Накратко заклучувајќи, во однос на социјалната заштита, двете групи имаат тенденција да ги прифатат левичарските идеолошки вредности, кои во однос на мерењето на скалата на Ликерт се мерат одделно, но резултатите за двете групи се многу слични.

Во однос на невработеноста - членовите на групите на интерес повторно имаат ориентација кон социјалдемократија (26,98) во споредба со политичките партии (25,06) кои слично претпочитаат, но во исто време имаат тенденција да бидат повеќе централно ориентирани - конзервативен модел во однос на идеологијата на социјалната држава. На пример, и двете анкетирани групи претпочитаат државна интервенција и заеднички ја делат идејата дека државата треба да обезбеди можности за работа за сите невработени лица, но членовите на политичките партии делат помал акцент во тој поглед.

Во однос на пензиите - многу слично, групите на интерес имаат тенденција кон социјалдемократски пристап (10,98), слично како и членовите на политичките партии (10,00) кои претпочитаат зголемена одговорност на државата во однос на финансирањето и управувањето со системот - двете групи претпочитаат систем дизајниран како партнерство помеѓу државните и приватните институции. Меѓутоа, администрирањето на системот треба да се обезбеди преку државна институција.

¹¹³ За повеќе, видете: Mullat, J. E. (2016). *The Left- and Right-Wing Political Power Design: The Dilemma of Welfare Policy with Low-Income Relief*. *Social Sciences* 5, no. 1: 7. p. 5. <https://doi.org/10.3390/socsci5010007> .

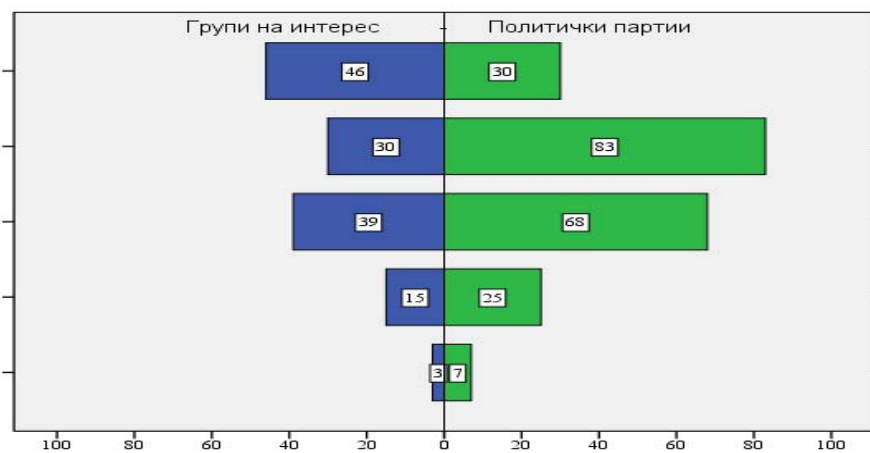
Значи, **X2.1**: Постојат различни перцепции помеѓу двете големи групи (групи на интерес и политички партии) во врска со идеолошките преференции во домените на социјалната политика (во образованието, здравството, социјалната заштита, вработувањето, пензиите), е потврдена.

Анализата на следните хипотези ги прикажува разликите во перцепцијата на испитаните субјекти за конкретни прашања или ставки во прашалникот. Така, соодветна операција за толкување на следната хипотеза ќе бидат вкрстените табели или графикони за поставените алтернативи и нејзиното толкување е статистички засновано на коефициентот хи-квадрат (Chi-square) бидејќи двете анкетирани групи имаат различен број на учесници.

Со цел да има повеќе податоци во врска со идеолошките преференци во специфични домени, дополнителни хипотези имаат тенденција да бидат разгледани низ главната хипотеза (X2.1) во оваа сесија. Затоа, некои од најзначајните резултати се дискутираат преку помошни хипотези, како што следува.

➔ **X2.2**: Мешаниот систем на јавни и приватни образовни институции се перцепира како поефикасен, наместо целосно јавен или целосно приватен систем од двете групи (членови на групи на интерес и политички партии).

Графикон 15. Мешан систем на јавни и приватни образовни институции е поефикасен

Графикон 15. Мешан систем на јавни и приватни образовни институции е поефикасен

Графикон 15 ги прикажува фреквенциите за 5-те поставени алтернативи на прашањето: Мешаниот систем на јавни и приватни образовни институции се смета за поефикасен, за двете групи на испитаници.

Табела 40. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)

		Мешаниот систем на јавни и приватни образовни институции е поефикасен
	Chi-square	22.915
Испитаници	Df	4
	Sig.	.000*

Резултатите се базираат на пополнети редови и колони во секоја внатрешна под-табела.

*. Хи-квадрат тестот е значаен на .05 ниво.

Така, постои значајна разлика во перцепцијата на групите за „мешаниот систем на јавни и приватни образовни институции се перцепира како поефикасен наместо целосно јавен или целосно приватен систем“ при што испитаниците од политичките партии повеќе го поддржуваат во споредба со групите на интерес. Овој резултат изгледа малку контроверзен со претходните резултати, но за појаснување, тоа е став во одредена ставка, што во суштина не го менува севкупниот резултат - првенствено претпочитување целосно јавен образовен систем.

Така, **X2.2**: Мешаниот систем на јавни и приватни образовни институции се перцепира како поефикасен наместо целосно јавен или целосно приватен систем од двете групи (членови на групи на интерес и политички партии), е делумно верификувана. Ова се должи на фактот дека тие првенствено го гледаат образованието како јавно добро и како универзално право. Покрај тоа, тие во дополнителни ставки потврдуваат дека реформите и поддршката од владите треба да вклучуваат и јавни и приватни институции и делумно веруваат дека јавното образование често не е доволно флексибилно и бирократизирано, иако резултатот погоре (табела 38) покажа дека тие се залагаат за јавно образование.

Истиот статистички метод ја следи анализата за толкување на третата последователна помошна хипотеза од цел 2.

X2.3: Испитаниците со високо образование, магистер или доктор на науки го оценуваат мешаниот систем на образование (комбинација на јавни и приватни институции во смисла на обезбедување, финансирање, итн.) како поефикасен.

Табела 41 ги претставува фреквенциите на 5-те поставени алтернативи на прашањето „мешаниот систем на јавни и приватни образовни институции е поефикасен во зависност од степенот на образование на сите испитаници“.

Табела 41. Крос-табела меѓу степенот на образование на испитаникот и прашањето: Мешаниот систем на јавни и приватни образовни институции е поефикасен

		Мешаниот систем на јавни и приватни образовни институции е поефикасен				
		Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Ниту се согласувам ниту не се согласувам	Се согласувам	Комплетно се согласувам
		Count	Count	Count	Count	Count
Степен на образова ние	Друго	0	2	1	1	2
	Основно образование	0	0	0	0	0
	Средно образование	0	0	0	3	1
	Високо образование	1	5	26	9	6
	Магистерски или докторски студии	4	26	53	60	31
	Друго	5	7	27	40	36

Затоа, на прв поглед е јасно дека високите фреквенции произлегуваат од лица со високо ниво на образование и доктори на науки.

Овие разлики се потврдени и се гледаат како статистички значајни според вредноста на хи квадрат 35.587 со sig = .003 p <0.01. Затоа, со други зборови, се забележува значајна разлика во перцепцијата на испитаниците за „мешан систем на јавни и приватни образовни институции“.

Очигледно, мешаниот систем најмногу го претпочитаат испитаниците со повисоко образовно ниво (= 60) во споредба со другите (табела 41).

Табела 42. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)

Мешаниот систем на јавни и приватни образовни институции е поефикасен		
	Chi-square	35.587
Степен на образование	Df	16
	Sig.	.003 ^{*,b,c}

Резултатите се базираат на пополнети редови и колони во секоја внатрешна под-табела.

*. Хи-квадрат тестот е значаен на .05 ниво.

б. Повеќе од 20% од ќелиите во оваа поттабела имаат очекуван број на ќелии помал од 5. Резултатите од Хи-квадрат може да бидат неважечки.

в. Минимален очекуван број на ќелии во оваа поттабела е помалку од еден. Резултатите од Хи-квадрат може да бидат неважечки.

Значи, **X2.3:** Испитаниците со високо образование, магистер или доктор на науки го оценуваат мешаниот систем на образование (комбинација на јавни и приватни институции во смисла на обезбедување, финансирање, итн.) како поефикасен – е верификувана.

Користејќи го истиот статистички метод, ќе се следи анализата и толкувањето на четвртата хипотеза наметната од втората цел. Ова е како помошна хипотеза што ги тестираа преференците на испитаниците само од политичките партии.

 X2.4: Десничарските политички партии го доживуваат јавното образование како нефлексибилно и бирократизирано.

Табела 43 ги прикажува фреквенциите на 5-те поставени алтернативи на прашањето „јавното образование е нефлексибилно и бирократизирано“, во зависност од идеологијата или дискурсот на политичката партија за втората анкетирани група - политички партии. Анализирајќи ги фреквенциите (табела 43), јасно е дека алтернативите се согласуваат и целосно резултираат со високи вредности од испитаниците (од политичка партија) кои се позиционирале како умерена левица, и левица. Фреквенциите се помали во случај на оние позиционирани како десничарска партија. Овој контроверзен резултат може да се објасни како недостаток на знаење на испитаниците за левичарската идеологија. Или, поради фактот што левичарските партии се предиспонирани да претпочитаат и да го ценат јавното образование.

Табела 43. Крос-табела помеѓу ставот на испитаниците и прашањето: Јавното образование е нефлексибилно и бирократизирано

		Јавното образование е нефлексибилно и бирократизирано				
		Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Ниту се согласувам ниту не се согласувам	Се согласувам	Комплетно се согласувам
		Count	Count	Count	Count	Count
	Десничарска	0	3	1	2	1
	Умерено десничарка	1	1	3	3	0
Идеологија	Централна	2	8	13	14	3
	Умерено левичарска	0	22	30	49	19
	Левичарска	4	2	6	15	14

Овие разлики во фреквенцијата се статистички значајни според вредноста на хи-квадрат со $\text{sig} = .006$ $p < 0.01$ во табела 44. Со други зборови, може да се каже дека партиите со умерена левичарска и централна идеологија сметаат дека јавното образование е нефлексибилно и бирократизирано во споредба со перцепциите на субјектите од партиите кои се наоѓаат во десничарскиот идеолошки спектар. Теоретски, требаше да резултира спротивно. Ова го потврдува недостатокот на знаење што генерално го имаат испитаниците од политиката во врска со идеолошките вредности што ги прифаќаат.

Табела 44. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)

		Јавното образование е нефлексибилно и бирократизирано
	Chi-square	33.500
Идеологија	Df	16
	Sig.	.006^{*,b,c}

Резултатите се базираат на пополнети редови и колони во секоја внатрешна под-табела.

*. Хи-квадрат е статистички значаен на .05 ниво.

б. Повеќе од 20% од ќелиите во оваа поттабела имаат очекуван број на ќелии помал од 5. Резултатите од Хи-квадрат може да бидат неважечки.

в. Минимален очекуван број на ќелии во оваа поттабела е помалку од еден. Резултатите од Хи-квадрат може да бидат неважечки.

Така што, **X2.4:** Десничарските политички партии го перцепираат јавното образование како нефлексибилно и бирократизирано, не е одржлива.

Користењето на истиот статистички метод ја следи анализата и толкувањето на 5-та хипотеза наметната од втората цел, што е исто така и помошна хипотеза.

➡ **X2.5:** Групите на интерес и политичките партии споделуваат заеднички сфаќања за мешаниот здравствен систем како неефикасен и кој не ги исполнува потребите на корисниците во однос на квалитетот на медицинските услуги и во однос на трошоците.

Табела 45 ги анализира фреквенциите на петте поставени алтернативи на прашањето: Јавните и приватните здравствени институции можат да обезбедуваат (даваат) здравствени услуги, но тие треба да се финансираат преку системот за здравствено осигурување - мешан систем. Фреквенциите откриваат дека членовите на политичките партии имаат силна тенденција да се согласат со оваа изјава, што значи дека тие се повеќе предиспонирани да претпочитаат мешан здравствен систем во споредба со членовите на групите на интерес.

Табела 45 Крос-табела на ставовите на испитаниците во однос на здравствената заштита - мешан систем

	Јавните и приватните здравствени институции можат да обезбедуваат (даваат) здравствени услуги, но тие треба да се финансираат преку системот за здравствено осигурување - мешан систем				
	Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Ниту се согласувам ниту не се согласувам	Се согласувам	Комплетно се согласувам
	Count	Count	Count	Count	Count
Групи на интерес	0	5	30	9	88
Политички партии	3	10	31	108	61

Овие разлики во фреквенцијата се статистички значајни според вредноста на хи-квадрат 81.588 со sig = .000 p <0.01. Податоците откриени во табела 46 значат дека групата на политички партии изразува повисока поддршка за јавните и приватните здравствени институции - мешани системи, во споредба со групите на интерес.

Табела 46. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)

		Јавни и приватни здравствени институции – мешан систем
	Chi-square	81.588
Испитаници	Df	5
	Sig.	.000 ^{a,b,c}

*. Хи-квадрат е статистички значаен на .05 ниво.

а. Повеќе од 20% од ќелиите во оваа поттабела имаат очекуван број на ќелии помал од 5. Резултатите од Хи-квадрат може да бидат неважечки.

б. Минимален очекуван број на ќелии во оваа поттабела е помалку од еден. Резултатите од Хи-квадрат може да бидат неважечки.

Следи анализа за интерпретација на 6-та хипотеза наметната од втората цел, преку вкрстливи фреквенции и статистичка важност на Хи-квадрат.

 X2.6: Двете групи (групи на интерес и политички партии) ги делат истите преференци во однос на мешаниот модел на финансирање на социјалната заштита и обезбедувањето социјални услуги (заедничка одговорност помеѓу државата и другите сектори).

Оваа хипотеза е поставена за да се разберат преференциите за обезбедување и финансирање на социјална заштита. Геровска Митев (2019) тврди дека финансирањето на социјалната заштита покрај другото, многу зависи од политичкиот избор¹¹⁴. Табела 47 ги поставува фреквенциите на петте наметнати алтернативи на прашањето: *Посоодветно е комбинирано финансирање и мешана провизија за социјална заштита*. Фреквенциите откриваат дека членовите на политичките партии се склони да се согласат во различна вредност со оваа изјава.

Табела 47. Крос-табела помеѓу ставот на испитаниците и прашањето: *Комбинирано финансирање и споделена одговорност помеѓу актерите*

Комбинирано финансирање и споделена одговорност				
Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Ниту се согласувам	Се согласувам	Комплетно се согласувам
		ниту не се согласувам		

¹¹⁴ Иако оваа изјава се однесува на одреден период (2005 - 2016), се смета за соодветна и сè уште современа.

	Count	Count	Count	Count	Count
Групи на интерес	0	2	39	11	78
Политички партии	4	14	44	105	47

Табела 48. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)

		Комбинирано финансирање и обезбедување на социјална заштита е поадекватно
	Chi-square	81.510
Subject	Df	4
	Sig.	.000 ^{a,b}

Резултатите се базираат на пополнети редови и колони во секоја внатрешна под-табела.

*. Хи-квадрат е статистички значаен на .05 ниво.

а. Повеќе од 20% од ќелиите во оваа поттабела имаат очекуван број на ќелии помал од 5. Резултатите од Хи-квадрат може да бидат неважечки.

Овие фреквентни разлики се статистички значајни според вредноста на хи-квадрат 81.510 со $\text{sig} = .000$ $p < 0.01$. Табелата 48 ни кажува дека и двете групи испитаници го ценат комбинираниот модел на финансирање и заедничката одговорност помеѓу државата и општините. Иако, членовите на политичките партии изразуваат поголема поддршка во споредба со групите на интерес.

За обезбедувањето социјални услуги, ја продолжуваме анализата за толкување на оваа хипотеза преку вкрстување на алтернативите, дали само јавните даватели треба да даваат социјални услуги.

Табела 49. Крос-табела - Ставот на испитаниците во врска со испораката на социјални услуги

	Социјалните услуги треба да ги обезбедуваат јавни даватели на социјални услуги (држава и општини)				
	Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Ниту се согласувам ниту не се согласувам	Се согласувам	Комплетно се согласувам
	Count	Count	Count	Count	Count
Групи на интерес	1	10	39	17	64

Табела 49 ги утврдува фреквенциите за 5-те поставени алтернативи на прашањето: услугите за социјална заштита треба да ги обезбедуваат јавни даватели на социјални услуги (држава и општини). Анализата на зачестеноста открива дека членовите на политичките партии се склони да се согласат со оваа изјава (77), во споредба со групите на интерес (17). Како што генерално произлезе досега од резултатите, политичките партии обично ја претпочитаат државата како главен обезбедувач во социјалната заштита и во други досега анализирани домени. Дополнителните фреквенции во овој дел покажаа дека членовите на политичките партии (повеќе од 53%) се залагаат за државата како главен обезбедувач и која според нив треба да ја финансира социјалната заштита за сите категории во социјален ризик и треба да биде главен давател на социјални услуги. Од друга страна, групите на интерес го ценат мешаниот систем на давање на социјални услуги од системот за социјална заштита, во кој државата е само еден од давателите.

Табела 50. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)

		Социјалните услуги треба да бидат обезбедени од јавни даватели на услуги (државата и општините)
	Chi-square	57.089
Subject	Df	4
	Sig.	.000 ^{a,b}

Резултатите се базираат на пополнети редови и колони во секоја внатрешна под-табела.

*. Хи-квадрат е статистички значаен на .05 ниво.

а. Повеќе од 20% од ќелиите во оваа поттабела имаат очекуван број на ќелии помал од 5. Резултатите од Хи-квадрат може да бидат неважечки.

Овие фреквентни разлики се статистички значајни според вредноста на хи-квадрат 57.089 со sig = .000 p <0.01. Така, може да се констатира дека субјектите од политичките партии изразуваат поголема поддршка за јавниот модел на испорака на социјални услуги. Според нив, јавните даватели на социјални услуги (државата и општините) треба да обезбедат социјални услуги. За разлика од нив, членовите на групите на интерес претпочитаат комбиниран модел на испорака на социјални услуги - споделена одговорност помеѓу државните институции, профитните и непрофитните сектори. Иако не

е вклучено во табелите погоре, треба да се нагласи дека во другите ставки (пр. поврзани со финансиската помош) и двете групи делат слични преференци. На пример, политичките партии имаат тенденција да бидат повеќе универзалисти во однос на тоа кој треба да има корист од финансиската помош од државата. Тие сметаат дека финансиска помош треба да се обезбеди не само за луѓето кои се финансиски несигурни или со ниски примања, туку и за сите типологии на лица со попреченост. Од друга страна, групите на интерес ценат дека тоа треба да им се обезбеди на лица или семејства кои се во состојба на социјален ризик, како и на лица и семејства кои претрпеле природна катастрофа или епидемија, или имаат продолжено лекување на членови на семејството. Ова е дополнително тестирано во X2.9, но со избор на доминантна група на интереси, само граѓанскиот сектор.

Ова значи дека **X2.6:** Двете групи (групи на интерес и политички партии) ги делат истите преференци во однос на мешаниот модел на финансирање на социјалната заштита и обезбедувањето социјални услуги (заедничка одговорност помеѓу државата и другите сектори), не е верификувана.

Подолу следи анализа и толкување на седмата хипотеза наметната од втората цел, почитувајќи ги истите статистички методи споменати досега.

X2.7: Вработените испитаници со полно работно време од групите на интерес ја доживуваат државата како главен обезбедувач на можности за вработување и во случај на невработеност, треба да обезбеди финансиска помош за сите категории невработени.

Табела 51 ги прикажува фреквенциите на 5-те поставени алтернативи на прашањето: Државата треба да создаде можности за вработување за сите граѓани. Податоците покажуваат дека оние што имаат работа целосно се согласуваат (169) со оваа изјава во споредба со невработените или оние со друг статус.

Табела 51. Крос-табела помеѓу ставот на испитаниците и прашањето: Државата треба да создаде можности за вработување за сите граѓани

Државата треба да создаде можности за вработување за сите граѓани

		Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Ниту се согласувам ниту не се согласувам	Се согласувам	Комплетно се согласувам
		Count	Count	Count	Count	Count
Работен статус	Друго	0	3	7	9	22
	Вработени со полно работно време	4	7	27	48	169
	Вработени со скратено работно време	0	0	1	3	9
	Волонтер	0	0	2	2	13
	Соработник	0	1	3	7	10

Иако постојат разлики во фреквенциите базирани на вредноста на хи-квадрат 11.526 со sig = .776 $p > 0.05$, може да се каже дека нема статистички значајна разлика помеѓу испитаниците според нивниот работен статус за споменатото прашање. Ова значи дека сите ја поддржуваат и се согласуваат со оваа изјава.

Табела 52. 2 Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)

		Државата треба да креира можности за вработување на сите граѓани
	Chi-square	11.526
Работен статус	Df	16
	Sig.	.776 ^{a,b}

Резултатите се базираат на пополнети редови и колони во секоја внатрешна под-табела.

а. Повеќе од 20% од ќелиите во оваа поттабела имаат очекуван број на ќелии помал од 5. Резултатите од Хи-квадрат може да бидат неважечки.

б. Минимален очекуван број на ќелии во оваа поттабела е помалку од еден. Резултатите од Хи-квадрат може да бидат неважечки.

Значи, **X2.7:** Вработените испитаници со полно работно време од групите на интерес ја перцепираат државата како главен обезбедувач на можности за вработување, и во случај

на невработеност треба да обезбеди финансиска помош за сите категории невработени, е делумно верификувана.

Дополнителните фреквенции покажуваат несовпаѓање во рамките на групите што се однесуваат на различни ставки поврзани со невработеноста. Следниот графикон е целокупна илустрација на овие ставови за улогата на државата во случаи на невработеност, бенефиции и корисници, итн.

Графикон 16. Перцепции на групи на интерес во врска со вработувањето

Овој графикон покажува дека во однос на фреквенциите, групите на интерес обично го споделуваат фактот дека државата треба да обезбеди можности за вработување за сите (точка што е најмногу изгласана). Дополнително, тие веруваат дека финансиска помош треба да им се обезбеди на лица или семејства кои се во состојба на социјален ризик, како и на лица и семејства кои претрпеле природна катастрофа, епидемија или имаат продолжено лекување во здравствена установа за член на семејството. Потоа, улога на државата во регулирањето на пазарот е да обезбеди соодветна рамнотежа помеѓу државната акција и пазарните закони. Само да нагласиме, и покрај фактот дека стапките на невработеност доживеаа историски пад од 2005 година наваму (видете табела 3), условените парични трансфери за некои категории невработени лица се средство што се користи во текот на годините. Ова особено се однесува за поединци од домаќинства вклучени во шемата за финансиска социјална помош. Како што тврди Геровска-Митев (2017), ова ја создава дилемата дали овие мерки преку обезбедување директни финансиски

трансфери, како форма на активација, во суштина се активни или пасивни мерки, ако го видиме исходот и анализираме други фактори¹¹⁵.

Подолу следи анализа и толкување на 8-та хипотеза наметната од втората цел, почитувајќи ги истите статистички методи споменати досега.

 X2.8: Мешан пензиски систем со заедничко партнерство помеѓу државните и приватните институции е префериран од двете групи - групи на интерес и политички партии.

Табелата 53 ги утврдува фреквенциите на 5-те поставени алтернативи на прашањето: пензискиот систем треба да биде дизајниран како партнерство помеѓу државни и приватни институции во зависност од групата испитаници, групи на интерес и политички партии. Анализата на едноставните фреквенции јасно покажува дека алтернативата целосно се согласува (77 до 30) резултира со високи и различни вредности во корист на субјектите од групите на интерес. Како и да е, за истата точка се согласуваат и политичките партии, само промената е во ранг-листата: се согласуваат или целосно се согласуваат. Тоа е потребно за да се обезбедат поточни статистички податоци, иако е обезбеден крос-табеларен приказ.

Табела 53. Крос-табела - Ставот на испитаниците во однос на пензискиот систем

		Пензискиот систем треба да биде дизајниран како партнерство помеѓу државните и приватните институции				
		Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Ниту се согласувам ниту не се согласувам	Се согласувам	Комплетно се согласувам
		Count	Count	Count	Count	Count
Испитаници	Групи на интерес	3	9	18	23	77
	Политички партии	9	31	63	78	30

¹¹⁵ Повеќе за овој аргумент, видете во: Gerovska-Mitev, M. (2017). *When Active is Passive: Conditional Cash Transfers and Employment Creation in Macedonia*, In: Scoppetta, A., & Leichsenring, K., & Stamatou, W. (Ed.) *Innovative Approaches in Labour Market Policy and Health and Long-Term Care in Eastern Europe*, Eastern European Social Policy Network.

Овие фреквентни разлики се статистички значајни според вредноста на хи-квадрат 75.728 со $\text{sig} = .000$ $p < 0.01$. Со други зборови, се забележува дека испитаниците од групите на интерес изразуваат поголема поддршка за „пензискиот систем треба да биде дизајниран како партнерство помеѓу државни и приватни институции“. Ако додадеме некои дополнителни фреквенции, треба да се нагласи дека всушност, во други ставки политичките партии јасно (околу 42,52) претпочитаат целосно јавна администрација на пензискиот систем и потоа (со околу 36%) претпочитаат систем дизајниран како партнерство помеѓу државите и приватните институции.

Табела 54. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)

		Пензискиот систем треба да биде дизајниран како партнерство помеѓу државните и приватните институции
Испитаниц и	Chi-square	75.728
	Df	4
	Sig.	.000*

Резултатите се базираат на пополнети редови и колони во секоја внатрешна под-табела.

*. Хи-квадрат е статистички значаен на .05 ниво.

Значи, **X2.8**: Мешаниот пензиски систем со заедничко партнерство помеѓу државните и приватните институции е префериран од двете групи - групи на интерес и политички партии, не е верификувана.

Подолу следи таа анализа и толкување на деветтата хипотеза наметната од втората цел, почитувајќи ги истите статистички методи користени досега.

X2.9: Граѓанските организации ја доживуваат финансиската социјална помош како средство што треба да се обезбеди за поширок спектар на категории: сите домаќинства со ниски примања, лица со попреченост, ранливи семејства, невработени, итн.

Оваа хипотеза се фокусира само на граѓанските организации, поради фактот што тие резултираа како најголема група која учествуваше во истражувањето (во рамките на интересните групи). Табелата 55 ги прикажува фреквенциите на 5-те поставени

алтернативи на прашањето. Анализата на фреквенциите прикажани во табелата, покажува дека граѓанските организации резултираат со високи и различни вредности во полза на избраната ставка, во споредба со другите групи на припадност.

Табела 55. Крос-табела - Ставот на испитаниците во однос на надоместоците за невработеност

		Треба да се обезбедат бенефиции за сите невработени лица без оглед на нивниот приход и дали се социјално осигурани.				
		Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Ниту се согласувам ниту не се согласувам	Се согласувам	Комплетно се согласувам
		Count	Count	Count	Count	Count
Групи на интерес	Друго	0	1	5	3	8
	Синдикати	1	0	7	1	8
	Организации на работодавачи	0	0	1	3	7
	Тинк-тенк организации	0	1	2	1	7
	Граѓански организации	0	5	25	5	39

Иако постојат разлики во фреквенциите претставени во табела 56, врз основа на вредноста на хи-квадрат 17.823 со $\text{sig} = .334$ $p > 0.05$, може да се каже дека не постои статистички значајна разлика помеѓу испитаниците според нивната групна припадност. Придобивките треба да се обезбедат за сите невработени лица без оглед на нивниот приход и дали се социјално осигурани, затоа, сите испитаници од различна групна припадност ја поддржуваат и се согласуваат со оваа изјава.

Табела 56. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)

		Треба да се обезбедат бенефиции за сите невработени лица без оглед на нивниот приход и дали се социјално осигурани.	
	Chi-square		17.823
Групи на интерес	Df		16
	Sig.		.334 ^{a,b}

Резултатите се базираат на пополнети редови и колони во секоја внатрешна под-табела.

а. Повеќе од 20% од ќелиите во оваа поттабела имаат очекуван број на ќелии помал од 5. Резултатите од Хи-квадрат може да бидат неважечки.

б. Минимален очекуван број на ќелии во оваа поттабела е помалку од еден. Резултатите од Хи-квадрат може да бидат неважечки.

Значи, **X2.9:** Организациите на граѓанското општество ја доживуваат финансиската социјална помош како средство што треба да се обезбеди за поширок спектар на категории, на пример, сите домаќинства со ниски примања, лица со попреченост, ранливи семејства, невработени итн., делумно е потврдена.

Подолу следи таа анализа и толкување на 10-та хипотеза наметната од втората цел, почитувајќи ги истите статистички методи споменати досега.

X2.10: Постојат разлики во преференците помеѓу синдикатите, тинк тенк и други организации во врска со улогата на државата во создавањето можности за вработување.

Табела 57. Крос-табела за помеѓу ставот на испитаниците и прашањето: Државата треба да создаде можности за вработување за сите

		Државата треба да креира можности за вработување за сите граѓани				
		Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Ниту се согласувам ниту не се согласувам	Се согласувам	Комплетно се согласувам
		Count	Count	Count	Count	Count
Групи на интерес	Друго	0	0	3	1	13
	Синдикати	0	0	2	1	14
	Организации на работодавачи	0	1	3	0	7
	Тинк-тенк организации	0	1	2	0	8
	Граѓански организации	1	3	14	3	54

Табелата 57 ги утврдува фреквенциите на 5-те поставени алтернативи на прашањето: државата треба да создаде можности за вработување за сите граѓани, во зависност од групната припадност на испитаниците за групите на интерес. Анализата на фреквенциите

презентирани во табелата покажува дека граѓанските организации резултираат со високи и различни вредности во корист на испитаниците со друга групација.

Табела 58. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)

		Државата треба да креира можности за вработување за сите граѓани
	Chi-square	6.141
Групи на интерес	Df	16
	Sig.	.986 ^{a,b}

Резултатите се базираат на пополнети редови и колони во секоја внатрешна под-табела.

а. Повеќе од 20% од ќелиите во оваа поттабела имаат очекуван број на ќелии помал од 5. Резултатите од Хи-квадрат може да бидат неважечки.

б. Минимален очекуван број на ќелии во оваа поттабела е помалку од еден. Резултатите од Хи-квадрат може да бидат неважечки.

Но, иако постојат разлики во фреквенциите претставени во табела 58 врз основа на вредноста на хи-квадрат 6.141 со $\text{sig} = .986$ $p > 0.05$, може да се каже дека нема статистички значајна разлика помеѓу испитаници според нивната група за прашањето „државата треба да создаде можности за вработување за сите граѓани“. Затоа, сите испитаници од различна група ја поддржуваат и се согласуваат со оваа изјава. Претходните резултати (X2.7) даваат подетални ставови во овој поглед.

Значи, **X2.10**: Постојат разлики во преференциите помеѓу синдикатите, тинк тенк и другите организации во врска со улогата на државата во создавањето можности за вработување, не е верификувана.

3.2.3.3 Интерпретација на хипотези според цел 3

Врз основа на третата цел: идентификување дали испитаниците од политичките партии имаат знаење за идеологијата на нивната политичка партија и дали овие идеолошки вредности влијаат врз нивните преференци во областа на социјалната политика, се поставува следното **истражувачко прашање**: Кои се идеолошките вредности на доминантните политички партии во контекст на земјата во сферата на благосостојбата? Подолу следи анализа за сите хипотези.

X3.1: Не постои јасна дистинкција на политичките партии од лево-десно идеолошкиот спектар, иако во нивните платформи тие се јасно дефинирани според спектарот.

Според семантичката содржина на хипотеза 1, табела 59 ги прикажува статистичките анализи за разликата на значењата (t-test, one-way Anova) на вкупната перцепција (идеологија) според секоја политичка партија. Третата колона ги прикажува просеците за секоја политичка партија

Табела 59. T-test за перцепции во врска со идеолошките разлики на политичките партии во лево -десно идеолошкиот спектар

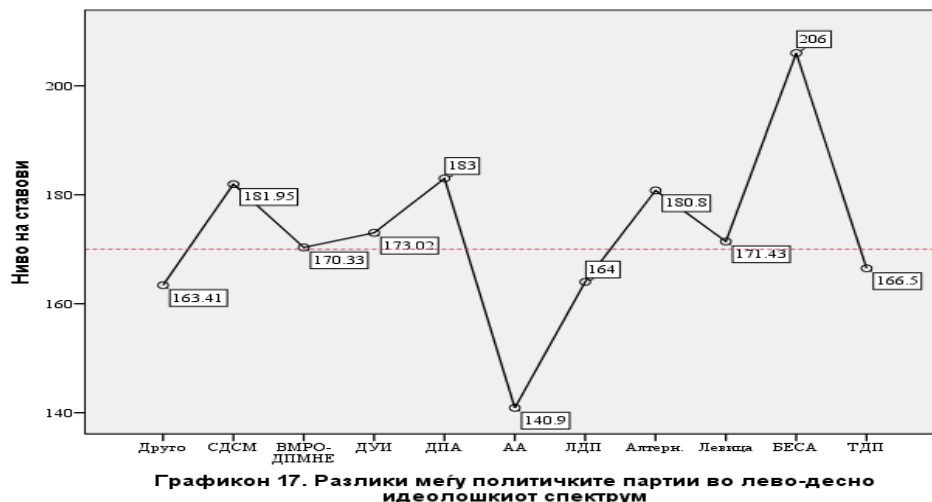
	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean	
					Lower Bound	Upper Bound
Други	69	163.41	35.277	4.247	154.93	171.88
СДСМ	40	181.95	26.172	4.138	173.58	190.32
ВМРО-ДПМНЕ	24	170.33	18.452	3.767	162.54	178.13
ДУИ	60	173.02	33.452	4.319	164.37	181.66
ДПА	6	183.00	13.038	5.323	169.32	196.68
АА	10	140.90	72.173	22.823	89.27	192.53
ЛДП	1	164.00
Алтернатива	5	180.80	14.446	6.461	162.86	198.74
Левица	7	171.43	13.806	5.218	158.66	184.20
БЕСА	2	206.00	49.497	35.000	-238.72	650.72
ТДП	2	166.50	3.536	2.500	134.73	198.27
Вкупно	226	170.54	33.947	2.258	166.09	174.99

Последните колони од табела 60 го претставуваат значењето за овие разлики во средствата $\text{sig} = .036$ што $p < 0.05$ (т.е. важно за втората граница на сигурност). Со други зборови, велиме дека постојат значителни разлики во вкупната перцепција на испитаниците (идеологија според нив) и природниот идеолошки концепт на самите партии, што е појасно претставено на графикон 1.

Табела 60. Значење на T-test – идеолошки разлики меѓу политички партии – ANOVA

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Помеѓу групите	21927.373	10	2192.737	1.986	.036
Во рамки на групите	237366.769	215	1104.031		
Вкупно	259294.142	225			

Графикон 17. Разлики меѓу политичките партии во лево-десно идеолошкиот спектрум

Според стандардот поставен како клуч за анкетите предвидени со скалата на Ликерт, графиконот 17 покажува дека максималните поени произлегуваат од левичарските идеологии (лево и умерено лево), додека минималните поени припаѓаат на десничарските идеологии (десно и умерено десно).

Црвената линија на графиконот го покажува вкупниот просек за централните идеологии. Ако го анализираме графиконот и рангирањето на политичките партии во него, забележуваме разлика помеѓу двете групи;

- Група I ги рангира десничарските партии (десно и умерено десно) АА, ЛДП и ТДП
- Група II ги наведува политичките партии со левичарски идеологии (лево и умерено лево), исто и СДСМ, ДУИ, ДПА, Алтернатива и БЕСА. Политичките партии ВМРО-ДПМНЕ и Левица гравитираат кон центарот.

Како што може да се види, во повеќе од еден случај, членовите на политичките партии всушност имаат различна перцепција кон идеологијата на својата партија, наместо постојните прокламирани идеолошки вредности официјално за секоја политичка партија. На пример, Левица, која е јавно претставена како (радикална) лева партија, всушност во

ова истражување, се перцепира како политичка партија која гравитира во центарот на идеолошкиот „лево-десен“ спектар.

Значи, **X3.1:** Не постои јасна дистинкција на политичките партии од лево - десно идеолошки спектар иако во нивните платформи тие се јасно дефинирани врз спектарот, е издржлива и верификувана.

Подолу следи статистичка анализа за толкување на втората хипотеза поставена од третата цел преку вкрстени алтернативи на прашањето: државата треба да ги финансира сите социјални услуги (за сите граѓани).

 X3.2: Испитаниците од левичарските политички партии ја препознаваат улогата на државата како централна во обезбедувањето социјални провизии.

За да се тестираат овие хипотези, избрана е само една од ставките во кои се тестираат левите идеолошки вредности, во кои државата генерално се гледа како централна. Табела 61 ги утврдува фреквенциите на 5-те поставени алтернативи на прашањето: државата треба да ги финансира сите социјални услуги (за сите граѓани).

Табела 61. Крос-табела помеѓу ставот на испитаниците и прашањето: Државата треба да ги финансира сите социјални услуги

		Државата треба да ги финансира сите социјални услуги (за сите граѓани)				
		Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Ниту се согласувам ниту не се согласувам	Се согласувам	Комплетно се согласувам
		Count	Count	Count	Count	Count
Политичка партија	други	1	3	19	26	17
	СДСМ	2	1	4	14	17
	ВМРО-ДПМНЕ	0	4	4	10	6
	ДУИ	0	2	8	28	19
	ДПА	0	1	2	0	3
	АА	0	0	3	3	2
	ЛДП	0	0	0	0	0
	Алтернатива	0	0	0	0	1

Левица	0	1	0	2	2
БЕСА	0	0	2	1	4
ТДП	0	1	0	0	1
друго	0	0	0	0	1

Иако постојат разлики во фреквенциите, врз основа на вредноста на хи-квадрат 45.539 со $\text{sig} = .253$ $p > 0.05$, анализата на податоците прикажани во табела 61, открива дека не постои статистички значајна разлика помеѓу испитаниците според нивната партиска припадност за прашањето дали државата треба да ги финансира сите социјални услуги (за сите граѓани). Така, сите испитаници од различна партиска припадност ја поддржуваат и се согласуваат со оваа изјава. Ова значи дека сите тие ги прифаќаат левичарските идеолошки вредности.

Табела 62. Хи-квадрат тест на Персон (Pearson)

		Државата треба да ги финансира сите социјални услуги (за сите граѓани)
	Chi-square	45.539
Политички партии	df	40
	Sig.	.253 ^{a,b}

Резултатите се базираат на пополнети редови и колони во секоја внатрешна под-табела.

а. Повеќе од 20% од ќелиите во оваа поттабела имаат очекуван број на ќелии помал од 5. Резултатите од Хи-квадрат може да бидат неважечки.

б. Минимален очекуван број на ќелии во оваа поттабела е помалку од еден. Резултатите од Хи-квадрат може да бидат неважечки.

Значи **X3.2**: Испитаниците од левичарските политички партии ја препознаваат улогата на државата како централна во обезбедувањето социјални провизии, не е верификувана.

Користењето на истиот статистички метод ја следи анализата на третата хипотеза, која го потврдува постоењето на разлики во перцепцијата на субјектите врз основа на нивниот пол.

➔ **X3.3:** Женските испитаници од сите политички партии се претежно ориентирани во прифаќањето на универзалните вредности (социјалдемократија) во однос на идеологијата на социјалната држава.

Имајќи предвид дека жените преовладуваат во бројот на испитаници во анкетираната група на политички партии, продолжуваме со понатамошна анализа за да се испита дали постојат разлики во перцепциите врз основа на полот.

Табела 63 покажува дека и покрај некои разлики помеѓу значењата, изгледа дека нема статистичка важност. Ова е потврдено и во табела 64.

Табела 63. T-test за перцепциите според полот

		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Пол					
Перцепции	женски	220	196.28	40.411	2.725
	машки	140	188.44	48.326	4.084

Со sig=.097 $p > 0.05$. ова значи дека не постои значајна статистичка разлика на ниво на перцепција во врска со идеологијата на социјалната држава, врз основа на нивната полова припадност.

Табела 64. Значење на T-test - перцепции врз основа на полот - Тест за независни примероци

		t-test за еднаквост во значења						
		T	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper	
Перцепции		1.661	358	.097	7.842	4.720	-1.440	17.123
		1.597	257.82	.111	7.842	4.910	-1.826	17.510

Така **X3.3:** Женските испитаници од сите политички партии се претежно ориентирани во прифаќањето на универзалните вредности (социјалдемократија) во однос на идеологијата на социјалната држава, не е верификувана, иако во претходните

истражувања постојат емпириски докази дека генерално жените се претежно левоориентирани, особено во млада возраст.

3.2.3.4 Интерпретација на хипотези според цел 4

Според цел 4: **Истражување на улогата и влијанието на групите на интерес во процесите на креирање социјална политика, се поставува следното истражувачко прашање: Која е активноста и придонесот на групите на интерес во однос на политиките за благосостојба и јавниот интерес?**

 X4.1: Групите на интерес го препознаваат нивниот значаен придонес во притисокот врз владите или застапувањето - влијаат врз јавното мислење во врска со социјалните прашања, бидејќи тие го штитат јавниот интерес.

Табела 65. Фреквенции за: групите од јавен интерес се залагаат за она што тие го сметаат за јавно добро

	Фреквенција	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Воопшто не се согласувам	2	1.5	1.6	1.6
Не се согласувам	4	3.0	3.1	4.7
Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	35	26.1	27.1	31.8
Се согласувам	18	13.4	14.0	45.7
Комплетно се согласувам	70	52.2	54.3	100.0
Вкупно	129	96.3	100.0	
Недостасува	5	3.7		
Вкупно	134	100.0		

Табела 66. Фреквенции за: Активностите на засегнатите страни немаат значително влијание врз креирањето политики

	Фреквенција	Процент	Валиден процент	Кумулативен процент
Воопшто не се согласувам	2	1.5	1.5	1.5
Не се согласувам	21	15.7	16.2	17.7
Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	34	25.4	26.2	43.8
Се согласувам	17	12.7	13.1	56.9

	Комплетно се согласувам	56	41.8	43.1	100.0
	Вкупно	130	97.0	100.0	
Недостас ува	Систем	4	3.0		
	Вкупно	134	100.0		

Подолу следат статистички анализи за толкување на втората хипотеза поставена од цел 4, преку вкрстување на алтернативите со прашањето: активностите на засегнатите страни немаат значајно влијание во креирањето политики.

 X4.2: Членовите од граѓанскиот сектор (НВО), за разлика од синдикатите и организациите на работодавачи, сметаат дека тие немаат значајно влијание во креирањето политики иако работат за заштита на јавниот интерес.

Табела 67 ги утврдува фреквенциите на 5-те поставени алтернативи на прашањето: *активностите на групите на интерес немаат значително влијание во креирањето политики*, во зависност од групната припадност на испитаниците во групите на интерес.

Табела 67. Крос-табела помеѓу ставот на испитаниците и прашањето: *Активностите на групите на интерес немаат значително влијание врз креирањето политики*

		Активностите на групите на интерес немаат значително влијание врз креирањето политики				
		Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Ниту се согласувам ниту не се согласувам	Се согласувам	Комплетно се согласувам
		Count	Count	Count	Count	Count
	Друго	0	1	4	4	8
Групи на интере с	Организации на работници (Синдикати)	1	2	5	3	6
	Организации на работодавачи	0	3	3	1	4
	Тинк – тенк организации	0	2	3	1	5
	Граѓански организации	1	13	19	8	33

Табела 68. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)

Активностите на засегнатите страни немаат значително влијание врз креирањето политики		
	Chi-square	7.828
Групи на интерес	Df	16
	Sig.	.954 ^{a,b}

а. Повеќе од 20% од ќелиите во оваа поттабела имаат очекуван број на ќелии помал од 5. Резултатите од Хи-квадрат може да бидат неважечки.

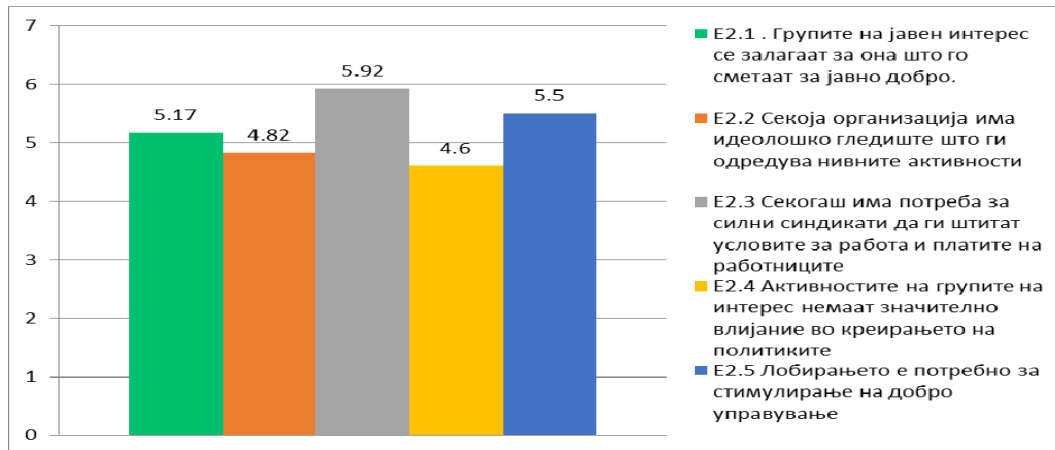
б. Минимален очекуван број на ќелии во оваа поттабела е помалку од еден. Резултатите од Хи-квадрат може да бидат неважечки.

И покрај разликите во фреквенциите, врз основа на вредноста на хи-квадрат 7,828 со $\text{sig} = 0,954$ $p > 0,05$, може да се каже дека не постои статистички значајна разлика помеѓу испитаници според нивната групна припадност за прашањето: Активностите на засегнатите страни немаат значително влијание врз креирањето политики. Затоа, сите субјекти од различна групација ја поддржуваат и се согласуваат со оваа изјава.

Значи **X4.2**: Членовите од граѓанскиот сектор (НВО), за разлика од синдикатите и организациите на работодавачи, сметаат дека немаат значајно влијание во креирањето политики, иако работат за заштита на јавниот интерес, не може да се потврди.

Како и да е, надвор од поставените две хипотези, следната слика ги покажува општите ставови на испитаниците во врска со вистинската улога што ја имаат групите на интерес во јавната сфера. Се однесува на ставовите на групите на интерес за нивната важност и нивната улога во креирањето политики и активности за лобирање. Како што може да се види од сликата подолу, групите на интерес ја препознаваат нивната важност и во исто време нивните ограничувања. На пример, мнозинството ги признава синдикатите како повлијателни групи на интереси, тие потврдуваат дека секогаш треба да има силни синдикати за заштита на работните услови и платите на работниците. Дополнително, тие исто така се залагаат за активности за лобирање со цел да се зајакне доброто владеење. Во исто време тие ги препознаваат своите граници бидејќи делумно го признаваат фактот дека вистинското влијание на групите на интерес во креирањето политики не е секогаш значајно.

Графикон 18. Улогата на групите на интерес

3.2.3.5 Интерпретација на хипотези според цел 5

Врз основа на петтата цел: Идентификување на целокупните перцепции на групите на интерес и политичките партии во врска со приоритетите и импликациите на политиката на социјална заштита во иднина, следи анализата на последните 3 хипотези.

➔ **X5.1:** Постојат разлики помеѓу двете големи групи (групи на интерес и политички партии) во однос на повеќето нови социо-економски проблеми/приоритети.

Со помош на t-тест (независен примерок t-тест), следи анализата на хипотезата 1 која го потврдува постоењето на разликата помеѓу испитаниците во зависност од нивната перцепција кон социо-економските проблеми.

Табела 69 ги прикажува просеците за перцепцијата за двете групи, особено за групите на интерес = 40,90 и за политичките партии = 29,61

Табела 69. T-test за перцепции во врска со повеќето нови социо-економски проблеми/ приоритети

	Испитаници	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Проблем	Групи на интерес	130	40.90	4.707	.413
	Политички партии	218	29.61	4.351	.295

Така, табела 70 прикажува sig = .000 p <0.01, што значи дека постои статистички значајна разлика во нивото на перцепција на социо-економските проблеми во зависност од групата испитаници во ова истражување.

Табела 70. Значење на T-test за перцепции во врска со повеќето нови социо-економски проблеми/ приоритети-Тест за независни примероци

	t-test за еднаквост во значења						
	t	Df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
						Lower	Upper
Пробле	22.707	346	.000	11.290	.497	10.312	12.268
м	22.260	254.659	.000	11.290	.507	10.291	12.289

Така **X5.1:** Постојат разлики помеѓу двете големи групи (групи на интерес и политички партии) во врска со повеќето нови социо-економски проблеми/приоритети, е верификувана.

Подолу следи анализа на толкувањето на втората хипотеза базирана на цел 5 преку вкрстени фреквенции и статистичко значење според Хи-квадрат.

➡ **X5.2:** Групите на интерес, за разлика од политичките партии, ги сметаат невработеноста и сиромаштијата како најразвиени социо-економски проблеми во контекст на земјата.

Табела 71 ги прикажува фреквенциите на 5-те поставени алтернативи на прашањето: невработеноста е најчестиот социо-економски проблем, во зависност од групата испитаници, групи на интерес и политичка партија. Анализата на фреквенциите презентирани во оваа табела, јасно покажува дека алтернативите целосно се согласуваат (100 до 18), резултираат со високи и различни вредности во корист на испитаниците од групите на интерес.

Табела 71. Крос-табела помеѓу ставот на испитаниците и прашањето: Невработеноста е најчестиот социо-економски проблем

Невработеноста е најчестиот социо-економски проблем				
Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Ниту се согласувам ниту не се согласувам	Се согласувам	Комплетно се согласувам
Count	Count	Count	Count	Count

Испитаници	Групи на интерес	0	1	23	6	100
	Политички партии	39	106	31	21	18

Овие разлики во фреквенцијата се статистички значајни според вредноста на хи-квадрат 199.720 со $\text{sig} = .000$ $p < 0.01$. Со други зборови, испитаниците од групите на интерес изразуваат повисока поддршка за „невработеноста е најчестиот социо-економски проблем“, во споредба со испитаниците од политичките партии.

Табела 72. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)

		Невработеноста е најчестиот социо-економски проблем
Испитаници	Chi-square	199.720
	df	4
	Sig.	.000*

Резултатите се базираат на пополнети редови и колони во секоја внатрешна под-табела.

*. Хи-квадрат тестот е статистички значаен на .05 ниво.

Кога зборуваме за перцепцијата за сиромаштија, табела 73 ги прикажува фреквенциите на 5 поставени алтернативи на прашањето: сиромаштијата е најчестиот социо-економски проблем, во зависност од групата испитаници, групи на интерес и политички партии. Анализата на фреквенциите претставени во табелата, јасно покажува дека алтернативите целосно се согласуваат (104 до 13), резултираат со високи и различни вредности во корист на испитаниците од групите на интерес.

Табела 73. Крос-табела за ставовите на испитаниците и прашањата: Сиромаштијата е најчестиот социо-економски проблем

		Сиромаштија		
Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Ниту се согласувам ниту не се согласувам	Се согласувам	Комплетно се согласувам
Count	Count	Count	Count	Count

Испитаници	Групи на интерес	0	0	18	7	104
	Политички партии	18	59	51	76	13

Овие фреквентни разлики се статистички значајни според вредноста на хи-квадрат 212.271 со $\text{sig} = .000$ $p < 0.01$. Со други зборови, испитаниците од групите на интерес изразуваат повисока поддршка за „Сиромаштијата е најчестиот социо-економски проблем“ во споредба со испитаниците од политичките партии.

Табела 74. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)

		Poverty
	Chi-square	212.271
Subject	df	4
	Sig.	.000*

Резултатите се базираат на пополнети редови и колони во секоја внатрешна под-табела.

*. Хи-квадрат тестот е статистички значаен на .05 ниво..

Така **X5.2**: Групите на интерес, за разлика од политичките партии, ги сметаат невработеноста и сиромаштијата како најразвиените социо-економски проблеми во контекст на земјата, е верификувана.

Според содржината на хипотезата 5.3 поставена од 5-та цел, исто така, ќе се протолкува како конечна хипотеза за истражување со помош на пресечни фреквенции и вредноста на хи-квадрат.

X5.3: Испитаниците од политичките партии, за разлика од групите на интерес, ги доживуваат како поизразени проблемите: слободни избори и економски раст.

Табелата 75 ги претставува фреквенциите на 5-те поставени алтернативи на прашањето: слободни и фер избори, во зависност од групата на испитаници, групи на интерес и политички партии.

Анализата на фреквенциите претставени во табелата јасно покажува дека алтернативите целосно се согласуваат (100 на 47), резултираат со високи и различни вредности во корист на испитаниците од групите на интерес.

Табела 75. Крос-табела помеѓу односот на испитаниците и прашањето: Слободните и фер избори се најчестиот политички проблем

		Слободни и фер избори				
		Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Се согласувам	Комплетно се согласувам
		Count	Count	Count	Count	Count
Испитаници	групи на интерес	2	4	20	4	100
	политички партии	10	9	34	113	47

Овие фреквентни разлики се статистички значајни според вредноста на хи-квадрат 118.390 со sig = .000 p <0.01. Со други зборови, испитаниците од групите на интерес изразуваат повисока поддршка за слободни и фер избори, во споредба со испитаниците од политичките партии.

Табела 76. Хи-квадрат тест на Пирсон (Pearson)

		Слободни и фер избори
	Chi-square	118.390
Subject	df	4
	Sig.	.000 ^{a,b}

*. Хи-квадрат тестот е статистички значаен на .05 ниво.

а. Повеќе од 20% од ќелиите во оваа поттабела имаат очекуван број на ќелии помал од 5. Резултатите од Хи-квадрат може да бидат неважечки.

Испитаниците од политичките партии, за разлика од групите на интерес, ги доживуваат како поизразени следниве проблеми: слободни избори и економски раст - не е верификувана. Врз основа на едноставните фреквенции за секоја од поставените алтернативи, се чини дека и двете анкетирани групи ја перцепираат невработеноста како најнапредниот социо-економски проблем (околу 45,67% од испитаниците од групите на интерес и околу 28,6% од политичките партии).

3.3 КВАЛИТАТИВНА АНАЛИЗА

Во квалитативната анализа на ова истражување, мислењата од експертските интервјуа во врска со домените на социјалната политика земени во анализата, се собирани во транскрипти и потоа се дискутирани за да одговорат на прашањата од истражувањето. Целта на квалитативната студија е преку експертски мислења да се идентификува дали концептот на идеологија има влијание врз развојот на социјалните политики во земјата што е студија на случај и дополнително да ги испита домените на социјалната политика, кои најмногу се под влијание на одредени идеолошки вредности. Дополнително, има за цел преку експертски интервјуа да го анализира тековниот модел на социјална политика развиен во земјата и да ги истражи идеолошките влијанија во главните домени на социјалната политика.

Постоечката литература во контекст на земјата, иако нејасна, сугерира дека постојат идеолошки вредности кои влијаат врз развојот на социјалната политика, особено во социјалната заштита, мерките за вработување и здравјето. Геровска-Митев (2016, 2017, 2019); Борнарова (2017) и други автори од сродни области сугерираат дека влијанието на идеологијата на социјалната држава е очигледно во многу домени на социјалната политика.

3.3.1 Истражувачки прашања за квалитативниот дел

Врз основа на природата на ова истражување, се поставуваат дополнителни истражувачки прашања во квалитативното истражување на емпирискиот дел, и тие се следниве:

- **ИП1:** Какви се мислењата на експертите во врска со улогата на идеологијата во развојот на социјалната држава во контекст на земјата?
- **ИП2:** Дали има докази за влијанието на идеологијата во реформските процеси и развојот на главните домени на социјалната политика избрани за студијата, односно образование, здравствена заштита, социјална заштита, вработување, пензии?
- **ИП3:** До кој степен идеологијата на одредена владејачка партија може да влијае врз видот на креирање политики во областа на благосостојбата. Дали социјалната

држава е дизајнирана во зависност од идеолошките преференции на владејачките политички партии?

- **ИП4:** Кои се мислењата на експертите во врска со „welfare mix“ во однос на финансирањето, администрирањето и давањето социјални услуги?
- **ИП5:** Дали многу од реформите се резултат на владините приоритети, развојот на пазарот или други влијанија?
- **ИП6:** Дали институционалниот модел на социјална политика - гледањето на помошта на Владата како природна и нормална појава во животот на луѓето - е случајно применлив во контекст на земјата, или Владата се смета за вклучена како заштитна мрежа во краен случај (резидуален модел)?
- **ИП7:** Какво е мислењето на експертите во врска со улогата, активностите и придонесот на групите на интерес во контекст на Северна Македонија?
- **ИП8:** Кои се перцепциите на експертите во врска со идните приоритети на политиката и политичките импликации во областа на благосостојбата?

3.3.2 Карактеристики на примерокот

За целите на ова истражување беа интервјуирани чинители со различно потекло. Согласно договорите, некои од испитаниците се кодирани со типологија на институцијата, други со други кодови. Табелата во прилог 4. ги прикажува карактеристиките на примерокот.

За ова истражување беа контактирани повеќе од 35 експерти од различни институции и со различна припадност. Поради пандемијата, многу од нив одбија да учествуваат и покрај фактот што беа предложени алтернативни методи за состаноци. Сепак, листата на испитаници е конгломерат од експерти од сите домени на социјалната политика кои се дел од анализата. Дополнително, интервјуирани се и актери од академскиот и граѓанскиот сектор. Дел од истражувањето се и даватели на социјални услуги (јавни и приватни институции).

3.3.3 Анализа на податоци

Со оглед на фактот дека длабинските интервјуа спроведени за квалитативната студија се персонализирани по припадноста на испитаниците, анализата е претставена во сесии

користејќи ги претходно подготвените записници. Покрај тоа, некои од истражувачките прашања се анализираат заеднички поради количината на собрани информации.

Сесија I: Улогата на идеологијата во развојот на социјалната држава.

Перцепции во врска со перформансите на Владата. Однос меѓу државата и економијата.

Улогата на семејството.

Перцепциите и мислењата од експертите се разликуваат, прво во зависност од нивното поле на професионален интерес. Речиси сите се согласни дека улогата на идеологијата можеби не е толку очигледна како другите варијабли во влијанијата на социјалната држава, но тврдат дека особено идеологијата на политичката партија во владеењето е онаа што генерално ја дефинира идеологијата на социјалната држава и имплементираниот модел на социјална политика. Дополнително, тие тврдат дека врската помеѓу двата концепта е тешко да се открие во земјите кои доживуваат преодни трансформации и кои сè уште може да се сметаат за нестабилни демократии. „Идеологијата на политичката партија влијае врз концептот на социјална политика што ја применуваат владите. Ова е особено точно за воспоставените демократии, додека оваа врска е потешко да се открие во неконсолидираните демократии“¹¹⁶. Гледиштето на експертот од социјална заштита и истовремено истражувач на социјална политика, е различно во споредба со другите испитаници: „Идеологијата може да влијае врз моделот на социјална политика, но пред сè, креаторите на политиката мора да работат повеќе за да создадат идеологија „најблиску до најдобрата“, која треба да ја води идеологијата на социјалната држава.“¹¹⁷.

Во таа насока, испитаникот од образовниот домен тврди дека: „Реформите главно се засноваат на политички концепти од каде потекнува шефот на одделот (министер)“¹¹⁸. Важно е да се нагласи дека сепак економскиот фактор се смета за порелевантен за развојот на социјалната држава и спроведувањето на социјалната политика, но тие тврдат дека фокусот треба да се прошири и на други фактори. Како што тврди Геровска-Митев (2019), „Социјалната политика во Македонија отсекогаш еволуирала преку индиректен процес, во зависност од економските и политичките услови и приоритети“.

¹¹⁶ Извадено од интервјуто со г-ѓа А.Ц – Универзитетски професор

¹¹⁷ Извадено од интервјуто со И.С.П. – Истражувач за социјална политика.

¹¹⁸ Извадено од интервјуто со М.Е.С – Експерт и советник за образование.

За потребите на квалитативната анализа, интервјуираните беа прашани за перформансите на владите во последната деценија и идентификуваа кои социјални прашања ги имаат приоритет владите за да се види дали сиромаштијата, невработеноста, образованието, здравствениот систем, социјалната заштита се сметаат за поитни. Во тој поглед, од нив беше побарано дополнително да споделат добри примери за успешни реформи на владите во гореспоменатите домени. Ова со цел, да се разбере идеологијата на социјалната држава низ многу реформи преземени во текот на годините.

Повеќето од нив наведуваат дека реформите во социјалната заштита се сметаат за поуспешни, а постои и очигледен тренд на неолиберализација на системот и проширување на типологијата на категории кои имаат корист (т.е. зголемување на социјалните трансфери и создавање нови категории на граѓани кои користат социјални услуги). Покрај тоа, малите групни домови за деца кои се корисници на тој вид грижа/услуга се перцепираат како многу добри примери во реформирањето на системот. Од друга страна, експертите интервјуирани за образованието, наведуваат дека реформите на владите во последната деценија не ги дадоа посакуваните резултати, а образованието останува проблематичен сегмент за контекст на земјата. *„Перформансите на владите не само во последните 10 години, туку и подолго, немаа јасна визија за потребите, барањата и предизвиците на образованието, особено за потребите на пазарот на трудот“*¹¹⁹. Ова е потврдено и со други студии и истражувања, кои докажуваат недостаток на врски помеѓу пазарот на трудот и образованието. Покрај тоа, повеќето од нив тврдат дека владата ја приоритизира невработеноста како поизразено прашање поради високите стапки на невработеност и имиграцијата на младите луѓе. *„Владата во соработка со многу меѓународни организации спроведува атрактивни програми како: неповратни кредити за започнување бизнис за млади; поддршка за компании кои вработуваат млади или луѓе од групи во социјални ризици (самохрани мајки, Роми, луѓе кои се невработени повеќе од една година итн.)“*¹²⁰.

Покрај тоа, експертот од Министерството за труд и социјална политика потврдува дека актуелната влада има достигнувања во врска со можноста за намалување на сиромаштијата преку активните политики за вработување, преку поврзување на центрите

¹¹⁹ Извадено од интервјуто со М.Е.С – Експерт и советник за образование.

¹²⁰ Извадено од интервјуто со г. Ш.М – Директор на приватна институција за социјални услуги.

за социјална работа и центрите за вработување во однос на активацијата на работното население. Како и да е, поради пандемијата со Ковид19, сите мерки не можеа да бидат целосно имплементирани¹²¹. Се разбира, поради пандемијата, и образованието и здравствениот систем претрпеа промени во нивното функционирање. Како и да е, соработката помеѓу центрите за социјална работа и центрите за вработување која го прекинува синџирот на трансгенерациска зависност на граѓаните за користење паричен надоместок од страна на државата, воспоставувањето нови форми на услуги внатре и надвор од системот, остануваат добар пример неодамна имплементиран. Според друго интервју, реформите во системот за социјална заштита дадоа значајни резултати. Дополнително, зголемувањето на минималната плата и поголемата вклученост на Економско-социјалниот совет во одлучувањето за економски и социјални прашања, се исто така добар пример.

Во однос на образованието, една од реформите што дадоа вистински резултати беше регулирањето на средното образование како задолжително. Дополнително, обезбедени се учебници и бесплатен превоз, што во голема мера придонесе за социјално олеснување на засегнатите категории и за намалување на нееднаквоста и зголемена инклузивност во образовниот систем. Покрај тоа, друг добар пример се однесува на годишните стипендии обезбедени од МОН за средношколци. Меѓу категориите, треба да се нагласи и социјалната категорија на стипендии (секој кандидат што ги исполнува условите на конкурсот може да ја добие стипендијата). Улогата на невладините актери исто се споменува придонесувачка во реформските процеси. Како што беше нагласено и од Стабс (Stubbs, 2020), „Владата на Северна Македонија, со поддршка на недржавни актери и некои меѓународни организации постигна огромен напредок во пристапот до предучилишна грижа и образование во раното детство, како и во деинституционализација и развојот на квалитетни услуги базирани на заедницата¹²².

Во однос на социјалната продукција, експертите се залагаат за идејата дека обезбедувањето благосостојба за сите категории во социјален ризик сè уште е државна одговорност. Потоа, семејството останува втор најважен обезбедувач. „Верувам дека

¹²¹ Извадено од интервјуто со М.Т.С.П – Министерство за труд и социјална политика.

¹²² За повеќе, видете: Stubbs, P. (2020). *Towards a welfare state in the western Balkans*. In Mujanović, J., & Vračić, A., & Armakolas, I (Eds.), *Political Trends & Dynamics in Southeast Europe*, (стр. 9–13). A FES dialogue southeast Europe project.

државата треба да има добар систем на социјална заштита, што секако може да вклучува политики што ќе стимулираат поголема улога за поединците¹²³. Како и да е, за да се избегне зависноста на граѓаните од поддршката на државите, повеќето мерки треба да бидат дизајнирани на таков начин што ќе ја стимулираат индивидуалната одговорност која треба да обезбеди сопствена благосостојба во слободна пазарна економија.

Сесија II: Домени на социјалната политика (Образование/ здравствено осигурување/ социјална заштита/ пензии/ вработување).

И покрај тоа што на првата сесија, повеќето од испитаниците ја делат идејата за идеологија во социјалната држава, преземените реформи не ги одразуваат идеолошките вредности на политичките партии, ниту пак состојбата на социјалната идеологија. „Во однос на моделите на социјална заштита, дадени се многу можности за давање услуги на граѓаните од страна на НВО, поединци и трансформација на некои институции во системот на социјална заштита што е подобро за корисниците¹²⁴. Главно објаснување останува фактот дека повеќето политички партии не применуваат идеолошки вредности во согласност со идеологијата на нивната партија и последователно, останува предизвикот да се идентификува одредена идеологија на социјална држава.

Испитаникот од доменот за вработување ја поддржува идејата дека без оглед на идеологијата на политичката партија; тенденцијата на политичката партија на власт е да ги исполни своите предизборни ветувања. „Тесно поврзани се ветените, но неисполнети или полуреализирани реформи. Реформите главно се базираат на политички концепти од каде потекнува шефот на одделот (министер)“¹²⁵.

Дополнително, експертите делат заедничка идеја дека активните мерки на пазарот на трудот дадоа резултат со оглед на намалувањето на стапките на невработеност последователно во текот на годините. Според нив, некои од активните програми на пазарот на трудот биле многу успешни, но во исто време во однос на социјалната заштита, има потреба да се прошират категориите на невработени лица кои добиваат финансиска помош. Сумирајќи, експертите се согласни дека главниот проблем на пазарот на трудот

¹²³ Извадено од интервјудо со г-ѓа А.Ц – универзитетски професор.

¹²⁴ Извадено од интервјудо со експерт од ЈУ Завод за социјални дејности Скопје 2020-2021.

¹²⁵ Извадено од интервјудо со Н.А.В – Национална агенција за вработување

останува прашањето како да се поддржат невработени лица со ниско образование и кои многу често се долгорочно невработени, итн.

Во однос на мешаниот систем во образованието, според испитаникот од образовниот домен, државата нема финансиски капацитет да кофинансира приватни институции. „Мислам дека за дополнително ублажување на социјалната разлика, државата треба да продолжи со политиката на финансирање на јавното образование. Не мислам дека приватното образование има различен квалитет во квалитетот на понуденото образование. Претежно, приватното образование нуди општо образование отколку стручно, за разлика од јавното образование кое нуди разновидно образование“. Со реформите во средното стручно образование, кои се завршуваат, државата доби благодарност за нивната имплементација, бидејќи овие реформи се прават врз основа на барањата на пазарот, со што им се овозможува на учениците полесно да најдат работа. Во средното образование, стипендии се обезбедуваат за ученици во технички студиски програми, што им овозможува полесно да најдат работа. Во високото образование, стипендиите најчесто се обезбедуваат за студенти во технички студиски програми. Општо земено, ублажувањето на социјалните ризици за ранливите категории во образовниот систем особено се однесува на специјалните програми за доделување стипендии во многу категории, од социјални до оние за истакнати ученици/студенти. Во исто време се обезбедува бесплатен превоз и бесплатни учебници за средношколци. Сепак, иако образованието се смета за универзално општествено право, за многумина сè уште не е достапно поради ограничените финансиски средства во врска со образованието. Како и да е, новата сеопфатна Стратегија за образование 2018–2025¹²⁶ година вклучува мерки за унапредување на инклузивното образование и исполнување на правото на образование за секого, во согласност со постојните закони за образование.

Во однос на тековниот систем за здравствена заштита, сегашниот мешан систем се смета дека не е целосно достапен за секого, а тоа не се однесува само на примарните здравствени услуги. Дополнително, комплицираната шема за финансирање не ја фаворизира пристапноста во приватниот систем за многу услуги.

¹²⁶ Education STRATEGY 2018-2025 and Action Plan, достапно на: <https://planipolis.iiep.unesco.org/sites/default/files/ressources/macedonia-education-strategy-for-2018-2025-and-action-plan-strategija-za-obrazovanie-eng-web-1.pdf>, (пристапено, март 2021).

Во споредба со другите домени, во пензискиот систем улогата на идеологијата е поочигледна, поради многуте промени направени во текот на годините. Од првиот закон за регулирање на пензискиот систем и инвалидност, во јануари 1994 година, со кој се задржаа сите социјални права стекнати од стариот систем на социјално осигурување, а во меѓувреме започна да се имплементира системот „финансирање на тековна основа“ (Pay - As - You - Go). „Многу промени во пензискиот систем се потпираат на функцијата на пазарот на трудот, во однос на односот придонес-придобивки“. „Стабилноста на пензискиот систем доживеа различни кризи поради нестабилноста на пазарот на трудот и честопати зголемувањето на бројот на невработени“¹²⁷. Најважните идеолошки промени во пензискиот систем се однесуваат на проширување на корисниците, особено на невработени лица.

Сесија III – значење и влијание на групите на интерес

Испитаниците вообичаено споделуваат дека важноста на групите на интерес останува неспорна, иако нивното вистинско влијание е сè уште мало во контекст на земјата и многу често, активностите на групи на интерес се сметаат за вмешани во политичките партии и други актери на моќ. Ова е исто така нагласено во поглавјето за преглед на литературата. Според еден од испитаниците „Во нашата земја, нивното влијание е ограничено и не е направено на системски начин. Бидејќи неформалните практики на застапување интереси играат значајна улога, под влијание на неолибералните политики, социјалната политика по независноста се оддалечи од социјалистичките карактеристики, а улогата на некои од централните актери што ги претставува, како што се синдикатите, се намали. Бизнес организации исто така имаат влијание во оваа област, а некои истражувања покажуваат дека бизнисот е добро позициониран и ефикасен во односите со Владата. Ова важи за областа на економските политики и политиките за вработување, но и за другите сектори, како што е здравството“¹²⁸.

„Теško е да се направи јасна разлика помеѓу јавниот и политичкиот интерес. Нашата земја е мала земја со мало население и економија во развој, на која често и е потребна интервенција (финансиски, субвенции, итн.) од државата. Ова можеби

¹²⁷ Извадено од интервјуто со И.С.П. – Истражувач за социјална политика.

¹²⁸ Извадено од интервјуто со г-ѓа. А.Ц – Универзитетски професор.

*понекогаш несвесно подразбира политичко влијание врз економијата на земјата и нејзините реформи*¹²⁹.

Во однос на највлијателните групи на интерес во контекст на земјата, синдикатите се сметаат за поактивни и влијателни во речиси сите интервјуа. *„Иако во ограничен степен, синдикатите, кои се важни актери во општеството, се активни на полето на социјалната политика, особено во областа на економските политики*¹³⁰. Истото се однесува и на организациите на работодавачи кои ги претставуваат интересите на работодавачите во областа на работните односи, како и стопанските комори во врска со општата економска политика и движењата во економската сфера. Потоа, и разни здруженија кои се организираат за подобрување на состојбата на лица со хронични или специфични/ретки болести, невладини организации кои работат во областа на заштита на ХИВ, корисници на дрога, и други слични субјекти. Здруженијата на лица со попреченост се исто така активни актери во оваа област, со децениска традиција.

Во врска со прашањето дали организациите имаат идеолошка гледна точка која некако ги диктира нивните активности или работат слободно само во зависност од специфичните интереси, повеќето од интервјуираните експерти се залагаат за идејата дека секогаш постои „поставување агенда“ зад големите групи на интерес. Ова беше потврдено дури и од самите претставници на групите на интерес кои беа интервјуирани: *„Мислам дека тие претставуваат идеологија и интересите на членството се блиски до таа идеологија*¹³¹. Во литературен аспект, врската помеѓу идеологијата и активностите на групите на интереси не е многу истражена, но идејата за „поставување агенда“ во скоро сите групи на интерес покажува дека секогаш постојат идеолошки вредности што ги поддржуваат различни интересни групи.

На крајот, групите на интерес претставуваат клучни ентитети во демократските општества и лобирањето е неопходно за добро владеење бидејќи групите на интерес го штитат јавниот интерес, и покрај тоа што честопати можат да бидат вмешани со други моќни актери. *„Не сите групи на интерес го претставуваат јавниот интерес. Групите на интерес што претставуваат јавни цели се оние кои обезбедуваат придобивки за*

¹²⁹ Извадено од интервјуто со М.Е.С – Експерт и истражувач за образование.

¹³⁰ Извадено од интервјуто со С.Ш – Доректор – НВО.

¹³¹ Извадено од интервјуто со М.С – граѓански активист.

*граѓаните кои не се членови (на пример, заштита на животната средина), додека групите што претставуваат специфични интереси, првенствено ги претставуваат интересите на нивното членство (сметководители, адвокати, работодавачи, итн.)*¹³².

Сумирајќи, многу од интервјуираните експерти сметаат дека креирањето социјална политика е потребно, но во исто време, тие го доживуваат тоа како товар за економскиот систем. Запрашани за развиениот модел на социјална политика, мнозинството смета дека нашата социјална политика е јасно базирана на селективност и не е во состојба да одговори на сите категории во ризик. Во многу домени на социјалната политика, главни прашања остануваат тешкотиите успешно да се спроведат социјалните програми и професионалните капацитети (особено во центрите за социјална работа). Во меѓувреме, во планирањето на социјалните политики се нагласува потребата да се обезбеди точна длабинска социо-економска анализа на потенцијалните трошоци и придобивки што одговараат на контекстот на земјата, а не само да се усвојат документи за политики кои биле успешни во други земји со различни позадина. Експертите од граѓанскиот сектор го истакнуваат недостатокот на транспарентност - како дополнително прашање.

На крајот, една од најзначајните изјави од експертска перспектива останува онаа од истражувачот за социјална политика, кој на севкупниот развој на социјалната политика гледа како т.н. ад-хок политичка активност во многу области, особено во врска со вработеноста/невработеноста и социјалната заштита.

3.4 Заклучоци од поглавје III

Преку емпириско истражување, ова поглавје истражуваше некои од најрелевантните идеолошки преференци на групите на интерес и политичките партии во врска со моделот на социјална политика во Северна Македонија. Квантитативната анализа ги вклучува податоците на 360 испитаници кои учествуваа во анкетата, а квалитативната анализа вклучува наоди од интервјуа со 13 експерти.

Прво, со оглед на сложеноста на темата, не е лесно да се извлечат заклучоци во врска со идеолошките преференци за моделот на социјална политика во земјата, врз основа на перцепциите за значителна големина на примерокот кој сепак не ги претставува ставовите

¹³² Извадено од интервјуто со г-ѓа А.Ц – универзитетски професор.

на сите групи на интерес. Затоа сметаме дека овие перцепции или преференци имаат индикативен карактер, но се многу значајни поради фактот што повеќето од учесниците во пилот - фазата резултираа со добро ниво на знаење во врска со социјалната политика. Покрај тоа, учесниците беа различни во однос на организациите кои ги претставуваа, во однос на возраста, полот и социо-економскиот статус. Понатаму, фактот дека мнозинството резултираше со многу високо ниво на образование, сметаме дека наодите во претходното поглавје се објективни и значајни. Придобивка за наодите се податоците дадени преку експертски интервјуа.

Првиот заклучок што природно произлегува е фактот дека разликите во перцепциите/преференциите помеѓу двете групи на испитаници постојат особено кога се анализираат одделно, иако тие делат заеднички преференци кога перцепциите се мерат заедно. Врз основа на наодите од ова поглавје, двете групи споделуваат висока компатибилност во однос на нивните сфаќања за улогата на државата, пазарот и семејството во врска со обезбедувањето или администрирањето на социјалната благосостојба. Двете групи го перцепираат заедничкото влијание помеѓу државните и пазарните сили, но постои разлика во тоа како ги рангираат. Запрашани посебно, групите на интерес изгледаат повеќе ориентирани кон пазарот, или подобро, тие велат дека ја препознаваат важноста и улогата на пазарот во државата на благосостојба, но сметаат дека придонесот на пазарот треба да се калибрира преку соодветна социјална политика (државна интервенција). За нив, пазарот е на прво место во однос на обезбедувањето и администрирањето на благосостојбата, потоа семејството како важен (неформален) ресурс за социјална благосостојба, и на крајот државата. За политичките партии, државата е на прво место, потоа следува улогата на семејството и на крајот, улогата на пазарот. Улогата и придонесот на пазарот е претерано важен за групи на интерес, бидејќи многу од нив се дел од профитниот и непрофитниот сектор кој обезбедува социјални услуги. Нивото на свесност за нив е повисоко во однос на улогата на пазарот. Како што нагласи Еспинг Андерсен (Esping Andersen, 1990), најконзистентната институционална алтернатива на државата во обезбедувањето благосостојба за граѓаните е пазарот и во анализата на социјалната држава, неговата улога е неспорно важна.

Во однос на домените на социјалната политика, во образованието, групите на интерес и политичките партии се залагаат за јавно образование кое се перцепира како јавно добро

што треба да биде достапно за секого. Во тој поглед, се претпочита зголемување на трошоците во областа на образованието. Во однос на здравствената заштита, двете групи го претпочитаат системот за јавна здравствена заштита преку кој јавните здравствени институции можат да обезбедат (даваат) здравствени услуги, финансирани преку системот за здравствено осигурување. Тие се противат на приватизацијата што се појави преку реформи и претпочитаат подобрен јавен здравствен систем. Кога станува збор за социјалната заштита, тие претпочитаат мешан модел на социјална заштита, особено во однос на обезбедувањето социјални услуги, но со посебен акцент во улогата на државата/владата. Што се однесува до вработувањето, двете групи претпочитаат државна интервенција и заеднички ја делат идејата дека државата треба да обезбеди можности за работа за сите невработени лица и проширена листа на социјални бенефиции за невработени лица. На крајот, во однос на пензиите, двете групи претпочитаат систем дизајниран како партнерство помеѓу државните и приватните институции. Меѓутоа, администрирањето на системот треба да се обезбеди преку државна институција.

Дополнителен заклучок е фактот дека идеолошките преференци, спротивно на хипотезите, не се потпираат на типологијата на здружување или група на интерес, ниту врз основа на етничка припадност, иако претходните истражувања покажаа разлики во ставовите кога станува збор за етничката припадност и многу често етничката припадност беше водечки принцип на многу политики во контекст на Северна Македонија. Според наодите од ова истражување, етничката припадност не ја дефинира ориентацијата на социјалните политики, и севкупните социјални прашања слично се перцепираат од сите етнички заедници кои учествуваа во истражувањето.

Севкупните резултати покажаа дека групите на интерес се предиспонирани да ги претпочитаат социјалдемократски идеолошки вредности во однос на идеологијата на државната благосостојба во која улогата на државата е централна, и многу од социјалните права на политичка нота треба да се земат предвид како универзални. Во многу прашања тие ја препознаваат важноста и улогата на пазарот. Дополнително, групите на интерес ја препознаваат улогата на пазарните сили и ја согледуваат релевантноста на либералните и неолибералните идеолошки вредности, кои во суштина се пазарно ориентирани и се разбира, тие се перцепираат како закана за социјалната работа поради нивниот недостаток на чувствителност кон многу потреби и права.

Политичките партии се сметаат за левичарски ориентирани кон социјалните прашања. Генерално, тие се залагаат за проширена улога на Владата, која за нив има поголемо влијание за социјална сигурност за општеството, јавното образование, универзалната здравствена заштита, итн. Затоа, може да се заклучи дека нивните преференци јасно покажуваат дека и покрај идеологијата на нивната партија, тие генерално имаат позитивни ставови во врска со левичарските идеолошки вредности и идејата за државната благосостојба, како идеја за државен интервенционизам со цел да се обезбеди социјална кохезија, социјална правда, итн. Заеднички, двете групи претпочитаат продукција на јавна благосостојба, сепак, како мешана институционална провизија.

Од многуте темелни интервјуа спроведени со експерти, актуелниот модел на социјална политика развиен во контекст на земјата се класифицира како мешан во однос на финансирањето, администрацијата и обезбедувањето социјални услуги со неолиберални влијанија, особено во социјалната заштита и давањето на социјални услуги. Како и да е, според интервјуата со експертите, социјалните услуги што се даваат од приватни и невладини организации имаат тенденција да бидат квалитативни за разлика од услугите што ги даваат државните јавни институции. Според нив, едно објаснување останува фактот дека владините и приватните институции се специјализирани во една до две области и јавните институции работат истовремено на неколку области од системот на социјална заштита.

Експертите ги доживуваат неолибералните влијанија како закана за социјалната работа. Свкупните дискурси од интервјуата го гледаат универзализмот како значајна вредност само во доменот на образованието. Како и да е, образованието е под влијание на неолибералната агенда и пазарниот пристап преку приватизација станува сè поактуелен во контекст на земјата. Од друга страна, генерално, мерките во однос на јавните интервенции - преку домените на социјалната политика, се експлицитно селективни кон идентификуваните кривки групи. Ова уште еднаш ги потврдува неолибералните влијанија и перцепцијата дека неолиберализмот на некој начин се противи на идејата за социјална држава и на самата социјална политика како политичка алатка. Да резимираме, од аспект на идеологијата, свкупно, учесниците во оваа студија имаат тенденција да преферираат социјалдемократски вредности, како што се универзализмот, државниот интервенционизам, работничките права, социјалната сигурност, итн., во рамките на

слободната пазарна економија во развој. Како и да е, во однос на моделот на социјална политика, мнозинството го претпочита институционалниот модел т.н. „welfare mix“, во кој заедничката одговорност помеѓу државата и профитниот и непрофитниот сектор го карактеризира системот, а државата останува како главен контролор. Затоа, универзализмот треба да биде принцип, а инклузивната социјална политика треба да биде начин на работа (*the modus operandi*), независно кој е давателот, јавна или профитна/непрофитна институција.

Со критичка нота, некои од наодите покажаа дека преку реформите, неолибералната агенда во суштина постигнала намалување на формалната социјална сигурност и зголемување на приватизацијата на образованието, здравството и пензиите. Во однос на социјалната заштита, потребата за плурализација на системот во однос на давателите, не значи дека системот е подобрен за корисниците - во очите на испитаниците. Дискусијата во врска со неолиберализираниот модел на социјална политика развиен во Северна Македонија и анализата на новите насоки на социјалната политика се дадени во последното поглавје, заклучоци и завршни забелешки.

IV. ПОГЛАВЈЕ IV – ДИСКУСИИ

4.1 Дискусии за резултатите

Во предходните поглавја, резултатите од емпириското истражување се претставени како главни наоди базирани на применетиот инструмент за истражување. Во ова поглавје, овие резултати се понатаму анализирани во дискусија со други слични истражувања и поврзување со теоретските дебати, широко дискутирани во поглавјето за преглед на литературата.

Треба да се нагласи дека истражувањата кои се обидуваат да ја анализираат врската помеѓу идеологијата и социјалната држава во контекст на Северна Македонија се нејасни. Идеолошките преференци на политичките партии и политичките идеологии измерени преку групите на интерес, исто така остануваат неистражени. Затоа, сметаме дека самото ова истражување дава оригинален придонес. И покрај фактот дека целокупна дискусија за резултатите со други слични студии не може да се обезбеди, многу делови од оваа дисертација може да се дискутираат со други поврзани студии, барем во одредени сегменти.

Прво, во врска со истражувачкото прашање 1 (хипотези од X1 до X7), резултатите покажаа дека перцепциите/преференците помеѓу групите на интерес и политичките партии во врска со улогата на државата, пазарот и семејството меѓусебно се разликуваат. Овие несогласувања, ја потврдуваат методолошката неопходност за одделно мерење на преференците во некои ставки, *априори* сметајќи ги политичките партии како „не чисти групи на интерес“. Во тој поглед, доколку очекувањата беа дека групите на интерес се гледаат како поориентирани кон социјалдемократските вредности во однос на режимот на благосостојба (види X2), резултатите го покажаа спротивното, тенденција на политичките партии (и покрај идеологијата) како обично поориентирани кон такви вредности. Овој резултат е од особено значење имајќи предвид дека квантитетот на членови на политичките партии што учествуваа во истражувањето во споредба со другите групи на интерес е преовладувачки.

Затоа, кога се мерат одделно, постојат очигледни преференци на политичките партии за државен интервенционизам како водечка идеолошка вредност и проширена улога на владите, во споредба со групите на интерес, кои на прво место го ставаат пазарот. Оваа тенденција на политичките партии како типично лево ориентирани е поврзана со нивните

ставови за преферирање на зголемена улога и одговорност на владите (државен интервенционизам) во обезбедувањето социјални провизии. Како и да е, во заеднички измерени ставки, се чини дека двете групи го прифаќаат универзализмот и проширената улога на владите (особено во однос на социјалните придобивки, стимулации и сл.) што беше потврдено во многу дополнителни хипотези. Затоа, генерално, врз основа на истражувачкото прашање 1, наодите покажуваат дека мнозинството испитаници ја гледаат владата/државата во центарот и очигледно преовладува идејата за државен интервенционизам. Како што вели Христова со соработниците (Hristova et al. 2011) во нејзиното претходно истражување, мнозинството граѓани се приклучуваат на вредностите на левицата и го поддржуваат државниот интервенционизам и државата на благосостојба. Како и да е, кога се мерат заедно, двете групи ја делат идејата дека основниот универзален минимум за социјална заштита треба да се обезбеди преку владина институционална регулација (институционален пристап¹³³) за сите луѓе. Од експертските интервјуа, перцепцијата беше на иста линија, а социјалната политика се перцепира како институционален механизам што ги калибрира пазарот, државните и другите сили. Тие се залагаат за универзалистичката идеја за социјална политика, но ги препознаваат нејзините селективни карактеристики во многу области, особено во финансиската социјална помош и трансферот на готовина, итн.

Други хипотези во првото истражувачко прашање покажаа дека улогата на пазарот е широко прифатена од групите на интерес кои ги гледаат пазарните сили како клучни за развојот на социјалната држава. Вреди да се потенцира дека семејството (како неформален давател) сè уште се смета како придонесувач со добротворни цели, особено од политичките партии. Ова објаснува дека се присутни и конзервативните идеолошки вредности, иако во помала мера. За разлика од ова, во претходните истражувања, на пример, Христова и соработниците (Hristova et al., 2011) откриле дека вредностите на конзервативизмот се многу очигледни во споредба со другите идеологии. Едно објаснување би бил фактот дека студијата во оваа дисертација се фокусира само во социоекономски прашања.

¹³³ Институционалниот пристап бара владините социјални програми да се грижат за сите граѓани, без оглед на приходот, и да се осигураат дека се заштитени од непредвидени ситуации на модерниот живот. Повеќе за овој аргумент, видете: Midgley, J., & Livermore, M. (2009). *The Handbook of Social Policy*. Second edition. SAGE Publication.

Дополнително, во рамките на првото истражувачко прашање, беше неочекувано да се открие дека нема евидентни разлики во преференците, во рамките на различните групи на интерес кои учествуваа во истражувањето. Всушност, претходните студии покажаа тенденција на синдикатите како групи на интерес да бидат повеќе побарувачки настроени кога станува збор за улогата на владите. Како и да е, треба да се нагласи дека мнозинството синдикати се сметаат за поврзани со политичките партии на власт или други групи на моќ. Затоа, во последните години се појавија нови синдикати, кои се сметаат за поактивни и независни¹³⁴.

Спротивно на хипотезите, неочекуван резултат е фактот дека во однос на етничката припадност, преференциите или перцепциите се доста слични. Не би било правилно да се генерализира, но резултатите може да сугерираат дека етничката припадност станува помалку релевантна во однос на очекувањата кон државите и државните институции, (барем) во однос на продукцијата и обезбедувањето благосостојба.

Во врска со истражувачкото прашање 2 (хипотези од X2.1 до X2.10), резултатите покажаа различни преференции во однос на петте домени земени во анализата. Во согласност со хипотезите, групите на интерес и политичките партии споделуваат различни преференции во одредени домени на социјалната политика, покрај доменот на здравствената заштита. Исто, во однос на образованието, двете групи претпочитаат повеќе јавно образование наспроти пазарниот пристап што го фаворизира развојот и финансирањето на приватното образование, додека во другите домени постојат разлики иако не се многу несовапаѓачки. Беше изненадувачки резултат да се открие дека политичките партии со умерена левичарска и централна идеологија сметаат дека јавното образование е нефлексибилно и бирократизирано во споредба со перцепциите на испитаниците од партиите што одговараат на десничарскиот идеолошки спектар. Теоретски, требаше да се случи спротивното. Ова го потврди недостатокот на знаење што генерално го имаат испитаниците од политиката во врска со идеолошките вредности што ги прифаќаат.

Понатаму, во согласност со хипотезите, испитаниците со високо образование, магистерски или докторски студии ги оценија мешаните системи (комбинација на јавни и

¹³⁴ За повеќе, видете: Cekik, A., & Hristova, L. (2018). *Interest groups in Macedonia: Growing pains in a strong party state*, Research paper, Edited By: Phil Harris and Danny Moss, Journal of Public Affairs, WILEY, стр. 6.

приватни институции во смисла на обезбедување, финансирање, итн.) како поефикасни и соодветни. Треба да се нагласи дека иако неочекувани, најпосакуваните идеолошки вредности по универзалистичката (социјалдемократија), второрангирани се оние поврзани со либерални и неолиберални вредности во кои се претпочитаат пазарни социјални политики. На пример, во многу области за социјална политика во студијата, се покажа дека двете групи имаат тенденција да го претпочитаат мешаниот модел на благосостојба (очигледно, мешаниот систем е најпосакуван од испитаниците со повисоко образование), во кои поголемата вклученост на профитниот и непрофитниот сектор е очекувана во однос на обезбедувањето социјална заштита (социјални услуги). Како и да е, во многу од нив има недоволно финансирање. Како што претходно откри Стабс (Stabbs, 2020), владите на Северна Македонија како и многу регионални земји масовно финансираат здравствена заштита, образование и социјална заштита (Stabbs, 2020, стр. 9). Во врска со „мешаната економија на благосостојба“, во повеќето Европски земји, овој тренд е предизвикан претежно од потребата да се намалат финансиските придонеси на државата (резидуализам) (Munday, 2003 како што е наведено во: Vornarova, 2019, стр. 426).

Во согласност со резултатите од првото истражувачко прашање, политичките партии изразија повисока поддршка за јавниот модел на давање социјални услуги, за разлика од членовите на групите на интерес кои претпочитаат комбиниран модел на давање социјални услуги - заедничка одговорност меѓу државните институции и за профитните и непрофитните сектори. Политичките партии имаат тенденција да бидат *универзалисти* во однос на тоа кој треба да има корист од финансиската социјална помош. На пример, во однос на социјалните бенефиции, соодветно, трансфер на готовина во случаи на невработеност треба да им се обезбеди на сите, без оглед на нивниот приход.

По оваа дискусија, во однос на финансирањето, резултатите покажаа дека сегашниот мешан модел на финансирање во главните домени на социјалната политика создава простор за различни прашања. На пример, во однос на социјалната заштита, Геровска-Митев (Gerovska-Mitev, 2019) посочува дека моделот на мешано финансирање се соочува со многу предизвици, меѓу кои, ранливоста на структурните промени на пазарот на трудот; доминантно потпирање на буџетот на општата влада за компензација на фискалните трошоци на фондовите за осигурување; недостаток на целосен потенцијал за социјални придонеси, поради значајниот неформален пазар на труд во земјата; и

инхерентно, ризик од затајување¹³⁵. Во оваа студија, во однос на вработувањето, групите на интерес обично споделуваат дека покрај фактот дека државата треба да обезбеди можности за вработување за сите, тие исто така потврдуваат дека улогата на државата во регулирањето на пазарот е да обезбеди соодветна рамнотежа помеѓу државната акција и пазарните закони.

Во ова истражувачко прашање, беа оценети и преференциите во врска со финансиската социјална помош преку системот за социјална заштита. Во таа насока, за мерење на преференциите на групите, беше поставен сет на ставки, со цел да се идентификува дали тие се за универзален или селективен систем (тестирање на значења) во врска со обезбедувањето финансиски социјални провизии. На пример, тие би можеле да изберат дали финансиска помош треба да им се даде на лица кои се финансиски несигурни или со ниски примања, или за сите типологии на лица со посебни потреби, итн. Она што резултираше во двете групи е всушност тенденција за проширување на категориите кои имаат корист од алатката за финансиска социјална помош. Тоа уште еднаш ги потврдува преференциите на поуниверзалистички систем на благосостојба.

Во врска со третото истражувачко прашање, чија цел беше да се идентификуваат идеолошките вредности на доминантните политички партии во контекст на земјата во сферата на благосостојбата, резултатите (од X3.1 до X3.3) покажаа дека во реалноста, членовите на политичките партии генерално немаат знаење во однос на идеолошките вредности на соодветната политичка партија. Ова е очигледно во X3.1 во кој идентитетите на политичките партии се чини дека се различно идеолошки ориентирани за разлика од официјалната идеолошка ориентација на партијата. Очигледна е тенденцијата на политичките партии генерално да се класифицираат како лево ориентирани во прашања поврзани со благосостојбата. На пример, Левица, која е јавно претставена како (радикална) лева партија, всушност во ова истражување, се смета за политичка партија која гравитира во центарот на идеолошкиот „лево-десен спектрум“.

Имајќи предвид дека преовладуваа женските испитаници, во ова истражувачко прашање постои обид за идентификување дали тие се претежно ориентирани во прифаќањето на универзалните вредности (социјалдемократија) во однос на идеологијата

¹³⁵ За повеќе видете: Gerovska-Mitev, M. (2019). *Thematic Report on financing social protection, North Macedonia*. EUROPEAN SOCIAL POLICY NETWORK (ESPN), European Commission.

на социјалната држава, но всушност, тоа не резултираше така. Иако, во претходните истражувања постојат емпириски докази дека жените главно се претежно левоориентирани, особено во млада возраст. На пример, во своето истражување Шорокс (Shorrocks, 2018) откри дека жените се повеќе левичари од мажите во помладите групи. Како што вели таа, „...кај помладите, посекуларни групи, поголемата поддршка на жените за економска еднаквост и државна интервенција, и во помала мера, за либералните вредности, ги прави повеќе левичари отколку мажите“¹³⁶.

Генерално, во ова истражувачко прашање, контроверзните резултати покажаа дека и покрај политичката партија, сите сметаат дека прифаќаат левичарски политички вредности за социо-економски прашања. Ова е спротивно од она што претходно го дознаа Климовски и соработниците (Klimoski et al. 2016) дека идеолошката разновидност е уште поголема благодарение на етничката, социјалната и верската хетерогена природа на Македонија. Резултатите овде поддржуваат повеќе претходни наоди од Христова (Hristova, 2011) која тврди дека политичките идентитети се темелат на алтернативната поделба помеѓу либерализмот и конзервативизмот, базирана на вредности и особено на националниот идентитет.

Следната дискусија се однесува на четвртото истражувачко прашање (X4.1 и X4.2), кое во суштина имаше за цел да ја истражи улогата и влијанието на групите на интерес во процесите на креирање социјална политика. Мнозинството ги признава синдикатите како повлијателни групи на интерес, тие потврдуваат дека секогаш треба да има силни синдикати за заштита на работните услови и платите на работниците. Овој резултат, спротивно на постојните студии, потврдува дека синдикатите остануваат највлијателните групи на интерес, додека многу други докази покажаа намалена улога на синдикатите како групи на интерес. Во однос на дискусијата, едно објаснување за ова се постојните реформи на неолибералната агенда во социјалната политика. Како што тврдат Пали (Palley, 2018), Џилберто и Момен (Jilberto and Mommen, 2002), дополнителен мотив и цел зад неолибералниот напад врз социјалната држава е да се намалат синдикатите¹³⁷.

¹³⁶ За повеќе видете: Shorrocks, R. (2018). *Cohort Change in Political Gender Gaps in Europe and Canada: The Role of Modernization*, Politics & Society, volume: 46 issue: 2, стр. 135 – 175.

¹³⁷ Повеќе за овој аргумент, видете: Palley, Th, I. (2018). *Re-theorizing the welfare state and the political economy of neoliberalism's war against it*, FMM Working Paper, No. 16, Hans-Böckler-Stiftung, Macroeconomic Policy Institute (IMK), Forum for Macroeconomics and Macroeconomic Policies (FFM), Düsseldorf, стр.8.

Дополнително, една од перцепциите поврзани со намалената улога на синдикатите, како што произлезе од длабинските интервјуа со експертите, е тоа што синдикатите меѓу групите на интерес се сметаат за поврзани со групи на моќ. Чекиќ и Христова (Sekik and Hristova, 2018) заклучија сличен резултат и тврдат дека затоа се појавуваат нови синдикати.

Во врска со последното истражувачко прашање (од X5.1 до X5.3) во кое целта беше да се идентификуваат севкупните перцепции на групите на интерес и политичките партии во врска со приоритетите и импликациите на политиката на благосостојба во иднина, произлезе дека постојат разлики меѓу двете групи во рангирањето на социо-економските проблеми. Кога се мерат одделно, невработеноста и сиромаштијата остануваат најзначајни социо-економски проблеми што ги перцепираат групите на интерес. Двете групи ја перцепираат невработеноста како поочигледна. Во реалноста, другите извори дискутирани во оваа дисертација покажаа, барем за невработеноста, постојано намалување на стапката во последната деценија¹³⁸.

Генерално, наодите презентирани во оваа дисертација покажуваат дека сè уште постои ниско ниво на знаење кај групите на интерес, политичките партии и експертите при инкорпорирање на идеолошката компонента во анализата на социјалната држава. Повеќето од нив случајно ја доживуваат идеологијата на социјалната држава како директен избор на владејачката политичка партија. Од друга страна, резултатите покажаа дека повеќето членови на политичките партии немаат знаење за идеолошките вредности на нивната партија и тие традиционално имаат тенденција да ги припишуваат главните одговорности на државата и државните институции, без оглед на политичката идеологија на партијата во која се активни или ја симпатизираат.

Заеднички измерени, севкупните резултати покажуваат дека групите на интерес и политичките партии, и покрај типологијата и идеологијата на партијата, имаат тенденција да ги прифатат социјалдемократските идеолошки вредности во однос на режимот на благосостојба и претпочитаат левичарски политички вредности во однос на политички идеологии. Врз основа на вкупните одговори од двете групи кои учествуваа во

¹³⁸ Statista 2021, Unemployment rate in North Macedonia 2020, достапно на: <https://www.statista.com/statistics/510247/unemployment-rate-in-macedonia/> (пристапено, јули 2021).

истражувањето, може да се заклучи дека во суштина, преку преференциите за поуниверзалистичка социјална политика, тие се противат на сегрегационо-социјалната политика наметната од неолибералната агенда, што се случи во земјата. Тенденцијата да се преферира државниот интервенционизам како идеолошка вредност, во контекст на земјата, се соочува со постојната политика за благосостојба која има тенденција да биде многу понеолиберална и да ја прошири улогата на пазарот во секој случај. Како што тврди Пуцел (Putzel, 2020), неолиберализмот е дефиниран со заложба за ограничување на државната интервенција и регулирање на пазарите, за создавање флексибилни пазари на труд со што се ограничува моќта на синдикатите, се ограничуваат државните социјални трошоци. Наместо декомодификација, неолибералната агенда ја зголемува тенденцијата за комодификација на пазарот на трудот, социјалните услуги, итн. Во однос на неолиберализмот, како што истакнува Пуцел (Putzel, 2020), каде што е можно, се промовира испорака на услуги од приватниот сектор (како здравство, образование, вода, енергија, транспорт и, крајно, домашна безбедност, вклучително и полициско работење и затвори).

Севкупните резултати покажуваат дека има дел од идеолошките преференции од двете групи кои имаат тенденција да преминат од социјалдемократија кон конзервативни и барем кон полиберални/неолиберални преференции. Како и во другите претходни истражувања, во некои сегменти се потврдуваат таканаречените „традиционални преференции“ на групите на интерес и политички партии да бидат особено настојувачки кон државите и државните институции во однос на припишувањето на главната одговорност на државата. Затоа, државата се претпочита и се смета за главен обезбедувач и контролор на благосостојбата во многу домени на социјалната политика.

Групите на интерес се залагаат за универзалистичката идеја за социјална политика во која придобивките (особено социјалните трансфери) се прошируваат и не се намалуваат како што е во моментот во моделот на социјална политика, развиен под неолиберално влијание. На пример, постојаното намалување на паричните надоместоци во случаи на невработеност и воопшто имплементацијата на активни социјални политики, што има тенденција да ја зголеми одговорноста на секој поединец. Генерално, постои евидентна доминација на „тестирани придобивки на значења“ наместо „универзални права“. Како и да е, неолибералните влијанија во социјалната политика се чини дека се делумно оспорени

од групите на интерес, во однос на преференците. На пример, мешаниот модел на благосостојба е подобар во многу домени и често се смета дека е посоодветен, особено за давање социјални услуги. Сепак, мешаниот модел на финансирање на главните домени (како што се социјална заштита, здравствена заштита, пензии, итн.) останува континуирано прашање на многу нивоа. Особено со враќањето на нискиот рамен данок на доход и регресивните даноци на расходи, кои во суштина, како што тврди Стабс (Stubbs, 2020), се многу проблематични за финансирањето на социјалната политика.

Вкупните резултати, делумно се контрадикторни со многуте постоечки теоретски претпоставки, кои беа почетна точка за формулирање на главните хипотези во оваа дисертација. Како и да е, од друга страна овие резултати даваат нови оригинални сознанија, кои во иднина треба дополнително да се испитаат.

4.2 Ограничувања

Со оглед на фактот дека ова е прво истражување кое на национално ниво се обидува да ја идентификува и анализира врската помеѓу идеологијата и државата на благосостојба со цел да го разбере моделот на социјална политика имплементиран врз основа на идеолошките вредности, останува тешко да се дискутира за резултатите со директно упатување на слична студија во национален контекст. Сепак, емпириските резултати презентирани во горните поглавја, се дискутирани со повикување на други студии кои анализираат некои од сегментите земени во анализата во ова истражување.

Второто ограничување во однос на дискусијата, исто така споменато во поглавјето на методологија, остануваат ограничените знаења или недоразбирања што ги имаат не само испитаниците од групите на интерес, туку и на експертите, кога во анализата на социјалната држава го вклучуваат идеолошкиот концепт. Општо земено, мислењата собрани преку длабински интервјуа главно се ограничени на нивната институционална припадност, освен универзитетските професори со кои интервјуата создадоа многу значајни дискусии и тие дефинитивно помогнаа да се постават прашања и дилеми за понатамошно истражување.

4.3 Импликации за следни истражувања

Накусо, сите ограничувања објаснети во поглавјето за методологија и во поглавјето за дискусија, ја одразуваат потребата за натамошни истражувања во анализата на врските помеѓу идеологијата и социјалната држава. Сериозно ограничување при дизајнирање на понатамошни истражувања, од методолошки аспект, останува недостатокот на стандардизирани инструменти за емпириско мерење на улогата и влијанието на идеологијата во социјалната политика. Ова е особено критично кога се таргетира население или се зема примерок од група поединци или експерти за спроведување истражување и собирање податоци. Во тој поглед, повеќе анализи на документи за политики ќе дадат точни податоци, бидејќи перцепциите собрани емпириски преку алатките за истражување можеби не секогаш обезбедуваат сигурни податоци, поради фактот што перцепциите најчесто имаат индикативен карактер.

Во обидот да се идентификува применетиот модел на социјална политика, концептот на идеологија останува високо апстрактен во анализата на државата на благосостојба. Постои јаз помеѓу идеологијата на социјалната држава на теоретско ниво и политиките спроведени во пракса. Овој јаз станува поголем поради недостаток на реални идеолошки вредности на политичките партии при владеење и дизајнирање јавни политики. Следствено, во иднина, анализите, дискусиите и препораките треба да бидат фокусирани во улогата на политичките партии директно, и потоа и на влијанието на другите групи на интерес. За да се зголеми објективноста на оваа типологија на истражувања, би било тесно препорачливо (во иднина) да се фокусираме само на една од идеологиите и социјалната држава. На пример, ставови на популистичка десничарска политика и социјална политика, или левичарски политички идеологии и неуспехот на социјална држава, итн.

V. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Социјалната држава, иако нашироко се дискутира, останува недоволно истражена во многу сегменти. Многу често, макро теориите во анализата на социјалната држава можат критички да се оспорат во периферни контексти. Затоа, секоја анализа фокусирана во микро (национални) контексти може да обезбеди значајни емпириски наоди и дополнително да отвори и зголеми релевантни теоретски дилеми.

Самата идеја за социјална држава претставува идеологија - преку идејата за држава која пристапува кон социјалните прашања и обезбедува механизми за задоволување на социјалните потреби. Кога станува збор за социјална држава во однос на функционалностите, од оваа дисертација можеме да заклучиме дека научниците имаат тенденција да се расправаат во два различни тора. Од една страна се оние што ја истакнуваат патерналистичката природа на социјалната држава, според која, државата секогаш ризикува да стане т.н. „дадилка“ – (*the nanny state*) сè додека обезбедува продолжена поддршка. Од друга страна, други дискутираат за спротивното, државата која едвај обрнува внимание на социјалните потреби и честопати се нарекува „држава на ноќниот чувар“ – (*the night watchman state*) чија класична грижа се одбраната, законот и редот - подоцна заменети или манифестирани во типичен резидуален модел на благосостојба. Она што можеме да го заклучиме овде е дека во суштина, природата на модерната држава на благосостојба во капиталистичките општества е комбинација на демократија, благосостојба и капитализам.

Пазарните и економските перформанси се релевантни фактори во обидот да се испита моделот на политиката на благосостојба, бидејќи социјалната држава е многу предиспонирана да интервенира во економскиот систем, главно преку оданочување, за понатамошно прераспределување на ресурсите и обезбедување минимална благосостојба за поединци и домаќинства. Редистрибутивниот модел на социјалната политика, како централна функција на социјалната држава ја нагласува прераспределбата на ресурсите, со цел резултатите од пазарната економија да бидат помалку нееднакви за поединците во едно општество. Пионерите на идејата за слободна пазарна економија тврдат дека владината интервенција треба да биде што е можно поограничена, бидејќи може да ѝ наштети на економијата, наместо да го поддржува системот. Како и да е, во оптиката на студиите за благосостојба преовладуваат аргументите што ја објавуваат потребата од

владина интервенција во однос на поддршката на пазарот на трудот и другите важни домени на социјалната политика, дури и не секогаш строго перцепирани како јавни добра, како што се здравјето, образованието, социјалната заштита, итн.

Во оваа дисертација, користени се три главни идеолошки парадигми, но не ограничувајќи се на нив, кои имаат тенденција да ја објаснат благосостојбата во обидот да се мапираат режими на благосостојба. Во тој поглед, постојат типични разлики помеѓу конзервативизмот, либерализмот и социјалдемократијата. Конзервативците ја сметаат главната улога на семејниот столб како примарен обезбедувач на грижа и благосостојба и големо значење им се дава на семејството, традицијата и религиозните вредности. Тие сакаат да ги намалат даноците и да поддржат мала влада и многу често да го ограничат степенот до кој владата го прераспределува богатството преку оданочување со цел да развива социјални програми. Конзервативизмот предвидува такви политички вредности како што се корпоратизмот и комунитаризмот, поради фактот што тие се карактеризираат како режими на благосостојба базирани на задолжителното социјално осигурување. Конзервативците „не се борат за совршена држава на благосостојба“ и наместо тоа, нивната грижа најчесто е поврзана со главните јавни домени, како што се образованието, јавното здравство, пензиите. Од друга страна, либерализмот, кој во суштина е анти-колективистичко идеолошко политичко гледиште, се карактеризира со *индивидуализам* и либералите се противат на државната интервенција во економијата, и покрај причините за интервенција, бидејќи според нив секоја интервенција ѝ штети на економијата и способноста на општеството да се саморегулира, вклучувајќи ја и благосостојбата. Либералите веруваат дека секој член на општеството е одговорен за своите постапки и дополнително е одговорен за сопствената благосостојба. Тие имаат тенденција да го промовираат резидуалниот модел на благосостојба во кој државата е последното безбедно средство, а државните институции имаат ограничен опсег на активности во поглед на обезбедувањето социјални провизии. Од друга страна, социјалдемократијата, која не е доволно колективистичка (што е вообичаено за социјализмот) ниту се базира на индивидуализам (типично за либерализмот), ја легитимира интервенцијата на државите со цел да се прераспределат ресурсите, и дополнително промовира високи даноци за да има можност за обезбедување универзална благосостојба и социјални услуги за сите. Тие сметаат дека оданочувањето е средство за зголемување на можностите на луѓето на

„несовршен слободен пазар“. Погонска идеолошка вредност на социјалдемократијата е *универзализмот*, и под универзализам се подразбира еднаква можност на секој член на општеството да исполни барем основни права и покрај нивото на придонес во системот. Многу автори тврдат дека универзализмот во суштина е ориентиран кон еднаквост и улогата на државата е централна, за разлика од конзервативните режими на благосостојба во кои улогата на семејството е централна, и за разлика од либералните режими во кои централна е улогата на пазарот. Во светлината на горенаведените идеолошки објаснувања за социјалната држава, емпириските резултати од оваа дисертација покажаа типични преференци за поуниверзален (социјалдемократски) режим на благосостојба, во кој секој граѓанин има основно право на благосостојба. Сепак, ова беше тестирано во земјата, специфична студија на случај.

Откако го кажавме ова, треба да се нагласи дека оваа дисертација преку анализа на социјалната држава, преку тесно анализирање на процесите поврзани со траекторијата на социјалната политика, предизвиците и реформите, даде увид во трендовите во специфичниот контекст - северномакедонскиот. Во последните три децении, социјалната политика во Северна Македонија претрпе многу промени, карактеризирани со многу (неолиберални) трендови во секоја фаза од развојот. На пример, како што беше потврдено со наодите и прегледот на литературата, една од најголемите транзиции, како што тврди и Геровска-Митев (2007), е премин од „универзалистичкиот“ модел на социјална политика (наследен од поранешниот социјалистички систем) во „моделот на заштитна мрежа“. Од идеолошка гледна точка, ова обезбеди премин од „универзализам“ во „селективизам“, преку зголемување на таргетирањето на корисниците, наместо универзален пристап за сите, итн.

Неолибералниот пристап е очигледно присутен во развојот на социјалната политика за време на транзициониот период. Политиките за активација, според неолибералниот пристап, беа очигледни во случајот на политиките за вработување и финансиската социјална помош. И двете беа под условеност на многу критериуми дефинирани со закони, на пример, активни политики на пазарот на трудот наместо парични надоместоци за невработеност и финансиска социјална помош. Резултатите добиени од различни теоретски и емпириски ресурси покажаа дека земјата дели заеднички реформи со другите земји во регионот. Ова беше особено опипливо кога се споредуваше Северна Македонија

со Албанија. Иако, Северна Македонија има различен пат во однос на идеолошките трендови кои влијаат на системот на благосостојба. Во таа насока, во однос на домените на социјалната политика, наодите покажаа дека *плурализацијата* на давателите на социјална помош, *пазаризацијата* на социјалните услуги и *деинституционализацијата* остануваат најзначајните трендови во целокупните реформски процеси што се случуваат. Плурализацијата (почнувајќи од 2004 година) беше особено присутна во системот за социјална заштита, во однос на обезбедувањето социјални услуги преку проширување на опсегот на даватели на социјални услуги и зголемување на улогата на НВО и приватниот сектор како даватели на социјални услуги. Ова ја зголеми улогата на граѓанскиот сектор и ја поттисна постоечката идеологија на државата како централна во планирањето, спроведувањето и администрирањето на социјалната заштита, а особено во секторот за давање на социјални услуги. Втората голема транзиција беше промената на позицијата на државата како главен обезбедувач, кон плурални и мешани социјални провизии. Како и да е, континуираното реформирање на социјалната заштита не постигна целокупно подобрување на квантитетот и квалитетот на социјалните услуги и главно беше насочено кон зголемување на услугите, наместо кон трансфери. Сите резултати покажаа дека неолибералната агенда е влијателна во социјалната политика, развиена и имплементирана во последните две децении. Многу често, тоа беше политички избор со цел да се зголемат заштедите во јавната политика поради многу слабите национални економски перформанси и драстичните промени во структурата на населението, што ги зафатија сите домени на социјалната политика. На пример, следејќи го неолибералниот тренд, во доменот на вработување, политиките на активација наместо пасивни трансфери на готовина го окарактеризираа системот. Горенаведеното, делумно беше потврдено преку емпириското истражување (квантитативни и квалитативни студии) на оваа дисертација, а во исто време, резултатите покажаа целокупно задоволство во многу домени на социјалната политика, претпочитајќи повеќе универзални (социјалдемократски) вредности. Можеме да заклучиме дека севкупните преференци на групите на интерес и експертите се ориентирани кон поуниверзални идеолошки принципи, во кои улогата на државата е централна, и многу од социјалните права треба да се сметаат, на политички план, како универзални. Независно од идеолошката ориентација, и членовите на политичките партии изразија слични преференции. Во меѓувреме, други секундарни податоци покажаа дека и

покрај идеологијата, под неолибералните влијанија, политичките партии слично се спротивставуваат на идеологијата на социјалната. Како што откри Томас (Thomas, 2018), во суштина, нападот врз социјалната држава не е политички партизирана работа, бидејќи во многу земји социјалната држава е „подеднакво нападната“ од сите политички партии. Според него, политичките разлики се повеќе прашање на интензитет и степен, отколку насока.

Тековниот модел на социјална политика развиен во контекст на земјата може да се класифицира како мешан систем во однос на финансирањето, администрацијата и обезбедувањето социјални услуги со неолиберални влијанија, особено во социјалната заштита, давањето на социјални услуги, политиките за активација, итн. Под влијание на неолибералната агенда, многу од реформите на некој начин ги поттиснаа филозофијата и централната идеја на социјалната држава.

Генерално, неолиберализмот сам по себе има тенденција да ја трансформира природата на социјалната држава. Строгоста и ограничувањата како неолиберални принципи манифестирани преку условеност, ги загрозуваат универзалистичките принципи. Ова беше очигледно во многу реформи во контекст на Северна Македонија, кои во суштина беа пазарно-ориентирани реформски политики низ многу процеси, опсежно карактеризирани со приватизација, пазаризација, итн. Понатаму, преку овие влијанија социјалната политика беше перцепирани како товар за економијата во развој. Како што наведува Стабс (Stubbs 2020), неолибералната ортодоксија ги гледа државите на благосостојба како анахрони, недостапни и кои предизвикуваат зависност¹³⁹. Многу често, во политичката агенда, прашањата поврзани со националната социјална политика беа од овој карактер.

Во случајот со Северна Македонија, не е дека неолибералните влијанија може да се сметаат за типично анти-социјална држава, туку како селективно про-социјална поддршка под условеност, во зависност од социјалните ризици. Под овие влијанија, моделот за социјална политика е развиен претежно како *ad hoc* интервенција на политиката без јасна визија и многу често без претходна анализа. Затоа, во многу случаи не успеа да одговори

¹³⁹ За повеќе, видете: Stubbs, P. (2020). *Towards a welfare state in the western Balkans*. In Mujanović, J., & Vračić, A., & Armakolas, I (Eds.), *Political Trends & Dynamics in Southeast Europe*, (стр. 9–13). A FES dialogue southeast Europe project.

на социјалните проблеми и социјалните потреби. Влијанието на меѓународните финансиски организации беше неоспорен влијателен фактор. Политичката подготвеност и недостаток на политичка стабилност и други фактори, како што се нискиот економски раст, мултиетничкиот состав на населението, драстичните демографски промени, се дополнителни фактори што условија многу реформи кои, иако не целосно ги отворија вратите за неолиберални идеолошки влијанија, напреднаа многу од неолибералните реформски агенди.

Неолиберализмот е новиот начин на работа (*modus operandi*) во сферата на социјалната политика, бидејќи влијаеше на многу реформи во контекст на земјата. Нормално, неолибералната социјална политика се спротивстави на поранешната универзалистичка социјална политика наследената од поранешниот систем. Социјалната политика беше развиена првенствено потпирајќи се на економскиот развој и тенденцијата за либерализација на пазарот и зајакнување на економскиот либерализам. Социјалната политика, многу често не можеше да ги калибрира силите и ниту стана целосно неолиберална, или типичен друг идеолошки модел. Затоа, можеме да заклучиме дека тоа е алтернативен модел на социјална политика, многу често нарекуван хибриден модел. Под комбинирани идеолошки влијанија, првенствено неолибералните, дефинитивно беше произведена „*ad hoc*“ социјална политика, врз основа на приоритетите дефинирани од секоја влада, кои многу често се карактеризираат со висок популизам¹⁴⁰. Како што истакна Пуцел (Putzel, 2020), и во развиените и во земјите во развој, наследствата на неолиберализмот создадоа плоден терен за подемот на десничарската популистичка политика.

Треба да се нагласи дека во земјите што доживуваат продолжена транзиција, рамнотежата помеѓу економскиот развој и социјалната кохезија останува приоритет за секоја влада, лево или десно идеолошки ориентирана. На пример, во однос на преференците, емпириските резултати покажаа типична левичарска ориентација на сите политички партии, и покрај нивната политичка идеологија. Балансот помеѓу економскиот развој и државниот интервенционизам за унапредување на социјалната правда, социјалната кохезија итн., е особено релевантен во земји како Северна Македонија кои се

¹⁴⁰ За повеќе видете: Fischer, A. (2020). *The Dark Sides of Social Policy: From Neoliberalism to Resurgent Right-wing Populism*. International Institute of Social Studies, The Hague, Volume 51, Issue 2, FORUM 2020.

стремат за интеграција во Европската Унија, која преку барање реформи наметнува многу промени, меѓу кои прашањата за социо-економски карактер постојано се наметнуваат во националните политички агенди. Во таа насока, развојот на социјалната држава преку добро избалансирана социјална политика, наместо т.н. *'ad hoc'* политичка акција, останува високо во приоритетите на владите и политичките партии, без оглед на нивната политичка идеологија. За таа цел, се чини дека „*про-европеизмот*“ е вредност што им се припишува на сите политички партии, и покрај другите идеолошки вредности поврзани со идеологијата на нивната партија.

Не постои одржлива таксономија на режимите на благосостојба надвор од земјите на ОЕЦД, иако многу дополнителни истражувања покажаа дека социјалната политика во некои региони и земји има различни обрасци. Моделот за социјална политика развиен во земјата може да се класифицира како „*хибриден модел*“. Од прегледот на литературата, се чини дека социјалната држава во Северна Македонија ги меша карактеристиките од скоро сите други модели: поранешниот социјалистички модел, социјалдемократските типични нордиски модели, либералниот англо-саксонски модел, и особено може широко да се поврзе со јужно-европскиот модел.

Всушност, можеме да заклучиме дека постои спој на неолиберализмот и селективизмот, манифестиран преку зголемување на мерките за социјална заштита, но со зголемена пазаризација и условеност, што во суштина ја загрозува идеологијата на социјалната држава - барем, во нејзините универзалистички водечки принципи.

5.1 Препораки и Епилог

Невообичаено да се започнат препораки со прашања, но во суштина, оваа дисертација се обиде да осветли теоретски дилеми во тековната социјална држава и социјална политика во Северна Македонија. Затоа, наместо да се упатат конкретни препораки до институциите и актерите вклучени во креирањето социјална политика, се поставуваат некои многу важни дилеми за понатамошно истражување, и дополнително даваме само неколку препораки за институциите.

Зошто неолиберализмот ја загрозува социјалната политика во Северна Македонија?

Прво, бидејќи моделот на социјална политика кој што се разви од влијанијата на неолиберализмот, не успева соодветно да одговори на различните форми на нееднаквост

или социјални дислокации, создадени или засилени, меѓу другото, од мултиетничкиот состав на населението што ја карактеризира земјата. Во многу истражувачки извештаи и други студии постојат докази дека остануваат разликите меѓу етничките заедници, дури и во делот на социјалните права заштитени и регулирани со закон.

Второ, неолибералниот модел на социјална политика, кој се карактеризира со обезбедување мешавина од социјални провизии, сè уште генерира социјален гнев помеѓу давателите и корисниците, институциите и граѓаните, а многу често и неспособност на институциите да обезбедат квалитетни социјални услуги.

Трето, следејќи го неолибералниот тренд, системот на социјална заштита како прв домен на социјалната политика има тенденција да ја зголеми 'пазаризацијата' на многу социјални услуги, кои во одреден момент стануваат недостапни за многумина. Тоа ја влошува состојбата на ранливите групи.

Дали се залагаме за пријателско пазарна социјална политика како што наметнува неолибералната агенда?

Многу студии, не само периферни, покажаа дека неолибералната агенда во социјалната политика која го фаворизира пазарот или економскиот либерализам, не реагира на ранливите групи и многу често повеќе ја зголемува слабоста на сиромашните, малцинствата, жените, итн. Имајќи го во предвид историскиот развој на земјата, и особено многу чувствителниот мултиетнички состав на населението, неолибералната агенда е полоша и ги ограничува правата на многу општествени категории. Како што истакнува Геровска-Митев (2007), многу често неспособноста на социјалниот систем да ги задоволи правата на сите етнички групи, има негативно влијание. Тоа прикажува и други феномени, како што се зависноста од системот на благосостојба, зголемување на миграцијата, неформално вработување, итн., кај некои од повеќето маргинализирани етнички групи. Во суштина, неокласичната економија беше во првите редови на неолибералните влијанија за сите политички партии, што во суштина го легитимира поттикот на економијата со напад врз идејата за социјална држава, која се гледа како товар за економијата. На социјалната држава се гледа како закана што ја нарушува конкурентноста што ги карактеризира слободните пазарни економии. Неолиберализмот може да ја поттикне слободната пазарна економија, но дефинитивно ја намалува социјалната држава. Преку многу процеси, како што е приватизацијата во многу домени на социјалната политика, подготвеноста на

политичките партии или владите да одговорат на неолибералната агенда беше прекумерно очигледна во текот на годините. Затоа, неолиберализмот често се конципира како исклучително поврзан со елитите, високите класи и групите на моќ, додека социјалната држава е водена од многу различни принципи. И секако, неолиберализмот ги фаворизира пријателските пазарни социјални политики со намалување на димензиите на благосостојбата, проширување на приватизацијата и промена на даночните политики.

Нови насоки за социјална политика или социјална политика ‘quo vadis’?

Неолибералната социјална политика е дефинитивно ‘редукс’ политичка активност во однос на идејата и филозофијата на социјалната држава. Не е лесно да се извлечат заклучоци во врска со типичниот модел на социјална политика што подобро ќе одговори на контекстот на земјата кои во суштина го поткопуваат концептот на социјална солидарност. Како и да е, тенденцијата за поголем фокус кон потребите и правата наместо ризиците, ќе ја смени филозофијата на социјалната политика и ќе ги успори неолибералните влијанија. Иако развиената неолиберална социјална политика може да се смета за социјално либерална варијанта на неолиберализмот, сепак, како што многу често се истакнува, ѝ се заканува на идеологијата на социјалната држава. Утопија е да се тврди дека неолибералните агенди може да се избегнат, што се должи на многу други економски и политички импликации. Како и да е, оваа дисертација препорачува дека социјалната политика треба да е насочена од повеќе универзални принципи и барем да усвои механизми што ќе одговараат на „посебниот“ контекст на Северна Македонија, како и да обезбеди одржливи решенија преку зголемување на социјалните трошоци. Како етички политички проект, социјалната држава е таа што може барем да го „хуманизира“ капитализмот, и покрај неговата состојба/фаза на постоење.

Со оглед на сложеноста и ширината на оваа теза, подолу се дадени само неколку (генерички) препораки за социјалните институции и другите актери вклучени во продукцијата и обезбедувањето на благосостојба, со цел да се одржат горенаведените дилеми како можност за понатамошно истражување фокусирано во една или поконкретни домени на социјална политика:

- Трошоците и даночните политики на владите треба да послужат за идејата на државата на благосостојба преку дизајнирање, планирање и вградување на повеќе

дарежлив модел на социјална политика, со цел да се зголеми благосостојбата на населението, и покрај постојната и нецелосно неизбежна стратификација.

- Јавното производство и јавното финансирање треба да останат првиот неоспорен извор во сферата на политиките за благосостојба. Изворот на пазарната економија не може да обезбеди благосостојба во таков кревок контекст како северномакедонскиот, во кој многу „класи“ и „заедници“ се борат да ги исполнат своите социјални (основни) права.
- Зајакнување на идејата за социјалната држава водена од универзални принципи, кои во суштина остануваат етички политички избор за намалување на сиромаштијата и нееднаквоста, за секоја влада, бидејќи во суштина, социјалдемократските принципи остануваат основа за „идеалниот“ режим на благосостојба.
- Обврската за целосно вработување преку калибрација на политиките треба да биде приоритет за секоја влада и покрај политичката идеологија и тоа треба да се обезбеди преку системска евалуација на мерките и програмите за вработување.
- Професионализацијата наместо пазаризација во областа на давањето на социјални услуги ќе го подобри квалитетот на услугите, што треба да се потпира на квалитетот, а не на цената.
- Проширена посветеност кон јавната здравствена заштита, која треба да остане универзално достапна за сите луѓе и намалување на т.н. „од зеб“ надоместоци кои за многумина не се достапни.
- Зголемување на финансиската социјална помош и трансфер на готовина наместо неефективни и произволни политики (т.е. активација на пазарот на трудот) треба да биде во фокусот.
- Лесно „тестирање на значењата“ во согласност со идентификуваните потреби со цел да се зголеми принципот на универзалност, наместо да се намалат или кратат придобивките за ранливите групи.
- Зголемување на институционалните (јавни и приватни, централни и локални) капацитети и повеќе инвестирање во обука и квалификација на професионалци кои даваат социјални услуги.

- Повеќе синдикати и други институции на работничката класа кои се активни и не се поврзани со владите или други групи на моќ, наместо пасивни ентитети кои формално ги претставуваат работниците.
- Пред секој реформски процес треба да се обезбеди претходна темелна анализа со вклучување на поширок социјален консензус, со цел да се зголеми вклученоста на сите групи на интерес, пред сè, да се слушне гласот на корисниците.
- Целокупната преориентација на социјалната политика кон егалитаризам, универзализмот, треба да се гледа како етички политички проект од политичките партии.
- Редифинирање на моделот на социјална политика, користејќи ги националните капацитети и ресурси, кон балансирана и системска политичка активност, а не само како „*ad hoc*“ интервенција.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Abel-Smith, B. (1994). *The Beveridge Report: Its Origins and Outcomes*. In J. Hills & J. Ditch & H. Glennerster (Eds.), *Beveridge and Social Security: An International Retrospective*, Clarendon Press, Oxford.
- Agh, A. (1998). *The politics of Central Europe*. London: Sage.
- Allen, J. (2006) *Welfare regimes, welfare systems and housing in Southern Europe*. *European Journal of Housing Policy*, 6(3), pp. 251–277.
- Almond, A. G., & Powell, G.B. (1966). *Comparative Politics: A Developmental Approach*, Boston: Little, Brown and Company.
- Andrews, K.T., & B. Edwards. (2004). *Advocacy Organizations in the US Political Process*. *Annual Review of Sociology*, 30. Pp. 479–506.
- Atkinson, A.B. (1995). *The welfare state and economic performance, in Incomes and the welfare state*. Cambridge University Press.
- Atkinson, A. B. (1995). *Incomes and the Welfare State*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barr, N. (1993). *The Economics of the Welfare state*. Stanford: Stanford University Press.
- Bell, D. (1976). *The Cultural Contradictions of Capitalism*. New York: Basic Books.
- Béland, D., & Mahon, R. (2016). *Advanced introduction to Social Policy*. Edward Elgar Publishing.
- Béland, D. (2005). *Ideas and Social Policy: An Institutional Perspective*. *Social Policy & Administration*, V. 39, No. 1, February 2005, pp. 1–18.
- Berry, J.M. (1980). *Public Interest vs. Party System*. *Society* 17 (May-June), pp. 42–48.
- Bogoevska, N., & Bornarova, S., & Trbojevik, S. (2013). *Social Protection System In Macedonia: Centralized Governance versus Decentralization*. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Vol 4 No 11, pp. 534 – 541.
- Bornarova, S. (2019). *EUROPEAN TRENDS IN SOCIAL SERVICES' SYSTEMS: towards Marketization, User-involvement and Professionalization*. FACULTÉ DE PHILOSOPHIE SKOPJE, pp. 425 – 434.

- Bornarova, S., & Bogoevska, N., & Trbojevik, S. (2017). *Changes in European Welfare State Regimes as a Response to Fertility Trends: Family Policy Perspective*. European Journal of Social Sciences Education and Research, Vol. 11 Nr. 1, pp. 50 – 57.
- Bornarova, S., & Ilievski, V. (2015). *IMPLEMENTATION OF LICENSING IN SOCIAL PROTECTION: Regional Achievements and Challenges*. Faculty of Philosophy – Skopje, pp. 283 – 290.
- Bornarova, S., & Bogoevska, N., & Trbojevik, S. (2013). *Pension System Reforms in the Republic of Macedonia: Expected Benefits and Challenges*. Academic Journal of Interdisciplinary Studies, Vol. 2, No. 9, pp. 393 – 399.
- Bornarova, S. (2011). *Development of the Social Protection System in Post-Communist Macedonia: Social Policy-Making and Political Processes*. In Stambolieva, M., & Dehnert, S. (Eds.), *Welfare States in Transition, 20 Years After the Yugoslav Welfare Model*. (pp. 135 – 165). Skopje: Friedrich Ebert Foundation, Sofia, Bulgaria.
- Briggs, A. (1977). *The welfare state in historical perspective*. Reprinted in *The Welfare State*. Edited by C. Schottland. Harper and Row, New York.
- Briggs, A. (1961). *The Welfare State in Historical Perspective*. European Journal of Sociology, vol. 2 (2).
- Burazeri, G., & Bregu, A., & Qirjako, G. et al. (2014). *National Health Report: Health Status of the Albanian Population*. Tirana: Institute of Public Health.
- Burstein, P., & Linton, A. (2002). *The Impact of Political Parties, Interest Groups and Social Movement Organizations on Public Policy: Some Recent Evidence and Theoretical Concerns*. Social Forces, 81 (2), pp.380-408
- Burstein, P. (1998). *Interest Organizations, Political Parties, and the Study of Democratic Politics*. In A. N. Costain and A. S. McFarland (Eds.), *Social Movements and American Political Institutions* (pp. 39–56). Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Castles, F. G., & Mitchell, D. (1991). *Three Worlds of Welfare Capitalism or Four? Public Policy Discussion Paper*, Australian National University, Canberra.
- Castles, F.G. (1989). *The Comparative History Of Public Policy*. Cambridge: Polity.

- Cekik, A., & Hristova, L. (2018). *Interest groups in Macedonia: Growing pains in a strong party state*. Research paper, Edited By: Phil Harris and Danny Moss, Journal of Public Affairs, WILEY.
- Cekik, A. (2015). *Lobbying by Interest Groups in Macedonia, Montenegro and Serbia: Findings from a Survey of Associations*. A postdoctoral project, Erasmus Mundus.
- Chari, R., & Hogan, J., & Murphy, G. (2010). *Regulating Lobbying: A Global Comparison*. Manchester University Press.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Crouch, C., & Farrell, H. (2004). *Breaking the Path of Institutional Development? Alternatives to the New Determinism*. Rationality and Society, Volume: 16 issue: 1, pp. 5 – 43.
- Crouch, C. (1999). *Social changing in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Cook, K. 2012. *Neoliberalism, welfare policy and health: A qualitative meta-synthesis of single parents' experience of the transition from welfare to work*. Health, 16, 507– 530.
- Cook, B. (2006). *Conceptual framework for analysis of welfare state developments*. Working paper, Centre of Full Employment and Equity, The University of Newcastle.
- Danforth, L. (1994). *Ethnic Nationalism in a Transnational World: Greeks and Macedonians*. At the Conference for Cooperation and Security in Europe, an unpublished essay, Bates College.
- Daskalovski, Ž. (1999). *Elite Transformation and Democratic Transition in Macedonia and Slovenia*. Balkanologie, Revue d'études pluridisciplinaires, Vol. III, n° 1 | 1999, Association française d'études sur les Balkans (Afebalk).
- Da Silva Lopes, A.C.R. (2006). *Welfare Arrangements, Safety Nets and Familial Support for the Elderly in Portugal*. London School of Economics and Political Science.
- Deacon, B. (2013). *Global Social Policy in the Making*. Policy Press.
- Deacon, B., & Stubbs, P. (2007). *Social Policy and International Interventions in South East Europe*. Edward Elgar Publishing.
- Deacon, B. (2000). *Eastern European welfare states: the impact of the politics of globalization*. Journal of European Social Policy, Published by SAGE publications.

- Deacon, B., & Lakinska, D. (1997). *F.Y.R.O.M. country policy paper*. EC PHARE Consensus Programme, European Centre for Social Welfare Policy and Research.
- Deacon, B., & Hulse, M., & Stubbs, P. (1997). *Global Social Policy. International Organizations and Future of Welfare*, Sage, London.
- Dickerson, M.O., & Flanagan, T. and O'Neill, B. (2014). *An Introduction to Government & Politics: A Conceptual Approach*. Ninth Edition, Toronto: Nelson.
- DiNitto, D, M. (2009). *An overview of American Social Policy*. In Midgley, J., and Livermore, M. (Eds.), *The handbook of social policy* (pp. 21 – 37). Second edition. SAGE Publication.
- Drahokoupil, J., & Domonkos, S. (2012). *Averting the Funding-Gap Crisis: East European Pension Reforms since 2008*. *Global Social Policy* 12(3), pp. 283–299.
- Duncan, M.P. (1997). *The Republic of Macedonia: finding its way*. In Dawisha, K and Parrott, B (Eds.), *Politics, Power and the Struggle for Democracy in South-East Europe*. (pp. 226–282). Cambridge University Press.
- Dymond, L.H. (2015). *A Recent History of Recognized Economic Thought: Contributions of the Nobel Laureates to Economic Science*. Lulu Publishing Services.
- Elliot, G. (1980). *The Concept of the Welfare State: The Nature and Meaning of A.L.P. Policy*. School of Social Studies, South Australian Institute of Technology.
- Epstein, D.L., & Bates, R., & Goldstone, J., & Kristensen, I., & O'Halloran, Sh. (2006). *Democratic transitions*. *American Journal of Political Science* 50(3), pp. 551 – 569.
- Esping-Andersen, G., Ed. (2002). *Why we need a new welfare state*. Oxford: Oxford University Press.
- Esping- Andersen, G. (1999). *Social Foundations of Postindustrial Economies*. Oxford: Oxford University Press.
- Esping-Andersen, G. (1996). *Welfare states in transition: national adaptations in global economies*. London: SAGE Publications
- Esping-Andersen, G. (1994). *After the golden age: the future of the welfare state in the new global order*. Geneva, UNRISD.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Polity Press.

- Ferrera, M., & M. Rhodes (2000). *Recasting European welfare states*. London, Portland, OR, Frank Cass.
- Ferrera, M. (1996). *The four social Europes: between universalism and selectivity*. Florence, European University Institute.
- Ferrera, M. (1996). *The 'southern model' of welfare in social Europe*. *Journal of European Social Policy*.
- Fischer, A. (2020). *The Dark Sides of Social Policy: From Neoliberalism to Resurgent Right-wing Populism*. International Institute of Social Studies, The Hague, Volume 51, Issue 2, FORUM 2020.
- Fornero, E., & Ferraresi P.M. (2007). *Pension Reform and the Development of Pension Systems: An Evaluation of World Bank Assistance*. Background Paper Albania Country Study.
- Fouka, G., & Mantzourou, M. (2011). *What are the Major Ethical Issues in Conducting Research? Is there a Conflict between the Research Ethics and the Nature of Nursing*. *Health Science Journal*, Volume 5, Issue 1, pp. 3 – 14.
- Frey, L.R., Botan, C.H., & Kreps, G.L. (2000). *Investigating communication: An introduction to research methods*. Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.
- Furniss, N., & Tilton, T. (1977). *The Case for the Welfare State: From Social Security to Social Equality*. Indiana University Press, Bloomington.
- Gerovska-Mitev, M. (2019). *Social Policy during a Decade of Centre-Right Governance in Macedonia: Recent Economic and Social Developments*. In an Osbild, W. Bartlett (Eds.), *Western Balkan Economies in Transition, Societies and Political Orders in Transition* (pp. 123 – 134). Springer International Publishing AG, part of Springer Nature 2019R.
- Gerovska-Mitev, M. (2019). *Thematic Report on financing social protection, North Macedonia*. EUROPEAN SOCIAL POLICY NETWORK (ESPN), European Commission.
- Gerovska-Mitev, M., & Bornarova, S. (2017). *Welfare state ideologies and long-term care regimes: challenges of working age careers with dependent relatives in Macedonia*. Социјална политика 52.1
- Gerovska-Mitev, M. (2017). *When Active is Passive: Conditional Cash Transfers and Employment Creation in Macedonia*. In: Scoppetta, A., & Leichsenring, K., &

- Stamatiou, W. (Eds.), *Innovative Approaches in Labour Market Policy and Health and Long-Term Care in Eastern Europe*, Eastern European Social Policy Network.
- Gerovska-Mitev, M. (2016). *Social Policy Challenges and Strategic Priorities in the EU Candidate Countries*. Journal on European Perspectives of the Western Balkans Volume 8 Number 1(14), pp. 65 – 89.
- Gerovska-Mitev, M. (2016). *Welfare State Realities in Macedonia: Trends and Perspectives*. In: Schubert K., de Villota P., Kuhlmann J. (Eds.), *Challenges to European Welfare Systems* (pp. 497 – 512). Springer, Cham.
- Gerovska-Mitev, M. (2015). *'Employing Macedonia': Assessing strengths and weaknesses of the new governmental project*. (ESPN Flash Report 2015/40). Brussels: European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion.
- Gerovska-Mitev, M., & Dimitrijoska, S. (2013). *Social policy and social work in the economic crisis times in the Republic of Macedonia*. Ljetopis socijalnog rada 20(1).
- Gerovska-Mitev, M. (2008). *Reform processes and challenges in social policy in Republic of Macedonia*. In M. Gerovska Mitev (Eds.), *Reframing social policy: Actors, dimensions and reforms*. (pp. 91–102). Skopje: Faculty of Philosophy and Friedrich Ebert Foundation.
- Gerovska-Mitev, M., & Miovska-Spasevska, S., & Gjorgjev, D. (2007), *Policy Priorities for Social Inclusion in Macedonia*. Friedrich Ebert Stiftung.
- Gerovska-Mitev, M. (2005). *The Role of International Governmental Organizations in the Social Policy of Macedonia*. In: Kuhle, S. (ed.) *Social Policy Development in South Eastern Europe: Outside Influences and Domestic Forces*. Stein Rokkan Centre for Social Studies, Bergen.
- George, V., & Wilding, P. (1994). *Welfare and Ideology*. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf.
- Gough, I. (2008). *European welfare states: explanations and lessons for developing countries*. In Dani, Anis Ahmad and Haan, Harjan de, (Eds.), *Inclusive States: Social Policy and Structural Inequalities* (pp. 3-38). World Bank, Washington, USA.
- Gough, I. (1979). *The Political Economy of the Welfare State*. Basingstoke: Macmillan.

- Gough, I. (1978). *Theories of the welfare state: a critique*. International Journal of Health Services, 8 (1). pp. 27 – 40.
- Goul-Andersen, J. (2012). *Welfare States and Welfare State Theory*. Centre for Comparative Welfare Studies Working Paper.
- Guillen, A.M., & Alvarez, S. (2001). *Globalization and the Southern Welfare States*. In R. Sykes et al. (Eds.), *Globalization and European Welfare States* (pp. 103–26). Basingstoke: Palgrave.
- Hamann, K. (2001). *Spain: Changing Party-Group Relations in a New Democracy*. In Thomas C.S (Eds.), *Political parties and interest groups: shaping democratic governance* (pp. 175–193). USA: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- Hall, A., & Midgley, J. (2004). *Social Policy for Development*. London: SAGE Publications.
- Hayek, F.A. (1978). *New Studies in Philosophy, Politics and Economics and the History of Ideas*. Routledge & Kegan Paul.
- Hayek, F.A. (1976). *Law Legislation and Liberty*. Volume 2: The Mirage of Social Justice. Chicago: University of Chicago Press.
- Hayek, F. (1949). *Individualism and Economic Order*. Routledge & Kegan Paul.
- Heath, J. (2011). *Three Normative Models of the Welfare State*. University of Toronto: Public Reason 3 (2): 13-4.
- Hristova, L., & Majhosev, A. (2015). *Former Yugoslav Republic of Macedonia: Industrial relations profile*. EurWORK: The European Observatory of Working Life.
- Hristova, L. (2008). *Trade union as political actor - factors limiting its role in the policy creation process*. In M. Gerovska Mitev (Eds.), *Reframing social policy: Actors, dimensions and reforms*. (pp. 220–235). Skopje: Faculty of Philosophy and Friedrich Ebert Foundation.
- Huber, E., & Stephens, J. D. (2001). *Development and Crisis of the Welfare State: Parties and Policies in Global Markets*. University of Chicago press, Chicago.
- Janowitz, M. (1978). *Reviewed Work: Social Control of the Welfare*. American Journal of Sociology Vol. 84, No. 2 (Sep. 1978), pp. 469-471, published by The University of Chicago Press.

- Jilberto, A. F., & Mommen, A. (2002). *Neo-liberal threats to the welfare state*. International Journal of Political Economy.
- Kalamatiev, T., & Ristovski, (n.d). *INDUSTRIAL RELATIONS IN NORTH MACEDONIA 30 YEAR AFTER THE FALL OF THE BERLIN WALL – KEY CHALLENGES FACED BY INDUSTRIAL ACTORS*. No Publisher's Details. Available at: <http://pf.ukim.edu.mk/wp-content/uploads/2020/05/8.-Kalamatiev-Ristovski-1.pdf> , (Accessed, March 2021).
- Klimovski, S., & Karakamisheva-Jovanovska, T., & Spasenovski, A. (2016). *Political Parties and Interest Groups*. Konrad-Adenauer-Stiftung in the Republic of Macedonia, “Iustinianus Primus” Faculty of Law in Skopje.
- Korpi, W. (1983). *The democratic class struggle*. Routledge, Year: 2019.
- Korpi, W. (1980). *Social policy and distributional conflict in the capitalist democracies*. West European Politics, 3.
- Lavalette, M., & Pratt, P. (1996). *A conceptual and Theoretical Introduction*. London: SAGE Publications.
- Lazarevik, V., & Donev, D., & Gudeva Nikovksa, D., & Kasapinov, B. (2012). *Three periods of health system reforms in the republic of Macedonia (1991-2011)*. Macedonian Academy of Sciences and Arts, Section of Biological and Medical Science.
- Levine, D. (1988). *Poverty and Society: The growth of the American welfare state in international comparison*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Leibfried, S. (2000). *Towards a European Welfare State?* In C. Pierson & F. G. Castles (Eds.), *The Welfare State: A Reader*, Polity Press, Cambridge.
- Lipset, S.L. (1960). *Political Man, The Social Bases of Politics*. Expanded and updated edition. Publisher: Doubleday.
- MacGregor, S. (2014). *Welfare: Theoretical and analytical paradigms*. UNRISD Working Paper, No. 2014-13, United Nations Research Institute for Social Development (UNRISD), Geneva.
- MacCallum, G. (1967), *Negative and positive freedom*. The Philosophical Review, Volume 76, pp. 312 – 334.

- Magstadt, T.M., & Evanson, R.K. (2001). *The Czech Republic: Party Dominance in a Transitional System*. In Thomas. C.S (Eds.), *Political parties and interest groups: shaping democratic governance* (pp. 193–211). USA: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- Maloney, W.A., & Jordan, G. (1998). *The Interest Group–Political Party Connection: The British Experience*. Paper presented at the annual meeting of the Western Political Science Association, Los Angeles, California.
- Marshall, T. H. (1981). *The Right to Welfare*. New York: Free Press.
- Marshall, T.H. (1965). *The right to welfare*. *The Sociological Review* 13, pp. 261–272.
- Marshall, T. H. (1963). *Sociology at the Crossroads and other Essays*. London: Heinemann.
- Marshall, T. H. (1950). *Citizenship and Social Class: And Other Essays*. Cambridge: University Press.
- Marx, K. (1976). *Capital: A Critique of Political Economy*. Volume One, Penguin, Harmondsworth.
- Majhosev, A. (2019). *Living and Working in North Macedonia*. EurWORK: The European Observatory of Working Life.
- Matković, G. (2019). *The welfare state in Western Balkan countries: challenges and options*. *Stanovništvo* 2019 Volume 57, Issue 1, pp. 27 – 52.
- Midgley, J., & Livermore, M. (2009). *The Handbook of Social Policy*. Second edition. SAGE Publication.
- Midgley, J., & Livermore, M. (2009). *The Handbook of Social Policy*. In D.M. DiNitto, (Eds.), *An overview of American Social Policy*. (pp. 21 – 37). Second edition. SAGE Publication.
- Midgley, J. (2006). *Developmental Social Policy. Theory and Practice*. SAGE.
- Mill, J, S. (1852). *On The General Principles of Taxation*. V.2.14, *Principles of Political Economy* (3rd ed.), Library of Economics and Liberty.
- Minas, C., & Jacobson, D., & Antoniou, E., & McMullan, C. (2014). *Welfare Regime, Welfare Pillar and Southern Europe*. *International Journal of Sociology and Social Policy*.
- Mishra, R. (1999). *Globalization and the Welfare State*. Edward Elgar, Cheltenham.
- Mishra, R. (1990). *Welfare State Capitalst Society*. Routledge.

- Mishra, R. (1984). *The Welfare State in Crisis. Social Thought and Social Change*. London: Harvester Wheatsheaf.
- Mishra, R. (1981). *Society and Social Policy*. London: Macmillan.
- Мојаноски, Ц. Т. (2000). *ЛЕТОПИС НА МАКЕДОНСКАТА ДЕМОКРАТИЈА*. Скопје: ПАКУНГ.
- Mullat, J, E. (2016). *The Left- and Right-Wing Political Power Design: The Dilemma of Welfare Policy with Low-Income Relief*. Social Sciences 5, no. 1: 7.
- Myles, J. (1984). *Old Age in the Welfare State*. Boston: Little, Brown.
- Myrdal, G. (1972). *The place of values in social policy*. Journal of Social Policy, 1 (1).
- Nownes, A. J.(2006). *Total Lobbying: What Lobbyists Want (and How They Try to Get It)*. New York: Cambridge University Press.
- Oliver, A., & E. Mossialos. (2005). *European Health Systems Reforms: Looking Backward to See Forward?* Journal of Health Politics, Policy and Law 30(1/2), pp. 7 – 28.
- Orenstein, M. A. (2008). *Post-communist welfare states*. Journal of Democracy.
- Ost, D. (2001). *Poland: Parties, Movements, Groups, and Ambiguity*. In Thomas. C.S (Eds.), *Political parties and interest groups: shaping democratic governance*, (pp. 193–211). USA: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- Pierson, P. (2001). *The New Politics of the Welfare State*. Oxford: Oxford University Press.
- Pierson, P. (2000). *The Three Worlds of Welfare State research*. Comparative Political Studies 33(6-7), pp. 791 – 821.
- Palier, B. (2010). Ordering change: *Understanding the “Bismarckian” Welfare Reform Trajectory*”, pp. 19-44. In Bruno Palier (Eds.), *A Long Goodbye to Bismarck? The Politics of Welfare Reform in Continental Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Palley, Th, I. (2018). *Re-theorizing the welfare state and the political economy of neoliberalism's war against it*. FMM Working Paper, No. 16, Hans-Böckler-Stiftung, Macroeconomic Policy Institute (IMK), Forum for Macroeconomics and Macroeconomic Policies (FFM), Düsseldorf.
- Petreski, B., & Gacov, P. *Sustainability of the pension system in Macedonia*. Policy study 14, Finance Think – Economic Research and Policy Institute, Skopje, available at:

<https://www.financethink.mk/wp-content/uploads/2018/06/Pension-analysis-EN.pdf> ,
(Accessed, June 2021).

- Pejkovski, J., & Majovski, I. (2008). *Social Security and Development*. In M. Gerovska Mitev (Eds.), *Reframing social policy: Actors, dimensions and reforms*. (pp. 103–116). Skopje: Faculty of Philosophy and Friedrich Ebert Foundation.
- Przeworski, A. (1991). *Transitions to Democracy*. Democracy and the Market, Cambridge: Cambridge UP, 1991.
- Przeworski, A. (1985). *Capitalism and Social Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Putzel, J. (2020). *The 'Populist' Right Challenge to Neoliberalism: Social Policy between a Rock and a Hard Place*. International Institute of Social Studies, The Hague, Volume 51, Issue 2, FORUM 2020.
- Ratković, R. (1983). *Ideologija i politika*. Institut za političke studije, Beograd.
- Rittberger, B. (2003). *Endogenizing institutional change: moving beyond the institutionalist 'holy trinity'*. 2nd General Conference of the European Consortium for Political Research. Marburg.
- Rose, N. (1999). *Powers of Freedom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ruzin, N. (2008). *Social policy of RM during one-party system*. In M. Gerovska Mitev (Eds.), *Reframing social policy: Actors, dimensions and reforms*. Skopje: Faculty of Philosophy and Friedrich Ebert Foundation, pp. 86–90.
- Saini, M., & Shlonsky, A. (2012). *Systematic Synthesis of Qualitative Research*. Oxford University Press, USA.
- Scott, J.C. (2018). *Lobbying and society: a political sociology of interest groups*. Cambridge, UK; Medford, MA: Polity Press.
- Shorrocks, R. (2018). *Cohort Change in Political Gender Gaps in Europe and Canada: The Role of Modernization*, Politics & Society, volume: 46 issue: 2, pp. 135 – 175.
- Smith, A. (1776). *An inquiry into the nature and causes of wealth of nations*. Oxford: Clarendon Press.
- Spiker, P. (1991). *The principle of subsidiarity and the social policy of the European community*. Journal of European Social Policy 1(1).

- Stilwell, F. (2000). *Work, wages, welfare*. In A. McMahon & J. Thomson & C. Williams (Eds.), *Understanding the Australian Welfare State: key documents and themes* (pp. 23-47). Tertiary Press, Croydon, Victoria.
- Stone, D. 2012. *Policy Paradox. The Art of Political Decision Making*. 3rd edn. New York: Norton.
- Stubbs, P. (2020). *Towards a welfare state in the western Balkans*. In Mujanović, J., & Vračić, A., & Armakolas, I (Eds.), *Political Trends & Dynamics in Southeast Europe*, (pp. 9–13). A FES dialogue southeast Europe project.
- Taylor, G. (2007). *Ideology and Welfare*. New York: Palgrave Macmillan.
- Therborn, G. (1983). *When, how and why does a welfare state become a welfare state?* Paper presented at the ECPR
- Titmuss, R. M. (1976). *Essays on the 'Welfare State*. London: Allen and Unwin
- Titmuss, R.M. (1974). *Social Policy: An Introduction*. London: Allen and Unwin
- Titmuss, R. (1958). *Essays on the Welfare State*. London: Verso.
- Trajkovski, I. (2013). *The Development of Civil Society in the Republic of Macedonia: Modeling State—Civil Society Relations*. In Ramet S.P., Listhaug O., Simkus A. (Eds.), *Civic and Uncivic Values in Macedonia*. London: Palgrave Macmillan.
- Thomas, C. S., & Hrebenar, R. J. (2008). *Understanding interest groups, lobbying and lobbyists in developing democracies*. Special Double Issue of the Journal of Public Affairs, *Interest Groups, Lobbying and Lobbyists in Developing Democracies*. 8(1-2 (February–May), 1–14.
- Thomas, C.S. (2001). *Political parties and interest groups: shaping democratic governance*. USA: Lynne Rienner Publishers, Inc.
- Trajkovski, I. (2012). *Hristova, Lidija and Collaborators, Political Identities in the Republic of Macedonia, 2011*. A book review. Journal of Social Science Education, Volume 12, number, pp. 82 – 83.
- Walker, J. (1991). *Mobilizing Interest Groups in America: Patrons, Professions and Social Movements*. MI: University of Michigan Press.
- Wilding, P., & George, V. (1985). *Ideology and Social Welfare*. London: Psychology Press.
- Wilson, G. (1990). *Interest Groups*. Oxford: Blackwell.

- Wilensky, H. L. (1976). *The 'New Corporatism', Centralisation and the Welfare State*. London: Sage.
- Wilensky, H. (1975). *The Welfare State and Equality*. Berkeley: University of California Press.
- Wilensky, H.L. & Lebeaux, C.N. (1965). *Industrial Society and Social Welfare*. New York: The Free Press.
- Wojnick, J. (2016). *The Formation of the Party System in the Republic of Macedonia*. ANNALES UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA LUBLIN – POLONIA, Vol. 1.
- Yeates, N. (2008). *Understanding Global Social Policy*. Understanding welfare: Social issues, policy and practice. Bristol, UK: Policy Press.
- Yishai, Y. (1998). *Civil Society in Transition: Interest Politics in Israel*. SAGE journals.
- Young, M.C. (2020). *Conservatism and Communitarianism: Two or One?* Canadian Journal of Practical Philosophy vol. 4, 2020: Practical Ethics: Issues and Perspectives.

Други извори:

- Constitution of the Republic of North Macedonia, available at: https://www.sobranie.mk/the-constitution-of-the-republic-of-macedonia-ns_article-constitution-of-the-republic-of-north-macedonia.nspx , (Accessed October 2020).
- Статутот на ВМРО-ДПМНЕ, достапно на: <https://www.vmro-dpmne.org.mk/statut/statut.pdf> , (пристапено, февруари 2020).
- Education STRATEGY 2018-2015 and Action Plan, available at: <https://planipolis.iiep.unesco.org/sites/default/files/ressources/macedonia-education-strategy-for-2018-2025-and-action-plan-strategija-za-obrazovanie-eng-web-1.pdf> , (Accessed, March 2021).
- Gender quotas database, Institute for Democracy and Electoral Assistance, available at: <https://www.idea.int/data-tools/data/gender-quotas/country-view/207/35>
- Gjorgjev, D. (2018). Thematic Report on Challenges in long-term care Former Yugoslav Republic of Macedonia. The European Social Policy Network, available at: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=19859&langId=en> , (Accessed, July 2021).

Ideological Principles of SDSM, available at: <http://arhiva.sdsm.org.mk/default.aspx?mId=82&lId=2> , (Accessed, November 2020).

Law on Social Protection, Official Gazette of the Republic of Macedonia, 2019, No 104, Link of reference: https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/zakoni/2019/28.5_zakon_SZ.pdf (Accessed, June 2019).

Law on Social Protection, Official Gazette of the Republic of Macedonia No 36/2011, 51/2011, 166/2012, 15/2013.

Law 121/2016 “On social care services in the Republic of Albania, Link of reference: <https://www.refworld.org/docid/5a84406b4.html> , (Accessed, November 2020).

Law on Economic Aid and Social Care, Albania, Link of reference: <https://www.parlament.al/wp-content/uploads/2016/11/ligj-nr.-121-dt.-24.11.2016.pdf> , (Accessed, November 2020).

Law on Associations and Foundations (Official Gazette of the Republic of Macedonia, no. 59/10 and 135/11). Link of reference: https://www.icnl.org/wp-content/uploads/Macedonia_maclaw.pdf?_ga=2.78251732.1325978229.1576696483-179664486.1570054765 and consolidated text of 2016: <https://rcgo.mk/wp-content/uploads/2018/10/Zakon-za-zdruzhenija-i-fondacii.pdf>, (Accessed, December 2020).

Law on Associations of Citizens and Foundations, Official Gazette of the Republic of Macedonia, 1998, No. 31/98.

Law on Pension and Disability Insurance, available at: http://www.aa.mk/WBStorage/Files/Zakon_penziskoto_invalidskoto_osiguruvanje.pdf, (Accessed, April 2021).

Ministry of Labor and Social Policy – official webpage, available at: <https://www.mtsp.gov.mk/registri.nspj>, (Accessed, February 2021).

Ministry of Labor and Social Policy, *National action plan for employment 2016*. Skopje: Ministry of Labor and Social Policy, available at: <https://www.mlsp.government.bg/uploads/1/legislation/neap-2016.pdf> (Accessed, March 2021).

Ministry of Health, available at: <http://zdravstvo.gov.mk/organogram/> , (Accessed June 2021)

MUTUAL INFORMATION SYSTEM ON SOCIAL PROTECTION OF THE COUNCIL OF EUROPE (MISSCEO), Strasbourg, 20 December 2019, available at: <https://rm.coe.int/missceo-2019-6-e-trends-developments-social-protection/16809983c3> (Accessed, December 2020).

National Strategy of the Government of the Republic of Macedonia for Development and Cooperation with Civil Society Sector 2018 – 2020, available at: <https://www.nvosorobotka.gov.mk/sites/default/files/dokumenti/Strategija2018-2020usvoena9102018.pdf> , (Accessed, November 2020).

National Deinstitutionalization Strategy of the Republic of Macedonia for 2018 – 2027 “Timjanik” and Action Plan, available at: https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2019pravilnici/23.4_National%20Deinstitutionalization%20Strategy%20and%20Action%20plan.pdf , (Accessed February 2021).

National Report for Former Yugoslav Republic of Macedonia, available at: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/former-yugoslav-republic-macedonia_en#:~:text=The%20Macedonian%20educational%20system%20is%20decentralized.&text=The%20educational%20system%20in%20Macedonia,is%20conveyed%20in%20four%20languages (Accessed, February 2021).

OECD (2016). *Social expenditure*”, in *OECD Factbook 2015-2016: Economic, Environmental and Social Statistics*. OECD Publishing, Paris. Available at: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/factbook-2015-81-en.pdf?expires=1615363219&id=id&accname=guest&checksum=463251BD59C78A17C7B6E7D58D37FA3B> , (Accessed, February 2021).

Political platform of ‘Levica’ – available at: <https://levica.mk/platforma/> , (Accessed, December 2020).

Public spending on education as a share of GDP, Albania, available at: <https://knoema.com/atlas/Albania/Education-expenditure> , (Accessed, November 2020).

Revised Employment and Social Reform Programme 2022, ESRP, available at: https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/dokumenti/2020/1.4_esrp.pdf , (Accessed, October 2020).

Social Policy in Macedonia: Progress with EU Approximation – a publication of Analytica, July 2008, available at: <http://www.civilsocietylibrary.org/CSL/79/Social-Policy-in-Macedonia-Progress-with-EU-Approximation>, (Accessed, January 2021).

State Statistical Office of the Republic of North Macedonia, *North Macedonia in figures, 2020*, available at: <https://www.stat.gov.mk/publikacii/2020/Macedonia%20in%20figures-2020-web.pdf>, (Accessed, May 2021).

State Statistical Office of the Republic of North Macedonia, *Doctors of science 2020*, data updated in March 2021, available at: https://www.stat.gov.mk/pdf/2021/2.1.21.08_mk.pdf, (Accessed, April 2021).

Statista 2021, Unemployment rate in North Macedonia 2020, available at: <https://www.statista.com/statistics/510247/unemployment-rate-in-macedonia/> (Accessed, July 2021).

The annual State of Civil Society Report analyses 2020, published by Civicus, available at: https://www.civicus.org/documents/reports-and-publications/SOCS/2020/SOCS2020_Executive_Summary_en.pdf, (Accessed, February 2021).

The pension system reform in Macedonia, Occasional Paper N.7. Center for Research and Policymaking available at: <http://www.crpm.org.mk/wp-content/uploads/2012/03/Occasional-Paper-N7.pdf> (Accessed, June 2021).

The statute of ‘Democratic Union for Integration’ (DUI), available at: <https://bdi.mk/wp-content/uploads/2020/05/STATUTI.pdf>, (Accessed, November 2020).

The World Bank in North Macedonia reports, available at: <https://www.worldbank.org/en/country/northmacedonia/overview>, (Accessed, March 2021).

2019 CIVIL SOCIETY ORGANIZATION SUSTAINABILITY INDEX - This publication was made possible through support provided by the United States Agency for International Development (USAID) under Cooperative Agreement No. AID-OAA-LA-17-00003., available at: <http://www.balkanecsd.net/novo/wp-content/uploads/2020/07/CSOSI-North-Macedonia-2019.pdf>, (Accessed March 2020).

Youthwiki, European Commission, *Youth policy in the Republic of North Macedonia*, available at: <https://national-policies.eacea.ec.europa.eu/youthwiki/chapters/republic-of-north-macedonia/overview> , (Accessed June 2021).

Прилози

Прилог бр. 1: Инструмент за истражување - Прашалник 1

Анкета за идеолошките преференции во социјалната политика Прашалник

Почитувани

Јас сум Елисабета Ологу, докторант на Институтот за социјална работа и социјална политика на Филозофскиот факултет на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“. Оваа анкета е дел од мојата докторска теза и Вашето учество би било од големо значење. Целта на истражувањето е да се идентификуваат перцепциите на групите на интерес во врска со идеолошките преференции за моделот на социјална политика во Република Северна Македонија. Истражувањето ги проценува тековните домени на социјалната политика и главните идеолошки пристапи кои влијаат на секој домен. Понатаму, истражувањето има за цел да дизајнира модел на социјална политика заснован на идеолошки преференции на сите групи на интерес кои влијаат на креирањето социјални политики во земјата.

Вашите одговори на поставените прашања ќе бидат многу корисни и Вашата согласност да учествувате во истражувањето ќе помогне да се постигнат целите на истражувањето.

Информациите обезбедени од Вас ќе се третираат како доверливи и ќе бидат користени само во збирна форма.

Однапред ви благодарам за соработката!

Испитаникот е член на групите на интерес.

*** Групи на интерес се здруженија на граѓани или организации кои врз основа на една или повеќе заеднички цели се обидуваат да влијаат врз јавната политика во корист на овие цели, обично преку лобирање кај членови на владата.*

Лични податоци на испитаникот

Возраст:	18 – 24 25 – 34 35 – 44 45 – 54 55 – 64 65+
Пол :	Женски Машки
Етничка припадност:	Македонска Албанска Турска Ромска Влашка Српска Бошњачка Друго (наведете) :
Ниво на образование:	Без образование Основно образование Средно образование Високо образование

	Магистерски или докторски студии Друго (наведете)
Статус на вработување:	Вработен со полно работно време Вработен со скратено работно време Волонтер Соработник Друго (наведете):
Групи на интерес	Организација на работниците (СИНДИКАТ) Организација на работодавачи Тинк-тенк Организација на граѓанското општество Друго (наведете):
Која позиција ја имате во Вашата организација:	Наведете:
Област на работење на групата на интерес	Наведете: Пример: НВО за човекови права

ДЕЛ I

ПЕРЦЕПЦИИ ВО ВРСКА СО УЛОГАТА НА ДРЖАВАТА - ЕКОНОМИЈАТА - СЕМЕЈСТВОТО

A. A. Согледувања во врска со улогата на владата , семејството, пазарот

Со која од следните изјави се согласувате најмногу?

A 1 . Улогата на Владата	Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Делумно не се согласувам	Ниту се согласувам , ниту не се согласувам	Се согласувам	Делумно се согласувам	Потполно се согласувам
A1.1 Државата има обврска да интервенира за намалување на јазот меѓу богатите и сиромашните	1	2	3	4	5	6	7
A1.2 Владата треба да има главна улога со цел промовирањето на социјалната и економската еднаквост	1	2	3	4	5	6	7
A1.3 Државата треба да интервенира само со цел намалување на абсолютната сиромаштија или поддршката на луѓето со ниски приходи	1	2	3	4	5	6	7

<i>A2. Улога на пазарот .</i>	Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Делумно не се согласувам	Ниту се согласувам , ниту не се согласувам	Се согласувам	Делумно се согласувам	Потполно се согласувам
A2.1 Слободниот пазар не е во состојба да ги награди поединците соодветно на нивниот талент и работен учинок	1	2	3	4	5	6	7
A2.2 Владата секогаш треба да го дефинира правото за минимална плата.	1	2	3	4	5	6	7
A2.3 . Владината интервенција на слободниот пазар не ја забавува (успорува) економијата	1	2	3	4	5	6	7

<i>A3. Улогата на семејството</i>	Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Делумно не се согласувам	Ниту се согласувам , ниту не се согласувам	Се согласувам	Делумно се согласувам	Потполно се согласувам
A3.1 Семејството не е одговорно за обезбедување на благосостојба за сите членови на семејството	1	2	3	4	5	6	7
A3.2 Државата треба да ги поддржува домаќинствата само во	1	2	3	4	5	6	7

ситуација кога семејството и пазарот не можат да го направаат тоа							
A3.3 Минималната плата треба да ја гарантира државата	1	2	3	4	5	6	7

II ДЕЛ

ПЕРЦЕПЦИИ ВО ВРСКА СО ДОМЕНИТЕ ДОМЕНИ НА СОЦИЈАЛНАТА ПОЛИТИКА

Образование

Здравствена заштита

Социјална заштита

→ Социјални услуги

→ Право на парична помош од социјална заштита

Пензии

Вработување

Б . Б . Перцепции во врска со образованието

Идеологијата на образованието . Пазарен наспроти јавен пристап

Б1. Која од следните понудени опции најдобро ги изразува Вашите ставови:	Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Делумно не се согласувам	Ниту се согласувам , ниту не се согласувам	Се согласувам	Делумно се согласувам	Потполно се согласувам
Б1.1 Обемот на Финансирање во областа на образованието треба да се зголеми	1	2	3	4	5	6	7
Б1.2 Обемот на Финансирање во областа на образованието треба да се намали	1	2	3	4	5	6	7
Б1.3 Финансирањето во областа на образованието треба да биде приоритет на секоја влада	1	2	3	4	5	6	7

<i>Б2. Кој треба да го финансира образованието?</i>	Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Делумно не се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Се согласувам	Делумно се согласувам	Потполно се согласувам
В2.1 Семејството треба целосно да го финансира образованието	1	2	3	4	5	6	7
В2.2 Семејството треба делумно да го финансира образованието	1	2	3	4	5	6	7
В2.3 Државата треба целосно да го финансира образованието	1	2	3	4	5	6	7
В2.4 Државата треба делумно да го финансира образованието	1	2	3	4	5	6	7

<i>Б3. Која од следните понудени опции најдобро ги изразува Вашите ставови:</i>	Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Делумно не се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Се согласувам	Делумно се согласувам	Потполно се согласувам
Б3.1 Јавното образование е нефлексибилно и бирократизирано	1	2	3	4	5	6	7
Б3.2 Јавното образование не треба да биде достапно за сите туку само за оние кои не можат да си го дозволат приватното образование	1	2	3	4	5	6	7
Б3.3 Образованието треба да се третира како јавно добро - поддршка за сите луѓе	1	2	3	4	5	6	7

Б3.4 Мешаниот систем составен од јавни и приватни образовни институции е поефикасен	1	2	3	4	5	6	7
Б3.5 Реформите во областа на образованието треба да обезбедат поддршка и на јавните и на приватните институции	1	2	3	4	5	6	7

В. В. Перцепции за здравствена заштита

Финансирање, квалитет и права

<i>В1 Перцепции за тоа кој треба да го финансира системот за здравствена заштита</i>	Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Делумно не се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Се согласувам	Делумно се согласувам	Потполно се согласувам
В1.1 Здравствената заштита треба да биде целосно јавна, испорачена и финансирана од страна на државата преку системот на здравствено осигурување							
В1.2 Јавните и Приватните здравствени установи може да даваат (испорачуваат) здравствени услуги но истите треба да бидат финансирани преку	1	2	3	4	5	6	7

системот за здравствено осигурување – мешан систем							
V1.3 Здравствената заштита треба да биде целосно приватна (финансирање и испорачување на услугите)							

Г. СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Перцепции за права и услуги од социјална заштита

Г1 Финансирањето на социјални услуги	Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Делумно не се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Се согласувам	Делумно се согласувам	Потполно се согласувам
Г1.1 Државата треба да ги финансира сите социјални услуги (за сите граѓани)	1	2	3	4	5	6	7
Г1.2 Комбинирано финансирање (споделена одговорност помеѓу државата и општините)	1	2	3	4	5	6	7
Г1.3 Бесплатни услуги за лицата кои се материјално необезбедени или со ниски приходи а за останатите граѓани да важат пазарните механизми	1	2	3	4	5	6	7
Г2. Обезбедување / испорачување на социјални услуги	Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Делумно не се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Се согласувам	Делумно се согласувам	Потполно се согласувам
Г2.1 Услуги	1	2	3	4	5	6	7

од областа на социјална заштита треба да бидат испорачувани од страна на јавните даватели на социјални услуги (државата и општините)							
Г2.2 Услугите од областа на социјална заштита треба да бидат испорачувани од страна на јавните даватели на социјални услуги (државата и општините)	1	2	3	4	5	6	7
Г2.3 Услугите од областа на социјална заштита треба да бидат испорачувани од страна на јавните и приватните даватели на социјални услуги (мешан систем)	1	2	3	4	5	6	7
Г2.4 Услугите од областа на социјалната заштита кои се испорачани од страна на приватни даватели се со повисок квалитет во споредба со услугите испорачани од јавните даватели.	1	2	3	4	5	6	7

Г3. Права на	Воопшто	Не се	Делумно	Ниту се	Се	Делумно	Потполно
--------------	---------	-------	---------	---------	----	---------	----------

<i>финансиска помош од социјална заштита</i>	не се согласувам	согласувам	не се согласувам	согласувам, ниту не се согласувам	согласувам	се согласувам	се согласувам
Г3.1 . Финансиска парична помош треба да се обезбеди за лицата што се материјално необезбедени или со ниски приходи.	1	2	3	4	5	6	7
Г3.2 . Финансиска парична помош за сите типологии на лица со попреченост	1	2	3	4	5	6	7
Г 3.3 Финансиска парична помош треба да се обезбеди на лицата кои до 18 годишна возраст имале статус на дете без родители и без родителска грижа	1	2	3	4	5	6	7
Д3.4 Финансиска парична помош треба се обезбеди на лицата или семејствата кои се нашле во состојба на социјален ризик, како и на лицата и семејствата	1	2	3	4	5	6	7

кои имаат претрпено природна непогода или епидемија и имаат подолго лекување во здравствена установа на член на семејството.							
--	--	--	--	--	--	--	--

Д. НЕВРАБОТЕНОСТ

<i>Д1. Која од следните понудени опции најдобро ги изразува Вашите ставови:</i>	Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Делумно не се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Се согласувам	Делумно се согласувам	Потполно се согласувам
Д1.1 Државата треба да создаде можности за вработување за сите граѓани	1	2	3	4	5	6	7
Д1.2 Државата треба да интервенира само во ситуации кога ќе се појават празнини во пазарот на труд	1	2	3	4	5	6	7
Д1.3 Слободниот пазар на труд никогаш не може соодветно да ги награди работниците	1	2	3	4	5	6	7

Д 1.4 Улогата на државата во регулирање на пазарот е да обезбеди правилна рамнотежа помеѓу државната акција и пазарните законитости	1	2	3	4	5	6	7
--	---	---	---	---	---	---	---

<i>Д2 Услуги за невработените лица</i>	Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Делумно не се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Се согласувам	Делумно се согласувам	Потполно се согласувам
Д2.1 Бенефициите за невработеност треба да се обезбедат преку системите Pay-as-You-Go (бенефициите ги земаат само лицата што се социјално осигурани)	1	2	3	4	5	6	7
Д2.2 Бенефициите треба да бидат обезбедени за сите невработени лица независно од нивните приходи и дали се социјално осигурани.	1	2	3	4	5	6	7
Д2.3 Правото на парична помош во случај на невработеност треба да се обезбеди само на невработените	1	2	3	4	5	6	7

лица кои немаат приходи или се со ниски приходи.							
--	--	--	--	--	--	--	--

Г . ПЕНЗИИ

<i>Г1. Која од следните понудени опции најдобро ги изразува Вашите ставови:</i>	Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Делумно не се согласувам	Ниту се согласувам , ниту не се согласувам	Се согласувам	Делумно се согласувам	Потполно се согласувам
Г1.1 Државата треба да го администрира системот за пензиско осигурување.	1	2	3	4	5	6	7
Г1.2 Системот за пензиско осигурување треба да биде во целосно приватен.	1	2	3	4	5	6	7
Г1.3 Пензискиот систем треба да биде дизајниран како партнерство меѓу државните и приватните институции	1	2	3	4	5	6	7

Е. ДЕЛ III ФИНАЛНИ ПЕРЦЕПЦИИ

** За идните импликации на социјалната политика

<i>Е1. Според Вас, кои се најважните проблеми со кои се соочува земјата, со кои владата треба да се</i>	Воопшто не се согласувам	Не се согласувам	Делумно не се согласувам	Ниту се согласувам , ниту не се согласувам	Се согласувам	Делумно се согласувам	Потполно се согласувам

<i>справи?</i>							
E1.1 Невработеност а е најчестиот социо- економски проблем	1	2	3	4	5	6	7
E1.2 Сиромаштија	1	2	3	4	5	6	7
E 1.3 Образование	1	2	3	4	5	6	7
E1.4 Криминал и корупција	1	2	3	4	5	6	7
E1. 5. Низок економски раст	1	2	3	4	5	6	7
E1. 6 . Животната средина	1	2	3	4	5	6	7
E1.7 Еднакви права на жените	1	2	3	4	5	6	7
E1.8 Судскиот систем кој ги третира сите граѓани подеднакво, наместо фаворизирање на едни во однос на останатите	1	2	3	4	5	6	7
E1. 9 Слободни и фер избори	1	2	3	4	5	6	7
Друго (наведете)							

<i>E2 . Улогата на групите на интерес во креирање политики и активности за лобирање</i>	Воопшто не се согласува м	Не се согласува м	Делумно не се согласува м	Ниту се согласувам , ниту не се согласувам	Се согласува м	Делумно се согласува м	Потполно се согласува м
E2.1 . Групите на јавен интерес се залагаат за она што го сметаат за јавно добро.	1	2	3	4	5	6	7

E2.2 Секоја организација има идеолошко гледиште што ги одредува нивните активности	1	2	3	4	5	6	7
E2.3 Секогаш има потреба за силни синдикати да ги штитат условите за работа и платите на работниците	1	2	3	4	5	6	7
E2.4 Активностите на групите на интерес немаат значително влијание во креирањето на политиките	1	2	3	4	5	6	7
E2.5 Лобирањето е потребно за стимулирање на добро управување	1	2	3	4	5	6	7

[1] ГО - кратенка што се користи за граѓански организации

[2] Системите PAYG имплицитно ги прават тековните поддржувачи на фондовите за социјална политика одговорни за придобивките на тековните приматели

Прилог бр. 2: Инструмент за истражување - Прашалник 2

Анкета за идеолошките преференции во социјалната политика Прашалник

Почитувани

Јас сум Елисабета Ологу, докторант на Институтот за социјална работа и социјална политика на Филозофскиот факултет на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“. Оваа анкета е дел од мојата докторска теза и вашето учество би било од големо значење. Целта на истражувањето е да се идентификуваат перцепциите на групите на интерес во врска со идеолошките преференции за моделот на социјална политика во Република Северна Македонија.

Истражувањето ги проценува тековните домени на социјалната политика и главните идеолошки пристапи кои влијаат на секој домен.

Вашите одговори на поставените прашања ќе бидат многу корисни за идентификување на идеолошките припадности на политичките партии во Северна Македонија, само во врска со прашањата од областа на социјална заштита. Таквите информации ќе се мерат само како перцепција.

Вашата согласност да учествувате во истражувањето ќе помогне да се постигнат целите на истражувањето. Информациите обезбедени од вас се доверливи и ќе бидат користени само во збирна форма.

Однапред ви благодарам многу за соработката!

Испитаникот е член на политичка партија.

**** Политичка партија**, група на лица организирани за стекнување и остварување политичка моќ.

Лични податоци на испитаникот

Возраст:	18 – 24 25 – 34 35 – 44 45 – 54 55 – 64 65+
Пол :	Женски Машки
Етничка припадност:	Македонска Албанска Турска Ромска Влашка Српска Бошњачка Друго (наведете) :
Ниво на образование:	Без образование Основно образование Средно образование Високо образование Магистерски или докторски студии Друго (наведете)

Статус на вработување:	Вработен со полно работно време Вработен со скратено работно време Волонтер Соработник Друго (наведете):
Политичка партија	СДСМ ВМРО – ДПМНЕ Демократска унија за интеграција Демократска партија на Албанците Алијанса за Албанците Нова социјалдемократска партија Либерално-демократска партија Алтернатива Левица БЕСА ТДП (Турска демократска партија) Друго (наведете):
Позиција во рамките на политичката партија	Лидерство (претседател / потпретседатели) Секретар Член на извршен комитет Член на Централен комитет Член на општински комитет Член на централното тело Член на локално тело Член на форум за млади Член на форум за жени Друго (наведете):
Период на политичка активност во партијата	1 - 10 години 10 - 20 години 21 години + Друго (наведете):

ДЕЛ I

ПЕРЦЕПЦИИ ВО ВРСКА СО УЛОГАТА НА ДРЖАВАТА - ЕКОНОМИЈАТА - СЕМЕЈСТВОТО

A. Согледувања во врска со улогата на владата , пазарната типологијата и социо-економските права

<i>A1 Интервенција на владата</i>	Потполно се согласувам	Се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Не се согласувам	Воопшто не се согласувам
A1.1 Колку повеќе владата интервенира во економијата, толку е подобро	1	2	3	4	5
A1.2 Владата треба да има голема улога во интервенцијата само доколку има за цел промовирање на социјална и економска еднаквост	1	2	3	4	5
A 1.3 Неинволвирањето на Владата во регулирање на слободниот пазар	1	2	3	4	5

прави повеќе штета отколку добро					
A1.4 Владината регулација на слободниот пазар е потребна за да се заштити јавниот интерес	1	2	3	4	5

<i>A2. Типологија на слободниот пазар</i>	Потполно се согласувам	Се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Не се согласувам	Воопшто не се согласувам
A2.1 Пазарната економија е подобра од која било друга форма на економски систем	1	2	3	4	5
A2.2 Под исти околности, планската економија може да биде поповолна од пазарната економија	1	2	3	4	5
A2.3 Само мешаната економија би му одговорарала на работничката класа	1	2	3	4	5

<i>A3. Социо-економска еднаквост; Индивидуална / јавна одговорност</i>	Потполно се согласувам	Се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Не се согласувам	Воопшто не се согласувам
A3.1 Владата треба да им обезбеди на сите граѓани гарантиран минимален приход	1	2	3	4	5
A3.2 Приходите треба да бидат порамноправни	1	2	3	4	5
A3.3 Нееднаквоста постои затоа што им користи на богатите и моќните	1	2	3	4	5
A3.4 Одговорност на владата е да ги намали разликите во приходите меѓу луѓето со високи примања и оние со ниски примања	1	2	3	4	5
<i>A4 . Национализација</i>	Потполно се согласувам	Се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Не се согласувам	Воопшто не се согласувам
A4.1 Треба да се зголеми приватната	1	2	3	4	5

сопственост на бизнисот и индустријата					
A4.2 Треба да се зголеми владината сопственост на бизнисот и индустријата	1	2	3	4	5

II ДЕЛ

ПЕРЦЕПЦИИ ВО ВРСКА СО ДОМЕНИТЕ НА СОЦИЈАЛНАТА ПОЛИТИКА

Образование

Здравствена заштита

Социјална заштита

→ Социјални услуги

→ Право на парична помош од социјална заштита

Пензии

Вработување

Б . Перцепции во врска со образованието

Идеологијата на образованието . Пазарен наспроти јавен пристап

<i>Б1 Која од следните понудени опции најдобро ги изразува Вашите ставови:</i>	Потполно се согласувам	Се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Не се согласувам	Воопшто не се согласувам
Б1.1 Обемот на Финансирање во областа на образованието треба да се зголеми	1	2	3	4	5
Б1.2 Обемот на Финансирање во областа на образованието треба да се намали	1	2	3	4	5
Б1.3 Финансирањето во областа на образованието треба да биде приоритет на секоја влада	1	2	3	4	5

<i>Б2. Кој треба да го финансира образованието?</i>	Потполно се согласувам	Се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Не се согласувам	Воопшто не се согласувам
В2.1 Семејството треба целосно да го финансира образованието	1	2	3	4	5

Б2.2 Семејството треба делумно да го финансира образованието	1	2	3	4	5
Б2.3 Државата треба целосно да го финансира образованието	1	2	3	4	5
В2.4 Државата треба делумно да го финансира образованието	1	2	3	4	5

Б3 Која од следните понудени опции најдобро ги изразува Вашите ставови:	Потполно се согласувам	Се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Не се согласувам	Воопшто не се согласувам
Б3.1 Јавното образование е нефлексибилно и бирократизирано	1	2	3	4	5
Б3.2 Јавното образование не треба да биде достапно за сите туку само за оние кои не можат да си го дозволат приватното образование	1	2	3	4	5
Б3.3 Образованието треба да се третира како јавно добро - поддршка за сите луѓе	1	2	3	4	5
Б3.4 Мешаниот систем составен од јавни и приватни образовни институции е поефикасен	1	2	3	4	5
Б3.5 Реформите во областа на образованието треба да обезбедат поддршка и на јавните и на приватните институции	1	2	3	4	5

В. Перцепции за здравствена заштита
Финансирање, квалитет и права

<i>В1 Перцепции за тоа кој треба да го финансира системот за здравствена заштита</i>	Потполно се согласувам	Се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Не се согласувам	Воопшто не се согласувам
В1.1 Здравствената заштита треба да биде целосно јавна, испорачана и финансирана од страна на државата преку системот на здравственото осигурување	1	2	3	4	5
В1.2 Јавните и Приватните здравствени установи можат да даваат (испорачуваат) здравствени услуги но истите треба да бидат финансирани преку системот за здравственото осигурување –мешан систем	1	2	3	4	5
В1.3 Здравствената заштита треба да биде целосно приватна (финансирање и испорачување на услугите)					

Г. СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Перцепции за права и услуги од социјална заштита

<i>Г1 Финансирањето на социјални услуги</i>	Потполно се согласувам	Се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Не се согласувам	Воопшто не се согласувам
Г1.1 Државата треба да ги финансира сите социјални услуги (за сите граѓани)	1	2	3	4	5
Г1.2 Комбинирано финансирање (споделена одговорност помеѓу државата и општините)	1	2	3	4	5
Г1.3 Бесплатни услуги за лицата кои се материјално необезбедени или со ниски приходи а за останатите граѓани да важат пазарните	1	2	3	4	5

механизми					
<i>Г2. Обезбедување / испорачување на социјални услуги</i>	Потполно се согласувам	Се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Не се согласувам	Воопшто не се согласувам
Г2.1 Услугите од областа на социјална заштита треба да бидат испорачувани од страна на јавните даватели на социјални услуги (државата и општините)	1	2	3	4	5
Г2.2 Услугите од областа на социјална заштита треба да бидат испорачувани од страна на јавните и приватните даватели на социјални услуги (мешан систем)	1	2	3	4	5
Г2.3 Услугите од областа на социјалната заштита кои се испорачани од страна на приватни даватели се со повисок квалитет во споредба со услугите испорачани од јавните даватели	1	2	3	4	5
Г2.4 Државата треба да обезбеди трансфер на пари или ваучери со кои лицето во социјален ризик ќе може да избере кај кој давател на социјални услуги ќе ја добие потребната услуга.	1	2	3	4	5

<i>Г3. Права на финансиска помош од социјална заштита</i>	Потполно се согласувам	Се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Не се согласувам	Воопшто не се согласувам
Г3.1 . Финансиска парична помош треба да се обезбеди за лицата што се материјално	1	2	3	4	5

необезбедени или со ниски приходи.					
Г3.2 . Финансиска парична помош за сите типологии на лица со попреченост	1	2	3	4	5
Г3.3 Финансиска парична помош треба да се обезбеди на лицата кои до 18 годишна возраст имале статус на дете без родители и без родителска грижа	1	2	3	4	5
Г3.4 Финансиска парична помош треба се обезбеди на лицата или семејствата кои се нашле во состојба на социјален ризик, како и на лицата и семејствата кои имаат претрпено природна непогода или епидемија и имаат подолго лекување во здравствена установа на член на семејството	1	2	3	4	5

Д. НЕВРАБОТЕНОСТ

<i>Д1 . Која од следните понудени опции најдобро ги изразува Вашите ставови:</i>	Потполно се согласувам	Се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Не се согласувам	Воопшто не се согласувам
Д1.1 Државата треба да создаде можности за вработување за сите граѓани	1	2	3	4	5
Д1.2 Државата треба да интервенира само во ситуации кога ќе се појават празнини во пазарот на труд	1	2	3	4	5
Д1.3 Слободниот пазар на труд никогаш не може соодветно да ги награди работниците	1	2	3	4	5
Д1.4 Улогата на државата во регулирање на	1	2	3	4	5

пазарот е да обезбеди правилна рамнотежа помеѓу државната акција и пазарните законитости					
--	--	--	--	--	--

<i>Д2 Услуги за невработените лица</i>	Потполно се согласувам	Се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Не се согласувам	Воопшто не се согласувам
Д2.1 Бенефициите за невработеност треба да се обезбедат преку системите Pay-as-You-Go (бенефициите ги земаат само лицата што се социјално осигурани)	1	2	3	4	5
Д2.2 Бенефициите треба да бидат обезбедени за сите невработени лица независно од нивните приходи и дали се социјално осигурани	1	2	3	4	5
Д2.3 Правото на парична помош во случај на невработеност треба да се обезбеди само на невработените лица кои немаат приходи или се со ниски приходи	1	2	3	4	5

Ѓ . ПЕНЗИИ

<i>Ѓ1. Која од следните понудени опции најдобро ги изразува Вашите ставови:</i>	Потполно се согласувам	Се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Не се согласувам	Воопшто не се согласувам
Ѓ1.1 Државата треба да го администрира системот за пензиско осигурување	1	2	3	4	5
Ѓ1.2 Системот за пензиско осигурување треба да биде во целосно приватен	1	2	3	4	5
Ѓ1.3 Пензискиот систем треба да биде	1	2	3	4	5

дизајниран како партнерство меѓу државните и приватните институции					
--	--	--	--	--	--

ДЕЛ III

Е. ФИНАЛНИ ПЕРЦЕПЦИИ

** За идните импликации на социјалната политика

<i>E1. Според Вас, кои се најважните проблеми со кои се соочува земјата, со кои владата треба да се справи?</i>	Потполно се согласувам	Се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Не се согласувам	Воопшто не се согласувам
E1.1 Невработеноста е најчестиот социо-економски проблем	1	2	3	4	5
E1.2 Сиромаштија	1	2	3	4	5
E 1.3 Образование	1	2	3	4	5
E1.4 Криминал и корупција	1	2	3	4	5
E1.5 Низок економски раст	1	2	3	4	5
E1.6 Животната средина	1	2	3	4	5
E1.7 Еднакви права на жените	1	2	3	4	5
E1.8 Судскиот систем кој ги третира сите граѓани подеднакво, наместо фаворизирање на едни во однос на останатите	1	2	3	4	5
E1. 9 Слободни и фер избори	1	2	3	4	5
Друго (наведете)					

Перцепции во врска со идеолошките погледи што влијаат врз социјалните политики:

<i>E1. Партијата, во која членувам, ги споделува следниве вредности:</i>	Потполно се согласувам	Се согласувам	Ниту се согласувам, ниту не се согласувам	Не се согласувам	Воопшто не се согласувам
E2. Политиките за социјална сигурност на граѓаните се приоритет	1	2	3	4	5
E2.2 Бенефициите за социјална сигурност на граѓаните треба да бидат јавни и институционални	1	2	3	4	5

E2.3 Бенефициите за социјална сигурност треба да бидат приватни и прилагодени на индивидуалните потреби на граѓаните	1	2	3	4	5
E2.4 Социјалните права треба да бидат гарантирани за сите граѓани (универзална благосостојба)	1	2	3	4	5
E2.5 Социјалните права треба да бидат индивидуализирани (селективна благосостојба)	1	2	3	4	5
E2.6 Друго (наведете)					

[1] ГО - кратенка што се користи за граѓански организации

[2] Системите PAYG имплицитно ги прават тековните поддржувачи на фондовите за социјална политика одговорни за придобивките на тековните приматели

Прилог бр. 3: Резиме на прашања од интервјуата

Бидејќи интервјуата беа спроведени во согласност со различните профили на експерти, следното е резиме на најчесто користените прашања, но не само, во различните интервјуа.

ИНТЕРВЈУ СО _____	
ИСТРАЖУВАЊЕ	Идеолошките преференции за моделот на социјална политика во Северна Македонија. Перцепции на разни групи на интерес.
ДОКТОРСКИ КАНДИДАТ	Елисабета Ологу
ИНСТИТУЦИЈА	Институт за социјална работа и социјална политика Филозофски факултет „Св.Кирил и Методиј,,
ДЕТАЛИ ЗА ИСТРАЖУВАЊЕТО	Се викам Елисабета Ологу Јас сум кандидат за докторски науки на Институтот за социјална работа и социјална политика, Филозофски факултет „Св. Кирил и Методиј,, За целите на мојата теза, спроведувам длабински интервјуа, кои имаат за цел да ги идентификуваат перцепциите на експертите во врска со идеолошките преференции за моделот на социјална политика во Северна Македонија. Истражувањето ги проценува тековните домени на социјалната политика и главните идеолошки пристапи кои влијаат на секој домен. Вашите одговори на поставените прашања ќе бидат многу корисни за да се постигнат целите на истражувањето.
ЛИЦЕ ЗА КОНТАКТ	Елисабета Ологу E-mail: elisabetabajrami@gmail.com Тел. Број: +38977655222

ПОДАТОЦИ НА ИНТЕРВУВАЧОТ

Возраст:

Пол:

Организација/Институција:

Област на експертиза:

Позиција во организацијата/ институцијата:

Години на професионално искуство:

Друг релевантен придонес:

Сесија I

Согледувања во врска со перформансите на владите

Однос помеѓу државата и економијата

Улога на семејството

1. Колку е позната идејата за идеологија во сферата на социјалната политика? Дали мислите дека идеологијата влијае на избраниот модел на социјална политика?
2. На кое ниво мислите дека идеологијата на одредена владејачка партија може да влијае на видот на креирање политики во областа на благосостојбата. Дали мислите дека социјалната држава е дизајнирана врз основа на идеолошките преференции на политичките партии?
3. Според Вас, кои од следниве области ги има приоритизирано владата? Сиромаштијата, невработеноста, образованието, здравствениот систем, социјалната заштита? Ве молиме упатете случаи/примери на добри практики/ реформи во последните 10 години.
4. Дали економскиот раст ја диктира социјалната држава? Кои фактори би ги сметале за влијателни за социјалните политики, т.е. демографски фактор итн.?
5. Дали мислите дека производството на социјална помош е одговорност на државата, семејна обврска или пак обврска на поединецот со седиште во современите општества со седиште во економијата на слободен пазар?
6. Клучно прашање I: Дали може да дадете пример каде мислите дека идеологијата влијаела на било кој од домените на социјалната политика? Пример: тип на пензиски систем; модел на социјална заштита; политики за вработување итн.
7. Клучно прашање II: Како би го оцениле сегашниот модел на социјална политика во земјата:
 - a) конзервативен модел каде семејството е примарен давател на социјална помош;
 - a) б) мешан модел на благосостојба со зголемени влијанија на либералните и нелибералните ставови и со заедничко влијание меѓу државните и пазарните сили.
 - b) мешан систем со силно наследство со поранешниот социјалистички систем на социјална помош (особено во системите за социјална заштита и социјално осигурување)Ве молам коментирајте го Вашиот избор _____

Сесија II

Прашања во врска со доменот на социјална политика (Образование, здравствено осигурување, социјална заштита, пензии, вработување)

1. Дали би можеле да ги споменете и објасните главните реформи во следниот домен _____, во последната деценија? Дали мислите дека овие реформи ги дадоа посакуваните резултати?
 - 1.1 Кој пристап според Вас доминира во нашиот образовен систем: А) зголемена поддршка на јавното образование наспроти приватното образование, Б) мешаниот систем создава можности за секогo според неговиот социјален статус. Дајте Ваши коментари.

- 1.2 Приватен или јавен здравствен систем? Кој подобро ги задоволува потребите на корисниците? Дали мислите дека приватизацијата на примарниот здравствен сектор ја подобри ефикасноста на системот?
- 1.3 Што мислите за реформите во системот за социјална заштита во СМ? Дали овие реформи ги подобруваат потребите на сите социјално ранливи групи? Како би ги коментирале реформите, односно воведувањето на условено парични трансфери?
- 1.4 Како би ги опишале политиките на активирање на пазарот на трудот? Дали биле ефикасни? Кои проблеми/барииери би ги спомнале?
- 1.5 Како би го коментирале сегашниот пензиски систем? Дали е адекватен? Што би реформирале?
2. Дали мислите дека соодветните реформи се резултат на владините приоритети, развојот на пазарот или други влијанија (по избор)?
3. Дали мислите дека има идеолошки влијанија во развојот на овој домен _____?

Сесија III

Коментари од експертска оптика

(Прашањата се поставуваат во зависност од областа на експертиза на експертот)

1. Преостанатиот модел на социјална политика главно тврди дека владата треба да биде вклучена во социјалната заштита само како последно средство за безбедност кога другите начини не успеваат. Што мислите за гореспоменатото? Како го гледате ова во контекстот на Северна Македонија?
2. Од друга страна, институционалниот модел на социјална политика фаворизира континуирана интервенција колку што е потребно, гледајќи ја владината помош како природна и нормална појава во животот на луѓето. Што мислите дали владите во СМ интервенирале на пријатна мерка во врска со социјалните проблеми? Дали би можеле да спомнете некој пример за добра пракса?
3. Ве молам коментирајте го следното: во Северна Македонија постои формална социјална држава затоа што социјалните права не се исполнети соодветно преку системот на социјална политика.

Сесија IV

Дополнителни информации/коментари

1. Дали мислите дека групите од интерес имаат некое значително влијание во процесите на креирање социјална политика?
2. Која од групите на интерес би ги набројувале како повлијателни и зошто?
3. Дали мислите дека организациите имаат идеолошко гледиште кое што на некој начин ги диктира нивните активности или тие работат слободно, само во зависност од специфичните интереси?
4. Ве молам коментирајте го следното: Групите од интерес претставуваат клучни субјекти во демократските општества и лобирањето е потребно за добро управување затоа што групите од интерес го штитат јавниот интерес?

ФОРМУЛАР ЗА СОГЛАСНОСТ

	ДА	НЕ
Дали сте Информирани за целта на студијата?	☐	☐
Дали сте имале можност да поставите прашања и да дискутирате во однос на студијата?	☐	☐
Дали сте имале доволно време да одлучите? дали сакате да учествувате во студијата?	☐	☐
Дали ви е јасно дека слободно може да се повлечете од студијата во секое време, без да наведете причина за повлекување	☐	☐
Дали се согласувате да учествувате во оваа студија?	☐	☐
Име / Презиме) _____		
Дата: _____		
Контакт: _____		

Прилог бр. 4: Профилите на испитаниците

Бр.	Код	Профил
1	Анета Цекиќ	Универзитетски професор
2	М.Е.С	Советник, Министерство за образование и наука
3	Шермин Мамут	Директор на приватна институција за социјални услуги
4	М.Т.С.П	Министерство за труд и социјална политика
5	Дитурије Исмаили	Универзитетски професор - јавна политика
6	С.Ш	Директор - НВО
7	И.И	Истражувачки институт
8	М.С	Граѓански активост
9	Ф.А	Здравство
10	Н.А.В	Националната агенција за вработување
11	И.С.П	Истражувач за социјална политика
12	ЈУ ЗСД	ЈУ Завод за социјални дејности Скопје 2020-2021
13	Арлинда Имерај	Предавач и експерт за јавна политика